

ISÄNSÄ SURMANNUT POIKA - PSYKIATRINEN TUTKIMUS

**HANNU
SÄÄVÄLÄ**

Psykiatrian klinikka,
Oulun yliopisto

OULU 2001

Abstract and summary in English

HANNU SÄÄVÄLÄ

**ISÄNSÄ SURMANNUT POIKA -
PSYKIATRINEN TUTKIMUS**

Esitetään Oulun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi psykiatrian klinikalla Väinö Pääkkösen salissa (Peltolantie 5) 5. joulukuuta 2001 klo 12.

OULUN YLIOPISTO, OULU 2001

Copyright © 2001
University of Oulu, 2001

Käsikirjoitus vastaanotettu 2 marraskuuta 2001
Käsikirjoitus hyväksytty 13 marraskuuta 2001

Esittäneet
Dosentti Anna Maria Viljanen
Dosentti Hannu Lauerma

ISBN 951-42-6564-5 (URL: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514265645/>)

ALSO AVAILABLE IN PRINTED FORMAT
ISBN 951-42-6563-7
ISSN 0355-3221 (URL: <http://herkules.oulu.fi/issn03553221/>)

OULU UNIVERSITY PRESS
OULU 2001

Säävälä, Hannu, The son who killed his father - a psychiatric study

Department of Psychiatry, University of Oulu, P.O.Box 5000, FIN-90014 University of Oulu, Finland

2001

Oulu, Finland

(Manuscript received 2 November 2001)

Abstract

This study focuses on a son's violence against his father. It consists of three substudies. The first substudy examines the incidence of patricide in Finland. The incidence was essentially the same in the beginning and in the end of 20th century: 0.07 and 0.06 cases of patricide per 100 000 per year respectively. At the same time the incidence of matricide increased from 0.01 to 0.07 per 100 000 respectively. The proportion of patricide and matricide of all homicides increased due to the decrease of all homicides in Finland during the study period. The incidences of parricides seem to be of the order of other western countries.

In the second substudy, all the reports of 107 serious violent offences by a son against his father were extracted from among all the forensic psychiatric examination reports made in Finland in 1973-96. These index cases were compared to 107 control cases of homicide against other people. Various statistically significant differences were found between the groups. The controls had the following characteristics more commonly than the indexes: developmental problems (especially conduct disorders) in childhood, personality disorders, dependence on alcohol or drugs and criminal histories as adults. They were also married and left their childhood home before the crime more commonly than the indexes. The indexes had psychotic diseases and dependence on parents more commonly, but also better educational and professional success. The indexes were more commonly diagnosed as 'without legal responsibility' (33% vs. 12%) and the controls more commonly 'with diminished legal responsibility'.

In the third substudy, five major predisposing factors for a son's violence against his father were identified (incidence in parenthesis): A son's dependence on his parents (70%), a son's tendency to violence (65%), psychotic disease of the son (31%), the fathers oppressive and violent behaviour against the son (36%), protection of the mother against the father's violence by the son (21%). One or more of these factors could be involved in any single case. It was found that oedipality could not explain the violence of a son against his father. Distant and aggressive fathering and close and caring mothering can be seen as predisposing factors both to violence against the father and to the claimed general high prevalence of oedipality in our culture.

Keywords: incidence, patricide, sons, causality, Oedipus myth, Oedipus complex, forensic psychiatry, case-control studies, men's violences

Säävälä, Hannu, Isänsä surmannut poika - psykiatrinen tutkimus

Psykiatrian klinikka, Oulun yliopisto, P.O.Box 5000, FIN-90014 University of Oulu, Finland
2001

Oulu, Finland

(Käsikirjoitus vastaanotettu 2 marraskuuta 2001)

Tiivistelmä

Tämä työ koostuu kolmesta osatutkimuksesta. Ensimmäisessä tutkittiin pojan tekemän patrisidin eli isän surmaamisen esiintyvyyttä Suomessa. Patrisidin esiintyvyys pysyi suunnilleen samana, 0.07 ja 0.06 tapausta 100 000 asukasta kohti vuodessa, 1900-luvun alussa ja lopussa. Sen sijaan matrisidin eli äidin surmaamisen esiintyvyys kasvoi 0.01:stä 0.07:ään tapaukseen 100 000 asukasta kohti vuodessa. Patrisidien ja matrisidien osuus kaikista henkirikoksista Suomessa kasvoi 1900-luvun aikana, koska yleinen henkirikoskuolleisuus aleni kyseisen jakson aikana. Patrisidin ja matrisidin esiintyvyys vastaa muissa länsimaissa havaittuja esiintyvyyksilukuja.

Työn toisessa osassa tutkittiin mielentutkimuksessa vuosina 1973-96 olleiden 107 isänsä surmanneen tai pahoinpidelleen pojan ja heidän 107 verrokkinsa teon taustalla olleita tekijöitä. Useita tilastollisesti merkitseviä eroja havaittiin: verrokkit kärsivät indeksejä yleisemmin lapsuudessa kehitysongelmista, etenkin käytöshäiriöistä, ja aikuisena persoonallisuushäiriöistä ja päihderiippuvuudesta sekä tekivät yleisemmin rikoksia. He myös solmivat parisuhteen ja lähtivät kotoa ennen väkivallantekoaan yleisemmin kuin indeksit. Indeksit olivat yleisemmin psykoottisia ja riippuvaisia vanhemmistaan, mutta menestyivät paremmin koulussa ja työelämässä kuin verrokkit. Indeksit todettiin mielentilatutkimuksessa yleisemmin syntyakeettomiksi kuin verrokkit ja verrokkit taas yleisemmin alentuneesti syntyakeiseksi kuin indeksit.

Tutkimuksen kolmannessa osassa isään kohdistuneelle väkivallalle todettiin viisi keskeistä altistavaa tekijää (tekijöiden esiintyvyys 107 indeksin joukossa suluissa prosentteina): Pojan riippuvuus vanhemmistaan (70%), pojan väkivaltataipumus (65%), pojan psykoottinen sairaus (31%), isän alistava ja väkivaltainen käytös poikaa kohtaan (36%), Äidin suojeleminen isän väkivallalta (21%). Kukaan tapaukseen saattoi liittyä samanaikaisesti yksi tai useampia tekijöitä. Oidipaalisuuden ei havaittu olevan keskeinen altistava tekijä pojan väkivallalle isää kohtaan. Etäinen ja väkivaltainen isyys ja suojaava ja huolehtiva äitiys voivat olla altistavia tekijöitä paitsi isään kohdistuvalle väkivallalle myös aiemmissa tutkimuksissa havaitulle oidipaalisuuden yleisyydelle kulttuurissamme.

Asiasanat: isänmurha, pojat, esiintyvyys, altistavat tekijät, oidipuskompleksi, Oidipusmyytti, mielentilatutkimus, tapaus-verrokkitutkimus, sukupuolistunut väkivalta

Isälleni Ristolle ja pojalleni Heikille

Kiitokset

Tämä tutkimus on toteutettu Oulun yliopiston ja Oulun yliopistollisen sairaalan psykiatrian klinikalla. Tullessani klinikalle apulaislääkäriksi vuonna 1993 otin yhteyttä professori LKT Erkki Väisäseen ja tiedustelin mahdollisuuksia tehdä tutkimustyötä psykiatriaan erikoistumiseni ohella. Hänen ohjauksensa, kannustuksensa ja innostavuutensa on ollut hyvä kasvualusta työlleni siitä lähtien. Kiitos siitä.

Joskus myöhemmin kysyin professori LKT Matti Joukamaalta, alkaisiko hän työni toiseksi ohjaajaksi. Hän vastasi ilmeisesti myöntävästi, mutta hänen vastauksensa hautautui hänen kysymyksensä taakse: 'Miten tämä tutkimusajatus voitaisiin operationalisoida?' Nyt kun tuota operationalisointia on yhdessä tehty useamman vuoden ajan, voin vain todeta, että ilman hänen apuaan se olisi tainnut jäädä tekemättä. Kiitos.

Oulun yliopiston psykiatrian klinikan esimies professori LKT Matti Isohanni on tarjonnut puitteet, joissa on ollut ilo tehdä tutkimustyötä. Oulun yliopistollisen sairaalan psykiatrian tulosyksikön johtaja dosentti LKT Juha Moring on huolehtinut siitä, että hakiessani taloudellista tukea ja virkavapautta tutkimustyöhöni olen sitä saanut. Kiitos molemmille.

Esitarkastajani dosentti FT Anna Maria Viljanen ja dosentti LT Hannu Lauerma saivat minut vielä työni loppuvaiheessa parantamaan tahtiani ja kiteyttämään työni ajatusta. Dosentti FT Anna Maria Viljanen on lisäksi vuosien ajan kannustanut katselemaan avarasti työtäni oikeuspsykiatriassa ja sietänyt yrityksiäni antropologian alalla. Kiitos.

FT Helinä Hakko näytti minulle kädestä pitäen, miten tilastollista analyysia tehdään, FM Jari Jokelainen auttoi sekä tilastollisissa analyysissä että tietokoneongelmissa, sihteeri Pirkko Kaan ratkaisi lukemattomia eteeni tulleita ongelmia, FM Jouko Miettunen selitti minulle miten tutkimuksen reliabiliteetin testaus voitaisiin toteuttaa, klinikkasihteeri Anja Lakkala siirsi paperille tietokoneelle tekemäni luokittelut, fil.yo Kaisa Viilo auttoi monissa käytännön ongelmissa, siviilipalvelusmies Risto Ilomäki tarkasti lähdeluetteloni, sihteeri Minna Lakkapää hoiti monia käytännöllisiä ongelmiani ja vahtimestari Otto Moilanen järjesti monistusasiaini kuntoon samalla kun tarjosi mieluisia juttutuokioita. Minulla ei ole ollut työni aikana varsinaista tutkimusryhmää ympärilläni, mutta nämä ihmiset ovat muodostaneet minulle tärkeän viiteriävän. A-talon yläkertaan on ollut mukava tulla, kun olen teihin tutustunut. Kiitos yhteistyöstä ja saamastani avusta.

Oulun yliopiston mielentilatutkimusyksikön työntekijät ovat opettaneet minulle miten mielentilatutkimuksia tehdään. Psykologi FM Reijo Hirvenoja on johdattanut minua psykodynaamiseen ajattelutapaan ja lisäksi auttanut minua tutkimukseni luokittelujen reliabiliteetin varmistamisessa, sihteeri Helena Vörlin on selvittänyt puolestani monia käytännön ongelmia, professori LT Pirkko Räsänen on innostanut minua dynaamisella tutkimusotteellaan suoriutumaan tutkimustyöstäni ja sosiaalityöntekijä Ulla Huhta on työoverina kannustanut minua tutkimuksessani. Kiitos yhteistyöstä.

LT Juha Veijola on ollut lääketieteen opiskeluvuosista lähtien sukulaissieluni. Yhteiset juttutuokiot ovat oleellisesti helpottaneet sopeutumista väitöskirjan tekemiseen. Kiitos. Marjo Sirviö ja Anja Minkkinen ovat auttaneet työni etenemistä eri tavoin. Kiitos.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ylilääkäri Eira Hellbom on alusta asti suhtautunut kannustavasti tutkimukseeni ja luonut edellytykset tutkimukseni onnistumiselle. Kiitos yhteistyöstä ja suopeasta suhtautumisesta.

Stakesin arkiston johtaja Piksa Pellinen on tarjonnut minulle hyvät tilat ja tilaisuuden perehtyä perusteellisesti vanhoihin mielentilatutkimuksiin ja osoittanut suurenmoista joustavuutta tutkimustyöni helpottamiseksi. Kiitos siitä.

Dosentti OTT Jussi Pajuoja auttoi minut kriminologisen ajattelun jäljille ja tarjosi mahdollisuuden kanssakäymiseen Suomen eturivin kriminologian kanssa. Dosentti VTT Janne Kivivuori innosti minua osuvilla kommentteillaan kriminologiasta ja tarjosi omia tutkimusaineistojaan tutkimukseni tueksi. Ilman niitä tutkimukseeni olisi jäänyt huomattavia aukkoja. Kiitos molemmille kriminologian maailmaan johdattamisesta.

Rikosylikomisario Thomas Elfgren Keskusrikospoliisista antoi käytettäväkseni kokoamansa HEPRO-aineiston patrisidien esiintyvyyden selvittämiseksi ja PhD (psykologia) Pekka Santtila auttoi aineiston tulkinna. Kiitos suopeasta suhtautumisesta tutkimustyöhöni.

Oulun yliopiston Psykiatrian klinikka, Emil Aaltosen Säätiö, Oulun yliopiston tukisäätiö, Psykiatrian tutkimussäätiö ja Tyyni Tanin Säätiö ovat tehneet tämän tutkimuksen mahdolliseksi apurahojensa turvin. Lämpimät kiitokset.

Työnantajani Oulun ensi- ja turvakoti ry on antanut tutkimustyöni viimeisen vuoden aikana minulle mahdollisuuden tehdä tätä tutkimustyötä työni ohella. Kiitos tästä mahdollisuudesta.

Sisareni PhD (sosiaaliantropologia) Minna Säävälä on auttanut minua hahmottamaan oleellisen ytimen ajoittain sotkuiseksi ja liian monimutkaiseksi käyneistä mietteistäni. Kiitos siitä.

Vaimoni Maarit Saarenkunnas on uskonut tutkimustyöni valmistumiseen enemmän kuin minä itse ja sietänyt varsinkin tutkimukseni viimeisinä kuukausina tyhjiä katseitani hämmästyttävän hyvin. Kiitos kannustuksesta ja kärsivällisyydestä. Poikani Heikki on sallinut minun käyttää tietokonettamme vaikka Muumi-pelit houkuttelivat häntä. Kiitos tietokoneen lainasta.

Lopuksi haluan kiittää kaikkia niitä nimeltä mainitsemattomia henkilöitä, jotka ovat mitä erilaisimmilla tavoilla tehneet tämän tutkimustyön mahdolliseksi. Tutkimuksen yhteydessä haastattelemani isänsä surmanneet miehet eivät näy suoraan näillä riveillä, mutta sitäkin enemmän he näkyvät rivien välissä. Ilman heidän apuaan tässä tutkimuksessa ei kuuluisi tätäkään vertaa isänsä surmanneen miehen ääni.

Oulussa 1. marraskuuta 2001

Hannu Säävälä

Lyhenteet

DSM-III-R	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition, Revised
HEPRO	Henkirikosprojekti
ICD-10	Manual of the International Statistical Classification of Diseases, Injuries and Causes of Death, Tenth Revision
OR	Odds ratio eli vedonlyöntisuhde
STAKES	Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
TEO	Terveystieteiden tutkimuskeskus

Luettelo taulukoista

Taulukko 1. Maskuliinisuus ja feminiinisyys	40
Taulukko 2. Vanhempiin kohdistuneiden henkirikosten esiintyvyys	63
Taulukko 3. Tuomioistuinten (v. 1904-13 ja 1920-29) ja poliisin (1973-74, 1988 ja 1996) aineistojen parrisidien esiintyvyyden laskemisessa käytetyt taustatiedot	90
Taulukko 4. Patrisidin ja matrisidin esiintyvyys Suomessa 1900-luvulla	104
Taulukko 5. Lapsuudenperheen sosioekonominen asema ja kulttuuritausta	105
Taulukko 6. Lapsuudenkodin eheys tutkittavan lapsuudessa	106
Taulukko 7. Tutkittavien vanhempien mielenterveys, alkoholin käyttö, rikollisuus ja parisuhteen luonne sekä sisarukset lapsuudessa	108
Taulukko 8. Tutkittavan ja isän suhde	109
Taulukko 9. Tutkittavan ja äidin suhde	110
Taulukko 10. Tutkittavien koulutus ja asevelvollisuus	111
Taulukko 11. Tutkittavan ihmissuhteet ja perhe	112
Taulukko 12. Tutkittavan työ ja sosioekonominen asema	113
Taulukko 13. Tutkittavien psyykkinen ja fyysinen terveydentila lapsuudessa	114
Taulukko 14. Tutkittavien psyykkinen ja fyysinen terveydentila nuorena ja aikuisena	115
Taulukko 15. Tutkittavan aiemmat rikokset ja nykyrikos	117
Taulukko 16. Mielentilatutkimuksen löydökset	118
Taulukko 17. Mielentilatutkimuslausunnon johtopäätökset	120
Taulukko 18. Kotona asumisen todennäköisyys indekseillä ja verrokeilla.	121
Taulukko 19. Isään kohdistuneet väkivallanteot keskeisen altistaneen tekijän mukaan.	125
Taulukko 20. Isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavat tekijät	125
Taulukko 21. Väkivaltaisen pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät	127
Taulukko 22. Psykoottisen pojan muut isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavat tekijät	129
Taulukko 23. Riippuvaisen pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät	133
Taulukko 24. Riippuvaisten poikien jakautuminen alaryhmiin.	135
Taulukko 25. Isän alistamien poikien muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät	138

Taulukko 26. Äitiä suojelevan pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.	142
Taulukko 27. Pojan isään kohdistaman väkivallan yleisimmät altistavien tekijöiden yhdistelmät.	144

Sisällysluettelo

Abstract	
Tiivistelmä	
Kiitokset	
Lyhenteet	
Luettelo taulukoista	
Sisällysluettelo	
Johdanto.....	19
1 Kirjallisuuskatsaus.....	21
1.1 Freud ja isänmurha	21
1.1.1 Oidipus-myytti.....	21
1.1.2 Ensimmäinen isänmurha ja Mooseksen surmaaminen	27
1.1.3 Freudin teorioihin vaikuttaneita tekijöitä.....	28
1.2 Isän asema perheessä.....	30
1.2.1 Isyyden määritelmä.....	30
1.2.2 Isän valta – patriarkaatti?.....	30
1.2.3 Isän aseman muutoksia ja eroja länsimaisissa yhteisöissä.....	34
1.2.4 Isä, poika ja valta	36
1.2.5 Perheterapian teoriat ja isän valta	37
1.2.6 Isyys, valta ja väkivalta.....	38
1.3 Miehys	39
1.3.1 Käsitteitä.....	39
1.3.2 Millaista mieheys on?.....	42
1.3.3 Miten mieheys rakentuu?.....	43
1.4 Aggressio ja väkivalta.....	44
1.4.1 Väkivallan sukupuolistuneisuus – miesten väkivalta.....	45
1.4.2 Evoluutiopsykologinen teoria aggressiosta ja väkivallasta.....	47
1.4.3 Psykodynaamiset teoriat aggressiosta ja väkivallasta.....	50
1.4.4 Turhautuman ja aggression yhteys.....	52
1.4.5 Aggression ja väkivallan sosiaalinen oppiminen	53
1.5 Väkivalta ja henkirikokset perheessä.....	55
1.5.1 Esiintyvyys	55

1.5.2	Perheen sisäisen väkivallan merkitys lapselle	58
1.5.3	Perheen sisäisen väkivallan sukupuolistuneisuus	60
1.6	Parrisidit	62
1.6.1	Parrisidien esiintyvyys	62
1.6.2	Parrisidille altistavat tekijät	65
1.6.3	Yhteenveto parrisiditutkimuksista	78
2	Tutkimusongelman rajaus ja tutkimuksen tavoitteet	80
2.1	Tutkimuksen paradigmasta ja metodologiasta	80
2.2	Tutkimuksen tavoitteet	83
2.3	Tutkimuksen kysymyksenasettelut	83
3	Aineistot ja tutkimusmenetelmät	84
3.1	Tutkimuksen tausta	84
3.2	Aineistot	85
3.2.1	Kvantitatiiviset osatutkimukset	85
3.3	Tutkimusmenetelmät	89
3.3.1	Parrisidien esiintyvyys	89
3.3.2	Mielentilatutkimusaineiston edustavuus	93
3.3.3	Mielentilatutkimusaineiston indeksien ja verrokkien vertailu	93
3.3.4	Indeksien vertailu keskenään mielentilatutkimusaineistosta	99
3.3.5	Semikvalitatiivinen analyysi mielentilatutkimusaineistosta	99
3.3.6	Kvantitatiivinen analyysi kvalitatiivisen altistustekijöiden analyysin pohjalta	100
3.3.7	Tilastolliset menetelmät, reliabiliteetin testaus ja tietojenkäsittely	101
4	Tulokset	103
4.1	Parrisidien esiintyvyys	103
4.2	Mielentilatutkimusaineiston indeksien ja verrokkien vertailu	104
4.2.1	Lapsuuden sosioekonominen asema ja kulttuuritausta	104
4.2.2	Lapsuudenkodin eheys	105
4.2.3	Vanhemmat ja sisarukset	106
4.2.4	Suhde isään	109
4.2.5	Suhde äitiin	110
4.2.6	Koulutus ja asevelvollisuus	110
4.2.7	Ihmissuhteet ja perhe	112
4.2.8	Työ ja sosioekonominen asema	112
4.2.9	Tutkittavan psyykkinen ja fyysinen terveydentila	113
4.2.10	Aiempi rikollisuus ja nykyrikos	116
4.2.11	Mielentilatutkimuksen päätelmät	118
4.2.12	Sosiaalisen eristäytymisen ja psyykkisen sairastavuuden yhteydet	121
4.3	Mielentilatutkimusaineiston indeksien vertailu keskenään	122
4.3.1	Nuorten ja aikuisten indeksien vertailu	122
4.3.2	Vuosina 1973-84 ja 1985-96 tutkittujen indeksien vertailu	123
4.4	Isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistaneet tekijät	124
4.4.1	Poika oli väkivaltainen	126
4.4.2	Poika oli psykoottinen	128
4.4.3	Poika oli riippuvainen	131
4.4.4	Poika oli isän alistama	136

4.4.5 Äidin suojele isän väkivallalta.....	140
4.4.6 Altistavien tekijöiden yhteisvaikutus	143
4.4.7 Muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.....	144
5 Pohdinta.....	147
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusasetelma.....	147
5.2 Aineistot ja menetelmät	148
5.2.1 Aineistot.....	148
5.2.2 Menetelmät	151
5.2.3 Tutkimusmetodien vahvuudet ja heikkoudet	154
5.3 Tulokset	155
5.3.1 Parrisidien esiintyvyys.....	155
5.3.2 Mielentilatutkimuksessa olleiden indeksien ja verrokkien vertailu	160
5.3.3 Nuorten ja aikuisten indeksien vertailu	166
5.3.4 Vuosien 1973-84 ja 1985-96 indeksien vertailu	166
5.3.5 Pojan isään kohdistaman väkivallan luokittelu.....	167
6 Johtopäätökset ja suositukset.....	183
6.1 Johtopäätökset	183
6.2 Suositukset.....	184
7 Yhteenveto.....	186
8 Summary	189
8.1 Materials and methods.....	189
8.2 Limitations and strengths of the study.....	190
8.3 Results, discussion and conclusions	191
Lähteet	193
Liitteet	

Johdanto

‘...Oidipus oli Theban kuninkaan Laioksen ja Iokasten poika. Hänet pantiin vastasyntyneenä heitteille, koska oraakkeli oli ennustanut hänen isälleen, että hän tulisi tappamaan tämän. Hän kuitenkin pelastui ja varttui kuninkaanpoikana vieraassa hovissa, kunnes hän epätietoisena syntyperästään itsekkin lähti oraakkelin puheille ja sai neuvon vältellä kotiseutuaan, koska hänestä muutoin tulisi isänsä murhaaja ja äitinsä aviopuoliso. Lähtiessään synnyinseudukseen luulemaltaan paikkakunnalta hän tiellä törmäsi kuningas Laiokseen, syntyi kiista ja väkivaltainen yhteenotto ja sen äkkipäätöksenä hän tulee surmanneeksi vastustajansa. Sitten hän päätyy Theban edustalle, ratkaisee pääsytietä vartioivan sfinksin arvoituksen ja saa osakseen kaupunkilaisten kiittolisuuden. Hänet valitaan kuninkaaksi ja hänen puolisoon annetaan Iokaste... Oidipukselle selviää, että hän itse on Laioksen murhaaja, mutta samalla myös tämän ja Iokasten oma poika. Tietämättään tekemiensä hirmutöiden järkyttämänä hän sokaisee silmänsä ja lähtee maanpakoon...’

Sigmund Freud (1900/1992, 223-24)

Kuningas Oidipuksen kohtalosta on tullut Sigmund Freudin psykodynaamisen teorian kautta metafora kasvavan lapsen psyyken kehitykselle ja tiedostamattomille haaveille. Kiinnostukseni sivuaa tätä oidipaalisesti nimettyä kehitystä, mutta havaittuani, että minun oli vaikea ymmärtää, mitä oidipaalisuudella tarkoitetaan, aloin etsiä jotain tapaa, jolla pääsisin helpommin käsiksi oidipaalisuuden olemukseen. Niin kuin käsityöläisammatin harjoittajalle sopii, aloin kiinnostua siitä, miten konkreettiseen pojan isään kohdistamaan väkivaltaan päädytään ja mistä siinä on oikein kyse.

Kun kiinnostukseni alkoi hahmottua tutkimukseksi, huomasin olevani pelottavan haasteen edessä. Miten voin yhdistää kaksi toisilleen niin kaukaista asiaa kuin vanha antiikin Kreikan myytti ja konkreettinen isän surmaaminen. En tiedä vielä kukaan onnistuuko se, mutta sen tehtävän itselleni antaneena pohdin tässä tutkimuksessa, minkälaisia tulkintoja pojan isäänsä kohdistamasta väkivallasta voidaan tehdä ikivanhan tarun pohjalta. Yritän selvittää onko pojan isään kohdistamassa väkivallassa kyse oidipaalisesta ongelmasta vai selittykö tämä väkivalta muilla seikoilla. Viime kädessä

testaan tässä tutkimuksessa oidipaalisuuden olemassa oloa pojan väkivaltaa analyysoimalla.

Tämän tutkimuksen aihe on muotoutunut mielessäni työni ja harrastusteni kautta. Tutkimuksella on mielessäni kolme kiintopistettä: väkivalta, perhe ja mieheys. Tutkittuani Oulun yliopiston Psykiatrian klinikan oikeuspsykiatrisessa yksikössä väkivaltarikoksista syytettyjen tutkittavien elämää minulla heräsi kiinnostus väkivaltaan. Halusin ymmärtää paremmin, mistä väkivalta johtuu ja miten ihminen päätyy ratkaisemaan ongelmiaan väkivalloin. Perheterapeutina olen kiinnostunut perhesuhteitten ristiriidoista ja siitä miten lähisuhteitten ristiriitoja voidaan ymmärtää ja ratkaista. Oulun ensi- ja turvakodissa olen kohdannut perheessään väkivaltaa käyttäneitä miehiä, joiden kanssa olen yrittänyt hahmottaa väkivallan olemusta ja sitä, miksi juuri miehet ovat väkivaltaisia. Väkivallan sukupuolistuneisuus ja sen liittyminen mieheyteen ovat johtaneet minut pohtimaan mieheyttä ja miehenä olemiseen liittyviä kysymyksiä. Mieheys on ollut minulle henkilökohtaisesti ristiriitainen asia ja siksi olenkin viime vuosina viettänyt huomattavan osan vapaa-ajastani erilaisissa miesryhmissä pohtimassa mieheyttä yleensä ja omaa miehen elämääni erityisesti.

Väkivalta, perhe ja mieheys muodostavat kolmion, jonka keskeltä löysin isän ja pojan välisen ristiriidan. Tätä tutkimusta tehdessäni olen kysynyt itseltäni ja aineistoltani, miksi pojan on niin helppoa vihata isäänsä ja miksi samalla isän (ja äidin) kunnioittaminen ja koskemattomuus ovat niin tärkeitä asioita, että niistä pitää mainita erikseen.

’Kiinassa... mielipuolia... rangaistaan lievemmin kuin muita;... Mutta jos mielipuoli tappaa joko vanhempansa tai isänsä tai äitinsä vanhemmat, hänet on otettava hengiltä joko heti, samalla paikalla missä hän on tekonsa tehnyt, tai kaupungin mestauspaikalla, ja tuomio, joka määrää tällaisen rikoksenteikijän paloiteltavaksi, on pantava sananmukaisesti toimeen, vaikka rikoksenteikijä jo olisi kuollut.’

Edward Westermarck (1933, 306)

Tässä tutkimuksessa on kolme osaa. Ensimmäisessä osassa selvitan patrisidin ja samalla matrisidin esiintyvyyttä, toisessa osassa vertailen mielentilatutkittuja isänsä surmanneita tai pahoinpidelleitä miehiä ja muita vastaavan väkivallanteon tehneitä miehiä toisiinsa ja kolmannessa osassa analysoin isän surmaamiseen tai pahoinpitelyyn altistavia tekijöitä. Käytän tutkimukseni eri osissa kahta eri viitekehykseen kuuluvaa menetelmää. Tutkimuksen kahdessa ensimmäisessä osassa käytän kvantitatiivista, uuspositivistiseen tutkimusperinteeseen kuuluvaa tilastollista analyysia. Tutkimuksen kolmannessa osassa analysoin yksittäisten, isään kohdistuneiden väkivallanteokojen taustalla olevia altistavia tekoja menetelmällä, jossa olen yhdistänyt uuspositivistiseen lähestymistapaan kvalitatiivista hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen kuuluvaa analyysia.

Tämän tutkimuksen viitekehys on monitieteinen. Käsittelen isyyttä, mieheyttä ja väkivaltaa pääasiassa psykodynaamisesta ja perheterapeuttisesta näkökulmasta. Niiden rinnalla viitekehyksenä on nais- ja sukupuolentutkimuksen näkökulma. Sen avulla liitän yksittäiset ihmiset ja perheet sukupuolijärjestelmän osaksi ja sen kautta problematisoin sukupuolikategorioiden ja erityisesti mieheyden olemusta ja analysoin sitä kriittisestä näkökulmasta. Käytän myös antropologista ja kriminologista viitekehystä.

1 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus lähtee liikkeelle Sigmund Freudin isänmurhaan liittyvistä pohdinnoista ja erityisesti Oidipus-myytin psykologisista ja antropologisista tulkinnoista. Sen jälkeen tarkastellaan isyyttä, mieheyttä ja väkivaltaa. Lopuksi tarkastellaan aiempia tutkimuksia perheen sisäisestä väkivallasta ja erityisesti pojan isään kohdistamasta väkivallasta ja henkirikoksista.

1.1 Freud ja isänmurha

Freud käsittelee tuotannossaan toistuvasti isänmurhan teemaa, joka on oleellinen osa hänen oidipaalisuutta käsittelevää teoriaansa. Freudin kolme tunnetuinta isänmurhaa käsittelevää kirjoitusta ovat *Unien tulkinta* (Freud 1900/1964), jossa hän analysoi myyttiä kuningas Oidipuksesta, *Toteemi ja tabu* (Freud 1913a/1964), jossa hän kuvaa teoriansa ensimmäisestä isänmurhasta ja ihmiskunnan synnystä, ja *Mooses ja monoteismi* (Freud 1939/1964), jossa hän teoretisoi israelilaisten isähahmon Mooseksen surmaamisesta.

1.1.1 Oidipus-myytti

1.1.1.1 Oidipus-myytin tulkinta psykologiassa

Freudilaisen myyttiteorian (Freud 1900/1964, Rank 1932/1959, Cohen 1969, Hägglund 1979 & 1997, Caldwell 1990) mukaan myytit paljastavat ja kuvaavat ihmisen tiedostamattomia kokemuksia ja ajatuksia. Ne ovat projektioita eli niiden kautta ilmaistaan sellaisia asioita, joita muuten olisi vaikea käsitellä. Myytit ovat yhteisölle sitä mitä unet ovat yksilölle. Freudilaisen näkökulman mukaan perhesuhteiden ristiriidat lapsuudessa ovat eri kulttuureissa samantyyppisiä ja tuottavat tunne-elämän ristiriitoja,

joiden yksi purkautumiskanava on aikuisten kehittämät ja eri kulttuureissa yksilölliset, mutta huomattavan yhdenmukaiset tarinat esimerkiksi pojan ja isän välisestä ristiriidasta tai hyväksymisestä. (Rank 1932/1959, Spiro 1982.)

Carl Jungin myttopoeettinen myyttiteoria eroaa jossain määrin freudilaisesta näkökulmasta. Jungin mukaan myytit eivät ole, niin kuin Freud tulkitsi, kussakin kulttuurissa kunkin sukupolven tuottamia yksilöllisiä projektioita ihmiselämän peruskysymyksistä vaan ikiaikaisia tarinoita, jotka ovat ilmausta kollektiivisesta tiedostamattomasta ja ihmislajin yhteisestä perimästä. Myyttejä ei siis Jungin mukaan projisoida vaan niihin projisoidaan, koska ne ovat jo olemassa (Fordham 1981, Campbell 1990, Fox 1994, Henderson 1995.)

Freud käytti Oidipus-myyttiä ensimmäisen kerran ihmisen psyykkistä kasvua kuvaavana metaforana teoksessaan *Unien tulkinta* (1900/1964). Freudin mukaan kasvava poika haluaa tiedostamattomasti seksuaalisesti äitiään ja tuntee vihaa ja aggressiota isäänsä kohtaan. Hän nimesi tämän ilmiön myöhemmin oidipuskompleksiksi ja teki myytissä tapahtuvasta isänmurhasta ja äidin naimisesta tärkeän symbolin psykodynaamiselle teorialle (Freud 1910/1964). Freud rakensi teoriansa kasvavan pojan persoonallisuuden muotoutumisesta tämän kolmiodraaman pohjalle. Hänen mukaansa jokainen lapsi ajautuu ristiriitaan kohtalon ja vapaan tahdon välillä. Tämä ristiriita konkretisoituu sekä pojalla että tytöllä suhteessa äitiin ja isään ja on ihmismielen keskeinen jännite. Tästä kolmiodraamasta tuli Freudille ihmisen psyyken rakennetta ja toimintaa selittävän psykodynaamisen teorian keskeinen käsite (Fenichel 1972).

Psykodynaamiset teoriat ovat rakentuneet niin vahvasti oidipaalisuuden ympärille, että myös Freudin tulkinta Oidipus-myytistä on saanut vahvan aseman ainoana oikeana versiona tästä monivivahteisesta myytistä (Alford 1992, Ross 1994). Esimerkiksi Rudnytsky (1987) katsoo, että Oidipus-myytin toisenlaisten tulkintojen nostaminen Freudin tulkinnan rinnalle himmentäisi Freudin löydösten merkitystä.

Freud käytti Oidipus-myytin lähteenään antiikin Kreikan näytelmäkirjailija Sofokleen Oidipus Rex -näytelmää ja siitä Donnerin tekemää saksan kielistä käännöstä (Freud 1900/1961). Suomeksi Oidipus-myytti on käännetty niin ikään tästä Sofokleen näytelmästä, josta on tehty kolme suomennosta (1937, 1988 & 1990). Freud ei ilmeisesti tuntenut myytin muita versioita, sillä Schillerin johdolla saksalainen 1800-luvun romanttinen suuntaus oli nostanut Sofokleen version tästä myytistä parhaaksi ja oikeaksi (Rudnytsky 1987). Rudnytskyn (1987, 255) mukaan ‘...Oidipuksen aika saattoi alkaa vasta, kun saksalaiset romantikot kapinoivat Senecaa ja ranskalaisia uusklassismin edustajia vastaan ja vahvistivat (Sofokleen) ’Oidipus Rexin’ ensisijaisuuden.’ (HS:n käännös englannista).

Senecan ja ranskalaisten uusklassismin edustajien erilainen näkökulma Oidipus-myyttiin pohjautui Sofokleen aikalaisen, näytelmäkirjailija Aiskhyloksen trilogiaan Oidipuksen suvusta ja sen kirouksesta (Graves 1985, Ross 1982, Rudnytsky 1987, Knuutila-Gronnerod 1998). Aiskhyloksen osittain hävinneessä tekstissä korostettiin Laioksen pahoja tekoja. Hän oli nuorena miehenä raiskannut ottoisänsä Pelopsin pojan Krysipuksen. Saatuaan tämän takia ylleen kirouksen, jonka mukaan hänen oma poikansa surmaa hänet, Laios silpoi poikansa Oidipuksen jalat ja yritti surmauttaa tämän. Oidipus kuitenkin pelastui kuin ihmeen kaupalla. Aiskhyloksen mukaan Oidipuksen kohtaaminen Laioksen kanssa tiellä tapahtui niin, että Laios oli ylimielisyydessään syypää

yhteenottoon ja Oidipukselle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin surmata isänsä (Graves 1985, Ross 1994).

Freudin uuden teorian kannalta oli suuri merkitys sillä, mitä Oidipus-myytin versiota käytettiin. Aiskhyloksen näkökulma ei olisi sopinut Freudille, sillä hän oli nimenomaan hylkäämässä traumanäkökulmaa eli viettelyteoriaa, jonka mukaan aikuisen neuroottiset oireet johtuvat lapsuudessa tapahtuneesta vanhempien väkivallasta ja aikuisten seksuaalisesta lähentelystä. Sen sijaan Sofokleen versio sopi hänelle hyvin, sillä hän oli siirtymässä oidipaaliteoriaan, jonka mukaan muistot lapsuuden vaikeista kokemuksista johtuvat lapsen toiveista seksuaaliseen suhteeseen toisen vanhempansa kanssa ja vihasta toista vanhempaa kohtaan. (Balmary 1982, Masson 1984, Knuutila-Gronnerod 1998.)

Freud valitsi Oidipus-kompleksin ja hylkäsi Laios-kompleksin (Ross 1982, Pendergrast 1997, Esterson 1998, Knuutila-Gronnerod 1998). Näin jäi pitkäksi aikaa syrjään viime vuosina uudelleen esiin noussut kysymys lapsen traumatisoitumisesta pahoinpitelyn tai seksuaalisen riiston seurauksena ja niiden altistavasta vaikutuksesta aikuisiän psyykkisiin ongelmiin (Kolk 1987). Toisaalta, jos hän olisi valinnut Laios-kompleksin, olisi psykodynaamisten teorioiden keskeinen anti psykologialle, projisoinnin ja tiedostamattoman olemassa olo, jäänyt tulematta esiin (Rudnytsky 1987). Rudnytsky (1987, 255) toteaa: ‘...Sofokleen näytelmän suuruus johtuu suurelta osin siitä, että hän ohitti Laioksen syrjähyppyt epäoleellisina...’ (HS:n käännös englannista).

Oidipus-myyttiä on käytetty Freudin ajoista saakka kuvaamaan oidipaalisuuden ohella myös muita psyykkisiä prosesseja (Rank 1914/1959 & 1941/1988, Ross 1982 & 1994). Oidipus-myytin eri versiot ovat psykologista analyysia ajatellen tärkeitä siksi, että niissä painotetaan erilaisia näkökulmia. Freud korostaa Sofokleen (suomennos 1938, 1988 & 1990) version kautta Oidipuksen kiivasta temperamenttia ja hänen rikoksiensa vakavuutta, mutta tuo esille myös hänen sankaruuttaan. Ross (1982) taas korostaa Euripideen ja Aiskhyloksen (Graves 1985) version kautta Laioksen isyyden epäonnistumista. Ross (1982) tulkitsee myyttiä kuvauksena isyyteen liittyvästä tuhoavuudesta. Rossin mukaan kyseessä on monien sukupolvien yli ulottunut väkivaltaisuuteen, seksuaaliseen epävakauteen ja patologiseen narsismiin liittyvä perheen sisäinen tuhoavuus. Laioksen pahat teot kuvaavat vanhemman asemassa olevan miehen negatiivisia tunteita nuorempaa kohtaan: kateutta toisen kasvusta ja kehityksestä, aggressiota kilpailijaa kohtaan, ylimielisyyttä ja samalla pelkoa heikompaa kohtaan. Laioksen nimi juontuu Kreikan kielen vasenta, huonompaa ja homoseksuaalista oikean, paremman ja heteroseksuaalisen tarkoittavan vastakohtana (Lauerma 1997).

Devereux (1984) on kritisoinut Rossin tavoin Freudin omaksumaa oidipaalista näkökulmaa yksipuoliseksi, koska sen mukaan poika kokee isänsä aggressiivisena hirviönä riippumatta siitä, onko isä todella väkivaltainen. Hän korostaa Laioksen väkivaltaisuuden ja tuhoavan homoseksuaalisen kiinnostuksen siirtymistä Oidipukseen.

Rank (1914/1959 & 1941/1988) pohtii miehen asemaa sukupolvien ketjussa ja Laioksen ja Oidipuksen vaikeuksia hyväksyä asemaansa siinä. Laioksen raakuudet ovat metafora isän vaikeudesta luovuttaa asemansa pojalleen ja Oidipuksen raakuudet metafora pojan vaikeudelle hyväksyä asemaansa isänsä seuraajana. Isälle ei riitä se, että jatkuu vain poikiensa kautta, eikä pojalle se, että on vain isänsä perijä. Hägglundin (1979, 1997) analyysi Oidipus-myytistä on lähellä Rankin näkemystä.

Rank (1932/1959) tulkitsee Oidipus-myytin myös kuvaukseksi siitä, miten yhteisöjen rakenne muuttui Freudin kuvaamasta alkulaumasta kohti perhekeskeistä järjestystä. Rank

katsoi Oidipus-myytin viittaavan sekä ihmiskunnan syntyyn että yksittäisen miehen kehityskaareen. Puccin (1992) tulkinta on lähellä Rankin näkökulmaa.

Devereux (1984), Bross (1988), Caldwell (1990) ja Naiman (1992) pitävät Oidipuksen äidin lokasten vaikutusta Oidipuksen kohtaloon merkittävänä. Heidän mielestään äidillä on tragediassa ratkaiseva asema Oidipuksen ja Laioksen rinnalla. Caldwellin (1990) mielestä lokaste ja ennustava sfinksi, jolla on naisen yläruumis ja leijonan alaruumis, kautta kuvaavat äitiyden hyvää ja pahaa puolta.

Girardin (1972), Goodhartin (1978) ja Caldwellin (1990) mukaan ihmisen halu rakentuu kolmiosuhteiden kautta ja Freudin oidipaalisuus on tämän kolmiosuhdeilmion eräs muoto. Kolmiosuhteen perusmuoto on yksilö, hänen halunsa kohde ja tämän halun toteutumista estävä henkilö tai tekijä. Girard irrottaa halun äidistä ja väkivallan isästä ja kiinnittää ne vapaammin yksilöllisesti määräytyviin kohteisiin. Hän hylkää seksuaalisen tekijän kolmiosuhteen tragediassa ja korvaa sen generatiivisen väkivallan käsitteellä. Girardin ja Goodhartin mielestä Oidipus-myytin kaikki miesten väliset suhteet ovat pakonomaisen vihan ja väkivallan kyllästämiä. Frommin (1974) tulkinnassa korostuu myös miesten välisten suhteiden väkivaltaisuus ja kamppailu hegemoniasta, joka ei rajoitu vain isäpoikasuhteisiin.

Jotkut psykodynaamisesti suuntautuneet tutkijat ovat kehitelleet Lévi-Straussin strukturalistista analyysiä ja nostaneet keskeisiksi Oidipus-myytin tekijöiksi muun muassa isän poissaolon, ihmisen yrityksen väistää kohtalooan, miesten ambivalenssin naisia kohtaan ja ihmisen epäonnistumisen elämän hallinnassa (Caldwell 1990).

1.1.1.2 Oidipus-myytti antropologiassa

Antropologisesta näkökulmasta Oidipus-myytti on kiinnostava monessa mielessä. Myyttitutkimus on antropologisen tutkimuksen haara ja antropologiassa freudilainen myyttitulkinta on vain yksi monista tulkintakehikoista. Oidipus-myyttiä voidaan siksi tulkita monilla eri tavoilla, jotka voivat olla psykologisesti kiinnostavia (Fox 1994). Oidipus-myytti on antropologisesta näkökulmasta kiinnostava myös siksi, että psykodynaamisesti orientoituneet tutkijat väittävät oidipaalisuuden olevan universaalia eli kaikkialla esiintyvää ja myös Oidipus-myytin esiintyvän muodossa tai toisessa kaikissa kulttuureissa (Spiro 1982).

Myytin määritelmä. Myyttejä tutkivissa tieteissä kuten kulttuuriantropologiassa myyteiksi kutsutaan suullisia tai kirjallisia tarinoita, joiden olemukseen kuuluu jotain yliluonnollista, pyhää ja symbolista. Niissä käsitellään jumalien ja sankarieläinten kautta ihmiselämän ja maailman peruskysymyksiä kuten syntymää ja kuolemaa (Edmunds 1990, Saariluoma 2000). Sosiologiassa myytille on esitetty kuitenkin myös väljempi määritelmä, joka on lähempänä arkikielen ymmärrystä myytistä. Esimerkiksi modernien myyttien tutkijan Barthesin (1994) mukaan myytti on mikä tahansa luonnollisena esitetty ideologinen tai kulttuurinen totuus. Myytti on asioihin kätkeytyvä piilomerkitys, jota ei perustella avoimesti ja joka ohjaa havaintoja.

Oikea tulkinta Oidipus-myytistä? Antropologiassa pidetään Oidipus-myytin niin kuin muidenkin myyttien erilaisia versioita luonnollisena ilmiönä (Lévi-Strauss 1978, Graves 1985). Myynteille on tyypillistä, että ne vaihtelevat suuresti ajan ja paikan mukaan. Antropologisesta näkökulmasta on siksi vaikea ymmärtää, miksi Sofokleen näytelmä Oidipus Rex olisi Oidipus-myytin oikea tai paras versio (Edmunds & Dundes 1984).

Devereux (1984) ja Alford (1992) pitävät myytin kertojan tai kirjoittajan henkilökohtaisia elämäkokemuksia ja persoonallisuutta ratkaisevana sille, minkälaiseen muotoon tarina asettuu. Lévi-Strauss (1963) korostaa, että on hyödytöntä etsiä tiettyä oikeaa tai alkuperäistä versiota myytistä, koska myytin olemukseen kuuluu sen vaihtelevuus kulloistenkin yhteisöllisten tarpeiden mukaan. Hänen mukaansa myytti ei ole pysyvä vaan se elää yhteisön mukana. Siis ei vain henkilökohtainen elämähistoria vaan myös yhteisön kulttuurinen ilmapiiri vaikuttaa myytin sisällön ja ulkoasun muotoutumiseen. Lévi-Straussin näkökulmasta Freudin (1900/1964) niin kuin Rossinkin (1982) versio Oidipus-myytistä on siis myytti tasavertaisesti Sofokleen, Aiskhyloksen ja Euripideen versioiden rinnalla.

Oidipus-myytin muut antropologiset tulkinnat. Kulttuuriantropologian piirissä on myyttien merkityksestä lukuisia teorioita, joita voidaan soveltaa Oidipus-myyttiin. Oidipus-myytin voidaan katsoa kuvaavaan konkreettisesti sitä, mistä kerrotaan (Brillante 1990). Esimerkiksi Velikovsky (1960) esittää laajasti ja perusteellisesti argumentoiden, että Oidipus-myytti kuvaa alkujaan Egyptin faarao Ekhnatonia ja on siten todellisiin tapahtumiin pohjautuva kertomus.

Malinowskin (1926/1992, Strenski 1992) ja Radcliffe-Brownin (1968) mukaan myytit palvelevat yhteisön sisäistä solidaarisuutta ja yhtenäisyyttä tai vahvistavat yhteisön instituutioita. Malinowski (1926/1992) korostaa myytin sisältöä yhteisön ja sen instituutioiden vahvistajana, kun Radcliffe-Brown (1968) katsoo, että oleellista on myytin rituaalinomainen ilmaisu ja sen kokeminen.

Nilsson (1932), Propp (1984) ja Graves (1985) rationalisoivat myytit alkujaan poliittisiksi julistuksiksi. He tulkitsevat Oidipus-myytin kuvaukseksi siitä, miten antiikin aikaa edeltävät suulliset versiot Oidipus-myytistä tukivat vallitsevaa matrilineaarista hallitsemistapaa. Taru kuvasi miten vävypoika ottaa vallan vaimonsa isältä, kuninkaalta. Tätä vallanvaihtoa pidettiin luonnollisena tapahtumana ja siksi tarun sen aikaisissa versioissa korostettiin Laioksen pahuutta. Sofokleen versio tarusta oli taas antiikin patrilineaariselta ajalta, jolloin kuninkaan valta siirtyi pojalle eikä vävyille ja kuningasisä oli vallassa kuolemaansa asti. Tämän takia tarussa Oidipuksen täytyi näyttäytyä pahana. Carroll (1978) on esittänyt samantapaisen, mutta eri muutosvaiheeseen ajoittuvan tulkinnan, jonka mukaan Oidipus-myytti syntyi, kun patrilineaariset sukulaisuussuhteisiin perustuvat sidokset väljentyivät ja poliittinen järjestelmä sai alkunsa.

Edellä mainitut Velikovskin (1960), Nilssonin (1932), Proppin (1984) ja Gravesin (1946 & 1985) Oidipus-myyttiin liittyvät tulkinnat ovat saaneet viime vuosikymmeninä kritiikkiä osakseen. Niitä ei pidetä varteenotettavina, koska niille ei ole kyetty löytämään todisteita arkeologisissa ja antropologisissa tutkimuksissa. (Edmunds & Dundes 1984). Toisaalta Lévi-Strauss (1963 & 1978) korostaa, että myytissä ei ole oleellista se, mitä kerrotaan menneestä vaan se, mitä myytillä kuvataan tarinan kautta nykypäivästä.

Lévi-Strauss (1963 & 1978) esittää strukturalistisessa teoriassaan myyttien auttavan jäsentämään maailmaa ja muodostavan siten tieteen esiasteen. Hänen (Lévi-Strauss 1963)

ja Proppin (1944/1984) kehittämä strukturalistinen myyttitulkinta muistuttaa psykodynaamista myytin luentaa siinä, että strukturalistit katsovat myytteihin liittyvän piilomerkityksiä ja symbolisia kuvauksia keskeisistä elämänilmiöistä. Lévi-Strauss (1978) korostaa, että myyteillä yritetään luoda ratkaisuja vastakkaisten ja toistensa kanssa ristiriidassa olevien ilmiöiden välillä, mutta itse myytin tarina ei kerro suoraan ristiriitaa aiheuttavaa ilmiötä. Lévi-Straussin (1963) mukaan Oidipus-myytin keskeisiä teemoja ovat ihmisen alkuperä, insemi ja periytyminen.

Ovatko Oidipus-myytti ja oidipaalisuus universaaleja? Antropologiassa on käyty pitkään kiistaa siitä, ovatko Oidipus-myytti ja oidipaalisuus universaaleja ilmiöitä eli esiintyykö niitä kaikkialla maailmassa. Psykodynaamisesti suuntautuneet antropologit ovat taipuvaisia vastaamaan myöntävästi molempiin kysymyksiin (Spiro 1982). Oidipus-tyyppisiä myyttejä ja oidipaalisia ilmiöitä onkin löydetty lukuisista kulttuureista, (Bourguignon 1976, Edmunds & Dundes 1984). Muun muassa suomalaisessa kansanperinteessä on havaittu oidipaalisia aineksia (Hägglund 1981).

Antropologisissa tutkimuksissa on todettu, että laajasta levinneisyydestään huolimatta Oidipus-tyyppisiä myyttejä ei esiinny Amerikan intiaanikulttuureissa eikä Australian alkuperäisasukkaiden keskuudessa. Muualla taruja esiintyy, mutta osa niistä on vain viitteellisesti oidipaalisiksi tulkittavissa ja niiden oidipaalisuudesta käydään kiistaa (Edmunds & Dundes 1984, Lassa 1984).

Intiassa esiintyy Oidipus-tyyppisiä myyttejä, mutta niiden huomiota herättävä piirre on se, että perheen sisäiset sukupolvien väliset ristiriidat kuvataan yleensä toisinpäin kuin Kreikan tarustossa. Intialaisessa mytologiassa isä on poikaansa kohtaan ja äiti tytärtään kohtaan aggressiivinen ja poika ja tytär alistuvat ilman vastarintaa vanhempiensa aggression edessä (katso myös s. 37) (Ramanujan 1984).

Oidipaalisuuden ilmenemisestä eri kulttuureissa on käyty kiivasta tieteellistä polemiikka Bronislaw Malinowskin ja Ernst Jonesin 1900-luvun alkupuolella käymästä keskustelusta lähtien (Parsons 1969). Psykodynaamisesti suuntautunut antropologi Spiro (1982) katsoo, että Malinowskin alkuperäinen väite oidipaalisuuden puuttumisesta Tyynen Valtameren Trobriandien matrilinearisesta yhteisöstä ei pidä paikkaansa. Spiron (1982) mukaan oidipaalisuutta siis esiintyy Trobriandeilla. Bourguignon (1976) taas korostaa, että Trobriandeilla oidipaalisuus kohdistuu tiedostamattomana vihamielisyytenä äidin veljeen, joka on perheyhteisön vallanpitäjä, ja tiedostamattomana insestitoiveena omaan sisareen eikä äitiin.

Bourguignon (1976) viittaa lukuisiin eri puolilla maailmaa tehtyihin kenttätutkimuksiin ja toteaa perhesuhteiden suuren vaihtelun johtavan erilaisiin perheen intiimien suhteiden ristiriitoihin. Freudin (1900/1964) havaitsema äidin, isän ja pojan välinen oidipaalinen konflikti on yksi erikoistapaus, samoin Parsonsin (1969) Etelä-Italiassa havaitsema isän, tyttären ja väyn kolmiodraama ja Malinowskin (1932/1968) Trobriandeilla havaitsema pojan, siskon ja äidin veljen kolmiodraama, joita voi myös kuvata oidipaaliseksi konfliktiksi. Keskeistä näyttää Bourguignonin (1976) mielestä olevan seksuaalinen kilpailu jostain henkilöstä ja miesten sukupolvien välinen auktoriteetikamppailu.

Lassa (1984) huomauttaa, että antropologisissa ja psykologisissa tutkimuksissa on todettu yhteisöjä, joissa on oidipustyyppisiä taruja ja lapsilla havaitaan oidipaalista käytöstä, mutta toisaalta on olemassa yhteisöjä, joissa on todettavissa vain jompikumpi

näistä ilmiöistä. Hänen mukaansa myytit ja lapsuuden ihmissuhteiden sisältö eivät näytä kulkevan käsi kädessä niin kuin on väitetty.

1.1.2 Ensimmäinen isänmurha ja Mooseksen surmaaminen

Freud (1900/1964) oli jo Oidipus-myyttiä käsitellessään laajentanut pohdintojaan antropologian alueelle. Julkaistessaan kymmenkunta vuotta myöhemmin esseensä *Toteemi ja tabu* (Freud 1913a/1964), hän siirtyi psykologiasta antropologisen teoretisoinnin puolelle (Kuper 1988).

Toteemin ja Tabu (1913a/1964) on luonteeltaan lähinnä antropologinen pohdinta ihmislajin syntyvaiheen tapahtumista. Tarinassa ensimmäinen ihmisyhteisö, josta hän käyttää nimitystä alkulauma (primal horde), on kuvattu syntyvaiheessaan sosiaaliselta rakenteeltaan orangutang- tai gorillalauman kaltaiseksi. Yksi sukukypsä mies hallitsi naisten ja keskenkasvuisten poikien joukkoa, josta hän ajoi pois sukukypsäksi tulevat ja vastarintaan ryhtyvät miehet. Sukukypsäksi tulevat miehet nousivat kapinaan ja surmasivat hallitsijamiehen. Tästä seurasi kuitenkin voimakas katumus ja syyllisyys ja sovituksen merkiksi miehet pystyttivät eläintä esittävän toteemin, joka symboloi tapettua isää. Isää ei tarvittu enää olemassa olevana, koska miehet toteuttivat isän käskyjä ilman hänen läsnäoloaankin (sons' deferred obedience).

Freudin mukaan (Freud 1913/1964) toteemin liittyi kaksi perustavanlaatuaista tabua. Toteemieläintä, joka symbolisoi isää, ei saanut surmata ja surmatun isän vallasta vapaaksi jääneisiin naisiin ei saanut kajota eli puoliset täytyi hakea muualta. Nämä tabut, isää vastaan nouseminen ja äidin haluaminen seksuaalisesti, ovat säilyneet ihmiskunnan muistissa siitä lähtien ja jokainen kasvava poika joutuu niiden kanssa vastakkain.

Freudin teoria isänmurhasta liittyi 1800-luvun lopun antropologian evolutionistiseen suuntaukseen, joka sai alkunsa Darwinin (1871/1981) evoluutioteorian soveltamisesta ihmiseen ja jonka kärkihahmoja olivat Maine, Morgan ja Frazer (Voget 1975, Kuper 1988). Tämä suuntaus loi teorian primitiivisestä yhteisöstä, alkulaumasta ja totemismista. Vuosisadan vaihtuessa tämä suuntaus sai osakseen lisääntyvää kritiikkiä. Antropologian uudet tähdet Westermarck (1886/1932, Kuper 1988) ja Malinowski (ks. Kuper 1988) kritisoivat eri näkökulmista näitä oletuksia primitiivisestä yhteisöstä.

Nykyantropologian piirissä Freudia *Toteemissa ja tabussa* (Freud 1913/1964) esittämiä ajatuksia on kritisoitu muun muassa sen spekulatiivisuudesta ja fiktiivisyydestä, sillä Freud ei esittänyt teorialleen minkäänlaisia empiirisiä todisteita. Kritiikki kohdistuu myös Freudin lamarekilaiseen näkökulmaan, jonka mukaan hankitut ominaisuudet periytyvät. Freud uskoi jokaisen ihmiskunnan pojan elävän uudestaan alkulauman isänmurhan ja saavan siitä syyllisyyttä, koska tuo kokemus periytyy geneettisesti. Edelleen nykyantropologiassa katsotaan perhesuhteiden määräytyvän pitkälti yksilöllisten elinolosuhteiden mukaan ja siksi Freudin oletus alkulaumasta ja totemismista tyyppi-ilmiönä alkuihmiselle on epäuskottava. (Voget 1975, Edmunds & Dundes 1984, Kuper 1988, Geertz 1993.) Jopa Freudia teorioita kannattavat antropologit ovat pahoitelleet toteemin ja tabun ylilyöntejä isänmurhan suhteen (Wallace 1980). Piker (1994) toteaa, että antropologinen tietämys ei ole niinkään hyötynyt Freudin toteemin ja tabun

kaltaisista antropologisista yritelmistä vaan hänen tiedostamatonta ja torjuntaa koskevasta psykologisesta teoriastaan.

Antropologian piirissä on myös löytynyt ymmärrystä Freudin näkemyksille. Lévi-Strauss (1949/1970) korostaa, että *Toteemin ja tabun* kritiikki on pitkälti oikeaan osunut, mutta hän huomauttaa samalla, että sosiaalitieteet eivät ole historiallista sosiologiaa, joka etsii menneestä selitystä nykypäivälle. Sen sijaan hänen mielestään sosiaalitieteet ovat kuin psykoanalyysi, joka voi antaa tietoa tulevasta ja menneestä analysoimalla nykyisyyttä. Hänen mukaansa kuvaukset isänmurhasta ja äidin naimisesta '...ehkä kuvaavat symbolisesti ikuista toivetta.' (Lévi-Strauss 1949/1970, 491).

Freudin myöhemmin kirjoittama essee *Mooses ja monoteismi* (1939/1964) toistaa *Toteemissa ja tabussa* esiin tuotua näkökulmaa sovellettuna Freudin oman uskontokunnan historiaan eli Moosekseen ja juutalaisten lähtöön Egyptistä. Freudin näkökulmasta Mooseksen surmaaminen oli vastaavanlainen teko kuin ihmiskunnan syntyessä tapahtunut isän surmaaminen.

1.1.3 Freudin teorioihin vaikuttaneita tekijöitä

Freudin *Toteemiin ja tabuun* kohdistunut voimakas kritiikki (Wallace 1980, Kuper 1988) on saanut psykodynaamiset tutkijat (Dor-Shav 1977) analysoimaan Freudin alitajuisia yllykkeitä ja yhteiskuntatieteilijät (Ellenberger 1994) arvioimaan Freudiin vaikuttaneita sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä hänen isänmurhaa käsittelevissä teorioissaan.

Freud oli koulutukseltaan neurologi. Siksi on luonnollista, että hän oli innostunut lamarckismista, darwinismista ja biogeneettisestä brückelaisesta sairauskäsityksestä, joiden mukaan ihmisen psyyke ja kulttuuri ovat seurausta taustalla olevista biologisista tekijöistä. Tämä ihanne säilyi hänen ajattelussaan koko hänen uransa ajan. Freudilla oli tarve rakentaa psykodynaamiselle teorialleen luonnontieteellinen pohja. Ensimmäinen isänmurha oli yritys tähän suuntaan. Se yhdisti kulttuuri-ilmiot ja teorian oidipaalisuudesta ihmislajin esihistorialliseen syntyyn ja evolutiiviseen prosessiin. (Wallace 1980 & 1983.)

Kuperin (1988) mukaan primitiivistä yhteisöä koskevien teorioiden vahva kimmoke oli vahvistaa teoriaa kannattaneiden Freudin ja muiden evolutionistien omia näkemyksiä silloisen yhteiskunnan tilasta. Nämä teoriat kuvasivat enemmän teoreetikkojen omia yhteiskunnallisia ja poliittisia näkemyksiä kuin aiemmin olemassa ollutta todellisuutta. (Kuper 1988.)

Freudin tiedostamattomat henkilökohtaiset ominaisuudet saattoivat vaikuttaa hänen käsitykseensä isyydestä ja isän asemasta ja johtaa *Toteemin ja tabun* (Freud 1913/1964) spekulatiivisiin ylilyönteihin. Freudilla oli ristiriitaisia tunteita isäänsä ja äitiään kohtaan. Nämä liittyivät siihen, että isä oli paljon äitiä vanhempi, isällä oli seksuaalisia suhteita muihin naisiin ja imettäjän ja lastenhoitajan hoidossa ollut Freud oli ihastunut äitiinsä. Hän kuvasi myöhemmällä iällä aiempaa tarvettaan idealisoida isänsä ja vähitellen tietoisesti tullutta haluaan tuhota isänsä (Dor-Shav 1977). *Toteemi ja tabu* -esseen kanssa samoihin aikoihin valmistunut Michelangelon Moosesta kuvaava essee (Freud 1914/1964) oli hyvin positiivinen ja jopa yksipuolisen myönteinen Mooseksen isähahmoa

kohtaan (Dor-Shav 1977). Freud totesi myöhemmin valmistuneen *Mooses ja monoteismi* –tekstin (Freud 1939/1964) olleen suoraa jatkoa *Toteemille ja tabulle*. Freudin ristiriitainen suhde isään ja äitiin vaikuttivat mitä ilmeisimmin myös hänen Oidipus-myyttiä ja ihmisen keskeisiä psyykkisiä ristiriitoja käsitteleviin teksteihinsä, joissa pojan vihamielinen suhde sai liian korostuneen sijan (Rank 1914/1959, Freund 1959, Dor-Shav 1977, Wallace 1983, Balmory 1982, Krüll 1986, Schneider 1986). Freudin isänmurhaa käsittelevien ajatusten tulkitsemista vain hänen henkilökohtaisten ja psyykkisten taipumustensa tuotokseksi on kritisoitu (Knuutila-Gronnerod 1998).

Myös psykoanalyttisen liikkeen riitojen on katsottu vaikuttaneen Freudin teorioihin (Wallace 1980). *Toteemia ja tabua* kirjoittaessaan Freud riitaantui työoverinsa ja oppilaansa Jungin kanssa ja lopulta heidän suhteensa katkesi kirjoitusprosessin aikana. Psykoanalyttisessa liikkeessä oli samaan aikaan muutakin kuohuntaa, minkä yhteydessä Freud hylkäsi Adlerin ja Stekelin. Freudin ja näiden vihaisten nuorten miesten suhteissa oli isä-poikaulottuvuuksia. (Jones 1974.) Freudin reagointi miespuolisiin oppilaisiinsa muistutti hänen kuvaamansa alkulauman johtajan ja ensimmäisen isänmurhan uhrin toimintaa ennen isänmurhaa. (Wallace 1980 & 1983.)

On myös esitetty (Ellenberger 1994), että kansainvälisessä politiikassa ja yhteiskuntaelämässä tapahtuneet muutokset vaikuttivat Freudin pohdiskeluihin ihmisen psyykestä. Esimerkiksi muutamia vuosia ennen *Toteemin ja tabun* julkaisua Itävallan naapurimaassa Turkissa tapahtui vallankumous, jossa laajapohjainen kansannousu syöksi valtavan haaremin omistavan itsevaltaisen 'punaisen sulttaanin' Abdul Hamid II:n vallasta.

Rankin (1914/1959) ja Frommin (1980) mielestä Freudin tulkinnat isyydestä ja isänmurhasta liittyvät hänen patriarkaaliseen ympäristöönsä. Freud oli sidottu oman aikansa isän asemaa korostavaan kulttuuriin, jossa oli suuri houkutus päätyä tulkitsemaan Oidipus-myytti Oidipuksen vihaksi isäänsä kohtaan eikä Laioksen pahuudeksi. Efronin (1977) mukaan Freud sulki pois tietoisuudestaan ne näkökulmat, jotka uhkasivat kehittyä autoritaaristen isien ja jopa itse auktoriteetin periaatteen radikaaliksi kritiikiksi. Hän arvioi, että Freud hylkäsi viettelyteoriansa mukana ajatuksen autoritaarisuuden tuhoavuudesta. Freudin teorioiden feministinen kritiikki pohjautuu pitkälti näille samoille argumenteille (Millett 1989). Knuutila-Gronnerod (1998) kysyy, miksi 1900-luvulla on ollut helpompi hyväksyä Oidipus isänmurhaajana ja äidinmakaajana kuin Laios tuhoavana isänä?

Oidipus-myytin isänmurhan ja konkreettisen pojan isään kohdistaman väkivallan välillä on vaikea nähdä suoraa yhteyttä. Niitä yhdistää kuitenkin kolme toisiinsa kytkeytyvää tekijää, joita pitää tarkastella näiden ilmiöiden ymmärtämiseksi. Alla käsitellään isyyttä, mieheyttä ja väkivaltaa kirjallisuuden antamien viitteiden pohjalta ja etsitään niitä toisiinsa ja isään kohdistuvaan väkivaltaan yhdistäviä tekijöitä.

1.2 Isän asema perheessä

Edellä sivuttiin Oidipus-myyttiä käsiteltäessä myös isän asemaa perheessä. Tässä osassa edetään tarkastelemaan isyyttä vallankäytön näkökulmasta, koska isään kohdistunut väkivalta liittyy usein vallankäyttöön ja valtasuhteissa tapahtuviin muutoksiin ja vääristymiin (Clegg 1989).

1.2.1 Isyyden määritelmä

Isyys on biologisesti ajateltuna helppo määritellä. Lapsi on aina väistämättä jonkun miehen biologinen jälkeläinen. Isyys ei kuitenkaan ole yksiselitteinen käsite, koska tällä hetkellä Suomessa ja monissa muissa teollisuusmaissa isyys määräytyy usein muiden kuin biologisten siteiden kautta runsaiden avioerojen tai perinteisestä ydinperhemallista poikkeavien perherakenteiden takia (Marsiglio 1995, Huttunen 2001). Jotkut antropologit ja historiantutkijat korostavat, että perinteinen länsimainen ajatus isän, äidin ja lapsen muodostamasta perheen perusmallista on maailmanlaajuisesti ja historiallisesti vain yksi erityistapaus perhemuotojen kirjossa (Malinowski 1932/1968, Goodenough 1970, Bloom-Feshbach 1981, Deleuze & Guattari 1984, Delaney 1986, Moore 1994a & 1996). Perheiden monimuotoisuuden takia viime vuosien suomalaisessa isätutkimuksessa isyys on jaettu biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen isyyteen (Huttunen 2001).

Biologinen isä on lapsen siittänyt tai siittiöt hedelmöitystä varten luovuttanut mies. Sosiaalinen isä on se mies, joka toimii lapsen vanhempänä ja huoltajana ja psykologinen isä on taas se mies, jonka lapsi kokee isäkseen ja johon lapsella on tunnepohjainen suhde. Esimerkiksi perheeseen tullut äidin uusi miesystävä, isäpuoli, muuttuu sosiaalisesti isäksi muutettuaan asumaan samaan talouteen. Hän alkaa vähitellen pojan kokemana saada myös psyykkisen isän ulottuvuuksia. (Huttunen 1998 & 2001, Korhonen 1999.) Tässä tutkimuksessa myös sosiaalinen ja psykologinen isyys luetaan isyydeksi, mikäli aikuisen miehen ja hänen vaimonsa tai naisystävänsä lapsen välillä on pitempiaikainen läheinen suhde saman talouden jäsenenä.

1.2.2 Isän valta – patriarkaatti?

Eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa perheessä isä on mielletty perinteisesti perheen johtajaksi (Hobbes 1651/1998). Tätä isän johtajuutta on kuvattu patriarkaaliseksi vallaksi (Sandqvist 1993) ja isän johtamaa perhettä on kutsuttu patriarkaaliseksi perheeksi (Egidius 1987). Patriarkaatin vastakohtaksi esitettiin aiemmin matriarkaatti, jota oletettiin esiintyneen esihistoriallisena aikana (Engels 1884/1946, Freud 1913/1964). Matriarkaatti on käsitteenä hävinnyt tieteellisestä keskustelusta viime vuosikymmeninä (Leacock 1978 & 1981) joitain satunnaisia mainintoja lukuun ottamatta (Falk 1984).

Nykyisten eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten perhesuhteiden juuret ovat paikallisten perinteiden lisäksi Lähi-idän ja Välimeren vanhoissa yhteisöissä, erityisesti muinaisessa heprealaisessa, antiikin kreikkalaisessa ja Rooman imperiumin aikaisessa elämäntavassa. Vanhan testamentin aikaisissa heprealaisissa yhteisöissä harjoitettiin maataloutta ja perheet olivat laajennettuja perheyhteisöjä, joissa isä oli perheen päänä ehdoton hallitsija ja määrääjä (Freud 1939/1964, Parsons 1969). Tällä mallilla on katsottu olleen juutalaisten yhteisöjen lisäksi myös kristityissä yhteisöissä suuri vaikutus perherakenteiden ja isän aseman muotoutumisessa. Vastaavanlainen perheyhteisön malli vallitsi antiikin Kreikassa ja Rooman valtakunnan alkuaikoina ennen ajanlaskun alkua. (Bloom-Feshbach 1981, Sandqvist 1993.) Antiikin kreikkalaista perhettä kuvaa Aristoteleen ajatus, että aviomies ja isä hallitsi vapaasti sekä vaimoaan että lapsiaan, mutta hallinta erosi siinä, että lapsia kohtaan hallinta oli ehdotonta (royal) ja vaimoa kohtaan luontaista (constitutional) (Tanay 1976).

Myös keskiajalla ja uudella ajalla isä on ollut eurooppalaisessa kulttuurissa perheen tärkeämpi vanhempi ja puoliso. Äiti on ollut hänen apurinsa. Lapset ovat perinteisesti olleet ensi sijassa isän jälkeläisiä ja avioeroissa lapset ovat aiemmin jääneet isälle. (Sandqvist 1993.) Hobbessin (1651/199, 289) mukaan ‘...alun perin jokaisen ihmisen isä oli myös hänen suvereeni herransa, jolla oli valta päättää hänen elämästään ja kuolemastaan...’. Delaney (1986) kuvaa lisääntymisbiologian tutkimusten vasta viime vuosikymmeninä muuttaneen perinteistä länsimaista ajatusta, minkä mukaan isä oli lapsen ainoa alulle panija ja äiti oli vain kasvualusta isän antamalle siemenelle. Isä oli tärkeämpi kasvattaja ja siksi esimerkiksi Lutherin ja Rousseauin kasvatuserityksissä kohteena oli isä eikä äiti niinkuin nykyään (Sandqvist 1993).

Nykyään eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa perhesuhteiden psykologiassa patriarkaalinen perhe määritellään yhdeksi perhejärjestyksen muodoksi. Patriarkaalisessa perheessä isällä on ehdoton auktoriteetti ja isä ottaa rooliodotusten mukaisesti vastuun kaikista tärkeistä päätöksistä ja valvoo muiden perheenjäsenten toimia. (Egidius 1997.)

Viime vuosikymmeninä erityisesti nais- ja sukupuolentutkimuksen piirissä on tutkittu isän ja miesten valtaa ja patriarkaatin olemusta perusteellisesti. Tämä tutkimus on kuitenkin keskittynyt arvioimaan miesten ja naisten välisiä suhteita ja isien suhde lapsiin on jäänyt toissijaiseksi kiinnostuksen kohteeksi (Whitford 1992).

Nais- ja sukupuolentutkimuksessa patriarkaatti määritellään yleensä sukupuolten välisten suhteiden hierarkkisuudeksi, mikä elää paitsi perhesuhteissa myös muissa miesten ja naisten välisissä suhteissa, pohjautuu miesten keskinäiseen hierarkiaan ja solidaarisuuteen toisiaan kohtaan ja mahdollistaa miesten ylivallan naisiin nähden (Kitzinger 1991, Whitford 1992, Näre 1994). Whitfordin (1992) mukaan patriarkaalinen järjestys ei ole vain länsimainen ilmiö, vaan isä on perheen pää ja miehet naisten yläpuolella useimmissa ihmis yhteisöissä ja kulttuureissa. Ortner esitti varhaisemmissa töissään (Ortner 1972), että miehet ja isät omaavat universaalisti enemmän valtaa tai arvostusta kuin naiset ja äidit, mutta myöhemmin on lieventänyt kantaansa ja kuvaa miesten ylivallan olevan useimmissa kulttuureissa pääasiallien sosiaalisen järjestyksen muoto (Ortner 1996)

Nais- ja sukupuolentutkimuksessa on kolme suuntausta, joissa käsitellään miehen ja isän ylivaltaan liittyviä teemoja. Psykodynaaminen käsitys patriarkaatista pohjautuu Freudin ja Lacanin kuvaamaan alitajujen sukupuolieroon liittyvien mielikuvien merkitykseen (Whitford 1992), marxilainen käsitys taas taloudellisten suhteiden luomaan

miesten ja naisten väliseen hierarkiaan (Walby 1990) ja evoluutiopsykologinen ja antropologinen näkemys taas ihmiskunnan evoluution aikana syntyneisiin sukupuolieroihin (Price & Stevens 2000).

Psykodynaamiset teoriat patriarkaattista. Ranskalainen psykoanalytikko Lacan (1977) on kehittänyt Freudin (1913/1964 & 1939/1964) alkuperäisiä ajatuksia sosiaalisten suhteiden sukupuolisesta hierarkiasta. Lacanin (1977) ajatteluun on vaikuttanut vahvasti strukturalistinen ja semioottinen teoria sukupuolieron luonteesta. Hänen mukaansa patriarkaatti ja miesten ylivalta on ihmisyyteen ainoa mahdollinen järjestys. Patriarkaallinen järjestys pohjautuu seksuaalisuuteen, sukupuoleroon sekä universaaliin symboliseen isän valtaan. Tähän järjestykseen sopeutuminen on jokaisen oidipaalisien vaiheiden läpikäynnin pojan ja tytön kohtalo. Patriarkaatti on sisäistettyä fallista oidipaalisuutta, joka määrää ihmisen subjektiivista yksilöllistä olemassaoloa psyyken tiedostamattomien rakenteiden kautta ja asettaa miehet naisten yläpuolelle ihmisyyden hierarkiassa (Whitford 1992). Jokinen (1997, 12-13) kiteyttää tämän ajattelutavan sanoin: '...Miehen ja naisen suhde ei ole vastavuoroinen vaan hierarkkinen... Mies on ensimmäinen, nainen toinen... valta nimetä ja antaa merkityksiä on miehinen.'

Freudin ja Lacanin ajatusten pohjalta on syntynyt jälkifreudilaiseksi ja jälkistrukturalistiseksi nimetty suuntaus (Rose 1986, Brenkman 1993, Irigaray 1996, Jokinen 1997, Veijola & Jokinen 2001), jonka mukaan tämä 'isän nimen' ja 'fallisen merkittävien' valta eli fallogosentrinen järjestys ei ole väistämätön ilmiö. Heidän mielestään on mahdollista rakentaa rinnakkainen symbolinen järjestys ja sosiaalinen todellisuus ilman patriarkaattia ja ilman miesten ja isän hierarkista ylemmyyttä suhteessa naiseen ja äitiin.

Vaikka Freudin (1913/1964) spekulatiiviset arviot ihmiskunnan synnystä ja patriarkaatin muotoutumisesta ovat antropologien kenttätutkimuksiin ja tutkimustuloksiin pohjautuvan voimakkaan kritiikin takia menettäneet tieteellistä uskottavuuttaan (Wallace 1980, Edmunds & Dundes 1984, Kuper 1988, Piker 1994), on muun muassa Kraemer (1991) yrittänyt Freudin pohdintoja jatkamalla selittää psykologian keinoin patriarkaatin luonnetta. Kraemerin (1991) mukaan naisten kyky lisääntyä tekee heistä miehiä mahtavampia ja samalla miesten silmissä pelottavia ja kateuden kohteita. Tämä kateus johtaa miehet yrityksiin kompensoida huonommuudentunnettaan esimerkiksi luomalla keksintöjä ja keräämällä vaurautta. Karjanhoidon ja maanviljelyn keksimisen jälkeen tämä on ollut mahdollista, kun ihmisen työ on alkanut tuottaa ylijäämää. Yhtenä kompensaaion muotona voidaan nähdä myös uskonnot, joissa miespuoliset jumalat hallitsevat maailmaa ja kykenevät jopa synnyttämään (Graves 1986, Kraemer 1991). Klein (1992) ja erityisesti Bettelheim (1962) viittaavat myös miesten naisia kohtaan tuntemaan kateuteen, jonka ytimenä on naisten kyky synnyttämiseen ja lisääntymiseen (Kittay 1998).

Chodorowin (1978), Theweleitin (1987 & 1989) ja Dinnersteinin (1991), objektisuhdeteoreettisten tulkintojen kautta on myös selitetty patriarkaattia. Näitä teorioita käsitellään tarkemmin psykodynaamisia aggressioteorioita esitellessä (s. 51-52).

Psykodynaamista käsitystä patriarkaattista on kritisoitu ainakin kahdesta näkökulmasta. Jälkifreudilaisen patriarkaallista symbolista rakennetta korostavan suuntauksen rinnalla ja

sitä lähellä on fenomenologinen sukupuolieroa tutkiva suuntaus, jonka kannattajilla näyttää olevan kriittisempi suhtautuminen patriarkaatin olemassaoloon. Heinämaa, Reuter ja Saarikangas (1997) toteavat, että '...Ajatukset subjektien ja identiteettien kerrostuneisuudesta ja epäyhtenäisyydestä ovat kyseenalaistaneet myös yhtenäiset Naisten ja Miesten kategoriat sekä emansipaatioajatuksen lähtökohtana olevan käsityksen (sorrettujen) naisten yhteisistä päämääristä suhteessa (sortaviin) miehiin.'

Psykodynaamisia patriarkaattiteorioita on kritisoitu myös siitä, että niissä irrotetaan perheen sosiaaliset suhteet alitajuisen kokemuksellisuuden läpituokemiksi staattisiksi ja historiattomiksi ilmiöiksi ja unohdetaan patriarkaatin historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet (Leacock 1978, Walby 1990).

Marxilaiset teorit patriarkaattista pohjautuvat Friedrich Engelsin (1884/1946) kapitalismin syntyä koskevaan teoriaan, minkä mukaan taloudelliset ja materiaaliset tekijät olivat ratkaisevia patriarkaalin järjestyksen synnyssä. Esihistoriallisena aikana keräilijä-metsästäjäkulttuureissa vallitsi kollektiivinen omistajuus. Kun ihminen oppi karjanhoidon, hänelle alkoi kertyä vapaata aikaa ja omaisuutta, jolloin syntyi hierarkioita ja johtajuutta. Ihmiskunta siirtyi kollektiivisesta omistajuudesta yksityisomistukseen ja kapitalismiin. Miehet ottivat esikapitalistisen järjestelmän syntyessä vallan haltuunsa, koska heidän ei tarvinnut osallistua raskauteen ja lastenhoitoon ja koska he voimakkaampina pystyivät helpommin hoitamaan karjaa (Leacock 1978 & 1981, Bloom-Feshbach 1981, Kraemer 1991, Whitford 1992).

Engelsin teoriaa ihmiskunnan ja kulttuurin synnystä on myöhemmin kritisoitu samoilla perusteilla kuin Freudin vastaavia teorioita, eli se on nähty Engelsin yhteiskunnallisten ja poliittisten käsitysten tueksi laatimaksi malliksi menneestä (Kuper 1988, Carver 1994).

Marxilaisen sukupuoliteorian mukaan materiaaliset ja taloudelliset tekijät kuten miehiä suosiva palkkatyö, kodin työnjako, valtion instituutiot, kulttuuriset mallit mieheydestä ja naiseudesta, sukupuolistunut väkivalta ja seksuaalisuuden kaupallistuminen pitävät yllä patriarkaalista järjestystä (Leacock 1981, Walby 1990). Bloom-Feshbachin (1981) mukaan yhteisön rakenne vaikuttaa yhteisön jäsenten sosiaaliseen elämään ja persoonallisuuteen siten, että esimerkiksi metsästäjä-keräilijäyhteisöissä miehet ovat enemmän lasten kanssa kuin maatalousyhteisössä, koska miehillä on niissä enemmän vapaa-aikaa ruoan hankinnasta ja koska yhteisön jäsenet eivät ole niin erikoistuneet eri tehtäviin kuin maatalousyhteisössä. Leacockin (1981) mielestä nykyaikanakin on olemassa metsästäjä-keräilijäyhteisöjä, kuten viimeiset modernisoituneen elämänpiirin ulkopuolella elävät bushmanniryhmät, joilla ei ole havaittavissa kapitalistisen tuotantojärjestelmän tuottamia patriarkaalisia rakenteita.

Marxilaisia patriarkaattiteorioita on kritisoitu siitä, että niissä kuvataan patriarkaattiliian mekanistisena ja ihmisten alitajuiset, ideologiset ja kulttuuriset tekijät unohdetaan (MacCannell 1991, Whitford 1992).

Evoluutiopsykologiset teorit patriarkaattista pohjautuvat Darwinin (1871/1981) teoriaan ihmislajin evoluutiosta. Nykykäsityksen mukaan Westermarck (1889/1932) oli ensimmäisiä Darwinin teorioita sosiaalitietisiin ja antropologiaan soveltaneita tutkijoita. Westermarckin (1889/1932, 14-15) mukaan 'kaikkialla lasten välitön huolehtiminen kuuluu pääasiassa äidille, kun taas isä on perheen suojelija ja valvoja...isän perustehtävät

tunnistetaan...kaikkiällä maailmassa'. Evoluutiopsykologisesta näkökulmasta mies ja isä on perheessä evoluution tuoman sukupuolten biologisen erilaistumisen kautta psyykkisesti ja sosiaalisesti herkempi ottamaan vastuun perheestä ja samalla suuremman vallan perheen päätöksissä kuin nainen ja äiti (Trivers 1972, Wilson 1977).

Evoluutiopsykologinen keskustelu on viime vuosina monipuolistunut ja eräät tutkijat (Hager 1997, Hrdy 1997, Zihlman 1997) ovat esittäneet kritiikkiä miehen biologispohjaista valtaa ja asemaa korostavia näkemyksiä kohtaan.

Sivulla 49 käsitellään evoluutiopsykologista näkökulmaa väkivallan sukupuolierosta.

Patriarkaatti-käsitteen ongelmat ovat johtaneet siihen, että viime vuosina sitä on käytetty varoen tieteellisessä keskustelussa (Ortner 1996). Erityisesti nais- ja sukupuolentutkimuksen piirissä esitetty käsitys patriarkaatin läsnäolosta kaikkiällä on saanut kritiikkiä osakseen. Antropologit Moore (1994a) ja Ortner myöhemmässä tuotannossaan (Ortner 1996) toteavat, että patriarkaatti ei ole sopiva käsite tieteelliseen argumentointiin, koska se on käsitteenä liian yleinen ja epämääräinen eikä ota yhteisöjen yksilöllisyyttä tarpeeksi huomioon. Käsite, joka selittää asiat yleismaailmallisiksi ei ole myöskään tieteellisesti kovin mielenkiintoinen.

Universaalia patriarkaalista järjestystä vastaan puhuu se, että antropologisissa tutkimuksissa on todettu viime vuosikymmeninä eräiden keräilijä-metsästäjätaloudessa elävien luonnonkansojen olevan perhe- ja yhteiskuntajärjestykseltään egalitaarisia ja poikkeavan patriarkaalisen järjestyksen valtavirrasta. Ortner (1996) kuvaa Andaman-saarten, Tsing (1990) ja Atkinson (1990) Indonesian saariston ja Leacock (1981) bushmanneihin kuuluvan Kung-heimon egalitaarista sukupuolijärjestelmää, jossa naisilla on ryhmänä varsin hyvä asema suhteessa miehiin.

Patriarkaatti-käsitteen osoittauduttua ongelmalliseksi on nais- ja sukupuolentutkimuksen piirissä kehitetty sen rinnalle ja osittain sen sijalle käsite hegemoninen maskuliinisuus, joka kuvaa miesten ylivaltaa naisiin nähden ja naisiin alistavasti suhtautuvaa asennetta ja elämäntapaa (Carrigan ym. 1985, Connell 1987 & 1995).

1.2.3 Isän aseman muutoksia ja eroja länsimaisissa yhteisöissä

Sukupuolten välisistä suhteista puhuttaessa käytetään yhteiskuntatieteissä käsitteitä sukupuolijärjestelmä (Rantalaiho 1994) tai sukupuolijärjestykset (Jokinen 1997), joilla tarkoitetaan kulttuurin ja yhteiskunnallisten järjestyksen tuottamia malleja miesten ja naisten itsensä toteuttamiselle sukupuolensa edustajina. Isän asema perheessä on yksi sukupuolijärjestelmän ulottuvuus.

Vaikka isän asema näyttää olleen pääsääntöisesti vahva eurooppalaisen perheen historiassa, on eri yhteisöjen välillä suuria eroja ja myös yksittäisten yhteisöjen sisällä on olosuhteiden muuttuessa tapahtunut muutoksia myös isän asemassa. Esimerkiksi Westermarck arvioi 1900-luvun alussa (Westermarck 1911/1991), että Euroopassa germaanisissa maissa isän asema ei ole niin suvereeni kuin Välimeren maissa.

Bloom-Feshbachin (1981) mukaan muinaisen Rooman imperiumin alkuaikoina perhejärjestys oli selvästi patriarkaalinen, mutta Rooman vaurastuttua perherakenteessa tapahtui merkittäviä muutoksia. Vahvan vallan omannut isä ei enää voinut päättää muiden perheenjäsenten asioista suvereenisti, vaan sekä hänen vaimollaan että pojillaan alkoi olla lisääntyvästi sananvaltaa omissa asioissaan.

Historioitsijoiden ja muiden tutkijoiden (Bloom-Feshbach 1981, Richards 1987, MacCannell 1991, Nelson 1991 & 1995, Gilles 1994, Bly 1996, Castells 1997) mukaan isän perinteisesti vahva asema perheessä on heikentynyt Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa viimeisen kahdensadan vuoden aikana. Ranskan vallankumousta on pidetty symbolina muutokselle, joka on johtanut isävaltaisten perhemuotojen muuttumiseen tasa-arvoisempaan suuntaan. Vapaus, veljeys ja tasa-arvo olivat ideologioina suunnattuja muun muassa isävaltaisuutta vastaan.

Castells (1997, Heiskala 1999) sijoittaa patriarkaalisen perhejärjestyksen murenemisen teollisuusmaissa viime vuosikymmeniin, jolloin on tapahtunut raju naisten aseman vapautuminen. Syynä tähän ilmiöön Castells pitää kolmea tekijää: naisten palkkatyön nopeaa lisääntymistä, perhesuunnittelun aiheuttamaa syntyvyyden alentumista ja naisliikkeen aktiivista kampanjointia. Heiskalan (1999) mukaan Castellsin arvio muutoksen ajankohdasta pätee Etelä-Eurooppaan, mutta ei Pohjois-Eurooppaan, jossa muutos tapahtui aiemmin.

Suomessa isän asema perheessä on heikentynyt 1800-luvulta lähtien (Kortteinen 1982, Korhonen 1999). Tämän ilmiön taustalla on nähty ideologisia ja sosioekonomisia tekijöitä. 1800-luvulla syntynyt ydinperheideologia nosti äidin kodin moraaliseksi johtajaksi ja miehensä kontrolloijaksi (Hägman 1994). Rantalaiho (1994) kuvaa tätä ilmiötä naisen lisääntyneeksi kieltovallaksi. Isä jäi sivuun perheen keskiöstä ja edusti sitä lähinnä ulospäin. Palkkatyö ja kaupungistuminen vähensivät 1900-luvun loppupuolella isän läsnäoloa perheessä, kun työpaikka oli tehtaassa tai toimistossa eikä maatilalla kodin välittömässä läheisyydessä. Sekä kerrostaloasumisessa että omakotiasumisessa kodista tuli selvemmin äidin maailma verrattuna maatilakotiin. (Kortteinen 1982, Falk 1984, Sulkunen ym. 1985, Saarinen 1987, Ollila 1993, Saarikangas 1993, Häggmän 1994, Rantalaiho 1994, Alanen 1996, Helén 1997, Korhonen 1999.) Vastaava ilmiö on havaittu Iso-Britanniassa (Richards 1987, Nelson 1991 & 1995, Gilles 1994).

Suomalaisessa sukupuolijärjestelmässä on ollut moniin Länsi-Euroopan maihin verrattuna omia erityispiirteitä. Miesten huoltajuus perheessä oli jo maatalousyhteiskunnan aikana heikompi kuin Keski-Euroopassa aineellisen niukkuuden takia (Lewis J. 1992, Julkunen 1994). Tämä piirre vahvistui 1900-luvun loppupuolella, kun naiset tulivat entistä yleisemmin kokopäivätyöhön ja palkkatyökansalaisuuden piiriin ja kun sosiaalipolitiikassa naisia alettiin kohdella miehistään riippumattomina yksilöinä (Anttonen 1994). Tätä suomalaista piirrettä on kutsuttu heikon mieselättäjyyden malliksi (Julkunen 1994). Heiskalan (1999) mukaan tämän takia Suomessa sukupuolijärjestelmä ei ole ollut niin selvästi patriarkaalinen kuin Etelä-Euroopassa tai USA:ssa.

Myös Hofstede (1998) pitää pohjoismaista mallia vähemmän patriarkaalisena kuin saksalaista, eteläeurooppalaista tai USA:laista mallia. Hänen mukaansa Pohjoismaissa perheen sisäiset valtasuhteet ovat tasaiset verrattuna jälkimmäisiin maihin, missä miehellä on perheessä enemmän valtaa kuin naisella.

Edellä kuvatuista muutoksista suomalaisessa sukupuolijärjestelmässä kohti isän vähäisempää valtaa perheessä on tehty hyvin erilaisia johtopäätöksiä. Kortteinen (1982),

Falk (1984) ja Tigerstedt (1996) katsovat kyseessä olleen patriarkaatin murenemisen ja jopa naisten ylivalan syntymisen samaan tapaan kuin Schwartz (1996) kuvaa tapahtuneen Yhdysvalloissa 1900-luvun aikana. Backett (1987), Alanen (1989) ja Löfström (1999) taas arvioivat patriarkaalisen järjestelmän vain modernisoituneen ja muuttuneen henkilökohtaisesta näkyvästä vallankäytöstä rakenteelliseksi sukupuolisorrokksi, mikä näkyy naisten kontrolle jäävänä kotityönä ja naisiin kohdistuvana perheväkivaltaongelmana. Jälkimmäistä arviota puoltaa norjalaisten Holterin ja Aarsethin (1994), suomalaisen Siltalan (1994) ja ruotsalaisen Johanssonin (1998) tulkinta pohjoismaisten miesten isäkertomuksista. Monilla kertojilla isä näyttäytyy autoritaarisena ja jopa tyrannimaisena vallan käyttäjänä perheessä, kun kuva äidistä on monivivahteisempi.

1.2.4 Isä, poika ja valta

Valta ja vallankäyttö ei ole pelkästään miehen ja vaimon välisen suhteen ulottuvuus. Freudin (1939/1964) mukaan perheessä käyvät valtakamppailua ennemminkin isä ja poika kuin isä ja äiti. Isän ja pojan luonnollinen viha-rakkaussuhde tuottaa perheessä miesten keskinäistä kilpailua, miesten johtavaa asemaa perheessä ja miesten ylemmyyttä suhteessa perheen naiseen.

Pateman (1988) ja MacCannell (1991) ovat esittäneet, että isän aseman heikentyminen viimeisen kahdensadan vuoden aikana Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ei ole sanottavasti vaikuttanut miesten ylivaltaan suhteessa naiseen vaan johtanut lähinnä miesten välisten suhteiden muuttumiseen. Patriarkaattia seurasi miesten hierarkian uudelleen järjestely, missä vanhempien miesten suvereeni asema hävisi ja nuoret miehet saivat lisää valtaa. Patriarkaattia seurasi veljien valta eli fratriarkaatti tai fratriarkaallinen patriarkaatti.

Samansuuntaisia ajatuksia on esitetty USA:ssa toisesta näkökulmasta. Miesliikkeen piirissä on tuotu 1900-luvulla esiin huolta isän aseman heikentymisestä suhteessa lapsiinsa. Isän syrjäytymisen kasvatukselta katsotaan olevan suurin syy mitä erilaisimpiin USA:ssa esiintyviin yhteiskunnallisiin ongelmiin huumeiden käytöstä väkivaltarikollisuuteen ja teiniraskauksista lasten seksuaaliseen riistoon (Blankenhorn 1996, Bly 1996, Popenoe 1996). Tämän isien heikentyneen aseman syyksi katsotaan Ranskan vallankumouksesta alkanut Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa tapahtunut vähittäinen auktoriteetin ja erityisesti isän vallan rapautuminen ja hierarkkisten suhteiden häviäminen (Bly 1996) tai lisääntyneet avioerot ja isien etääntyminen perheistä (Blankenhorn 1996, Popenoe 1996). Ratkaisuksi ongelmaan ehdotetaan isän vahvan aseman ja hierarkkisten suhteiden palauttamista takaisin länsimaihin. Blyn (1996) mukaan tarvitaan isälle lisää valtaa erityisesti suhteessa poikiinsa.

Edellä mainitut muutokset isän asemassa perheessä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa eivät ole yleismaailmallisia ilmiöitä. Yhteisöjen välillä on ollut ja on isoja eroja isän aseman välillä. Näre (1994) vertaa isän asemaa pohjoiseurooppalaisissa ja arabiyhteisöissä. Hän toteaa jälkimmäisissä isän aseman olevan vahvempi ja patriarkaalisempi kuin edellisissä, jossa taas nuorilla miehillä on vahvempi asema, isien

kunnioitus on vähäisempää ja sukupolvien välinen kilpailu miesten kesken on kovempaa kuin arabiyhteisöissä.

Myös suomalaisten romanien piirissä on havaittu isän asema erilaiseksi muuhun väestöön verrattuna (Grönfors 1977 & 1981, Viljanen 1979 & 1994). Isän asema on vahva, perhesuhteet ovat hierarkkisempia ja lapset tottelevat ehdottomammin isää kuin muun suomalaisen väestön keskuudessa. Isä on romaniyhteisössä hierarkian huipulla.

Isän ja pojan välisen suhteen erot eri yhteisöissä näkyvät myös myyttisten tarujen eroina. Eurooppalaisessa perinteessä Oidipus-myytti kuvaa kuinka poika surmaa isänsä, mutta intialaisessa mytologiassa isän ja pojan väliset konfliktit kuvaavat isän aggressiota poikaa kohtaan ja pojan alistumista isälle (katso s. 26) (Ramanujan 1984).

1.2.5 Perheterapian teoriat ja isän valta

Edellä kuvattiin isän aseman muutoksia eri aikoina ja eroja eri kulttuurien välillä. Kulttuurien sisällä on kuitenkin vaihtelua. Perheiden sosiaaliset suhteet ovat yksilöllisiä ja monimuotoisia. Siksi antropologisen yhteisöjä vertailevan näkökulman lisäksi tarvitaan perhekohtaisia eroja huomioivia näkökulmia (Lamb 1997).

Perheterapeuttisissa teorioissa ei yleensä oteta kantaa perheen valtasuhteisiin. Perheterapian strategisissa ja konstruktivistisissa suuntauksissa korostetaan perheen vuorovaikutussuhteiden ja -tapojen merkitystä toimivalle perheyhteisölle ja etsitään yksilöllisiä ratkaisuja hankalien tilanteiden selvittämiseksi (Goolishian & Anderson 1992, Jones 1993). Näissä teorioissa korostetaan perheiden suhteiden ja vallankäytön yksilöllisyyttä. Perheiden perinteet vaihtelevat suuresti saman kulttuuripiirin sisällä. Perheenjäsenten yksilölliset ominaisuudet eivät riitä selittämään tätä vaihtelua, vaan perheen historia ja perinteet muokkaavat vuorovaikutustyylin ja eri asemassa olevien perheenjäsenten aseman tietynlaiseksi. (McColdrick & Gerson 1985, McGoldrick ym. 1999.)

Strukturaalisen perheterapeuttisen suuntauksen kehittäjä Minuchin (1984) teki perheterapiaa vaikeissa oloissa elävien moniongelmaisten perheiden kanssa ja huomasi valtasuhteiden tarkastelun välttämättömäksi apuvälineeksi perhetyössä. Erityisesti Minuchin kiinnitti huomiota kahteen seikkaan. Vanhemmat saattoivat käyttää valtaansa lapsiin tuhoisasti esimerkiksi raa'an väkivallan muodossa tai alistamalla lapset kohtuuttomaan kovaan ja sadistiseen kuriin. Toinen Minuchinin havaitsema valtasuhteiden vääristymä on lapsen parentifioiminen. Parentifioitu lapsi joutuu mahdollisesti jo vauvaiästä reagoimaan vanhempaa tai vanhempia tyynnyttävästi ja lopulta huolehtii vanhempiensa puolesta perhe-elämän jatkuvuudesta ja toimivuudesta, kun vanhemmat eivät kykene siihen.

Strukturaalisten näkemysten mukaan perhe toimii hyvin, jos sen ihmissuhteet ovat jäsentyneet ja sopivan hierarkkiset. Hyvin toimivassa perheessä vanhemmat ovat auktoriteetin asemassa ja tarvittaessa täydentävät toisiaan esimerkiksi äidin lempeyden ja isän tiukkuuden kautta. Lasten asema määräytyy iän ja kehitysasteen mukaan suhteessa toisiin lapsiin ja vanhempiin. Ristiriitatilanteessa perheen jäsenet voivat joustavasti muuttaa toimintatapaan. (Minuchin 1984, Goldenberg & Goldenberg 1991, Wahlberg &

Isohanni 1996.) Näissä teorioissa ei oteta suoraan kantaa isän ja äidin asemaan ja vallan hierarkkisuuteen.

Fisek (1991) kritisoi Minuchinin (1984) luomaa jäsentelyä perhesuhteiden hierarkkisuudesta ja niiden vaikutuksesta perheen hyvinvointiin. Turkissa tekemiensä tutkimusten perusteella Fisek väittää, että kulttuurierot ovat niin suuria eri puolilla maailmaa, että yhdysvaltalaisia käsityksiä vanhempien roolien täydentävyydestä ja sopivasta hierarkkisuuden määrästä ei voida soveltaa muualla. Turkkilaisessa kulttuurissa perhesuhteet olivat toimivia, vaikka hierarkkisuus oli kaikissa tutkituissa perheissä yhdysvaltalaisen luokittelun mukaan liian vahvaa ja vanhempien asemat eivät olleet komplementaariset. Myös perheen hierarkiajärjestys oli erilainen kuin Yhdysvalloissa, sillä perheen vanhimpien poikien asema oli äitiä parempi turkkilaisissa perheissä.

1.2.6 Isyys, valta ja väkivalta

Cleggin (1989, Archer 1994b) mukaan vallankäyttö ja väkivalta liittyvät yleensä toisiinsa, mutta niillä ei kuitenkaan aina ole välitöntä yhteyttä toisiinsa. Väkivaltainen teko ei ole aina ylivallan merkki, sillä väkivallantekijä voi olla itse alistettu ja pyrkiä väkivallallaan pois alistussuhteesta. Väkivaltainen teko voi olla myös itsekontrollin menetystä, jossa ei ole yritystä toisen alistamiseen tai pyrkimystä pois alistussuhteesta.

Vallankäyttöön ei tarvita välttämättä väkivaltaa. Machiavellin valtateorian mukaan vallankäyttäjä turvautuu väkivaltaan vain siinä tilanteessa, kun hänen valtansa kyseenalaistetaan tai se on uhattuna (Arendt 1970, Archer 1994b). Esimerkiksi perheväkivaltatutkimuksessa on huomattu, että naisen aseman parantuminen saattaa joissain tapauksissa johtaa miehen lisääntyvään väkivaltaan häntä kohtaan (Yllo & Straus 1984).

Cleggin (1989) mukaan valtaa esiintyy monessa muodossa. Esimerkiksi rakenteellinen valta ja interpersonaalinen valta ovat luonteeltaan erilaisia. Rakenteellisen vallan tyyppiesimerkkinä voidaan pitää vanhempien valta-asemaa lapsiin nähden. Interpersonaalisisessa vallassa taas rakenteelliset tekijät ovat minimaaliset ja henkilökohtaiset tekijät ovat ratkaisevampia. Interpersonaalista valtaa on esimerkiksi toveripiirissä syntyvä hierarkkinen valta-asema.

Feministisen valtateorian (Kitzinger 1991) mukaan patriarkaalinen järjestys on rakenteellista vallankäyttöä. Alasen (1989) mukaan yksi keskeinen väline ja samalla seuraus tämän rakenteellisen vallan ylläpitämisessä on miesten nauttien ja lapsiin kohdistama konkreettinen perheväkivalta. Miehet sosiaalistuvat sille, että heillä on oikeus kontrolloida elämänsä naisia ja lapsia jopa väkivallan avulla, jotta nämä toimivat ja elävät asemansa säätämässä rajoissa (Dobash & Dobash 1980, Moore 1994b).

Patriarkaattihypoteesia on laajennettu myös miesten välisen väkivallan analyysiin. Miesten väliset suhteet ovat hierarkkiset ja niissä oloissa, joissa oman aseman ylläpito ei ole mahdollista hienovaraisemmilla keinoilla, otetaan väkivalta avuksi aseman varmistamiseksi. Kaikki miehet eivät ole väkivaltaisia, koska väkivaltaa tarvitsee käyttää vain, kun oma asema on uhattuna tai vähemmän ristiriitaja aiheuttavat keinot eivät toimi. Esimerkiksi alempien sosiaaliluokkien miesten muita miehiä runsaamman väkivallan

käytön selityksenä voi olla, että heidän asemansa miesten hierarkiassa on alempi ja siten heidän miehinen arvonsa on uhatumpi kuin ylempien sosiaaliluokkien miehillä. (Arendt 1970, Archer 1994b.)

1.3 Mieheys

Isän ja pojan asema perheessä liittyy heidän sukupuoleensa, miehenä olemiseen. Seuraavassa käsitellään mieheyttä psykologisesta ja antropologisesta näkökulmasta.

1.3.1 Käsitteitä

Maskuliinisuus, mieheys ja miehuus ja niiden vastinparina feminiinisyys, naiseus ja naisellisuus ovat käsitteitä, joille on annettu erilaisia merkityksiä eri yhteyksissä ja eri tutkijoiden toimesta.

Nykyisen kulttuuritutkimuksen ja yhteiskuntatieteellisen sukupuolentutkimuksen piirissä on vallalla vahva jälkifreudilainen ja jälkistrukturalistinen suuntaus (Jokinen 1997). Tämän suuntauksen mukaan ruumiillisuus ja sen määrittämä sukupuoliero ovat keskeisiä miehen ja naisen elämää erottavia tekijöitä (Jokinen 2000). Tämä suuntaus on syrjäyttänyt aiemmin 1970- ja 1980-luvuilla sukupuolentutkimuksessa erityisesti angloamerikkalaisessa sukupuolentutkimuksessa vallalla olleen käsityksen biologisen sukupuolen (sex) ja sosiaalisen sukupuolen (gender) perustavanlaatuisesta erosta (Bem 1974, Chodorow 1978).

Nyt vallalla olevassa sukupuolieroa korostavassa suuntauksessa maskuliinisuus ja mieheys on kuvattu synonyymeinä, jolloin ne tarkoittavat yleensä miehenä olemista ja sen erilaisia toteuttamisen malleja (Tiuhonen & Sipilä 1994, Heinämaa 1996, Jokinen 1997, Jokinen 2000).

Sukupuolen tutkijoiden määritelmän mukaan mies elää maskuliinista elämää ja hänen mieheytensä on biologian rajaamaa, mutta samalla kulttuuristen ja yksilöllisten tekijöiden muovaamaa niin, että on tarpeen ymmärtää maskuliinisuus ja mieheys monikossa. Puhutaan miesten erilaisista maskuliinisuuksista ja mieheyksistä (Tiuhonen ja Sipilä 1994, Connell 1995). Mieheys erotetaan käsitteenä miehuudesta, miehekkyudesta, miehuullisuudesta ja maskulinismista, joilla tarkoitetaan miehenä olemisen korostamista ja eron tekemistä naisiin ja feminiinisyteen (Tiuhonen & Sipilä 1994, Jokinen 2000).

Sukupuolentutkimuksessa on aiemmin kritisoitu maskuliinisuuksien rajaamista vain miesten ominaisuuksiksi ja feminiinisyysien vain naisten ominaisuuksiksi, koska maskuliinisuus ja feminiinisyys sisältävät käsitteinä määritelmiä tietyistä persoonallisuuden piirteistä, jotka eivät ole vain toisen sukupuolen ominaisuuksia. Freud (1905/1964) esitti, että puhdasta maskuliinisuutta tai feminiinisyttä ei ole psykologisessa eikä biologisessa mielessä kenessäkään mieheessä tai naisessa vaan jokainen yksilö on sekoitus niistä samaan tapaan kuin hän on aina biseksuaalinen jatkumolla homo- ja heteroseksuaalisuuden välillä.

Bem (1974, Huttunen 1990) nosti esiin Freudin vanhan näkökulman maskuliinisuuden ja feminiinisuuden esiintymisestä molemmilla sukupuolilla ja määritteli lisäksi maskuliinisuuden ja feminiinisuuden toisistaan erillään oleviksi ulottuvuuksiksi. Henkilöllä voi olla esimerkiksi yhtä aikaa runsaasti maskuliinisia ja feminiinisiä piirteitä, jolloin hän on androgyyninen, tai hän voi olla pääasiassa maskuliininen, pääasiassa feminiininen tai kumpikaan piirre ei ole hänellä korostunut. Tämä ajattelutapa tuli suosituksi 1970-luvulla, kun androgyynisyys koettiin uuden miehen ja uuden naisen ihanteelliseksi persoonallisuudeksi (Huttunen 1990).

Maskuliinisille ja feminiinisille persoonallisuuden piirteille on kuvattu psykologian ja antropologian piirissä erilaisia määritelmiä, joilla on vahvasti yhteyttä toisiinsa. Freud hahmotteli maskuliinisuuden aktiivisuudeksi ja feminiinisuuden passiivisuudeksi (Freud 1905/1964, Connell 1994). Freudin työtoveri Jung määritteli maskuliinisuuden aktiivisuudeksi, rationaalisuudeksi ja aggressiivisuudeksi ja feminiinisuuden passiivisuudeksi, tunteellisuudeksi ja hoivaavuudeksi (Connell 1994). Antropologi Conway-Longin (1994) jaottelu on kuvattu alla (taulukko 1). Bem (1974) kehitti maskuliinisuudelle ja feminiinisuudelle tarkat määritelmät tekemällä laajan kyselyn yhdysvaltalaisille opiskelijoille. Bemien piirrelistojen määreet maskuliinisuudelle ja feminiinisuudelle on lueteltu alla (taulukko 1). Bemien jäsentelyn keskeinen piirre on se, että siinä maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat toisistaan irrallisia piirteitä eli ihmisellä voi olla yhtä aikaa esimerkiksi vahvasti maskuliinisia ja vahvasti feminiinisiä piirteitä.

Taulukko 1. Maskuliinisuus ja feminiinisyys.

Alkuperä	Maskuliininen	Feminiinen
Freud (1918/1964)	Aktiivinen	Passiivinen
Jung (Fordham 1981, Connell 1994).	Animus (naisella): aktiivinen, rationaalinen, aggressiivinen	Anima (miehellä): passiivinen, tunteellinen, hoivaava
Bem (1974)	Hyökkäävä, kunnianhimoinen, kilpailuhenkinen, hallitseva, riippumaton, itseensä luottava	Myötätuntoinen, hellä, tunteellinen, uskollinen, lapsirakas, herkkäuskoinen, myöntäväinen
Conway-Long (1994)	Älykäs, rationaalinen, kylmä, aktiivinen, instrumentaalinen, toiminnallinen, oikea	Tunteikas, irrationaalinen, kuuma, passiivinen, ekspressiivinen, yhteisyydellinen, vasen

Maskuliinisuuden ja feminiinisuuden määritteleminen biologisesta sukupuolesta erillään ei ole ongelmatonta. Freud ei ollut tyytyväinen omiin määritelmiinsä ja yritti myöhemmin parannella niitä kirjoittamalla alkuperäiseen tekstiinsä alaviitteitä, joissa pohti määritelmien ongelmia. (Freud 1905/1964, 219, Connell 1994.)

Edellä mainituista tutkijoista erityisesti Bem (1974) on pyrkinyt kehittämään mallia maskuliinisuuden ja feminiinisuuden mittaamiseksi persoonallisuuden piirteenä. Bemien tapa irrottaa maskuliinisuus ja feminiinisyys erillisiksi ulottuvuuksiksi kokonaispersoonallisuudesta tuo hänen näkemyksensä lähelle Allportin piirre teoriaa.

Allportin mukaan persoonallisuus voidaan hahmottaa tarkastelemalla sen keskeisiä piirteitä (traits) irrallaan toisistaan (Hjelle & Ziegler 1981).

Piirreorioita on kritisoitu siitä, että niissä jätetään selittämättä miten tietyt piirteet kehittyvät yksilönkehityksen aikana ja miten ne liittyvät ihmisen kokonaispersoonallisuuteen (Hjelle & Ziegler 1981, Viljanen 1994). Bem:n näkökulmaa on kritisoitu sukupuolen tutkimuksen piirissä siitä, että maskuliinisuus ja feminiinisyys voidaan kuvata myös muiden parempien käsitteiden avulla ja että näitä käsitteitä on mahdotonta määritellä tarkasti. Bem:n näkökulmasta puuttuu myös teoreettinen tausta eli hänellä ei ole teoriaa siitä, mitä maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat. Bem:n luomat määritelmät ovat osoittautuneet kulttuurisidonnaisiksi ja siksi niitä on vaikea määritellä yleisesti. Ne pätevät vain tietyssä yhteisössä tietyinä ajankohtana ja saattavat jopa vaihdella samalla henkilöllä tilanteesta toiseen. (Locksley & Colten 1979, Pedhazur & Tetenbaum 1979, Huttunen 1990.)

Vaikka Bem:n (1974) näkemykseen kohdistunut kritiikki on ollut runsasta, viime vuosina vastaavia näkemyksiä on taas alkanut esiintyä psykologisessa kirjallisuudessa (Wade 1998). Myös psykiatriset tautiluokitukset pohjautuvat osittain piirreoteoreettiseen näkemykseen (American Psychiatric Association 1987, World Health Organization 1992)

Kiistassa siitä, kuuluuko maskuliinisuus vain miehen ruumiiseen ja voiko miehen ruumiissa olla feminiinisyttä, ei ole selvää voittajaa vaan molemmille näkökulmille on olemassa vahvoja perusteita. Siis maskuliinisuus on miehen ominaisuus (Tiihonen & Sipilä 1994, Heinämaa 1996), mutta miehellä on maskuliinisuuden ohella myös feminiinisyttä persoonallisuudessaan (Freud 1905/1964, Bem 1974). Tällaista kahden teoreettisen suuntauksen yhteensovittamista voidaan havaita Lappalaisen (1996) näkemyksessä, kun hän pitää maskuliinisuutta pääasiassa miesten ominaisuutena, mutta hyväksyy käsitteenä naisen maskuliinisuuden sillä varauksella, että naisen ja miehen maskuliinisuus eivät voi koskaan olla samanlaisia.

Tämän tutkimuksen viitekehystenä on nais- ja sukupuolentutkimuksessa viime vuosina vahvistunut jälkifreudilainen käsitys siitä, että mieheyden ja naiseuden psykososiaaliseen olemukseen vaikuttaa oleellisesti fyysinen sukupuoliero (Lappalainen 1996, Jokinen 1997, Ronkainen 2001). Siitä huolimatta tässä tutkimuksessa käytetään Bem:n tapaa määritellä maskuliinisuus ja feminiinisyys tietyiksi biologisesta sukupuolesta erillään oleviksi persoonallisuuden piirteiksi, koska sukupuolieroa korostava näkökulma ei yksinään riitä selittämään miesten elämien ja naisten elämien monivaihteisuutta. Jotta tämä valinta ei johtaisi käsitteiden sekaannuksiin, tässä tutkimuksessa käytetään fyysisestä miehenä ja naisena olemisesta käsitteitä mieheys ja naiseus. Näin siis maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat molemmat mieheyden ja naiseuden elementtejä.

1.3.2 Millaista mieheys on?

Antropologiassa (Herdt 1981, Gilmore 1990) ja psykologiassa (Maccoby & Jacklin 1974) on pyritty kartoittamaan mieheyden olemusta erilaisissa kulttuurisissa oloissa. Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut luoda käsitystä miesten elämää yhdistävistä tekijöistä ja sitä naisten elämästä erottavista tekijöistä.

Psykologit Maccoby ja Jacklin (1974) kokosivat erittäin laajan katsauksen tyttöjen ja poikien välillä havaituista psykologisista eroista. Aineisto koostui pääasiassa USA:n valkoihoiseen keskiluokkaan kohdistuneista tutkimuksista. Heidän mukaansa voidaan erottaa neljä selvää sukupuolieroja tyttöjen ja poikien välillä. Tyttöillä on paremmat verbaliset kyvyt kuin pojilla, pojilla on paremmat matemaattiset ja visuospatiaaliset kyvyt kuin tytöillä ja pojat ovat aggressiivisempia kuin tytöt. Heidän mukaansa osittaista näyttöä on myös poikien suuremmasta halusta pyrkiä dominoimaan toisia ja poikien ja tyttöjen sosiaalisuuseroista. Sosiaalisissa suhteissa tytöt ovat yleisemmin kahden ja kolmen hengen ryhmissä ja pojat yleisemmin isommissa poikajoukoissa. Muita systemaattisesti nähtäviä sukupuolieroja ei ollut havaittavissa.

Gilmoren (1990) vertailevan tutkimuksen mukaan pakonomainen (pressured) mieheys on yleistä ja se edustaa mieheyden päämuotoa useimmissa kulttuureissa. Pakonomainen mieheys on jatkuvaa maskuliinisuuden osoittamista ja sitä, että mieheys yritetään ansaita jämäkkyydellä ja itsekurilla, sillä muuten menettää mieheytensä. Mieheys on aggressiivisuuden osoittamista tarvittaessa väkivallalla ja seksuaalisen aktiivisuuden osoittamista esimerkiksi parisuhteen ulkopuolisilla syrjähyppyillä.

Vaikka vertailevissa tutkimuksissa on löydetty miesten elämälle tyypillisiä piirteitä eri puolilla maailmaa, on myös näyttöä siitä, että mieheys ei ole kovin yhdenmukaista ja se ei eroa aina selvästi naiseudesta.

Murdock (1965) kokosi tietoja yli kahdesta sadasta ihmisyhteisöstä eri puolilta maailmaa ja totesi miesten ja naisten välisen työnjaon vaihtelevan hyvin paljon eri yhteisöissä. Se, mikä oli jossain kulttuurissa puhtaasti miesten aluetta, saattoi olla toisessa molempien tai naisten aluetta. Kaikkiaan 46 toimintoryhmästä vain yhdessä, metallialostuksessa ja aseiden valmistuksessa, ei yhdessäkään kulttuurissa ollut naisia mukana. Miehet osallistuivat ainakin joissain kulttuureissa kaikkiin mahdollisiin tehtäviin raskautta, synnytystä ja imettämistä lukuunottamatta.

Edellä mainitussa Gilmoren (1990) tutkimuksessa löytyi myös yleisestä valtavirrasta poikkeavia yhteisöjä. Muutamissa yhteisöissä mieheyden valtavirtaan ei kuulunut korostunutta aggressiivisuutta eikä heillä ollut naisia yleisemmin parisuhteen ulkopuolisia seksisuhteita. Miesten välillä ei ollut väkivaltaisia yhteenottoja ja miehet olivat rentoja ja passiivisia. Tätä Gilmoren tutkimusta on lisäksi kritisoitu (Conway-Long 1994, Hearn & Collinson 1994) siitä, että siinä eri yhteisöjen mieheydet tulkitaan liian herkästi valtavirran väkivaltaisuuden mukaan. Yhteisöjen ja kulttuurien sisällä on kritiikin mukaan aina mieheyksien monenkirjavuutta. Kaikkialla on olemassa rentoja ja passiivisia mieheyksiä pakonomaiseen maskuliinisuuteen pyrkivien mieheyksien rinnalla.

1.3.3 Miten mieheys rakentuu?

Mieheyden olemus näyttää erilaiselta eri teorioiden näkökulmasta. Tässä käsitellään suppeasti mieheyttä eri teorioiden mukaan. Laajemmin näitä näkökulmia tarkastellaan väkivaltaa käsittelevässä osassa (s. 45-7, 49-50, 51-2, 54-55), koska väkivaltaisuus ja aggressiivisuus tulkitaan kaikkien teorioiden piirissä yhdeksi mieheyden keskeiseksi ulottuvuudeksi.

Evoluutiopsykologiset ja biologiset teoriat perustuvat ajatukseen, että ihmislajin evoluution aikana miesten ja naisten ryhmässä tapahtui evolutiivista painetta ja valikoitumista eri kriteereiden perusteella. Mies ja nainen saivat omat geeninsä säilymään hengissä erilaisten lisääntymisstrategioiden kautta. Miehen lisääntymiskapasiteetti on valtavan iso verrattuna naiseen, joka voi saada vain murto-osan siitä lapsimäärästä, minkä mies voi saada. Miesten lisääntymisstrategia valikoi miehet väkivaltaisiksi, syrjähyppyihin taipuvaisiksi ja riskejä ottaviksi ja naiset hoivaaviksi, varovaisiksi ja uskollisiksi. (Wilson 1977, Daly & Wilson 1983, Buss & Kendrick 1998.) Todisteeksi evolutiivisesta erosta on katsottu murrosiässä esiin tulevien sukupuolierojen lisäksi sikiöaikana havaitut aivojen kehitykseen liittyvät sukupuolierot (Lacoste-Utensing & Holloway 1982, Allen ym. 1991, Kimura 1999). Näitä aivotutkimusten tuloksia on kritisoitu (Fausto-Sterling 1992 & 2000, Hyypä 1995, Bergvall 1996).

Psykodynaamiset näkemykset mieheyden rakentumisesta eroavat toisistaan huomattavan paljon. Toiset näkemykset ovat fyysistä sukupuolieroja korostavia. Biologinen sukupuoliero (Freud 1905/1964) tai tuosta erosta johtuvat representaatiot (Lacan 1977) johtavat pojat ja miehet kokemaan itsensä ja ympäröivän maailman niin eri tavalla kuin tytöt ja naiset, että sukupuolten välille syntyy selvä ero persoonallisuudessa ja elämäntavassa. Näissä teorioissa myös korostetaan isän merkitystä lapsen kehitykselle (Freud 1905/1964, Lacan 1977).

Psykodynaamisissa objektisuhdeteorioissa korostetaan lapsuuden ihmissuhteiden ja identifioidumisen vaikutusta sukupuolieron synnyssä. Äidin vastuulla oleva lastenhoito johtaa pojilla, heidän ymmärrettyään sukupuolensa toiseksi kuin äidillä, etäännyntymiseen tästä. Tämä etäännyminen on psyykkisesti niin raskas prosessi, että se jättää pojan psyykeen ristiriitaisia tunteita äitiä kohtaan ja tuottaa miehille tyypillisiä persoonallisuuden piirteitä. Objektisuhdeteoriat korostavat äidin merkitystä lapsen kehitykselle ja sukupuolieron synnylle. (Klein 1957/1992, Mahler 1974, Chodorow 1978, Theweleit 1987 & 1989, Siltala 1994.)

Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan lapsen kehitys oman sukupuolensa edustajaksi pohjautuu lapsuuden ihmissuhteissa saatuihin kokemuksiin mieheydestä ja naiseudesta. Tiettyjen käyttäytymismallien vahvistaminen ja toisten torjuminen johtaa sukupuolieroon. (Bandura 1977, Geis 1993.)

Kulttuurintutkimuksen piirissä katsotaan, että mieheys sellaisena kuin se esiintyy joissain olosuhteissa ei voi selittyä pelkästään fyysisen sukupuolieron tai miehelle lapsuudessa syntyneiden psyykkisten taipumusten kautta (Gilmore 1990). Kulttuurin tutkijoiden mielestä kollektiiviset representaatiot eli yhteiset symbolit ja mielikuvat muodostavat kulttuurisia maisemia, mitkä ohjaavat ihmisiä käyttäytymään tietyllä tavalla, vaikka heillä biologisesti tai yksilöpsykologisesti ajatellen olisi luontevampaa käyttäytyä toisin (Gilmore 1990, Jokinen 2000).

Kulttuuristen tekijöiden katsotaan luovan ja pitävän yllä hegemonista maskuliinisuutta. Hegemonialla tarkoitetaan Gramsciin (1982, Connell 1995) viitaten vallassa olevan ideologian ylivaltaa suhteessa muihin ajatustapoihin. Hegemonisella maskuliinisuudella tarkoitetaan vallassa olevaa mieheyden mallia, joka pitää yllä patriarkaattia ja alistaa hierarkkisesti muita mieheyden muotoja ja naisia. Sen alistava asema perustuu yhteiskunnallisiin arvostuksiin, normeihin ja rakenteisiin sekä tarvittaessa voimankäyttöön (Sipilä 1994, Connell 1995, Nordberg 2000).

Eräs hegemonisen maskuliinisuuden keskeinen elementti on miesten välisten suhteiden hierarkkisuus, joka ilmenee jo nuorten poikien ryhmähierarkiassa. Naisten asema suhteessa miesten hierarkiaan on heikko, koska naiset ovat hierarkian ulkopuolella. Alistettuja mieheyksiä ovat esimerkiksi homoseksuaaliset ja epämiehekkäät miehet. Mieheys määrittyy hegemonisessa maskuliinisuudessa vastakohtien kautta. Miehekkyyttä ei määritellä itsensä vaan sen vastakohtien kautta: miehekkyyttä on 'ei-naisuus', 'ei-lapsuus' ja 'ei-homous'. 'Homous' on tässä ajattelutavassa yleismääritelmä heikolle mieheydelle eikä niinkään kuvaus seksuaalisesta objektiivallinnasta. (Connell 1987 & 1995).

1.4 Aggressio ja väkivalta

Väkivalta ja aggressio voidaan määritellä lukuisilla eri tavoilla (Feshbach & Feshbach 1977, Egidius 1997, Loeber & Hay 1997). Aggressiolla kuvataan yleensä toisen ihmisen tahallista vahingoittamista ruumiillisesti tai henkisesti, tai sen yrittämistä (Berkowitz 1962, Moyer 1977, Egidius 1997). Psykodynaamisissa teorioissa aggressio nähdään lähinnä tunnetilana, joka liittyy joko haluun vahingoittaa toista tai yleisesti päämäärähakuisuuteen tai kehityshaluun (Freud 1915/1964 & 1923/1964, Brenner 1977, Kernberg 1982, Amnell 1992, Raphling 1998). Usein väkivaltatutkijat erottavat päämäärähakuisuuden ja jämäkkyuden aggressiivisuudesta, koska katsovat niiden syntyvän erilaisten psyykkisten mekanismien kautta (Moyer 1977).

Fyysisellä aggressiolla viitataan itse vahingoittavaan fyysiseen tekoon. Fyysinen aggressio on lähellä väkivallan käsitettä, jolla tarkoitetaan yleensä toisen henkilön ruumiillista vahingoittamista tai hänen pakottamista johonkin toimintaan vastoin hänen tahtoaan (Archer 1994a). Fyysisen aggression ja väkivallan välillä voidaan myös nähdä joitain eroja, joista ehkä tärkein on se, että väkivallasta puhuttaessa kiinnitetään erityisesti huomiota teon seuraukseen, kun taas fyysinen aggressio kohdistaa käsitteenä huomion itse tekotapahtumaan (Archer 1994a). Tällä erolla on huomattava merkitys arvioitaessa tutkimuksellisista lähtökohdista ihmisten käyttäytymisen luonnetta (Campbell & Muncer 1994).

Väkivalta on yleensä pahantahtoista eli sillä yritetään vahingoittaa toista, mutta esimerkiksi lapsia joudutaan joskus rajoittamaan väkivaltaisesti vastoin heidän tahtoaan tilanteissa, joissa usein tarkoituksena on lapsen etu (Lagerspetz 1998). Väkivallaisen teon voi tehdä myös vahingossa, jolloin ei yleensä puhuta väkivallasta, mutta jotkut tutkijat sisällyttävät myös tahattoman vahingoittamisen väkivaltaan, koska tahallisuutta eli intentiota on vaikea tutkimuksellisesti määritellä (Eron 1994, Loeber & Hay 1997).

Epäsuoralla aggressiolla voidaan tarkoittaa toisaalta tietoisesti vahingoittavia tekoja, jotka suunnataan toisen henkilön sijasta ympäristöön esimerkiksi heittämällä lautanen seinään (Dollard ym. 1939/1970, Buss 1961), tai toisaalta tietoisesti pahantahtoisia tekoja, jotka vahingoittavat toista henkilöä sosiaalisesti tai henkisesti esimerkiksi sosiaalisia suhteita välineenä käyttäen siten, että tekijä ei itse joudu kohteen toisen kanssa suoraan tekemisiin (Lagerspetz ym. 1988, Björkqvist 1994). Epäsuorasta aggressiosta tässä merkityksessä on myöhemmin käytetty myös nimitystä suhteaggressio (Crick & Grotpeter 1995) tai sosiaalinen aggressio (Cairns ym. 1989). Lagerspetzin työryhmän kehittämästä epäsuoran aggression mallista on sittemmin tullut keskeinen tutkimuskohde aggressiotutkimuksessa (Huesmann 1994a, Lagerspetz & Björkqvist 1994).

Väkivalta voi olla puolustusellista tai hyökkäävää. Pulkkinen (1987) ja Dodge ym. (1990) ovat erottaneet proaktiivisen (proactive) ja reaktiivisen (reactive) väkivallan toisistaan. Proaktiivinen väkivalta on toiseen kohdistuvaa hyökkäystä ilman hyökkäyksen kohteeksi joutuneen edeltävää provosointia. Esimerkiksi suunniteltu ryöstö ja pahoinpitely ovat proaktiivista väkivaltaa. Väkivalta on reaktiivista, kun väkivallantekijä kokee uhrin esimerkiksi loukkaavan häntä ja reagoi väkivallalla tähän provokaatioon. Tutkimuksellisesti näiden väkivallan lajien erottelu on vaikeaa (Pulkkinen 1996). Proaktiivinen väkivalta on määritelmällisesti lähellä välineellistä tai kylmäveristä väkivaltaa ja reaktiivinen puolestaan lähellä ekspressiivistä tai tunneherkkää väkivaltaa (s. 48, 49 ja 54) (Campbell & Muncer 1994, Vitiello & Stoff 1997, Kivivuori 1999).

Tässä tutkimuksessa aggressiolla tarkoitetaan tunnetilaa, jossa ihmisellä on halu vahingoittaa toista, ja tuon tunnetilan ilmauksia, jotka eivät ole suoraa toisen ihmisen fyysistä vahingoittamista. Väkivallalla tarkoitetaan tässä tahallista toisen ihmisen fyysistä vahingoittamista. Seksuaalinen väkivalta on yksi väkivallan muoto.

1.4.1 Väkivallan sukupuolistuneisuus – miesten väkivalta

Yhteiskuntatieteellisessä ja kulttuurin tutkimukseen liittyvässä väkivaltatutkimuksessa korostetaan sitä, että väkivalta on pääasiassa miesten ongelma ja että väkivalta on mieheyden keskeinen tekijä (Jokinen 2000). Feministisen tutkimuksen piirissä on käytetty käsitteitä väkivallan sukupuolittuneisuus tai sukupuolistuneisuus. Ensin mainitulla käsitteellä halutaan korostaa väkivallan tekijöiden miessukupuolta ja uhrien naissukupuolta ja sukupuolten välisiä valtasuhteita (Heinämaa & Näre 1994, Jokinen 2000) Jälkimmäisellä käsitteellä taas edellä mainitun lisäksi sitä, että miesten väkivaltaisuuteen liittyy myös seksuaalinen ulottuvuus (Ronkainen 1998a & b).

Sukupuolittuneen väkivallan sijasta miestutkimuksen piirissä käytetään usein käsitteitä miesten väkivalta (men's violence, male violence) tai miesten väkivallat (men's violences), joista jälkimmäisellä halutaan korostaa väkivaltaisen käyttäytymisen monivivahteisuutta (Archer 1994a, Hearn 1998, Jokinen 2000).

Tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä sukupuolistunut väkivalta, koska miesten väkivallan dynamiikan katsotaan liittyvän sukupuolieroon, joka on yhteydessä seksuaalisuuteen. Miehen väkivalta toista miestä kohtaan on sukupuolistunutta siksi, että

väkivalta on niin tyypillisesti miessukupuolelle ominaista eikä siksi, että siihen liittyisi homoseksuaalista viritystä (Ronkainen 2001).

1.4.1.1 Tyttöjen ja poikien väkivalta

Alle vuoden ikäisillä lapsilla ei ole yleensä havaittu juuri minkäänlaisia sukupuolieroja aggressiivisuudessa (Loeber & Hay 1997). Toisaalta Weinberg ja Tronick (1997) kuvaavat tutkimuksensa pohjalta poikien olevan jo vauvaiässä emotionaalisesti labiilimpia kuin tyttöjen ja ilmaisevan useammin positiivisia ja negatiivisia tunteita, muun muassa aggressiota. Heidän mukaansa tytöt pystyvät paremmin säätelemään tunteitaan, kun pojat ovat riippuvaisempia hoitajan virikkeistä.

Taaperoikäisillä tytöillä ja pojilla ei pääsääntöisesti ole havaittu käyttäytymiseroja, mutta eräissä tutkimuksissa on havaittu tyttöenemmistöisissä ryhmissä enemmän aggressiivisuutta kuin poikaenemmistöisissä ryhmissä (Caplan & Vespo 1991). Vanhemmat arvioivat joissain tutkimuksissa tytöt ja joissain tutkimuksissa pojat aggressiivisemmiksi ja ulkopuoliset arvioitsijat saavat usein vanhempien arvioista poikkeavia tuloksia (Loeber & Hay 1997).

Sukupuoliero tyttöjen ja poikien aggressiivisuudessa tulee esiin kolmannen ja kuudennen ikävuoden välillä. Pojat ovat fyysisesti aggressiivisempia ja tytöt taas käyttävät enemmän epäsuoraa aggressiota kuten verbaalista hyökkäämistä toista kohtaan (Björkqvist 1994, Crick & Grotpeter 1995). Joidenkin tutkimusten mukaan tytöt käyttävät enemmän fyysistä väkivaltaa kuin pojat, mutta peittävät sen tehokkaammin (Pepler & Craig 1995).

USA:n Pittsburgissa tehdyssä laajassa seurantatutkimuksessa todettiin pojilla tappelemisen ja vakavamman väkivaltaisuuden alkavan lisääntyä noin 10 ikävuoden iässä ja lisääntyvän noin 16 ikävuoteen saakka. Toisaalta murrosiän aikana niiden poikien osuus, jotka käyttävät fyysistä väkivaltaa alkaa laskea. Pittsburgin tutkimuksessa vanhemmille tehdyn kyselyn mukaan leikki-iän ja murrosiän välillä noin 15 prosenttia pojista käytti fyysistä väkivaltaa, mutta osuus väheni viiteen prosenttiin murrosiän aikana (Loeber & Hay 1997).

Useimpien tyttöjen ja monien poikien aggressiivisuus vähenee nopeasti sosiaalisten taitojen kasvaessa, mutta osalle pojista aggressiivisuuden hillitseminen tuottaa vaikeuksia. Vaikka väkivaltaa käyttävien lasten määrä vähenee lasten kasvaessa, osa jäljelle jääneistä aggressiivisista lapsista, etupäässä pojista, käyttää yhä vakavampaa väkivaltaa. Keskimäärin pojat ovat tutkimusten mukaan tyttöjä aggressiivisempia ja väkivaltaisempia leikki-iän jälkeen, mutta sisarusten välisessä aggressiivisuudessa ei ole todettu niin suurta sukupuolieroja kuin toveripiirissä. (Loeber & Hay 1997.)

Vauva-, taapero- ja leikki-iässä todetun aggression on havaittu ennustavan myöhempää aikuisiän aggressiivisuutta, mutta kehitys on kuitenkin yksilöllistä. Osalla aggressiivisuus häviää, osalla se jatkuu ennallaan, osalla se pahenee vakavaksi väkivallaksi ja osalla aggressiivisuus ja väkivaltaisuus tulee esiin vasta aikuisuudessa ilman lapsuuden aggressiivisuutta. (Loeber & Hay 1997.) Joidenkin tutkimusten mukaan viisi prosenttia

lapsista ja nuorista kärsii käytöshäiriöistä eli aggressiivisuudesta ja väkivaltaisuudesta (Dubow & Reid 1994).

1.4.1.2 Miesten ja naisten väkivalta

Miehet tekevät valtaosan väkivaltarikoksista. Suomessa miesten osuus henkirikoksen tekijöistä on vaihdellut viime vuosikymmeninä välillä 85-95 prosenttia (Kivivuori 1999), Virossa (Lehti 1997) henkirikoksen ja USA:ssa (Miedzian 1992) väkivaltarikoksen tekijöistä yhdeksän kymmenesosaa on miehiä. Samoin yhdeksän kymmenesosaa samaa sukupuolta olevien surmaamisista oli eräässä lukuissa maita eri puolilta maailmaa käsittävässä tutkimuksessa miesten tekemiä (Daly & Wilson 1988). Yleisenä arviona on esitetty, että noin 90 prosenttia väkivaltarikollisuudesta on miesten tuottamaa (Campbell & Muncer 1994).

Kaikki aikuisten käyttämä väkivalta ei päädy rikostilastoihin. Kyselytutkimusten perusteella on arveltu, että naiset käyttävät väkivaltaa jopa yhtä yleisesti kuin miehet (Straus ym. 1981, Straus & Smith 1990). Rikostilastoissa tämä ei tutkijoiden mukaan näy, koska naisten käyttämä väkivalta tapahtuu useammin yksityisissä tilanteissa ja koska naisten aiheuttamat vammat ovat vähäisempiä (Straus ym. 1981).

Miesten ja naisten on katsottu toteuttavan aggressiivisuuttaan eri tavoilla. Miesten on havaittu käyttävän enemmän suoraa eli fyysistä aggressiota kuin naisten ja naisten taas enemmän epäsuoraa aggressiota eli selän takana puhumista ja kiertoteitse vahingoittamista. Erot ovat kuitenkin vain määrällisiä eli myös naiset ovat fyysisesti aggressiivisia ja miehetkin epäsuorasti aggressiivisia. Myös vertailevassa kulttuurintutkimuksessa on havaittu vastaava ilmiö. (Fry 1998.)

1.4.2 Evoluutiopsykologinen teoria aggressiosta ja väkivallasta

Biologiset teoriat ihmisen väkivaltaisuudesta perustuvat etologisille eläintutkimuksille. Näiden tutkimusten pohjalta on luotu sosiobiologinen teoria (Wilson 1977) ihmisen käyttäytymisen biologisista taustatekijöistä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana on alettu puhua evoluutiopsykologiasta (Daly & Wilson 1988, Badcock 2000) ja evoluutiopsykiatriasta (Stevens & Price 2000), kun teoriat biologisista taustatekijöistä ovat kehittyneet ja monipuolistuneet.

Evoluutiopsykologisilla teorioilla selitetään erityisesti sukupuolten (Daly & Wilson 1988) välisiä eroja väkivaltaisuudessa ja yleisiä ihmislajille tyypillisiä väkivaltaisia toimintatapoja (Stevens & Price 2000). Evoluutiopsykologisilla teorioilla ei selitetä yksilöiden välisiä eroja, mutta niitä lähellä olevasta biologisesta näkökulmasta (behaviour genetics) tutkitaan yksilöiden välisiä eroja väkivallassa (Cloninger & Gottesman 1987, Barkow 1994).

Eläintutkija Konrad Lorenz näkee ihmisen biologisena olentona, jonka 'aggressiovietti on aito, alkuperäisesti lajia säilyttävä vaistotoiminta' (Lorenz 1968, 54). Lorenz kannattaa

ihmisen aggression hydraulista mallia, sillä hänen mukaansa ihmisen aggressiivisuus ei ole reaktiivista vaan spontaania ja siksi ihmisellä täytyy olla keinoja purkaa kertyvää aggressiivisuutta esimerkiksi urheiluun tai muuhun vastaavaan toimintaan. Aggressiivisuutta säätelevät siihen kohdistuneet estot, jotka ovat Lorenzin mukaan myös fyysipohjaisesti kehittyneet. Lorenzin mukaan saalistavat eläimet pystyvät hallitsemaan ympäristölle vaaralliset 'aseensa', koska biologinen evoluutio on 'aseiden' kehittyessä tuottanut myös kyvyn rajoittaa niiden käyttöä. Ihmisen väkivaltaongelma syntyy siitä, että hän on biologisesti alkujaan ympäristölle vaaraton kaikkiruokainen eläin, mutta kulttuurievoluutio on muuttanut hänet ympäristölleen vaaralliseksi saalistajaksi ilman suojamekanismeja.

Lorenzin jälkeen evoluutiopsykologiassa on tapahtunut hioutumista lähemmäs psykologian muita teorioita. Kun Lorenz (1970) keskittyi pohtimaan aggression vietinomaisuutta ja sen kumuloitumista, myöhemmissä evoluutiopsykologisissa teorioissa on korostettu psyykellä olevan ratkaiseva merkitys aggressiopotentiaalin ilmaisussa. Aggressio nähdään näissä näkökulmissa ennemmin reaktiovalmiutena kuin evolutiivisesti ohjelmoituna väistämättömyytenä (Badcock 2000).

Biologisen näkökulman mukaan toiset ihmiset ovat perimältään aggressiivisempia kuin toiset (Cloninger & Gottessman 1987, Huesmann & Miller 1994) tai toisilla on persoonallisuuden piirteitä kuten hypereaktiivisuutta, jotka altistavat aggressiivisuuden kehittymiselle (Goodman & Stevenson 1989, Emde & Plomin 1992). Fysiologisilla eroilla on selitetty aggressiivisuuden yksilöllisen vaihtelun lisäksi myös uhrien valikoitumista. Lasten pahoinpitelyn ja epärakentavan kasvatuksen on esitetty johtuvan lapsen biologisesti rakentuvan temperamentin 'vaikeudesta'. Siten lapsuuden ympäristökin saattaa muodostua lapsen väkivaltaisuutta provosoivaksi lapsen ominaisuuksista johtuen (Bell 1979, Lytton 1990, McCord 1994).

Biologisten tekijöiden ja käyttäytymisen yhteyttä on kyseenalaistettu, kun on huomattu, että lapsuuden psykososiaalinen ympäristö muokkaa esimerkiksi aivojen serotoniiniaineenvaihduntaa sellaiseksi kuin väkivaltaisilla rikollisilla on huomattu ja siten aivojen aineenvaihdunnassa havaitut erot aikuisena eivät suoraan viittaa perimän osuuteen aggressiivisuudessa (Linnoila ym. 1983, Sapolsky 1997). Mednick työtovereineen (1987) ja Turner (1994) päätyvät samantyyppiseen johtopäätökseen laajan rikollisuutta selvittävän adoptiotutkimuksensa pohjalta. Omaisuusrikollisuuden suhteen periytyvyyttä näytti olevan, mutta ei väkivaltarikollisuuden suhteen.

Väkivaltaa ja aggressiivisuutta on pyritty jakamaan tyypeihin lähinnä eläimillä todettujen fysiologisten taustatekijöiden ja vasteiden perusteella. Näitä tuloksia on yritetty soveltaa myös ihmiseen. (Moyer 1977.) Väkivaltaisuuteen taipuvaiset ihmiset on jaettu kahteen päätyyppiin, joita voidaan kutsua tunneherkäksi ja kylmäveriseksi väkivallan käyttäjäksi. Tunneherkkä väkivallan käyttäjä on impulsiivinen ja vihamielinen. Hänelle on ominaista voimakas fyysinen virittyminen ja huono frustraation sietokyky. Kylmäverinen väkivallan käyttäjä on rauhallinen ja suunnitelmallinen. Hänelle on ominaista saalistava päämäärähakuisuus ja vähäinen fyysinen aktivoituminen. (Vitiello & Stoff 1997.) Nämä määritelmät ovat lähellä proaktiivista ja reaktiivista sekä välineellistä ja ekspressiivistä väkivaltaa (s. 45 ja 49) (Campbell & Muncer 1994, Pulkkinen 1996, Kivivuori 1999).

Väkivaltaisuuden sukupuoliero on selitetty biologisilla tekijöillä. Miesten väkivaltaisuuden selitetään johtuvan ihmislajin evoluution kuluessa tapahtuneesta miesten väkivaltaisuuden tuomasta lisääntymisedusta. Väkivaltaisuus oli edullista kilpailtaessa puolison saamisesta ja hankittaessa ruokaa metsästä. (Badcock 2000.)

Darwinin (1971/1981) alkuperäisen idean mukaan miehet kilpailivat keskenään pääsystä seksuaaliseen kontaktiin naisten kanssa. Naiset joko valitsivat näistä kilpailijoista lisääntymisen kannalta sopivan tai yksi miehistä voitti miesten keskinäisen kilpailun ja naisille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin ottaa hänet. Nainen oli siis passiivinen sivustaseuraaja tässä kamppailussa. Tämä ajatus on vähitellen muotoutunut vanhemmuuteen investoinnin (parental investment) teoriaksi, jonka mukaan mies tarvitsee lisääntyäkseen aggressiivisuutta ja tilaisuuden hedelmöittää nainen, kun taas nainen tarvitsee lisääntyäkseen pitkäjänteisyyttä ja kykyä hoivaamiseen, koska hän kantaa sikiön ja imettää ja hoitaa hänet. (Wilson 1977, Daly & Wilson 1983, Buss & Kendrick 1998.)

Darwinin ja hänen seuraajiensa vanhemmuuteen investoinnin teoria on saanut kritiikkiä muun muassa Hrdyelta (1999), jonka mukaan naisen olettaminen parinvalinnassa passiiviseksi osapuoleksi perustuu enemmän kulttuurisiin ennakkoluuloihin kuin tieteelliseen näyttöön (katso myös Rose & Rose 2001).

Toinen selitysmalli miesten väkivaltaisuudelle on sukupuolten työnjakoon liittyvä. Naisten joutuessa keskittymään raskauteen ja lastenhoitoon miehet hoitivat metsästäjän ja yhteisön puolustamisen, missä molemmissa tehtävissä aggressiivisuudesta oli hyötyä. Evoluutiossa tällaiseen työnjakoon parhaiten kykenevät pariskunnat menestyivät parhaiten (Badcock 2000).

Antropologi Cook (1992) on kyseenalaistanut väitteen, että miehet olisivat kaikkialla naisia aggressiivisempia. Hän kuvaa Margeritan saarella Venezuelassa tekemäänsä kenttätutkimusta, jonka tuloksena hän totesi naisten olevan miehiä aggressiivisempia ja väkivaltaisempia hänen tutkimissaan kylissä. Antropologi Fry (1998) puolestaan kritisoi Cookin näkemystä ja väittää naisten olleen kyseisessä yhteisössä enintään yhtä aggressiivisiä kuin miesten. Fryn mukaan miehet ilmaisevat eri kulttuureissa fyysisistä aggressiivisuudesta enemmän kuin naiset ja miehillä aggressiivisuus on fyysisesti rajumpaa kuin naisilla (Fry 1998). Tosin Fry (1998) myöntää, että kulttuuriset tekijät vaikuttavat kaikkialla aggressiivisuuteen voimakkaasti, minkä takia kulttuurien välillä ja sisällä sekä sukupuolten välillä on suuria eroja eri puolilla maailmaa (Fry 1998).

Campbell ja Muncer (1994) toteavat, että naiset ja miehet kokevat aggressiivisia tunteita yhtä paljon, mutta miehet ovat väkivaltaisempia kuin naiset. Tämä ero johtuu heidän mukaansa siitä, että miehet käyttävät aggressiivisuuttaan välineellisesti saavuttaakseen tavoitteitaan, kun naiset käyttävät sitä ilmaisten tunteitaan eli ekspressiivisesti. Campbell ja Muncer selittävät tätä sukupuolieroja sekä evoluutioon että sukupuoleen identifiointumiseen ja sosiaalistumiseen (s. 54) liittyvillä tekijöillä. Tätä näkemystä on kritisoitu, koska miesten väkivaltaan on todettu liittyvän voimakkaita edeltäviä tunnereaktioita kuten häpeää (Eliasson 2000, Säävälä 2000).

Evoluutiopsykologista teoriaa sivuavan aivojen sukupuolieroja tutkivan suuntauksen mukaan miesten psyyken ja sosiaalisten suhteiden erityispiirteet välittyvät geneettisesti miehen Y-kromosomin kautta ja aiheuttavat miespuolisen sikiön aivojen maskulinisoinnin naisen aivoihin verrattuna jo sikiöaikana (Vries ym. 1984, Kimura 1992 & 1999). Fausto-Sterling (1992 & 2000) kritisoi näitä tutkimustuloksia.

Murrosiässä testosteronin aiheuttaman hormonaalisen sukupuolieron katsotaan selittävän osan väkivaltaisuuden sukupuolierosta, mutta tutkimustulokset eivät tässäkään suhteessa ole yksiselitteisiä (Turner 1994).

Väkivallan sukupuolistuneisuuden yksi merkittävä tekijä on miesten ja naisten keskimääräinen kokoero ja miesten keskimäärin suuremmat fyysiset voimat. Sukupuolten välisessä konfliktissa mies on yleensä fyysisesti vahvempi osapuoli, mikä houkuttelee käyttämään fyysistä voimaa naisen alistamiseen, jos muut keinot eivät onnistu. Miesten väliseen väkivaltaan tätä näkökulmaa ei voida soveltaa suoraviivaisesti. (Archer 1994a.)

1.4.3 Psykodynaamiset teorit aggressiosta ja väkivallasta

Psykodynaamisilla teorioilla selitetään yleensä yksilöiden välisiä eroja aggression ilmaisussa ja väkivaltaisuudessa. Psykodynaamisiin teorioihin pohjautuen on myös esitetty selityksiä kulttuurien ja sukupuolten välisille eroille väkivaltaisuudessa. (Fromm 1974, Chodorow 1978, Gilmore 1990, Siltala 1994.)

Psykodynaamisissa teorioissa aggressio ymmärretään olemukseltaan kaksipuolisena. Sillä on keskeinen merkitys ihmisen psyykkisen kasvun selittäjänä yhdessä libidon eli seksuaalivietin kanssa ja samalla se on reaktio ympäristön aiheuttamille frustraatioille (Freud 1920/1964 & 1923/1964, Kernberg 1982). Freudin mukaan aggressiivisella käyttäytymisellä on viettipohja, mutta toisin kuin esimerkiksi Lorenz myöhemmin esitti hän piti aggression ilmaisua rajoittavia estoja kulttuurin tuottamina eikä viettipohjaisina ilmiöinä (Freud 1913/1964). Vaikka aggressiolla on keskeinen asema psykodynaamisissa teorioissa, väkivallan tutkimuksessa tätä viitekehystä käytetään suhteellisen vähän. Tämä ristiriita näyttää liittyvän siihen, että psykodynaamisissa teorioissa keskitytään kuvaamaan aggressiota Minän (Egon) palveluksessa eli niin sanotun normaalin kehityksen välttämättömänä osana ja aggressio-ongelmina pohditaan psykodynaamisessa viitekehyksessä enemmän aggression estymistä kuin sen kääntymistä väkivallaksi (Egidius 1997, Glasser 1998).

Psykodynaamiset teorit eroavat toisistaan paljon ja muodostavat sateenkaarimaisen kirjon käsityksiä aggression olemuksesta. Eri psykodynaamiset suuntaukset eroavat toisistaan kahdessa kysymyksessä: onko väkivalta ja aggressio biologispohjainen vietti vai reaktiivinen ihmissuhteissa syntyvä ilmiö? Ja, onko väkivalta ja aggressio luonnollinen jatke kasvua tukevalle hyvänlaatuiselle aggressiolle?

Kleinilaisessa (Ikonen & Rechartt 1994, Segal 1994) koulukunnassa ja Adlerin (Kutash 1978, Connell 1994) yksilöpsykologiassa aggressio ymmärretään lapsen kehityksen keskeisenä moottorina libidon sijasta ja lapsen kasvu nähdään prosessina, jossa lapsi oppii rakentamaan aggression ilmaisuun ja suuntaamaan aggressionsa toisia ihmisiä kohtaan. Keskeisessä Ego-psykologisessa koulukunnassa (Freud 1915/1964, Hartman ym. 1949, Brenner 1977, Furman 1998) ja sitä lähellä olevissa näkökulmissa (Kernberg 1992) aggressiota pidetään libidon kanssa yhdessä kaksoisviettinä, joka on pohjaltaan biologinen ja luonteeltaan pääasiassa positiivinen, kehitystä edistävä tekijä. Objektisuhdeoreettisessa koulukunnassa ja sitä lähellä olevissa näkökulmissa korostetaan taas usein libidon keskeisyyttä psyykkisen kehityksen moottorina ja

aggression reaktiivista luonnetta ja toissijaisuutta, eli aggressio nähdään lapsen reaktiona tyydytyksen estymiselle (Fairbairn 1954, Winnicott 1964b, Amnell 1992, Tähkä 1993). Self-psykologisessa suuntauksessa (Kohut 1973) ja Frommin (1974) ajattelussa aggressio nähdään eri ilmiönä kuin primaari jämäkyys tai hyvänlaatuisen aggressio. Aggressiivisuutta pidetään näissä suuntauksissa ulkoisten, yleensä lapsuudessa vaikuttaneiden tekijöiden aiheuttamana ja luonteeltaan tuhoavana reaktiona.

Väkivaltaisuuden syntyä tarkastellaan psykodynaamisissa teorioissa lapsuuden ihmissuhteiden näkökulmasta. Tuhoavan aggressiivisuuden katsotaan syntyvän empaattisen vuorovaikutuksen puutteesta sekä hoitavan ihmisen ja lapsen välisen varhaisen suhteen vaurioitumisesta. Lapsen psyyken voidaan katsoa tällaisessa deprivoidussa ympäristössä muovautuvan aggressiivista reagointia suosivaksi erilaisilla mekanismeilla. Puutteellinen ihmissuhdemallisto saattaa tuottaa lapselle heikon Minän (Egon), joka ei kykene myöhemmin hillitsemään libidinaalisia aggressiivisia yllykkeitä (Erikson 1950/1983, Kutash 1978, Schulman 1997). Riittävän empatian puute saattaa olla loukkaus lapsen primaarille narsismille ja tuottaa reaktiona tuhoavaa aggressiivisuutta, joka voi jäädä pitkäaikaiseksi herkistyneeksi reaktiomalliksi (Kohut 1973 & 1977, Ikonen 1992). Varhaisten hoitosuhteiden tyydyttämättömyys saattaa saada lapsen kanavoimaan libidinaalisia virikkeitään sinänsä mielihyvää tuottamattomaan aggressiiviseen käytökseen, mikä saa hänet vähitellen nauttimaan väkivaltaisesta käyttäytymisestä (Glasser 1998). Hoitavan ihmisen puutteellinen reflektiokyky ja lapsen jämäkyuden torjunta saattavat muodostua lapselle uhkaksi ja hän reagoi primitiivisillä puolustusmekanismeillaan kuten aggressiolla, joka voi alkaa hahmottua lapsen mielessä tavalliseksi itseilmaisutavaksi (Fonagy ym. 1993).

Tutkimuksellinen näyttö psykodynaamisten teorioiden selitysvoimasta aggression synnyssä nojaa pitkälti tapaustutkimuksiin. Tapaustutkimuksissa on havaittu näyttöä useimpien psykodynaamisten teorioiden paikkansapitävyydestä yksittäisten aggressiivisuudesta kärsivien henkilöiden kohdalla. Toisaalta laajemmissa empiirisissä tutkimuksissa on osoitettu, että vakavia väkivaltarikoksia tehneiden joukossa on paljon ylikontrolloituja ja aikaisemmin väkivallattomia ja hyvin sopeutuneiksi luokiteltuja henkilöitä. Tämän perusteella egopsykologinen näkemys egon vahvuuden suojaavasta vaikutuksesta vietinomaisten aggressiivisten impulssien estäjänä ei ainakaan sinällään näytä pitävän paikkaansa (Megargee 1970).

Miesten yleisempää aggressiivisuutta selitetään psykodynaamisissa teorioissa erilaisilla tekijöillä. Egopsykologisen valtavirran mukaan aggressiivisuuden ja väkivallan sukupuoliero johtuu biologisista tekijöistä, jotka johtavat erityisesti oidipaalivaiheessa pojan ja tytön kehityksen eri suuntiin. Näitä biologisia lähtökohtia ei yleensä katsota tässä suuntauksessa tarpeelliseksi problematisoida. (Furman 1998.) Objektisuhdesuuntauksessa on kehitetty teoriaa sosialisointin ja varhaisten perhesuhteiden merkityksestä sosiaalisille ja psyykkisille sukupuolieroille (Chodorow 1978, Theweleit 1987 & 1989, Dinnerstein 1991) ja lacanilaisissa ja sitä lähellä olevissa suuntauksissa teoriaa fyysisen sukupuolieron merkityksestä omakuvalla ja tavalla hahmottaa maailmaa (Moi 1990, Irigaray 1996, Sivenius 1996).

Miesten ja naisten väkivaltaisuuden eron katsotaan objektisuhdenäkemyksen mukaan johtuvan lapsuuden sukupuolistuneista hoitosuhteista. Lapsen tiedostettua sukupuolensa separaatiokehityksensä aikana (Mahler ym. 1975) hän alkaa yleensä etsiä samaistumiskohdetta samaa sukupuolta olevasta vanhemmasta tai muusta lähellä olevasta

henkilöstä (Chodorow 1978, Stoller & Herdt 1982). Koska isä on usein fyysisesti tai psyykkisesti poissaoleva, samaistuminen tuottaa vaikeuksia ja lapsi voi kokea turvattomuutta (Chodorow 1978). Tämä turvattomuus voi kanavoitua moneen suuntaan, joista yksi on korostunut taipumus saavuttaa isän tai muun miehen läheisyys ylitsevuotavin maskuliinisuuden osoituksin (Dinnerstein 1991). Alfred Adler kuvasi tätä ilmiötä maskuliiniseksi protestiksi (Kutash 1978, Connell 1994). Tämä hypermaskuliinisuus on muun muassa empatian kokemisen vaikeutta, kilpailunhaluisuutta, hyökkäävyyttä, varuillaan oloa ja rajua fyysisyyttä, mitkä johtavat helposti aggressiiviseen vastakkainasetteluun (Chodorow 1978).

Lacanian ja sitä lähellä olevien näkemysten mukaan fyysinen sukupuoli ja erityisesti sukupuolielinten erilaisuus ovat merkityksellisiä identiteetin rakennusaineita lapsuudessa (Moi 1990, Irigaray 1996). Sukupuolielimet ovat symbolinen kuva sukupuolesta ja näiden pohjalta rakentuu malli 'normaalista' mieheydestä ja naiseudesta. Miehen sukupuolielimen on fallinen symboli tunkeutumisesta, voimasta ja alistamisesta, mutta se on samalla malli, jota ei voi koskaan saavuttaa. Sen mitat ovat epätodellisen isot ja siksi mieheys on tämän käsityksen mukaan saavuttamaton unelma, jota ei kuitenkaan voi hylätä ihanteena, koska vaihtoehtona on identifioituminen naiseksi tai kastroiduksi. Identifioituminen mieheksi merkitsee tämän teorian mukaan väistämättä aggressiivisuuden omaksumista elämäntavaksi ja alttiutta väkivaltaisuuteen.

1.4.4 Turhautuman ja aggression yhteys

Dollard esitti työtovereineen (Dollard ym. 1939/1970) Freudia mukaillen teorian turhautumien eli frustraatioiden ja aggression yhteydestä. Tämä teoria on ollut aggression tutkimukselle hyvin tärkeä, koska siinä luotiin edellytykset aggression laajemmalle tutkimiselle (Megargee & Hokanson 1970). Dollardin työryhmän mukaan ihmisellä on synnynnäinen vaiston luonteinen kyky reagoida aggressiolla fyysisten ja psyykkisten tarpeiden tyydytyksen tai tavoitteiden tiellä oleviin esteisiin. Esteet aiheuttavat ensin frustraation eli turhautumisen, joka johtaa aggressiiviseen reaktioon. Dollardin työryhmä (1939/1970, 23-24) toteaa: '...aggressiivisen käytöksen taustalla on aina frustraatiota ja, myös toisin päin, frustraation olemassaolo johtaa aina jonkinlaiseen aggressioon' (HS:n käännös englannista). Jos aggression ilmaisu estyy, aggressio tulee ilmi jossain toisessa muodossa. Näin ollen aggressioiden purkaminen vaarattomiin ilmaisumuotoihin kuten urheiluun on turhaumateorian mukaan hyödyllistä, koska se vähentää vaarallisemman aggression ilmaisua. (Dollard ym. 1939/1970.)

Berkowitz (1994) on laajentanut turhautumamallia ja todennut, että aggressio on reaktio epäspesifisiin laukaiseviin tekijöihin, joista voi käyttää yhteisnimitystä turhauma. Mikä tahansa negatiivinen tunne tai fyysinen tai psyykkinen epä mukava olotila voi laukaista suuttumus-aggressiotilan, jos se on tarpeeksi voimakas. Esimerkiksi korkea lämpötila, hajut, kipu, masennus tai muistot voivat tuottaa suuttumuksen kautta aggressiota.

Tutkimuksellinen näyttö viittaa siihen, että turhaumateoria ei ole riittävä selitysmalli väkivaltaisuuksille (Eron 1994). Myöhemmin teoriaa onkin tarkennettu ja todettu, että

aggressiota voi syntyä myös ilman turhaumaa ja että turhauma johtaa monenlaisiin yksilöllisiin reaktioihin, joista aggressio on vain yksi muiden joukossa, ja aggressio tulee ilmaistuksi vain jos yllyke on tarpeeksi suuri ja sitä rajoittavat estot ovat riittävän vähäisiä (Megargee & Hokanson 1970, Berkowitz 1977, Eron 1994). Berkowitz (1994) toteaa, että turhauman ja konkreettisen aggressiivisen teon välinen yhteys on monimutkainen. Suuttumuksen fyysinen ilmaisu, kuten esimerkiksi käden nyrkkiin puristaminen, tuottaa lisääntyntä suuttumuksen tunnetta ja lisää siten aggressiivisen käytöksen mahdollisuutta, mutta toisaalta oman suuttumuksen tunnistaminen vähentää aggressiivisen käytöksen mahdollisuutta.

Hokanson (1970) esittää kritiikkiä turhaumamallia kohtaan. Hänen mukaansa turhaumamalli, joka pohjautuu Freudin ja Lorenzin teorioihin aggressiosta, kuvaa aggression purkamisen välttämättömäksi, jotta henkilö voisi päästä eroon sisäisestä vihan tunteestaan ja fysiologisesta jännityksestään. Hokansonin mukaan tämä hydraulinen eli säiliömalli ei selitä aggression olemusta, koska tutkimustulokset viittaavat siihen, että ärtyneisyys ja aggression tunne ei vähene väkivallantekojen tuloksena.

1.4.5 Aggression ja väkivallan sosiaalinen oppiminen

Sosiaalisen oppimisen teorian avulla selitetään väkivaltaisuuden eroja niin yksilöiden, sukupuolten kuin kulttuurienkin välillä. Kulttuurintutkimuksessa käytetään sosiaalisen oppimisen teoriaa yhtenä selitysmallina muiden selitysten ohella väkivaltaisuuden eroille eri yhteisöissä (Nisbett & Cohen 1999).

Kognitiivisen behaviorismin piiriin kuuluvan sosiaalisen oppimisen teorian kehittäjä Albert Bandura kiinnittää huomiota siihen, miten aggressiivisia käyttäytymismalleja opitaan ja pidetään yllä. Keskeisiä mekanismeja ovat jäljittely, normien luominen ja turtuminen. (Bandura & Walters 1970, Egidius 1997). Aggressiivisten tekojen positiivinen vahvistaminen ja aggressiivisten käyttäytymismallien tarjoaminen lapselle (Hoffmann ym. 1994) sekä vaihtoehtoisten (positiivisten) konfliktinratkaisumallien puuttuminen (Eron & Huesmann 1989) lisäävät lapsen aggressiivisuutta ja altistavat myöhemmälle väkivaltaisuudelle. Vanhempien ja lapsen välille voi syntyä lapsen aggressiivista reagointia ylläpitävä ja vahvistava kierre esimerkiksi siten, että vanhemmat lopettavat toistuvasti yrityksensä lapsen rajoittamiseksi, kun lapsi vastustaa aggressiivisesti. Lapsi oppii näin selviytymisstrategian, jossa omalla aggressiolla on keskeinen asema (Patterson & Dishion 1986, Dishion ym. 1994). Aggressiivisten lasten ja väkivaltaisten aikuisten on katsottu näiden altistavien tekijöiden takia kärsivän 'attribuutioharhasta' eli herkkyydestä tulkita toisten tarkoituksiperät vihamielisiksi (Dodge ym. 1990).

Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan väkivaltaisten tekojen seuraaminen tai aggression 'purkaminen' esimerkiksi rajuihin urheilusuorituksiin lisäävät aggressiivisuuden mahdollisuutta eivätkä vähennä sitä (Megargee & Hokanson 1970). Lapsuuden ihmissuhteiden lisäksi myös mediaväkivallan on todettu lukuisissa seurantatutkimuksissa lisäävän aggressiota ja väkivaltaisuutta (Huesmann & Miller 1994).

Väkivaltaisuuden ja rikollisuuden on ajateltu siirtyvän sosiaalisen oppimisen kautta sukupolvelta toiselle. McCord (1994) toteaa, että aggressiossa ja väkivallassa isä-poikayhteys syntyy ainakin osittain aggressiivisen ja antisosiaalisen isän luoman sosiaalisen ympäristön kautta.

Empiirisissä tutkimuksissa on havaittu erittäin paljon näyttöä sosiaalisen oppimisen teorian tueksi. Se johtuu osittain siitä, että tämän teorian syysseuraussuhteiden luonnetta on helppo operationalisoida laajoihin empiirisiin tutkimuksiin sopivaksi. (Megargee & Hokanson 1970, Farrington 1995.)

Väkivallan sukupuolistuneisuuden kuvataan sosiaalisen oppimisen teoriassa syntyvän erilaistavan sosialisoinnin tai sukupuoliroolien kautta. Lapsuuden sosiaalinen ympäristö tarjoaa virikkeitä poikien ja tyttöjen erilaisille aggressiostrategioille (Hoffmann ym. 1994). Nämä erilaiset strategiat kehittyvät ympäristön suhtautumisesta aggression ilmaisuun. Pojat soviaalistetaan fyysisemmiksi ja leikkimään rajummin. Poikia rankaistaan fyysisesti voimakkaammin (Eron ja Huesmann 1989, Straus & Kantor 1994, Jouriles & Norwood 1995, Korhonen 1999, 200-201) ja tytöt saavat herkemmin hellyyttä ja lämpöä vanhemmiltaan (Hetherington ym. 1989, Vandewater & Lansford 1998). Auktoriteettihahmot suhtautuvat torjummin tyttöjen kuin poikien aggression, mikä vahvistaa sukupuolieroja (Condry & Ross 1985). Tytöt hahmottavat oman ja toisen aggression ristiriitaisesti niin, että ei synny suoraa fyysistä vastakkainasettelua vaan epäsuoraa aggressiota, kun taas pojat päätyvät arviossaan omasta ja toisen aggressiosta suoraan vastakkainasetteluun. Tämä ero voidaan tulkita merkiksi sukupuolispesifisistä aggressiostrategioista (Cairns ym. 1989). Poikia kannustetaan aggressiivisuuteen sekä tovereiden että auktoriteettien suunnasta enemmän kuin tyttöjä ja pojille sallitaan enemmän mahdollisuuksia epäsosiaaliin toimiin kuin tytöille (Maccoby & Jacklin 1980).

Campbellin ja Muncerin (1994) teoria välineellisestä ja ekspressiivisestä väkivallasta (s. 49) pohjautuu osittain sosiaalisen oppimisen teoriaan ja osittain evoluutio-psykologiseen teoriaan. Heidän mukaansa sukupuoleen soviaalistuminen tuottaa miehille ja naisille erilaisia sosiaalisia representaatioita eli erilaisia mielensisäisiä kuvia sosiaalisista tilanteista. Miehille väkivallan käyttö on taito, jota opetellaan, ihaillaan ja kunnioitetaan ja sitä voidaan käyttää omien tavoitteiden saavuttamiseksi ja oman aseman turvaamiseksi ihmissuhteissa. Väkiavalta pitää yllä itsekunnioitusta ja sillä voi ottaa ympäristön hallintaansa. Naiselle väkivallan käyttö on häpeällistä ja tuomittavaa, koska väkiavalta osoittaa, että nainen on menettänyt itsensä hallinnan.

Campbellin ja Muncerin (1994) mukaan parisuhdeväkivallassa mies pahoinpitelee vaimoaan saadakseen tämän toimimaan kuten hän haluaa. Nainen taas lyö miestään menetettyään hermonsa eikä hänellä ole tavoitteena miehen alistaminen. Sosiaaliset representaatiot eivät ole sukupuolistuneet pelkästään biologisesti vaan lapsuuden soviaalistumisen kautta ja siksi instrumentaalisuus ei ole pelkästään miesten ominaisuus eikä ekspressiivisyys naisten ominaisuus, vaan näitä hahmottamismalleja tavataan molemmilla sukupuolilla. (Campbell & Muncer 1994.) Tätä jaottelua on kritisoitu, koska miesten puolisoitaan kohtaan käyttämä väkiavalta ei ole osoitettavissa aina välineelliseksi (Kivivuori 1999) eikä se ole osoittautunut väkiavaltaa käyttäneiden miesten terapiassa aina selvästi alistamiseen tähtääväksi (Eliasson 2000).

Dishion työtovereineen (1994) kuvaa, miten jengiytyminen lisää poikien väkiavaltaisuutta verrattuna tyttöihin. Väkiavaltaiset ja antisosiaaliset pojat etsiytyvät

samankaltaisten poikien seuraan. Näin heidän toverisuhteensa muodostuvat hyvin alttiiksi tukemaan lisääntyvää epäsosiaalisuutta ja väkivaltaisuutta. Näitä epäsosiaalisia poikia syrjitään eikä heistä pidetä, mutta samalla syrjityillä pojilla on hyviä ja lämpimiä toverisuhteita jengien sisällä. Myös tyttöjen jengiytymisessä on Suomessa havaittu viime vuosina samantapaista väkivaltaisuuteen altistumista kuin poikien jengiytymisessä (Lähteenmaa 2000).

Lerner (1989) kritisoi sosiaalisen oppimisen teoriaa siitä, että oppiminen nähdään liian herkästi yksisuuntaisena aikuisen ja lapsen välisenä prosessina. Hänen mukaansa esimerkiksi perheen sisällä suhdeverkostolla on oma monimutkainen vaikutuksensa lapsen oppimiseen ja lapsi on pienestä asti aktiivinen osapuoli suhdeverkostossa. Lerner käyttää käsitettä 'goodness-of-fit' kuvaamaan perhesuhteiden toimivuutta.

1.5 Väkivalta ja henkirikokset perheessä

1.5.1 Esiintyvyys

Väkivallan käyttö perheessä on yleistä. USA:ssa todettiin 28 prosentin parisuhteessa elävistä pahoinpidelleen puolisoaan tai tulleen puolisonsa pahoinpitelemäksi (Straus ym. 1981). Eräässä toisessa USA:ssa tehdyssä tutkimuksessa todettiin kahdessa kolmasosassa perheistä lasten joutuvan väkivaltaisiin tappeluihin keskenään (Steinmetz 1977). Suomessa tehdyssä kyselytutkimuksessa kahdeksan prosenttia nuorista kertoi kokeneensa vakavaa väkivaltaa ja 72 prosenttia lievää väkivaltaa kuten tukistamista vanhempiensa taholta alle 14-vuotiaana (Sariola & Uutela 1992). USA:ssa 20-30 prosentin lapsista on arvioitu joutuneen lapsuudessaan pahoinpitelyksi tulkitun ruumiillisen väkivallan kohteeksi (Flisher ym. 1997).

Perheen sisäisten henkirikosten osuuden kaikista henkirikoksista on todettu vaihtelevan sekä eri yhteisöissä että eri aikoina samassa yhteisössä (Straus ym. 1981, Daly & Wilson 1982 & 1988). Tanskassa on todettu korkea perheen sisäisten henkirikosten osuus. Siellä henkirikoksen tekijä oli uhrin perheenjäsen noin kahdessa kolmasosassa tapauksista vuosina 1933-1961 (Siciliano 1999). Yhdysvalloissa osuus on sen sijaan pieni. Siellä vuosina 1977-86 vain neljäsosassa tapauksista tekijä oli perheenjäsen (Heide 1989). Suomessa 37 prosenttia henkirikosten uhreista kuoli perheenjäsenen surmaamana vuonna 1996 (Kivivuori 1999) ja Tukholmassa 39 prosenttia vuosina 1951-87 (Wikström 1992). Englannissa ja Walesissa vuonna 1985 tapahtui 45 prosenttia henkirikoksista perheenjäsenen välillä (d'Orban & O'Connor 1989). Suomen romanien keskuudessa on todettu alhainen perheensisäisten henkirikosten osuus kaikista henkirikoksista. Vuosien 1960-88 mielentilatutkituista romanien tekemistä henkirikoksista ja niiden yrityksistä vain kymmenen prosenttia oli perheenjäsenen kohdistuvia (Viljanen 1994 & 2001).

Perheen sisäisen henkirikoskuolleisuuden osuus kaikista henkirikoksista on vähentynyt useissa länsimaissa viime vuosikymmeninä. Suomessa perheensisäisten henkirikosten osuus pieneni yli puolesta alle 40 prosenttiin kaikista henkirikoksista

vuosina 1988-1996 (Kivivuori 1999). Virossa vuonna 1983 perheensisäisiä henkirikoksia oli 40 prosenttia ja vuosina 1994-96 12 prosenttia henkirikosten kokonaismäärästä (Lehti 1997). Lontoossa vuosina 1950-60 (McClintock 1963), Tukholmassa vuosina 1951-87 (Wikström 1992) ja Kööpenhaminassa vuosina 1959-83 (Gabrielsen ym. 1992) todettiin perheen sisäisten henkirikosten osuuden vähentyneen.

Eri maiden ja eri aikakausien suuret erot perheen sisäisen henkirikoskuolleisuuden osuudessa kaikista henkirikoksista selittyvät perheen ulkopuolisen henkirikoskuolleisuuden eroilla ja muutoksilla (Kivivuori 1999). Perheen sisäisten henkirikosten osuus kaikista henkirikoksista on pienempi korkean henkirikoskuolleisuuden maissa kuten Yhdysvalloissa ja suurempi matalan henkirikollisuuden maissa kuten Iso-Britanniassa, Tanskassa, Ruotsissa ja Kanadassa. Tämä johtuu siitä, että perheensisäisten henkirikosten absoluuttiset määrät ovat näissä maissa lähempänä toisiaan ja perheen ulkopuolisten henkirikosten määrässä on taas huomattavan suuria eroja (Daly & Wilson 1988). Tämä sama pätee myös Suomen romaneihin, jotka tekevät paljon henkirikoksia, mutta niistä on vain pieni osa perheenjäsenen kohdistuvia (Viljanen 1994).

Myös eri aikakausien väliset erot selittyvät samalla tavalla kuin yhteisöjen väliset erot. Suomen ja Viron tilastoissa 1980- ja 1990-luvun välisenä aikana havaittu perheen sisäisten henkirikosten osuuden väheneminen johtuu siitä, että perheen ulkopuoliset henkirikokset lisääntyivät kyseisinä vuosina Suomessa viidesosalla ja Virossa moninkertaisesti. Perheen sisäisten henkirikosten absoluuttinen määrä pysyi ennallaan molemmissa maissa (Lehti 1997, Kivivuori 1999). Sama ilmiö havaittiin Suomessa 1920-luvulla, kun henkirikoskuolleisuus perheen ulkopuolella kasvoi rajusti, mutta perheen sisäisessä kuolleisuudessa ei havaittu samanlaista kasvua (Pajujoja 1987, Lehti 2001). Lontoossa vuosina 1950-60 ja Tukholmassa vuosina 1951-87 väkivaltarikollisuus ja kokonaishenkirikoskuolleisuus kaksinkertaistui ja siksi perheensisäisten henkirikosten osuus kaikista henkirikoksista pieneni (McClintock 1963, Wikström 1992, Lehti 1997).

Perheen sisäisten ja muiden henkirikosten esiintyvyydet eivät ole täysin riippumattomia toisistaan. Korkean henkirikoskuolleisuuden USA:ssa myös parrisidien eli vanhempaan kohdistuneiden henkirikosten esiintyvyys on jonkin verran korkeampi kuin matalan henkirikoskuolleisuuden maissa (taulukko 2, s. 63) (Wikström 1992, Heide 1995a). Joissain tutkimuksissa on havaittu perheen sisäisten henkirikosten ja kaikkien henkirikosten esiintyvyyden muutosten välillä yhteyttä. Kööpenhaminassa perheen sisäinen henkirikoskuolleisuus lisääntyi samaan aikaan kokonaishenkirikoskuolleisuuden kanssa, mutta vähäisemmässä määrin (Gabrielsen ym. 1992). Kanadassa havaittiin parrisidien määrän kasvaneen yleisen väkivaltarikollisuuden kanssa yhtä aikaa, joskin hitaammin (Marleau & Webank 1997). On kuitenkin korostettu, että vaikka nämä trendit ovat samansuuntaisia, se ei tarkoita, että ne olisivat syuseuraussuhteessa toisiinsa (Marleau & Webank 1997). Kööpenhaminassa perheen ulkopuolisen ja sisäisen henkirikoskuolleisuuden lisäys johtui kahdesta toisistaan riippumattomasta tekijästä. Kulttuurinen muutos lisäsi perheen ulkopuolella ei-psykoottisen tekijän henkirikoksia. Perheen sisällä taas psykoottiset henkirikokset lisääntyivät, minkä tutkijat arvioivat liittyvän psykoottisten sairauksien hoidon siirtymiseen sairaaloista avohoitoon (Gabrielsen ym. 1992).

Yhteenvetona voidaan todeta, että useimmissa läntisissä teollisuusmaissa perheen sisäisten henkirikosten esiintyvyyden on todettu pysyneen suhteellisen vakiona, mutta

niiden osuus kaikista henkirikoksista on vähentynyt perheen ulkopuolisen henkirikoskuolleisuuden kasvaessa (Wikström 1992, Lehti 1997, Kivivuori 1999).

Perheen sisäisten ja ulkopuolisten henkirikosten esiintyvyyksien riippumattomuutta toisistaan on selitetty eri tavoilla. Megargeen (1982) mukaan perheen ulkopuolinen ja sisäinen väkivalta ja henkirikollisuus ovat luonteeltaan erilaisia ilmiöitä ja siksi niiden esiintyvyydet eivät vaikuta suoraan toisiinsa. Perheen ulkopuolinen väkivalta on tyypillisesti katuväkivaltaa, joka on tietoista ja hedonistista ja jonka tavoitteena on taloudellinen hyöty tai oman aseman vahvistaminen esimerkiksi jengissä tai jengien välillä. Perheen sisäinen väkivalta ja henkirikollisuus kuten parrisidi on puolestaan psyykkisen stressin, ihmissuhderistiriitojen ja voimakkaiden tunneristiriitojen ja raivon sävyttämää. Megargeen mukaan perheen sisäisiä henkirikoksia tulee tarkastella perheteorioiden kautta ja perheen ulkopuolista väkivaltaa taas muiden rikosteorioiden kautta.

Christie (1975) selittää perheen sisäisten henkirikosten osuuden vaihtelua kaikista henkirikoksista sosiaalisella muutoksella. Hänen mukaansa länsimaissa lähes yhdenmukaisesti tapahtunut perheen ulkopuolisten henkirikosten lisääntyminen toisen maailmansodan jälkeen kuvaa sosiaalisen järjestyksen muuttumista perhekeskeisyydestä muihin sosiaalisiin suhteisiin painottuvaksi. Siksi perheen sisäisten henkirikosten määrä ei ole noussut vaan lisäys on tapahtunut perheen ulkopuolella.

Perheen sisäisten henkirikosten esiintyvyyden on arvioitu olevan vähemmän alttiin kulttuurisille eroille ja muutoksille kuin perheen ulkoisten henkirikosten (McClintock 1963, Daly & Wilson 1988, Lehti 1997, Kivivuori 1999). Dalyn ja Wilsonin (1982 & 1988) mukaan kahden toisilleen tuntemattoman miehen välisten henkirikosten määrä on kaikkein herkin kulttuuristen olosuhteiden muutoksille. Toisilleen tuntemattomat miehet ovat väkivaltaan provosoivissa oloissa väkivaltaisista toisiaan kohtaan, mutta väkivallalle epäsuotuisissa oloissa taas varsin rauhallisia.

Perheen sisäisen väkivallan ja henkirikosten runsautta on pidetty yllättävänä ilmiönä erityisesti evoluutiopsykologisesta näkökulmasta, jonka mukaan ihminen pyrkii luonnostaan suojaamaan lähipiiriään ja suhtautuu luonnostaan aggressiivisesti perheen ja lähipiirin ulkopuolisiin ihmisiin. Tätä ristiriitaista ilmiötä on selitetty sillä, että ihminen on kaikkein eniten tekemisissä lähimmän perhepiirinsä kanssa, minkä takia myös ristiriitoja syntyy eniten tämän lähipiirin kanssa. (Daly & Wilson 1988.) Sosiaalisen kontrollin teoriassa taas korostetaan ihmisen taipumusta käyttäytyä sosiaalisia normeja rikkovasti, mikäli hänellä ei ole vaaraa jäädä kiinni teostaan tai yhteiset kontrollijärjestelmät eivät ulotu häneen. Tämän teorian mukaan palkkiot ja rangaistukset ohjaavat ihmisen käyttäytymistä. Perhe on länsimaissa ja muuallakin maailmassa sosiaalisen kontrollin tavoittamattomissa ja sen takia perheen sisällä tapahtuu paljon väkivaltaa. (Straus ym. 1981.) Toisissa näkökulmissa korostetaan väkivaltaisen perheenjäsenen ja joskus uhrin persoonallisuuden piirteitä (Oliver 1993) ja toisissa näkökulmissa ihmissuhdetekijöitä, olosuhteita ja yleisiä stressiä lisääviä tekijöitä väkivallan syynä (Widom 1989a, Horwitz ym. 2001).

1.5.2 Perheen sisäisen väkivallan merkitys lapselle

Lapsuudenperheessä koetun väkivallan merkitystä alettiin korostaa 1960-luvulla, jolloin kehiteltiin teoria väkivallan kierteestä (Kempe ym. 1962, Curtis 1963). Tämän teorian mukaan perheen sisäinen väkivalta periytyy oppimisen kautta sukupolvelta toiselle (Oliver 1993, Haapasalo & Aaltonen 1999). Lapsena vanhempien taholta koetun väkivallan on todettu lisäävän muun muassa taipumusta pahoinpidellä omia lapsia ja lisäävän myös taipumusta myöhempään aggressiiviseen käytökseen (Lewis DO ym. 1988, Widom 1989a&b, Dodge ym. 1990, Lewis DO 1992, Kaufman & Zigler 1993, Oliver 1993, Straus & Kantor 1994, Knutson 1995, Maxfield & Widom 1996, Haapasalo & Aaltonen 1999, Horwitz ym. 2001). Eräässä tutkimuksessa on retrospektiivisesti todettu seitsemän sukupolven ketju, missä lasten vakava pahoinpitely on jatkunut sukupolvesta toiseen (Oliver 1993).

Väkivallan kierre -teorian kanssa kilpailee näkemys, että erilaiset tilannetekijät ja elämänolosuhtetekijät, jotka aiheuttavat stressiä, voivat saada vanhemmat väkivaltaisiksi toisiaan tai lapsia kohtaan (Kaufman & Zigler 1993). Widomin (1989a & b, 1998), Maxfieldin ja Widomin (1996) ja Horwitzin työryhmän (2001) mukaan näyttö lapsena koetun pahoinpitelyn ja myöhemmän väkivaltaisuuden välisestä yhteydestä ei ole vakuuttava. Suurin osa lapsensa pahoinpitelystä kiinni jääneistä vanhemmista ei ole lapsena kokenut pahoinpitelyä. Vain vähemmistö lapsena pahoinpitelyä kokeneista nuorista ja aikuisista on väkivaltaisia tai on syyllistynyt rikokseen. Widomin katsauksen perusteella noin viidesosa niistä, jotka ovat kokeneet lapsuudessaan pahoinpitelyä, pahoinpitelee omia lapsiaan. Muiden viime vuosina tehtyjen arvioiden mukaan lapsen pahoinpitely siirtyy sukupolvelta toiselle noin kolmasosalla pahoinpitelyä kokeneista (Kaufman & Zigler 1993, Knutson 1995, Haapasalo & Aaltonen 1999). Oliver (1993) toteaa katsauksessaan, että noin kolmasosa pahoinpitelyä kokeneista pahoinpitelee, toinen kolmasosa on altis pahoinpitelemään stressiä aiheuttavissa elämänolosuhteissa ja viimeinen kolmasosa ei pahoinpitele omia lapsiaan. Sekä väkivallan kierre -teorialle että stressiteorialle on näyttöä empiirisissä tutkimuksissa.

Pahoinpitelyn kohteeksi joutuneilla lapsilla on todettu joitakin väkivaltaan altistavia tekijöitä. On esitetty, että ne lapset, joiden kiintymyssuhde vanhempiin on häiriintynyt, ovat riskialttiimpia pahoinpitelylle. Keskosena ja pienipainoisena syntyneiden sekä sairastelevien, fyysisesti ja psyykkisesti vammaisten ja epämuodostumista kärsivien lasten on todettu joutuvan muita yleisemmin pahoinpitelyn kohteeksi. (Knutson 1995, Day ym. 1998.) Scerbo ja Kolko (1995) totesivat fyysisen pahoinpitelyn aiheuttavan lapsessa lisääntynyttä aggressiivisuutta vain niillä, joilla oli myös tunne-elämän ongelmia, eli tunne-elämän ongelmat saattoivat olla altistava tekijä pahoinpitelylle ja lisäksi ne näyttivät olevan altistava tekijä pahoinpitelyn vaurioittavalle vaikutukselle ja aggressiiviselle oireilulle.

Vanhempien välisen väkivallan näkemisen on todettu liittyvän lapsen myöhempään väkivalta-altiuteen (Rutter 1971, Dodge ym. 1990, Doumas ym. 1994, O'Keefe 1994). Suomalaisessa naisille tehdystä kyselytutkimuksessa 40% miehistä, joiden isä oli ollut väkivaltainen äitiä kohtaan, oli väkivaltaisia omaa puolisoaan kohtaan, kun vain 14 prosenttia niistä miehistä, joiden isä ei ollut väkivaltainen äitiä kohtaan, oli puolisoaan kohtaan väkivaltaisia (Heiskanen & Piispa 1998). Puolisoiden välinen väkivalta on

yleisintä lapsiperheissä ja erityisesti perheissä, joissa on alle kouluikäisiä lapsia (Straus ym. 1981, Fantuzzo ym. 1997). Joissain tutkimuksissa (McCord 1994) vanhempien välisen väkivallan ei todettu ennustavan lapsen myöhempää väkivaltaisuutta vaan keskeistä oli isän väkivaltaisuuden ja antisosiaalisuuden aste pojan ennustetta ajatellen.

Lapsen laiminlyönti ja välinpitämätön hoito (Eron 1987, Patterson ym. 1989, Kaplan ym. 1999, Horwitz ym. 2001) sekä epäjohtonmukainen kasvatus ja kohtuuttoman kova kuri (Patterson ym. 1989, Farrington 1990) näyttävät liittyvän hänen myöhempään väkivaltaisuuteensa. Laajassa lontoolaisia poikia koskeneessa seurantatutkimuksessa todettiin vanhempien rikostuomioiden ohella huonot kasvatuserätykset -autoritaarinen kuri, kova kurittaminen, välinpitämätön suhtautuminen lapseen ja vanhempien väliset ristiriidat - yhdeksi keskeisistä myöhemmälle väkivalta- ja muulle rikollisuudelle altistavista tekijöistä (Farrington 1995).

Lapsuudessa koettu väkivalta näyttää olevan vain yksi monista myöhempiä psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia aiheuttavista tekijöistä, joita ei voi spesifisesti erottaa toisistaan. Seksuaalinen riisto, laiminlyöntikokemukset, epäjohtonmukainen kasvatus, läheisten keskinäisen väkivallan todistaminen ja väkivallan kohteeksi joutuminen tuottavat erilaisia myöhempiä ongelmia kuten masennusta, itsemurha-alttiutta, ahdistusta, väkivaltaisuutta perheessä ja sen ulkopuolella, erilaisia persoonallisuushäiriöitä ja muita psykososiaalisia ongelmia (Kaufman & Zigler 1993, Knutson 1995, Flisher ym. 1997, Haapasalo & Aaltonen 1999, Kaplan ym. 1999, Horwitz ym. 2001).

Stewart ja deBlois (1983) totesivat antisosiaalisten biologisten isien aggressiivisuuden korreloivan heidän 5-14-vuotiaiden poikiensa aggressiivisuuden, tottelemattomuuden ja antisosiaalisuuden kanssa. Kun isä oli lähtenyt perheestä, poikien käytös oli sitä erilaisempaa mitä kauemmin isän lähtemisestä oli kulunut. Tutkijoiden mielestä tämä osoittaa sosiaalisten ja kasvatuksellisten tekijöiden merkitystä ja biologisten tekijöiden toissijaisuutta aggressiivisuuden kehityksessä. McCordin työryhmä sai vastaavia tuloksia tutkimuksissaan 1960-luvulla (McCord ym. 1961/1970).

Eräissä tutkimuksissa äidin väkivallan lasta kohtaan on havaittu olevan lasta vaurioitavampaa kuin isän väkivallan, jolla ei näyttänyt olevan suoraa yhteyttä lapsen käytöshäiriöihin tai tunne-elämän häiriöihin. Tämän katsottiin johtuvan mahdollisesti äidin tiiviimmästä suhteesta lapseen, isän väkivaltaan turtumisesta tai tutkimuksen asetelmasta johtuvista seikoista. (O'Keefe 1994.)

Lasten vanhempiinsa kohdistama väkivalta oli USA:ssa erittäin tavallista niissä perheissä, joissa vanhemmat olivat väkivaltaisia lapsia kohtaan. Yli puolella haastatelluista väkivaltaisimmista vanhemmista lapsi oli ollut erittäin väkivaltainen vanhempiaan kohtaan viimeisen vuoden aikana, mutta vain alle prosentti väkivallattomien vanhempien lapsista oli ollut väkivaltaisia vanhempansa kohtaan vastaavana aikana (Straus ym. 1981). Vanhemman väkivaltaan reagoinnissa on kuitenkin huomattavia eroja eri yhteisöissä. Suomen romaniyhteisössä (Viljanen 1994 & 2001) ja muissa perheen hierarkkisia suhteita korostavissa yhteisöissä lapsi reagoi harvemmin väkivallalla vanhemman väkivaltaan (Fisek 1991, Peristiany & Pitt-Rivers 1992).

1.5.3 Perheen sisäisen väkivallan sukupuolistuneisuus

1.5.3.1 Väkiältä

Strausin työryhmä (Straus ym. 1981, Straus & Smith 1990) totesi laajoissa kyselytutkimuksissaan, että naiset ja miehet ovat parisuhteessa yhtä väkivaltaisia. He totesivat kuitenkin, että miesten vaimoihinsa kohdistama pahoinpitely on vakavampi ongelma, koska miehet aiheuttavat vakavampia vammoja väkivallallaan, he tekevät sitä toistuvammin, naiset todennäköisesti käyttävät väkivaltaa puolustuksellisesti enemmän kuin miehet, vaimo on usein raskaana miehen kohdistuessa häneen väkivaltaa ja naiset ovat tiukemmin sidottuja avioliittoon kuin miehet.

Strausin työryhmän (Straus ym. 1981, Straus & Smith 1990) tuloksia on kritisoitu toistuvasti viimeisten kymmenen vuoden aikana. Heidän käyttämäänsä Conflict Tactics Scale -kyselymenetelmää on kritisoitu siitä, että siinä ei oteta tarpeeksi huomioon väkivaltatilanteen olosuhteita, merkitystä ja seurauksia sekä siitä, että kyselyissä vakavia pahoinpitelyjä salataan herkästi (Dobash ym. 1992, Goodwin 1994). Poliisin, muiden viranomaisten ja turvakotien tietoon tulleissa perheväkivaltatapauksissa ovat uhrin naisia paljon yleisemmin kuin miehiä (Andrews 1994).

USA:ssa todettiin laajassa kyselytutkimuksessa 1970-luvulla äitien pahoinpitelevän lapsia yleisemmin kuin isien ja äitien harjoittavan myös vakavaa ja fyysisiä vaurioita tuottavaa väkivaltaa tavallisemmin kuin isien 3-17-vuotiaita lapsia kohtaan (Straus ym. 1981). Samat tutkijat päätyivät kymmenen vuotta myöhemmin arvioimaan isien ja äitien pahoinpitelevän yhtä tavallisesti lapsia (Straus & Smith 1990). Toisaalta toisissa USA:ssa (O'Keefe 1994, McCloskey ym.1995) ja Isossa Britanniassa (Andrews 1994) tehdyissä tutkimuksissa isien on havaittu olevan äitejä väkivaltaisempia lapsia kohtaan.

Suomalaisessa haastattelututkimuksessa naisista noin kymmenesosa oli joutunut isän pahoinpitelyn kohteeksi ja noin joka kahdeskymmenes äidin pahoinpitelyn kohteeksi alle 15-vuotiaana (Heiskanen & Piispa 1998). Näiden tutkimusten tulokseen vaikuttaa oleellisesti se, että äidit ovat enemmän läsnä lasten kanssa (Sandqvist 1993). Yhdessäoloaikaan suhteutettuna isien väkiältä lapsia kohtaan on yleisempää kuin saaduissa tuloksissa.

USA:ssa on useissa tutkimuksissa todettu poikien olevan tyttöjä yleisemmin lapsiin kohdistuvan väkivallan kohteena (Straus ym.1981, Day ym. 1998). Joissain tutkimuksissa poikien ja tyttöjen on todettu olevan yhtä usein väkivallan kohteena (Knutson 1995). Poikien useimmissa tutkimuksissa todettua tavallisempaa fyysistä kurittamista on selitetty kahdella tavalla. Toisaalta on arveltu poikien olevan lapsesta saakka villimpiä ja aktiivisempia, mikä johtaa kovempaan kurittamiseen. Toisaalta on arveltu, että poikia kannustetaan aktiivisuuteen ja villiyteen ja heidän villiyttään siedetään enemmän ja sitä lopulta rajoitetaan rajusti, koska poikien ajatellaan tarvitsevan valmiuksia kohdata kova maailma, jossa odotetaan kovuutta, aggressiivisuutta ja kykyä kestää vaikeuksia (Day ym. 1998).

1.5.3.2 Henkirikokset

Perheen sisäisistä henkirikoksista yleisin on puolison surmaaminen. Yhdysvalloissa puoliso oli uhrina noin puolessa perheen sisäisistä ja runsaassa kymmenesosassa kaikista henkirikoksista vuosina 1977-86 (Heide 1989). Suomessa puolison surmaaminen, johon luetaan myös ex-puolisot ja mies- ja naisystävät, käsitti noin kaksi kolmasosaa perheen sisäisistä ja lähes neljäsosan kaikista henkirikoksista vuonna 1996 (Kivivuori 1999). Virossa puolison surmaaminen muodosti vajaan kymmenesosan kaikista henkirikoksista ja kaksi kolmasosaa perheen sisäisistä henkirikoksista vuosina 1994-96 (Lehti 1997). Toisaalta Tanskassa todettiin yleisimmäksi perheen sisäiseksi henkirikokseksi vuosina 1933-61 lapsen surmaaminen, joka muodosti puolet kaikista henkirikoksista (Siciliano 1965/1999).

Vaimon tai ex-vaimon surmaaminen on yleisempää kuin miehen tai ex-miehen surmaaminen. Suomessa vaimoja, naisystäviä tai entisiä vaimoja kuoli seitsemän kertaa enemmän kuin miehiä, miesystäviä tai entisiä miehiä vuonna 1996 (Kivivuori 1999). Yhdysvalloissa naisia kuoli puolitoista kertaa enemmän kuin miehiä puolisonsa surmaamana vuosina 1977-86 (Heide 1989).

Yhdysvalloissa naisen surmaaja oli vuosina 1977-86 yleensä puoliso, mutta miehen surmaaja yleensä joku muu (Heide 1989). Suomessa kuoli vuonna 1996 28 naista eli 64 prosenttia kaikista naisuhreista ja neljä miestä eli neljä prosenttia kaikista miesuhreista puolisonsa, entisen puolisonsa tai mies/naisystävänsä henkirikoksen uhrina (Kivivuori 1999). Vuosina 1987-95 väkivaltarikosten uhrina kuolleista naisista keskimäärin 57 prosenttia kuoli miehensä, entisen miehensä tai miesystävänsä väkivallan uhrina (Heiskanen & Piispa 1998).

Suomessa muiden sukulaisten surmaamia oli miesuhreista yhdeksän prosenttia ja naisuhreista 25 prosenttia vuonna 1996 (Kivivuori 1999).

Yhdysvalloissa puolison surmaamisen jälkeen seuraavaksi yleisin perheen sisäinen henkirikos oli vuosina 1977-86 lapsen surmaaminen, joita oli vajaa kolme prosenttia kaikista henkirikoksista ja noin 15 prosenttia perheen sisäisistä henkirikoksista (Heide 1989). Suomessa vuonna 1996 yhdeksän prosenttia kaikista henkirikoksista ja 27 prosenttia perheen sisäisistä henkirikoksista oli lapsen kohdistuneita. Näistä enemmistö oli alle kouluikäiseen kohdistuneita henkirikoksia.

Suomessa lapsen kohdistuneissa henkirikoksissa naiset olivat rikoksen tekijöinä yhtä usein kuin miehet vuonna 1996. Kaikissa muissa henkirikosryhmissä miehet olivat selvästi naisia yleisemmin rikoksen tekijöitä. (Kivivuori 1999.) Yhdysvalloissa lapsensa surmanneiden enemmistö oli äitejä ensimmäisten viikkojen aikana ja sen jälkeen surmaaja on yhtä usein isä tai äiti kunnes 13-15-vuotiaiden surmaajista kahdessa kolmasosassa tapauksista on isä ja sitä vanhemmista yli kolmessa neljäsosassa tapauksista. (Kaplan ym. 1999).

Yhdysvalloissa vanhempien surmaamien lasten joukossa on yhtä paljon poika- ja tyttölapsia ensimmäisen elinvuoron aikana. Sen jälkeen vanhemmat surmaavat jonkin verran enemmän poikalapsia 15 vuoden ikään saakka, minkä jälkeen kolme neljäsosaa surmatuista on poikalapsia (Kaplan ym. 1999). Suomessa uhrien sukupuolijakauma on kaikkia henkirikoksia tarkasteltaessa lasten osalta muuten samanlainen, mutta alle

yksivuotiaiden ryhmässä, jossa surmaaja on lähes aina lähiomainen, uhreista on lähes kaksi kolmasosaa poikalapsia (Kivivuori 1999).

Vanhemmat surmasivat lapsiaan yleisemmin kuin lapset vanhempiaan sekä Yhdysvalloissa vuosina 1977-86 että Suomessa vuonna 1996 (Heide 1989, Kivivuori 1999). Sen sijaan, kun jätetään pienet lapset pois luvusta, suhde muuttuu. Vanhemmat surmasivat teini-ikäisiä tai vanhempia lapsiaan selvästi harvemmin kuin lapset vanhempiaan Detroitissa vuonna 1972. Vanhemman surmaamisia eli parrisideja oli yli neljä kertaa enemmän. (Daly & Wilson 1988.) Murrosiästä ylöspäin tyypillinen vanhemman ja lapsen välinen henkirikos on pojan tekemä isän surmaaminen (Daly & Wilson 1988, Kaplan ym. 1999).

1.6 Parrisidit

1.6.1 Parrisidien esiintyvyys

Vanhempaan kohdistunut henkirikos eli parrisidi kohdistuu joko isään, jolloin puhutaan patrisidista, tai äitiin, jolloin puhutaan matrisidista. Isä- ja äitipuolet luetaan yleensä näihin lukuihin. Parrisidien yleisyys vaihtelee jonkin verran eri maissa ja kulttuureissa (Taulukko 1). Ruotsissa parrisidien osuus kaikista henkirikoksista on ollut suurin, noin neljä prosenttia (Wikström 1992), Kanadassa 1974-83 noin kolme prosenttia (Daly & Wilson 1988), Ranskassa 1800-luvun lopulta 1980-luvulle vajaa kolme prosenttia (Devaux ym. 1974, Fontaine & Guérard des Lauriers 1994) ja USA:ssa vuosina 1977-86 noin kaksi prosenttia kaikista henkirikoksista (Heide 1989 & 1995a, Young 1993). Englannissa ja Walesissa parrisidien osuus kaikista henkirikoksista on vaihdellut paljon eri tutkimuksissa. Vuosina 1957-62 parrisidien osuudeksi saatiin 7.5 prosenttia (Morris & Blom-Cooper 1964), vuosina 1968-78 kahdesta neljään prosenttia (Green 1981) ja vuosina 1975-85 kolmesta viiteen prosenttia (d'Orban & O'Connor, 1989). Suomessa mielentilatutkituista romaneihin kuuluvista henkirikoksen tekijöistä oli yksi prosentti tehnyt parrisidin tai yrittänyt sitä vuosina 1960-88 (Viljanen 1994).

Taulukko 2. Vanhempain kohdustuneiden henkikirikosten esiintyvyys.

Lähde	Patriisidi		Patriisidi		Matrisidi		Patriisidin tekijä	
	Osuus henkiri- koksista (%)	Esiintyvyys (/10 ⁵)	Osuus henkiri- koksista (%)	Esiintyvyys (/10 ⁵)	Osuus henkiri- koksista (%)	Esiintyvyys (/10 ⁵)	Tekijä poika (%)	Tekijä alle 18v. (%)
Englanti & Wales 1957-62 (Morris & Blom-Cooper 1964)	7.5		4.1		3.4		96	
Englanti ja Wales 1968-78 (Green 1981)	2.4							
Englanti & Wales 1975-85 (d'Orban & O'Connor 1989)	3-5	0.04-0.06						
Ranska 1978-84 (Fontaine & G. de Lauriers 1994)	2.5	0.03	1.9	0.02	0.7	0.01	94 ¹	
Ruotsi, Tukholma 1951-87 (Wikström 1992)	4.1	n. 0.08						36
USA, Detroit 1972 (Daly & Wilson 1988)	2.2							
USA, 1977-88 (Young 1993, Heide 1989 & 1995a)	1.7 ²	0.14 ³	1.0 ²	0.08 ³	0.7 ²	0.06 ³	85-87 ²	26 ²
Kanada 1974-83 (Daly & Wilson 1988)	3.2	0.09	2.0	0.05	1.1	0.03	88	31 ³

¹Osuus patriisideista vuosina 1958-67 (Devaux ym. 1974)

²Heide 1989 & 1995a

³Young 1993

⁴Alle 20-vuotiaiden osuus summaajista

Parrisidien esiintyvyys on vähentynyt hiukan Yhdysvalloissa. Heiden (1995a) tutkimuksen mukaan vuosina 1977-86 kokonaisparrisidimäärässä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia, mutta tutkija arvioi tutkimusjakson viimeisinä vuosina tapahtuneen lievää vähenemistä. Tätä arvioita vahvistaa Youngin (1993) analyysi, minkä mukaan parrisidit vähenivät hiukan vuosina 1977-88 Yhdysvalloissa. Patrisidit vähenivät hiukan enemmän kuin matrisidit. Kanadassa (Marleau & Webanck 1997) parrisidit lisääntyivät hiukan vuosina 1962-85.

Ranskassa oli 1800-luvun lopulla yhtä paljon isään ja äitiin kohdistuneita henkirikoksia, mutta 1980-luvun alkupuolella patrisideja oli yli kaksi kertaa enemmän (Fontaine & Guérard des Lauriers 1994). Puolassa, Kanadassa ja USA:ssa patrisidi on ollut viime vuosikymmeninä yhdestä kahteen kertaa yleisempi kuin matrisidi (Rózycka & Thille 1972, Daly & Wilson 1988, Young 1993, Heide 1995a, Hillbrand ym. 1999). Tosin Yhdysvalloissa eräässä alueellisessa tutkimuksessa matrisideja oli jonkin verran enemmän kuin patrisideja (Weisman & Sharma 1997). Japanissa tehdyssä tutkimuksessa ei havaittu lainkaan matrisideja, mutta patrisideja kuusi kappaletta, minkä perusteella on päätelty, että Japanissa matrisidi on selvästi patrisidia harvinaisempi (Hirose 1970, d'Orban & O'Connor 1989). Englannissa ja Walesissa patrisidin ja matrisidin suhteesta on saatu vaihtelevia tuloksia. Eräässä tutkimuksessa matrisideja oli kaksi kertaa enemmän kuin patrisideja (McKnight ym. 1966), mutta toisessa tutkimuksessa patrisideja oli jonkin verran enemmän kuin matrisideja (viitattu d'Orban & O'Connor 1989).

Patrisidin osuus kaikista henkirikoksista on edellä mainituista luvuista arvioituna yhdestä kahteen prosenttia henkirikoksista Ruotsissa, Englannissa ja Walesissa, Kanadassa, Ranskassa ja USA:ssa. Yhdessä tutkimuksessa (Morris & Blom-Cooper 1964, viitattu d'Orban & O'Connor 1989) saatu Englannin ja Walesin neljän prosentin esiintyvyys poikkeaa muista samalla alueella saaduista tuloksista paljon.

Matrisidin osuudeksi saadaan edellä mainituissa maissa runsaasta puolesta runsaaseen yhteen prosenttiin kaikista henkirikoksista, kun edellä mainittu Englannin ja Walesin paljon korkeampia osuuksia kuvaava tutkimus (d'Orban & O'Connor 1989) jätetään pois.

Tytär tekee parrisidin huomattavasti harvemmin kuin poika. Tyttärien osuus vaihtelee välillä 5-20 % kaikista parrisidin tekijöistä edellä mainituissa länsimaissa. Teini-ikäisillä surmaajilla osuus on pienempi ja aikuisilla suurempi. Tytär tekee yleisemmin matrisidin kuin patrisidin. (d'Orban & O'Connor 1989, Heide 1995a, Weisman & Sharma 1997, Hillbrand ym. 1999.) Valikoituneissa aineistoissa, kuten mielentilatutkimukseen määrättyjen joukossa, naisten osuus on isompi kuin kaikkien parrisidin tekijöiden joukossa (Weisman & Sharma 1997). Parrisidit muodostavat suuremman osan naisten tekemistä henkirikoksista kuin miesten tekemistä henkirikoksista (d'Orban & O'Connor 1989).

Kanadassa havaittiin vuosina 1974-83 teini-ikäisen surmaavan isän selvästi yleisemmin kuin äidin. Sen sijaan aikuiset vanhemman surmaajat surmasivat äitejä ja isiä yhtä yleisesti. (Daly & Wilson 1988.) Vastaava havainto on tehty vuosina 1977-86 USA:ssa (Heide 1995a). Joidenkin arvioiden mukaan aikuiset lapset tekevät enemmän äidin surmia kuin isän surmia, mutta näissä arvioissa ei kuvata tarkkoja lukuarvoja esiintyvyyksistä (Weisman & Sharma 1997, Hillbrand ym. 1999). USA:ssa 25-34 prosenttia isän ja isäpuolen surmista oli alle 18-vuotiaan pojan tai tyttären tekemiä. Äidin ja äiti puolen osalta luvut olivat 15-30 prosenttia. (Heide 1995a.)

Heiden mukaan (1993c) nuori on erittäin harvoin mukana massamurhiksi luetuissa tapauksissa, joissa yksi tai molemmat vanhemmat ovat uhrien joukossa. Hieman yleisempiä ovat tapaukset, joissa tekijöitä on useampia ja uhrina on vanhempi. Tyttäret osallistuvat näihin tapauksiin useammin kuin pojat.

Poliisitilastojen mukaan USA:ssa kaksi kolmasosaa patrisidin tekijöistä on alle 30-vuotiaita poikia ja samoin kaksi kolmasosaa matrisidin tekijöistä on yli 20-vuotiaita poikia tai tyttäriä. Tyyppitapauksia ovat nuoren tai nuoren aikuisen pojan tekemä patrisidi ja aikuisen pojan tai tyttären tekemä matrisidi (Heide 1995a).

USA:ssa on tutkittu parrisidien esiintyvyyttä eri väestöryhmissä. Latinojen eli espanjalais- ja meksikolaislähtöisten osuus parrisideista on pienempi kuin heidän väestöosuutensa vaikka kaikissa henkirikoksissa heidän osuutensa on selvästi väestöosuutta suurempi. Mustien osuus parrisideista on väestöosuutta suurempi, mutta huomattavasti pienempi kuin heidän osuutensa kaikista henkirikoksista. Siis molemmissa väestöryhmissä näyttää olevan muita valkoihoisia (kuin latinoja) suhteellisesti muihin henkirikoksiin verrattuna suurempia esteitä tehdä vanhempaan kohdistuva henkirikos. USA:ssa yleisin parrisidin tekijä on valkoihoinen ei-latino poika. (Heide 1995a.)

Viljanen (1994) havaitsi tutkimuksessaan, että myös Suomessa on parrisidien esiintyvyydessä eroa väestöryhmien välillä. Suomessa mielentilatutkituista henkirikoksen tai sen yrityksen tekijöissä oli vuosina 1960-88 väestöosuutta enemmän romaneja verrattuna muuhun väestöön. Todetuista 81:stä romanin tekemästä henkirikoksesta parrisidiksi todettiin vain yksi kantaväestöön kuuluvaan isäpuoleen kohdistunut teko. Samassa aineistossa todettiin 1 785:stä kantaväestöön kuuluvasta henkirikoksesta tai sen yrityksestä 113:n eli kuuden prosentin kohdistuneen isään tai äitiin.

Yhteenvedon voidaan todeta, että parrisidien osuus kaikista henkirikoksista eri maissa ja eri aikoina vaihtelee samalla tavalla kuin muidenkin perheensisäisten henkirikosten osuus. Parrisidien osuuksien vaihtelua on selitetty samoilla teorioilla kuin muiden perheen sisäisten henkirikosten osuuden vaihtelua kaikista henkirikoksista (s. 56-7).

1.6.2 Parrisidille altistavat tekijät

Tässä kappaleessa käsitellään patrisidin ohella matrisidia, koska huomattava osa julkaistuista tutkimuksista käsittelee kaikkia parrisideja ja koska pelkästään patrisidia käsitteleviä tutkimuksia on vähän. Liitteissä (liitteet 1a-c) kuvataan yksittäisten aiempien tutkimusten tuloksia parrisidiin liittyvistä tekijöistä. Tässä kappaleessa analysoidaan parrisiditutkimuksia vertailemalla niitä toisiinsa.

Parrisidien taustoja on tutkittu aiemmin pääasiassa tapausselostuksina, joissa on kuvattu yhtä tai muutamaa patrisidi- ja/tai matrisiditapausta (Wertham 1941, Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Duncan & Duncan 1971, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, Tanay 1976, Tucker & Cornwall 1977, McCully 1978, Post 1982, Väisänen & Väisänen 1983, Maas ym. 1984, Russell 1984, Newhill 1991, Fontaine & Guérard des Lauriers 1994, Heide 1994 & 1995a, Dutton & Yamini 1995, Silberstein 1998). Liitteessä 1a on kuvattu yhteenvedot aiemmista parrisidia ja sen yrityksiä koskevista tapausselostustutkimuksista.

Parrisidia käsittelevissä kvantitatiivisissa tutkimuksissa tapausten määrä vaihtelee kymmenen ja 64 tapauksen välillä (McKnight ym. 1966, Rózycka & Thille 1972, Green 1981, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, d'Orban & O'Connor 1989, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999).

Useimpien tutkimusten keskeinen kohde on pojan tekemä patrisidi, mutta Greenin (1981) ja Championin työryhmän (1985) tutkimuksissa selvitettiin pelkästään pojan äitiin kohdistamia henkirikoksia ja Duttonin ja Yaminin (1995) tutkimuksessa tyttären vanhempiinsa kohdistamia henkirikoksia. Joissain tutkimuksissa on yhdistetty tapausselostuksia ja poliisin valtakunnallisia tilastotietoja, joista saadaan jonkin verran tietoa rikosten taustoista (Daly & Wilson 1988, Heide 1989, 1993a, 1993b, 1995a & 1995b). Aiheesta on tehty kaksi vertailututkimusta, joissa parrisideja on verrattu muihin vastaavan rikoksiin (Corder ym. 1976) tai parrisidin tekijöitä väkivallattomiin skitsofreniaa sairastaviin ihmisiin (Singhal & Dutta 1990). Parrisidista on julkaistu kaksi yhteenvetoartikkelia, joista toinen käsittelee sekä patrisidia että matrisidia (Hillbrand ym. 1999) ja toinen vain matrisidia (Holcomb 2000). Liitteessä 1b on kuvattu kvantitatiivisia parrisidia ja sen yritystä koskevia tutkimuksia ja liitteessä 1c parrisidia koskevia vertailututkimuksia.

Parrisidin tekijät on jaettu aiemmissa tutkimuksissa usein kolmeen ryhmään: asosiaalisiin, psykoottisiin ja pahoinpidelyihin henkilöihin (Heide 1995a & b, Weisman & Sharma 1997, Hillbrand ym. 1999, Holcomb 2000). Asosiaalseksi katsotaan sellainen parrisidin tekijä, jolla on aiempia väkivalta- tai muita rikoksia tai joka on käyttänyt väkivaltaisesti ja sosiaalisia normeja rikkovasti perhepiirissään (Heide 1995b). Tällä käsitteellä ei viitata täsmällisesti diagnostisessa luokittelussa kuten DSM- ja ICD-järjestelmässä (American Psychiatric Association 1987, World Health Organization 1992) käytettyyn asosiaalisen persoonallisuushäiriön käsitteeseen, jonka käytön ehtona on muun muassa vähintään 18 vuoden ikä (Heide 1995b). Psykoottinen parrisidin tekijä on tehnyt rikoksensa psykoottisten harhojen ohjaamana tai on muuten ollut tekohekellä psykoottisessa tilassa (Cravens ym. 1985). Pahoinpidely tekijä on riippuvuussuhteessa vanhempiinsa, hänellä ei ole aiempaa merkittävämpää väkivaltaista käytöstä ja hänen henkirikoksensa voidaan nähdä yrityksenä irtautua hankalasta perhesuhteesta (Mones 1985 & 1991, Bumby 1994). Näiden kolmen ryhmän osuutta parrisidin tekijöistä on tutkittu niukasti tilastollisilla menetelmillä (Heide 1995b, Hillbrand ym. 1999.)

Tässä tutkimuksessa parrisidin tehneiden tai vanhempaansa kohtaan väkivaltaa käyttäneiden lasten luokitteluna ei käytetä edellä kuvattua tapaa jaotella nämä rikosentekijät ryhmiin. Jaotteluperusteena käytetään sen sijaan altistavien tekijöiden luokittelua: vanhempien alistavaa väkivaltaa, pojan psykoottisuutta ja pojan asosialisuutta. Tästä luokittelun perusteiden vaihtamisesta on se etu, että vältetään keinotekoiselta ja harhaanjohtavalta kategorisoinnilta. Monissa aiempien tutkimusten (Singhal & Dutta 1990) tapauksista altistavina tekijöinä voivat olla yhtä aikaa jopa kaikki edellä mainituista altistavista tekijöistä.

Parrisiditutkimuksissa on erityisesti Yhdysvalloissa usein jaettu tapaukset nuorten alle 18-vuotiaiden ja aikuisten yli 18-vuotiaiden tekemiin parrisideihin, koska näiden ryhmien välillä on katsottu olevan selviä eroja (Post 1982, Mones 1991, Heide 1995a). Tyypillisen nuoren tekemän parrisidin taustalla on nähty vanhempien rikosentekijään kohdistamaa väkivaltaa ja alistamista, joista selvittääkseen nuori on ajautunut väkivaltaan tai henkirikokseen alistajaa vastaan (Mones 1985 & 1991, Heide 1995a). Tyypilliseksi

aikuisen tekemäksi tapaukseksi on katsottu psykoottisen kotona asuvan aikuisen lapsen tekemä parrisidi (Newhill 1991, Heide 1995a).

Jakoa aikuisiin ja nuoriin parrisidin tehneisiin tai isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneisiin ei käytetä tässä tutkimuksessa, koska se vääristää tapausten monenkirjaisuutta. Myös aiemmissa tutkimuksissa jakoa nuoriin ja aikuisiin parrisidin tekijöihin on pidetty harhaanjohtavana, sillä nuorten joukossa on psykoottisia ja aikuisten joukossa alistettuja parrisidin tekijöitä (Weisman & Sharma 1997). Jakoa on kritisoitu siitä, että nuorilla alistamisen ja aikuisilla psykoottisuuden yleisyyttä liioitellaan (Hillbrand ym. 1999). Keskeinen syy Yhdysvalloissa käytettyyn nuorten ja aikuisten tekemien parrisidien erotteluun on ollut se, että siellä kymmenesosa kaikista henkirikoksista ja jopa kolmasosa parrisideista on ollut alle 18-vuotiaiden tekemiä (Heide 1995a). Suomessa tällaista perustetta ei ole, koska tilastojen mukaan noin kuusi prosenttia henkirikoksista on alle 20-vuotiaiden tekemiä ja alle 18-vuotiaita henkirikoksentekejiä on hyvin vähän (Kivivuori 2000a).

Alla kuvataan kolmea parrisidille ja vanhempiin kohdistuvalle väkivallalle altistavaa tekijää: uhrin alistava väkivalta tekijää kohtaan, tekijän psykoottisuus ja tekijän asosiaalisuus. Lisäksi kuvataan muita näihin tekoihin liittyviä tekijöitä.

1.6.2.1 Alistava ja pahoinpitelevä uhri

Tanay (1973 & 1976) on käyttänyt käsitettä reaktiivinen parrisidi kuvaamaan vanhemman surmaamisen taustalla olevaa väkivallan ja alistamisen historiaa, jonka ratkaisemiseksi parrisidin tekijä päätyy henkirikokseen. Tämä on lähellä kriminologiassa käytettyä käsitettä 'uhrin provosoima henkirikos' (victim precipitated homicide), joka tosin viittaa lähinnä välittömään rikoksen hetkeen liittyvään vuorovaikutukseen (Wolfgang 1967, Kivivuori 1999).

Väkivallan ja alistamisen muodot. Vanhemman väkivalta ja alistavuus parrisidin tekijää kohtaan on usein fyysistä kurittamista, joka voi olla äärimmäisen julmaa ja sadistista (Sargent 1962, Sadoff 1971, Heide 1994). Väkivalta ja alistaminen voi olla seksuaalista riistoa kuten toistuvaa tyttären tai pojan raiskaamista ja pakottamista sukupuoliyhteyteen (Post 1982, Heide 1994). Se voi olla myös psyykkistä ylivallan käyttöä, missä on vain vähäistä fyysistä väkivaltaa, mutta mitä värittää parrisidin tekijän, toisten lasten ja puolison kokema monesti äärimmäinen pelko uhkaajaa kohtaan (Mones 1991). Tämä pelko kiteytyy usein kuolemanpeloksi, joka saattaa konkretisoitua parrisidin uhrin esittämiin tapon uhkauksiin (Tanay 1976). Monissa tapauksissa parrisidin tekijä on kaikkein vakavimman pahoinpitelyn kohteena perheessä (Tanay 1976, Post 1982).

Alistavana ja vammauttavana tekijänä voi olla myös väkivallan seuraaminen vierestä. Toisen vanhemman puolisoonsa kohdistama väkivalta saattaa vierestä seurattessa aiheuttaa lapselle jopa vaikeampia henkisiä vaurioita kuin väkivallan uhriksi joutuminen. (Mones 1991, Bumby 1994, Heide 1994 & 1995a, Pynoos ym. 1996.)

Alistaminen voi olla verhottua seksuaalista riistoa, kun lapsi joutuu katsomaan vanhempien yhdyntää, vanhemman masturbointia tai vanhemman pornoelokuvaa (Tanay 1976, Post 1982, Heide 1994). Väkivallan ja alistamisen keskeinen osa voi olla heitteille jättö kuten ravinnon ja kunnollisten asumisolojen tahallinen tai tahaton laiminlyönti (Tanay 1976, Post 1982).

Parrisiditapauksissa on myös luettu väkivallan piiriin emotionaalisen inestinin (Heide 1994) ja parentifikaation (Post 1982) nimellä kulkevia ilmiöitä, joilla tarkoitetaan toisen vanhemman, lähinnä äidin, nojautumista parrisidin tekijään uskoutumalla tai hakemalla tämän luota suojaa väkivaltaista miestä vastaan (s. 71).

Parrisidin uhrin tekijään kohdistaman väkivallan laajentaminen käsittämään mitä erilaisimpia haitallisia käyttäytymistapoja on osoittautunut ongelmaksi, koska tällainen kaiken negatiivisen vuorovaikutuksen yhteen niputtaminen vesittää yrityksen jäsentää parrisidin taustatekijöitä ja hämärtää esimerkiksi laiminlyönnin ja äärimmäisen väkivallan ilmeisen erilaiset vaikutukset rikoksen tekijään (Hillbrand ym. 1999). Toisaalta useimmissa tapausselostuksissa nämä väkivallan ja alistamisen muodot esiintyvät yhdessä muodostaen helposti hahmotettavan kompleksin negatiivisia parrisidin tekijään kohdistuvia vaikutuksia (Tanay 1976, Heide 1994 & 1995a).

Yhdysvalloissa on 1980-luvulla ja 1990-luvulla kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota parrisidia edeltäneeseen uhrin väkivaltaan ja sen muotoihin sekä pahoinpitelyn aiheuttamien psyykkisten vaikutusten merkitykseen tässä ristiriidassa. Uhrin harjoittaman väkivallan erittely ja kartoitus on tullut tärkeäksi osaksi oikeusprosesseja, koska se saattaa alentaa parrisidin tekijän tuomiota lieventävänä asianhaarana (Mones 1991, Heide 1995a).

Riippuvuus uhrista. Vanhemman alistavuus ja väkivalta on parrisidille altistava tekijä niissä tapauksissa, joissa tekijä on jostain syystä kykenemätön irtautumaan alistussuhteesta. Tällaisia tapauksia ovat erityisesti nuorten tekemät parrisidit, joista on tehty lukuisia tapausselostuksia (Wertham 1941, Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Sadoff 1971, Tanay 1973 & 1976, Tucker & Cornwall 1977, Post 1982, Russell 1984, Mones 1991, Heide 1993a, 1993b, 1994 & 1995a, Dutton & Yamini 1995).

Myös aikuisten ja jopa keski-ikäisten parrisidin tekijöiden tapauksissa on havaittu uhrin alistavaa ja väkivaltaista käytöstä tekijää kohtaan ja tekijän kyvyttömyyttä irtautua alistussuhteesta (Tuovinen 1973, Väisänen & Väisänen 1983, Singhal & Dutta 1990, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999).

Sekä aikuisten että nuorten tekemissä parrisideissa on havaittu altistavia tekijöitä, jotka liittyvät vanhemman alistavaan ja väkivaltaiseen käytökseen. Useissa tutkimuksissa kuvataan uhrin ja tekijän välillä vihamielinen riippuvuussuhde, missä uhrin alistavaan ja väkivaltaiseen käytökseen liittyy tekijän toiveita hyvästä läheisestä suhteesta ja äärimmäistä kunnioitusta vanhempaa kohtaan (Sargent 1962, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, Tanay 1976, Post 1982, Russell 1984, Mones 1991, Silberstein 1998).

Sadoff (1971) kuvaa tapauksen, missä parrisidin tehnyt poika oli Sadoffin ilmaisua lainaten 'latentisti homoseksuaalinen'. Hän ei määrittele ilmiötä tarkemmin, mutta tekstistä käy ilmi, että hän tarkoittaa sillä mahdollisen seksuaalisen suuntautumisen sijasta tai ainakin sen ohella parrisidin tekijän riippuvuutta ja feminiinisiä piirteitä, kuten hoivaavuutta ja lasten- ja taloudenhoitoon liittyvien tehtävien kuuliaista suorittamista sekä väkivaltaisen isän loputonta ymmärtämistä.

Pojan ja isän välisessä läheisessä ristiriitaisessa suhteessa ja sitä seuranneessa patrisidissa on nähty aineksia homoseksuaalisesta paniikista, jolla tarkoitetaan toisen tai molempien osapuolien homofoobista säikähtämistä toisen miehen kanssa syntyneeseen fyysiseen ja henkiseen läheisyyteen (Tuovinen 1973).

Traumatisoituminen. Mones (1991) ja Bumby (1994) kritisoivat sitä, että useimmissa tutkimuksissa ei pohdita parrisidin tekijän riippuvuuden taustalla olevia tekijöitä vaan oletetaan riippuvuustaipumus sisäsyntyiseksi. He kuvaavat parrisiditapauksiin liittyen pahoinpidellyn henkilön syndrooman (battered person syndrome), jolla tarkoitetaan toistuvan pahoinpitelyn nujertavaa vaikutusta uhriinsa. Hän saattaa turvautua paradoksaalisesti pahoinpitelijäänsä, mikä johtaa entistä vaikeampaan ristiriitaan ja lopulta parrisidiin. Lapsi uhriutuu eli oppii avuttomaksi, pelokkaaksi ja itseään syyttäväksi eikä pysty ehkä edes aikuisena irtautumaan riippuvuussuhteestaan. Traumatatutkimuksissa on saatu vastaavia tuloksia. Traumatisoitumisen on todettu toistuessaan johtavan ajan myötä pysyviin persoonallisuuden muutoksiin kuten lapsen riippuvuuden lisääntymiseen (Brett 1996, Pynoos ym. 1996), mikä on huomioitu myös Maailman terveysjärjestön diagnoosiluokituksessa (World Health Organization 1992.)

Muutamissa tapauselostuksissa on todettu uhrin väkivaltaisuuden vaihtelevan ajoittaisen avuttomuuden ja rakentavan empaattisen suhtautumisen välillä (Sargent 1962, Duncan & Duncan 1971, Tuovinen 1973, Mones 1991). Tällaisen intermittoivan väkivallan katsotaan traumateorian näkökulmasta edistävän väkivallan tekijän ja uhrin suhteen tiivistymistä ja uhrin joutumista riippuvuussuhteeseen väkivallantekijää kohtaan ja altistavan parrisidille (Mones 1991, Bumby 1994). Väkivallan ja avuttomuuden vaihtelu saattaa myös helpottaa nuoren identifioitumista väkivaltaiseen vanhempaan ja altistaa häntä väkivaltaiseen reaktioon (Duncan & Duncan 1971).

Monesin (1991) ja Bumbyn (1994) mukaan pahoinpidellyn parrisidin tekijän rikos tapahtuu usein tilanteessa, jossa uhri ei ole väkivaltainen. Tämän katsotaan liittyvän tekijän pelkoon uhria kohtaan. Sopiva hetki on silloin, kun uhri on vähiten pelottava. Parrisidi ei ole aina hätävarjeluna tapahtunut vaan siinä on mukana aineksia suunnitelmallisuudesta.

Tekijän psyykkiset ongelmat. Traumareaktion seurauksena pahoinpidellyn parrisidin tekijän on todettu kärsivän ennen parrisidia erilaisista psyykkisistä ongelmista kuten masentuneisuudesta ja suisidaalisuudesta. Itsemurha ja parrisidi voivat olla nuorelle vaihtoehtoisia kanavia yrittää selvitä kohtuuttomaksi käyneestä tilanteesta. Nuori joutuu pahoinpitelyn uhrina itseinhon ja häpeän valtaan ja yrittää selvitä niistä itsemurhalla, mutta inho ja raivo voi kääntyä herkästi ulospäin kohti lähimpiin terrorisoivaa hahmoa kohtaan. (Dutton & Yamini 1995.) Nuorella tai riippuvaisella aikuisella ei ole käytössä samoja sopeutumiskeinoja kuin useimmilla aikuisilla, minkä takia hänen vaihtoehtoinaan voi olla rajun väkivallan lisäksi vain itsemurha tai vakava psyykinen sairastuminen (Tanay 1976, Meloy 1992). Joskus parrisidi tai sen yritys voi olla tapa herättää perhe ja ympäristö vaikeaan tilanteeseen (Duncan & Duncan 1971, Tanay 1976). Tanay viittaa Dreardenin (1930) käsitykseen, että väkivaltarikos on usein sopeutumisyritys päältä tasapainoon ympäristön kanssa. Tuovinen katsoo, että sopeutumisyritys ei suuntaudu pelkästään sosiaaliseen ympäristöön vaan myös intrapsyykkiseen todellisuuteen (Tuovinen 1973).

Pahoinpideltyjen parrisidin tekijöiden on todettu kärsivän monenlaisista psyykkisistä ongelmista kuten rikoksen tekohetken dissosiativisesta tilasta, eristäytyvästä tai rajatilaisesta persoonallisuushäiriöstä, mihin liittyy teon hetkellä lyhytaikainen psykoottinen reaktio, tai psykoottisesta häiriöstä (Sadoff 1971, Heide 1994 & 1995b).

Pahoinpidellyn parrisidin tekijän on usein psyykkisesti suhteellisen tasapainoinen ja hänellä ei ole aiempia mielenterveyden häiriöitä (Wertham 1941, Sargent 1962, Tanay 1973 & 1976, Post 1982, Mones 1991, Heide 1994 & 1995a). Wertham (1937/78 & 1941, Revitsch & Schlesinger 1978) kuvasi traumaattisen tapahtuman tai pitkällisesti jännittyneiden ihmissuhteiden aiheuttavan psyykkisesti suhteellisen tasapainoiselle ja aiemmin väkivallattomalle henkilölle katatyymiseksi reaktioksi (catathymic reaction) kutsutun tilan, joka voi johtaa henkirikokseen.

Katatyymiseen reaktioon altis henkilö on Werthamin (1937/1978) mukaan tyypillisesti vanhempiansa dominoima ja hänellä on voimakkaita alemmuuden tunteita. Meloy'n (1992) mukaan katatyymisen henkirikoksen tekijät ovat perheistä, joissa suhteet vanhempiin ovat ristiriitaiset ja ambivalentit. Vihamielisyys ja kiintymys vaihtelevat irrationaalisesti ja rikoksentehtäjälle jää persoonaansa riippuvuusongelmia ja vaikeuksia projisoida onnistuneesti negatiivisia tunteita tosiin ihmisiin. Useissa parrisiditutkimuksissa on todettu katatyymisen reaktion kaltaisen tilan selittävän aiemmin väkivallattoman tekijän parrisidin (Sadoff 1971, Tuovinen 1973, Tanay 1976, Mones 1991, Meloy 1992, Heide 1994).

Tekijän väkivaltaisuus. Duncan ja Duncan (1971) arvioivat, että tekijän riippuvuus uhrista ei riitä yksin selittämään parrisidia. Heidän mielestään parrisiditapauksissa tekijä on yleensä riippuvuudestaan huolimatta osittain identifioitunut väkivaltaiseen uhriinsa. Tuon samaistumisen kautta tekijä kykenee käyttämään väkivaltaa ongelman ratkaisemiseksi.

Tanay'n (1976) mukaan nuorten tekemissä parrisideissa on kyse tilanteesta, missä tekijällä ei ole vielä kykyä lähteä kotoa, mutta hänellä on jo kyky arvioida vanhemman toimintaa ja puolustaa itseään tarvittaessa jopa väkivalloin. Postin (1982) ja Duttonin ja Yaminin (1995) mielestä erityisen altistavaa vanhempaan kohdistuvalle väkivallalle on murrosiässä jatkuva tai paheneva vanhemman tekemä pahoinpitely, joka ei jätä tilaa iän mukanaan tuomalle psyykkiselle kehitykselle ja itsenäistymiselle.

Osassa parrisiditapauksia on havaittu yhtä aikaa uhrin pitkään jatkunutta vakavaa väkivaltaa tekijää kohtaan ja samalla tekijän asosiaalisuutta kuten aiempaa väkivaltaista käyttäytymistä (Heide 1995a & b). Tämä on itse asiassa varsin todennäköinen yhdistelmä, koska tutkimuksissa on todettu monien väkivaltaisista nuorista ja aikuisista olevan kodeista, joissa lapsia on pahoinpidelty ja alistettu (Haapasalo & Hämäläinen 1996, Horwitz ym. 2001).

Perhesuhteet. Corderin työryhmän (1976) vertailututkimuksessa huomattiin parrisidiperheiden eroavan muista väkivaltaperheistä. Nuorten ja pääasiassa alistettujen parrisidin tehneiden ryhmässä vanhemmat olivat suunnanneet aggressionsa ja vihamielisyytensä perheen sisään kun verrokkeina olleiden tuntemattomia surmanneiden nuorten ryhmässä vanhempien vihamielisyys ja väkivalta olivat suuntautuneet perheen ulkopuolelle.

Parrisidiperheissä on havaittu vuorovaikutustyylin olevan konfliktierkän ja vanhempien välisten riitojen kääntyvän herkästi taisteluksi voitosta ja häviöstä (Post 1982). Tällainen perhe on usein eristäytynyt, mikä edistää vääristyneiden perhesuhteiden säilymistä ja rakentavien konfliktin ratkaisemistapojen kehittymistä (Post 1982, Russell 1984).

Epätasapainoisessa parisuhteessa väkivaltainen puoliso, joka on yleensä isä, alistaa koko perhettä ja passiivinen puoliso on riippuvainen hänestä eikä kykene aikuisena tasapainottamaan perhettä (Tuovinen 1973, Tanay 1976). Näissä perheissä parrisidin tehnyt poika, joka on usein vanhin lapsista tai pojista, saattaa ryhtyä äidin tueksi ja suojelee tätä isältä ja saattaa jäädä kotiin suojelemaan muita perheenjäseniä (Sargent 1962, Tuovinen 1973, Corder ym. 1976, Tanay 1976). Harvemmin on kuvattu tyttären suojelevan äitiään isäpuolen väkivallalta (Post 1982), yhden sisaruksista suojelevan muita sisaruksia vanhemman väkivallalta parrisidin avulla (Post 1982) ja pojan suojelevan itsensä lisäksi sisaruksiaan ja isäänsä tekemällä matrisidin (Tanay 1976). Tanay (1976) käyttää tällaisesta perhetilanteesta nimitystä sadomasokistinen suhde, Heide (1995a) nimitystä emotionaalinen insesti ja Post (1982) perheterapeutista käsitettä parentifikaatio.

Psykodynaamisesta näkökulmasta väkivaltaisen isän ja tukeutuvan äidin suhde poikaan voidaan nähdä vääristyneenä oidipaalisena kolmiona. Pojan oidipaallinen kehitys voi häiriytyä, kun pojan ja äidin välille syntyy vahva liitto, ja poika kokee voittaneensa äitinsä isältä itselleen. Tämä voi pahentaa isän väkivaltaa poikaa kohtaan ja altistaa pojan väkivaltaiseen vastahyökkäykseen (Sargent 1962, Heide 1994). Tästä näkökulmasta joissain psykodynaamisissa arvioissa matrisidin ohella myös patrisidissa nähdään äidin ja pojan kietoutunut suhde keskeiseksi ongelmaksi ja isän väkivaltaa pidetään toissijaisena provosoivana tekijänä (Hellsten & Katila 1965, Tuovinen 1973, Russell 1984). Holcomb (2000) kritisoi yhteenvetoartikkelissaan näkemyksiä, joiden mukaan oidipaallinen konflikti olisi keskeinen parrisidin taustatekijä.

Joidenkin tutkimusten mukaan parrisidin tekijä saa tiedostamattomasti annetuksi tehtäväkseen ratkaista perheen ristiriidat henkirikoksella (Tuovinen 1973, Tanay 1976, Post 1982). Toisen vanhemman tiedostamattoman toimeksiannon puolesta puhuu monissa tapauksissa havaittu hänen nopea avioitumisensa puolison kuoleman jälkeen, parrisidin tekijän hyvänä säilyvä suhde muihin perheenjäseniin parrisidin jälkeen sekä surun ja syyllisyyden puuttuminen ja perheen huojentuminen parrisidin toteuduttua (Tuovinen 1973, Corder ym. 1976, Tanay 1976, Post 1982).

Joissain tapauksissa äidin toimeksianto surmata isä voi olla avoimesti ilmaistu, jolloin äidin on todettu kärsivän asiasiaalisuudesta (Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965), psykoottisuudesta (Hellsten & Katila 1965, Tucker & Cornwall 1977) tai hänellä ei ole todettu muita altistavia tekijöitä kuin toistuvan pahoinpitelyn uhriksi joutuminen (Sargent 1962).

Wolfgang (1967) käytti käsitettä 'victim precipitated homicide' kuvaamaan, miten henkirikos on yleensä vuorovaikutuksellinen tapahtuma, eli uhri saattaa omalla käytöksellään vaikuttaa provosoivasti niin, että hänet surmataan. Wolfgangin mukaan uhri voi provosoida toisen tappamaan hänet, ettei hänen tarvitsisi tehdä itsemurhaa. Osassa parrisiditapauksista on todettu uhrin omalla väkivallallaan tiedostamattaan provosoivan lapsensa surmaamaan hänet (Sargent 1962, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, Post 1982, Väisänen & Väisänen 1983). Samaan tapaan kuin jotkut ihmiset ovat

onnettomuusalttiita, jotkut ihmiset ovat alttiita joutumaan henkirikoksen uhriksi (Duncan & Duncan 1971). Sadoffin (1971, 69) mukaan hänen kuvaamissaan tapauksissa ‘...vanhemmat surmasivat itsensä käyttäen poikiaan aseena.’

Pahoinpitelyn ja alistamisen yleisyys. Kvantitatiivisten tutkimusten mukaan alistavuus ja väkivalta on keskeinen tekijä varsinkin nuorten tekemissä parrisideissa. Monesin (1991) arvion mukaan noin kolme neljäsosaa nuorten alle 18-vuotiaiden tekemistä parrisideista on poikien tekemiä patrisideja, joissa keskeinen altistava tekijä rikokseen on isän harjoittama vakava psyykinen, seksuaalinen ja fyysinen pahoinpitely. Corderin työryhmän (1976) nuorille tekemässä vertailututkimuksessa kymmenen parrisiditapauksen joukossa olleista kahdeksasta patrisidista seitsemässä uhri oli pahoinpidellyt rajusti ja toistuvasti rikoksen tehnyttä poikaansa tai vaimoaan.

Osassa aikuisille parrisidin tekijöille tehdyistä kvantitatiivisista tutkimuksista ei ole havaittu altistavana tekijänä uhriksi joutuneen vanhemman alistavuutta tai väkivaltaa. Cravensin työryhmän (1985) tutkimuksessa patrisidin uhriksi joutuneet isät eivät olleet väkivaltaisia ja Weismanin ja Sharman (1997) tutkimuksessa uhrit olivat erittäin harvoin alistavia tai väkivaltaisia.

Singhalin ja Duttan (1990) tutkimuksessa pääasiassa skitsofreniaa sairastavien aikuisten miespuolisten patrisidin tekijöiden isät olivat yleisemmin häpäiseviä ja rankaisevia kuin verrokkeina olleiden muiden skitsofreniaa sairastavien isät. Neljä kymmenestä parrisidin uhrista oli väkivaltaisia tekijää tai vaimoaan kohtaan. Youngin työryhmän (1998, viitattu Hillbrand ym. 1999) aineistossa 40 prosentissa parrisiditapauksista esiintyi uhrin alistavaa käytöstä aikuista rikosentekijää kohtaan. d’Orbanin ja O’Connorin (1989) tutkimuksessa kahdessa kolmesta tyttären tekemästä patrisidista isän julma, väkivaltainen ja tyrannisoiva suhtautuminen tekijään oli keskeinen patrisidin syy.

Matrisidin taustalla on havaittu usein äidin alistavaa käyttäytymistä, mutta ei fyysistä väkivaltaa. Aikuisten poikien tekemiin matrisideihin liittyi Greenin (1981) ja Campionin työryhmän (1985) tutkimuksissa usein äidin dominoivaa suhdetta rikoksen tekijään, mutta vain vähemmistössä tapauksista äiti on fyysisesti väkivaltainen. Aikuisten tyttärien tekemiin matrisideihin näytti liittyvän d’Orbanin ja O’Connorin (1989) tutkimuksessa vain harvoin äidin aiempaa alistavaa suhtautumista tekijää kohtaan.

Holcomb (2000) toteaa pääasiassa matrisidia käsittelevässä yhteenvetoartikkelissaan perhesuhteiden ongelmien ja perheen roolihäiriöisyyden selittävän monia parrisiditapauksia, mutta pitää perhesuhteiden ristiriitoja riittämättömänä selityksenä parrisidille.

1.6.2.2 Parrisidin tekijän psykoottinen häiriö

Nuorilla, alle 18-vuotiailla parrisidin tekijöillä (Corder ym. 1976, Tucker ja Cornwall 1977, Fontaine & Guérard des Lauriers 1994, Heide 1994, 1995 a & b) on todettu psykoottinen häiriö harvemmin kuin aikuisilla parrisidin tekijöillä, joille tehdyissä tapausselostuksissa ja kvantitatiivisissa tutkimuksissa on paljon mainintoja psykoottisesta

häiriöistä (McKnight ym. 1966, Rózycka & Thille 1972, Green 1981, Maas ym. 1984, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, Chamberlain 1986, d'Orban & O'Connor 1989, Singhal & Dutta 1990, Newhill 1991, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999).

Psykoottisuus altistaa parrisidiin monella tavalla. Selkeimpiä ovat tapaukset, missä tekijällä on kuuloharhoja, jotka kehottavat parrisidiin, tai paranoidisia harhaluuloja, jotka kohdistuvat uhuriin. Yksittäisissä tapauselostuksissa on lukuisia mainintoja niistä (Maas ym. 1984, Chamberlain 1986, Newhill 1991) ja kvantitatiivisissa tutkimuksissa on todettu niitä keskimäärin noin 60 prosentilla psykoottisista parrisidin tekijöistä (McKnight ym. 1966, Rózycka & Thille 1972, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, d'Orban & O'Connor 1989, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999).

Monilla psykoottisilla parrisidin tekijöillä on muita rikokseen altistavia tekijöitä psykoottisuuden lisäksi (Newhill 1991). Erityisesti psykoottisen parrisidin tekijän elämään näyttää liittyvän pitkälle aikuisikään jatkuvaa ja ehkä koko elämän kestävästi riippuvuutta vanhemmista, mihin liittyy kotiin eristäytymistä, vanhempien dominoivuutta ja rikoksen tekijän ja uhrin välistä vihamielisyyttä (Green 1981, Maas ym. 1984, Champion ym. 1985, d'Orban & O'Connor 1989, Singhal ja Dutta 1990, Newhill 1991). Championin työryhmän (1985) mukaan skitsofreniaa sairastavista matrisidin tekijöistä kaikki olivat riippuvaisia vanhemmistaan ja suhde oli vihamielinen. Greenin (1981) tutkimuksessa matrisidin tekijöistä yli 80 prosenttia ei ollut koskaan ollut parisuhteessa ja yli 90 prosenttia heistä asui äitinsä kanssa. Cravensin työryhmän (1985) tutkimuksessa kahdeksan yhdeksästä psykoottisesta parrisidin tekijästä oli riippuvaisia vanhemmistaan eikä heillä ollut perheen ulkopuolisia suhteita.

Tutkijoiden välillä on erilaisia näkemyksiä keskeisimmästä parrisidiin johtavasta tekijästä. Cravensin työryhmän (1985) mukaan psykoottisuus ja vihamielinen harhamaailma ovat riittävästi selittäviä riskitekijöitä, koska osalla psykoottisista parrisidin tekijöistä ei ole muita selvästi havaittavissa olevia altistavia tekijöitä. Chiswick (1981) taas arvioi, että matrisidissa skitsofrenian sijasta oleellisempaa on lisääntynyt tilaisuuksien määrä kuin psykodynaamiset tekijät, eli hänen mukaansa tiivis yhdessä asuminen on suurin riskitekijä. Weisman ja Sharma (1997) arvioivat, että myös psykoottisen parrisidin tekijän aiempi väkivalta ja päihdeongelma ovat keskeisiä altistavia tekijöitä parrisidille.

d'Orban ja O'Connor (1989) ja Hillbrandin työryhmä (1999) katsovat, että psykoottisilla henkirikoksen tekijöillä on yleensä muita keskeisempiä, lähinnä vihamieliseen riippuvuussuhteeseen liittyviä altistavia tekijöitä ja että psykoottinen harhamaailma on toissijainen altistava tekijä näissä tapauksissa. Championin työryhmä (1985) viittaa riippuvuussuhteen keskeisyyteen kuvaamalla, että huomattavan usein parrisidiperheissä riippuvuussuhteeseen jäänyt ja myöhemmin parrisidin tehnyt lapsi on perheensä ainoa tai nuorin lapsi tai nuorin poika. Myös Holcomb (2000) korostaa yhteenvetoartikkelissaan riippuvuuden ja ihmissuhderistiriitojen merkitystä psykoottisesta häiriöstä kärsivän parrisidin tekijän teon taustalla.

Useassa tutkimuksessa todetaan psykoottisen parrisidin tekijän jääneen ilman tarvittavaa psykiatrista hoitoa ennen parrisidia. Lähiomaiset saattoivat haluta parrisidin tekijän kotiin kesken hoidon vastoin hoitavan lääkärin kantaa (Rózycka & Thille 1972), lähiomaiset eivät toimittaneet häntä hoitoon muiden kehotuksista huolimatta eivätkä

pitäneet hänen ongelmiaan vakavina (Maas ym. 1984) tai eivät saaneet häntä hoitoon hänen oman tai hoitohenkilökunnan vastustuksen takia (Cravens ym. 1985).

Psykoosin esiintyvyys parrisidin tekijöillä. Psykoottisuuden esiintyvyyden arviointi parrisidin tekijöillä on hankalaa, vaikka aiheesta on julkaistu lukuisia tutkimuksia. Useimmat tutkimusaineistot on kerätty myöhäisessä vaiheessa oikeusprosessia, jolloin systemaattinen kato on suuri (Pajuoja 1995, Hillbrand ym. 1999, Kivivuori 1999)

McKnightin työryhmän (1966), Greenin (1981) ja Singhalin ja Duttan (1990) psykiatrisista sairaaloista kerättyjen aineistojen mukaan keskimäärin 83 prosenttia parrisidin tekijöistä oli psykoottisia rikoksen tehdessään. Psykoottisten parrisidin tekijöiden lisäksi aineistoissa oli jonkin verran kehitysvammaisia, jotka todettiin myös syyntakeettomiksi. Näissä aineistoissa systemaattinen kato oli huomattava, koska aineistossa ei ollut lainkaan vankilaan tuomittuja parrisidin tekijöitä. Tämän takia näissä tutkimuksissa psykoottistasoiset psyykkiset ongelmat ovat yliedustettuina (Hillbrand ym. 1999, Holcomb 2000).

Joissain tutkimuksissa systemaattinen kato on pienempi, koska aineisto on kerätty mielentilatutkimuksia tekevästä yksiköistä. Puolassa (Rózycka & Thille 1972) ja USA:ssa (Campion ym 1985, Cravens ym. 1985, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, siteerattu Hillbrand ym. 1999) kerätyissä aineistoissa keskimäärin 64 prosenttia aikuisista parrisidin tekijöistä tai sen yrittäjistä oli psykoottisia. Lisäksi useimmissa tutkimuksissa oli pieni ryhmä kehitysvammaisia, jotka olivat syyntakeettomia. Psykoottisten määrä on epävarma, koska useimmissa kyseisistä tutkimuksista masentuneiden joukossa ei eritelty oliko osa heistä psykoottisia rikoksen tekoheikellä (Hillbrand ym. 1999).

Mielentilatutkimukseen määrättyjen eli tutkimuksessa mukana olevien osuus kaikista parrisidista syytetyistä on eritelty vain yhdessä tutkimuksessa (Weisman & Sharma 1997), jonka mukaan parrisidin tehneistä tai sitä yrittäneistä 30 prosenttia määrättiin mielentilatutkimukseen. Näiden aineistojen systemaattisen kadon voidaan olettaa olevan suuren ja tapausten painottuvan vaikeita psyykkisiä ongelmia kärsivien suuntaan.

Sairaala- ja mielentilatutkimusaineistojen valikoituneisuutta ja niihin sisältyvää systemaattista virhettä on pyritty välttämään keräämällä aineisto sekä vankiloista että psykiatrisista hoitopaikoista. Kaakkois-Englannissa kootun aineiston (d'Orban & O'Connor 1989) mukaan 65 prosenttia parrisidin tehneistä naisista oli psykoottisia rikoksen tehdessään. Tässäkään tutkimuksessa eivät näy kaikki parrisidin tekijät, koska itsemurhan tehneet parrisidin tekijät ja ehdonalaisen tai vapauttavan tuomion sekä sakkorangaistuksen saaneet parrisidin tekijät eivät siinä näy.

Parrisidin tekijöiden psykoottisuuden esiintyvyys näyttää Iso-Britanniassa olevan lähellä kaikkien perheenjäsenensä surmanneiden psykoottisuuden esiintyvyyttä, sillä Eastin (1951, viitattu McKnight ym. 1966) tutkimuksessa Englannissa ja Walesissa 1940-luvulla oli perheenjäsenen surmaajista yli puolet (56%) psykoottisia. Sen sijaan kaikista henkirikoksen tekijöistä psykoottisia oli vain kolmasosa (32%). (McKnight ym. 1966.)

Edellä kuvatut psykoottisen häiriön esiintymisluvut kuvaavat kaikkien parrisidin tekijöiden joukkoa. Nuorille, alle 18-vuotiailla parrisidin tekijöille on tehty kaksi tutkimusta, joiden tapausmäärä on niin iso, että psykoottisuuden esiintyvyyttä voidaan arvioida. Corderin työryhmän (1976) tutkimuksessa kymmenen parrisidin tehneen nuoren joukossa vain yhdellä oli psykoottinen häiriö. Russellin (1984) kuvaaman kahdeksan parrisidin tekijän joukossa yhdelläkään ei ollut psykoottista häiriötä ja koko aineiston

muodostavan 60 nuoren henkirikoksentehtäjän joukossa oli vain 'muutamia' psykoottisista oireista kärsiviä henkirikoksen tekijöitä (Russell 1984).

Matrisidin tekijöistä on ilmeisesti suurempi osa psykoottisia kuin patrisidin tekijöistä (Russell 1984). Weismanin ja Sharman (1997) mielentilatutkimusaineistossa 55 prosenttia matrisidin tekijöistä tai sen yrittäjistä ja 39 prosenttia patrisidin tekijöistä tai sen yrittäjistä todettiin syyntakeettomiksi. Tämä luku ei kerro kuitenkaan psykoottisten osuutta, koska USA:ssa huomattava osa psykoottisista todetaan syyntakeisiksi (Weisman & Sharma 1997, Hillbrand ym. 1999). Championin (1985) ja Cravensin (1985) työryhmän mielentilatutkimusaineistoissa 90 prosenttia patrisidin tehneistä ja 73 prosenttia matrisidin tehneistä oli psykoottisia. Aineistot ovat kuitenkin hyvin pieniä, 10 ja 15 tapausta, ja kuten Weismanin ja Sharman (1997) aineisto kärsivät mitä ilmeisimmin systemaattisesta kadosta (Pajuja 1995, Hillbrand ym. 1999, Holcomb 2000).

Naisten on arvioitu olevan yleisemmin psykoottisia parrisidin tehdessään kuin miesten (Bluglass 1979, d'Orban & O'Connor 1989, Heide 1995b). Tutkimustulokset ovat kuitenkin ristiriitaisia. d'Orbanin ja O'Connorin (1989) vähiten systemaattisesta kadosta kärsivän tutkimuksen mukaan 65 prosenttia naispuolisista parrisidin tekijöistä oli psykoottisia. Weismanin ja Sharman (1997) valikoituneemmassa aineistossa naispuolisista parrisidin tekijöistä tai sen yrittäjistä 86 prosenttia todettiin syyntakeettomiksi, mutta miehistä vain 42 prosenttia. Miesten tekemistä parrisideista koottujen vahvasti valikoituneiden aineistojen (Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985) mukaan 80 prosenttia oli syyntakeettomia.

1.6.2.3 Parrisidin tekijän väkivalta-alttius

Tapauselostuksissa on kuvattu yksittäisiä tapauksia, joissa keskeinen altistava tekijä parrisidille on tekijän, yleensä pojan, asosiaalisuus ja väkivalta-alttius (Hellsten & Katila 1965, McCully 1978, Russell 1984, Heide 1995a). Heide kuvaa (1995a), miten nuoren pahoinpidellyn parrisidin tekijän tapauksessa voi olla vaikea arvioida, onko kyseessä uhrin kohtuuttoman väkivallan aiheuttama reaktiivinen parrisidi (Tanay 1976) vai tuon väkivallan aiheuttama asosiaalisuus ja väkivalta-alttius, joka ilmenee parrisidin tekemisenä.

Väkivalta-alttius näyttää olevan tavallisempi aikuisilla parrisidin tekijöillä kuin nuorilla, sillä Russell (1984) totesi tutkimuksessaan 60 nuoren henkirikoksen tekijän joukossa muutamia asosiaalisia henkirikoksen tekijöitä, mutta kahdeksan parrisidin tekijän joukossa ei ollut yhtään asosiaalisuudesta kärsivää tekijää.

Kvantitatiivisissa tutkimuksissa on todettu monilla parrisidin tekijöillä aiempaa väkivaltaa ja väkivalta-alttiutta. Eri tutkimusten mukaan keskimäärin noin puolet parrisidin tekijöistä on ollut aiemmin väkivaltaisista (Green 1981, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, d'Orban & O'Connor 1989, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999). Useimmilla näistä aiemmin väkivaltaisista parrisidin tekijöistä on ollut psykoottinen häiriö (Green 1981, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985). Miespuolisilla parrisidin tekijöillä aiempaa väkivaltaa on ollut selvästi enemmän kuin naispuolisilla (d'Orban & O'Connor 1989).

Vaikka väkivalta-alttius liittyy monissa tutkimuksissa erityisesti psykoottisuuteen (Green 1981, Champion ym. 1985), pitävät monet tutkijat sitä itsenäisenä parrisidille altistavana tekijänä (Heide 1995a, Hillbrand ym. 1999).

1.6.2.4 Muut parrisidiin liittyvät tekijät

Parrisidin tekijän perheessä on havaittu erilaisia psykososiaalisia ongelmia. Parrisidin uhrin on todettu monissa tutkimuksissa olevan psykoottinen (Sargent 1962, Corder ym. 1976) päihdeongelmainen (Corder ym. 1976) tai asosiaalinen ja väkivaltaongelmainen (Corder ym. 1976, Tanay 1976). Psykiatrisia häiriöitä on todettu muilla parrisidiperheen jäsenillä kolmasosasta runsaaseen puoleen tapauksista (Singhal & Dutta 1990, Champion ym. 1985). Vajaassa puolessa perheistä on todettu päihdeongelmia ja viidesosassa perheistä rikollisuutta (Weisman & Sharma 1997).

Päihdeongelmista kärsivien osuus vaihtelee tutkimuksesta riippuen muutamasta prosentista kahteen kolmasosaa parrisidin tehneistä (Green, 1981, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, Weisman & Sharma 1997, Hillbrand ym. 1999).

Monissa tutkimuksissa on korostettu ihmissuhteisiin liittyvän riippuvuusongelman merkitystä parrisidille altistavana tekijänä (Tanay 1976, Singhal & Dutta 1990). Edellä on kuvattu parrisidin tekijän riippuvuusongelman liittyvän hänen nuoruuteensa (s. 68) traumatisoitumiseensa (69) tai hänen psykoottisuuteensa (s. 73). Riippuvuusongelma näyttää liittyvän myös muihin psyykkisiin ongelmiin kuten ei-psykoottiseen masennukseen (Green 1981) ja neuroottisiin häiriöihin ja persoonallisuushäiriöihin (Champion ym. 1985). Psyykkisellä häiriöllä näyttää olevan vaikutusta riippuvuussuhteen luonteeseen. Skitsofreniaa sairastavien tapauksissa riippuvuus on todettu yleisemmin vihamieliseksi ja masentuneiden tapauksissa yleisemmin omistautuvaksi ja myönteiseksi, jolloin parrisidi tehdään altruistisilla motiiveilla kuten surmaamalla kärsivä vanha äiti tai isä (Green 1981).

Holcomb (2000) korostaa pääasiassa matrisidia käsittelevässä yhteenvetoartikkelissaan riippuvuusongelman merkitystä parrisidissa ja kritisoi aiempia parrisidia selittäviä teorioita. Perhenäkökulmassa korostetaan hänen mielestään liikaa perhesuhteiden ristiriitoja, psykodynaamisessa näkökulmassa oidipaalista konfliktia ja kognitiivisissa teorioissa psykoottista harhaisuutta. Holcombin mukaan sosiaaliseen vuorovaikutusteoriaan pohjautuvan self-affirmation –teorian (Steele 1988, Tedeschi & Felson 1994) kautta voidaan parhaiten selittää riippuvuuden yhteys väkivaltaan. Riippuvuusongelmasta kärsivä parrisidin tekijä kärsii itsearvostuksen heikkoudesta (self-depreciation), joka voi johtaa dominoivaan vanhempaan kohdistuvaan väkivallantekoon, kun parrisidin tekijä kokee oman integriteettinsä ja omakuvansa olevan uhattuna.

Parrisidin tekijän sosiaalinen estyneisyys liittyy usein hänen perheensä eristäytyvään elämäntyyliin (s. 71) tai hänen psykoottiseen häiriöönsä (s. 73), mutta parrisidin tekijän persoonallisuudessa näyttää olevan estyneitä ja eristäytyviä piirteitä myös ilman edellä mainittuja tekijöitä (McCully 1978).

Parrisidin tekijän perhesuhteissa on usein tapahtunut muutoksia ennen parrisidia (Duncan & Duncan 1971). Joku perheenjäsen on muuttanut pois kotoa, jolloin parrisidin

tekijä menettää tärkeän tukihenkilön (Post 1982), tai perheeseen tulee vauva tai muu uusi jäsen (Post 1982), tai pahoinpidelty puoliso lähtee tai joutuu pahoinpitelyn takia sairaalaan, jolloin parrisidin tekijä joutuu aiempaa vakavamman pahoinpitelyn kohteeksi (Heide 1994).

Usein erityisesti pahoinpidelty parrisidin tekijä on yrittänyt ratkaista tilannetta rauhanomaisesti ennen parrisidia. Hän on saattanut yrittää karata perheestä, mutta ei ole kyennyt vielä irtautumaan siitä (Tanay 1976). Hän on voinut vedota sukulaisiin, naapureihin tai viranomaisiin, mutta tilanteeseen ei ole puututtu (Post 1982, Mones 1991, Bumby 1994, Heide 1994). Vetoamukset ovat voineet johtaa siihen, että perhettä on varoitettu parrisidin tekijän kohtuuttomasta pahoinpitelystä ja alistamisesta, mutta perheessä ei ole tapahtunut muutoksia (Sadoff 1971).

Heiden (1993b) mukaan vanhempaan kohdistuneissa henkirikoksissa isää vastaan käytetään merkittävästi yleisemmin ampuma-aseita kuin äitiä vastaan. Samoin alle 18-vuotiaat käyttävät merkittävästi yleisemmin ampuma-aseita vanhemman surmaamiseen kuin aikuiset surmatyön tekijät. Äitiin kohdistuneet ja aikuisten tekemät parrisidit tehdään yleisemmin teräaseella tai tylpällä esineellä. Heiden mukaan nämä löydökset sopivat hypoteesiin fyysisen voiman vaikutuksesta henkirikoksen tekotapaan. Mitä vahvempi uhri on tekijään nähden, sitä herkemmin tekijä käyttää ampuma-asetta.

Useimmissa parrisidiperheissä ampuma-aseita on helposti saatavilla, minkä takia parrisidien ja muiden perheen sisäisten henkirikosten vähentämiseksi on suositeltu erityisesti ampuma-aseiden vähentämistä kodeissa (Heide 1993b).

Erityisesti psykoottinen parrisidin tekijä tekee henkirikoksensa usein käyttämällä kohtuuttomasti väkivaltaa (by overkilling), mikä tarkoittaa, että teko on raaka ja hän käyttää surmaamista ajatellen tarpeettomasti voimaa tai lyö uhriaan lukemattomia kertoja (McKnight ym. 1966, Green 1981, Cravens ym. 1985, Weisman & Sharma 1997). Holcomb (2000) arvioi, että kohtuuttoman väkivallan käyttö liittyy erityispiirteenä tapauksiin, joissa tekijällä on sekä psykoottinen sairaus että perhesuhteiden vakavia ristiriitoja kuten alistamista, riippuvuutta ja vihamielisyyttä.

Parrisidin tekijän on todettu reagoivan tekemäänsä monella tavalla. Osa tekijöistä on äärimmäisen rauhallisia, eivätkä he koe sanottavaa syyllisyyttä teosta vaan lähinnä helpottuneisuutta (Wertham 1941, Duncan & Duncan 1971, Sadoff 1971, Tanay 1976, Russell 1984). Osa taas reagoi paniikilla ja sekavuudella ja saattaa tuntea voimakasta syyllisyyttä pitkään (Sargent 1962, Sadoff 1971, Dutton & Yamini 1995).

Parrisidin tekijän ennuste vaihtelee paljon. Nuoren pahoinpidellyn parrisidin tekijän ennuste on todettu hyväksi useissa tutkimuksissa (Duncan & Duncan 1971, Post 1982, Heide 1994 & 1995a). Tähän vaikuttaa voimakkaasti perheen suojeleminen heihin ja heidän suhteellisen vähäiset psyykkiset ongelmansa (Post 1982, Heide 1994). Osa psykoottisista parrisidin tekijöistä jää loppuiäkseen psykiatriseen laitoshoittoon (Green 1981)

Monilla pahoinpidellyistä parrisidin tekijöistä on havaittu parrisidin jälkeistä masennusta (Tanay 1976, Heide 1994 & 1995a). Masennuksen seurauksena parrisidin tekijöiden on havaittu joissakin tutkimuksissa yrittävän tekonsa jälkeen itsemurhaa. Itsemurhaa yrittäneiden osuus parrisidin tekijöistä vaihtelee eri tutkimuksissa, sillä aineistot on koottu eri tavoilla ja itsemurhaa ja sen yrittystä on vaikea tutkia. Vähimmillään tapauksia ei ole todettu lainkaan ja enimmillään yli neljäsosassa tapauksista tekijä on yrittänyt itsemurhaa. Näiden tulosten perusteella näyttää siltä, että

nainen parrisidin tekijänä yrittää herkemmin itsemurhaa kuin mies ja että parrisidin tekijä yrittää herkemmin itsemurhaa, jos uhrina on äiti. (Corder ym. 1976, Green 1981, Champion ym. 1985, Cravens ym. 1985, d'Orban ja O'Connor 1989, Weisman & Sharma 1997). Näissä tutkimuksissa on voitu kirjata vain itsemurhan yritykset. Daly & Wilson (1988) totesivat kanadalaisessa aineistossaan, että itsemurhan tekonsa jälkeen teki noin kolme prosenttia vanhempansa surmanneista tyttäristä ja pojista.

1.6.3 Yhteenvedo parrisiditutkimuksista

1.6.3.1 Esiintyvyystudkimukset

Parrisidien esiintyvyyttä on tutkittu lähinnä poliisin rikostilastojen pohjalta. Parrisidit muodostavat perheen sisäisistä henkirikoksista alle kymmenen prosenttia ja kaikista henkirikoksista vain muutaman prosentin (Heide 1993a).

Kanadassa (Daly & Wilson 1988), USA:ssa (Heide 1989) ja Ranskassa (Benureau 1986) parrisidien esiintyvyystudkimusta on tehty koko maan tilastoista ja Ruotsissa paikallisesti (Wikström 1992). Englannissa ja Walesissa on tehty useita tutkimuksia, joiden aineistojen keruutavassa on ilmeisesti vaihtelua, koska tulokset vaihtelevat paljon (Morris & Blom-Cooper 1961, viitattu McKnight ym. 1966, Morris & Blom-Cooper 1964, viitattu d'Orban & O'Connor 1989).

Julkaistujen tutkimusten mukaan parrisidien esiintyvyys väestössä on 0.5-1.5 parrisidia miljoonaa asukasta kohti vuodessa (Heide 1995a, Wikström 1992). Parrisidien osuus kaikista henkirikoksista vaihtelee. Korkean henkirikollisuuden maissa kuten Yhdysvalloissa osuus on pienempi, 1.7 prosenttia kaikista henkirikoksista, ja matalan henkirikollisuuden maissa kuten Kanadassa, Ranskassa, Englannissa ja Walesissa sekä Ruotsissa suurempi, 2.5-4.1 prosenttia kaikista henkirikoksista (Green 1981, Daly & Wilson 1988, Heide 1989, d'Orban & O'Connor 1989, Wikström 1992).

Patrisidin ja matrisidin esiintyvyydestä on tilastotietoja vain Englannista ja Walesista, Ranskasta, Kanadasta ja USA:sta. Näissä maissa patrisidien osuus kaikista parrisideista vaihtelee 55 prosentista 75 prosenttiin (Morris & Blom-Cooper 1964, Fontaine & Guérard des Lauriers 1994, Daly & Wilson 1988, Heide 1995a).

1.6.3.2 Parrisidin taustaa selvittävät tutkimukset

Tutkimusasetelmat. Valtaosa parrisiditutkimuksista on tapausselostuksia, jotka keskittyvät nuoriin pahoinpideltyihin tai alistettuihin ja aikuisiin psykoottisiin parrisidin tekijöihin. Näissä tutkimuksissa on kuvattu 65 pojan ja viiden tyttären tekemät 52 patrisidia ja 33 matrisidia ja niiden yritystä. Tapausten joukossa on kaikkiaan 45 pojan tekemää patrisidia ja kolme patrisidin yritystä (Wertham 1941, Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Scherl & Mack 1966, Duncan & Duncan 1971, Sadoff 1971, Tanay 1973 & 1976, Tuovinen

1973, Tucker & Cornwall 1977, McCully 1978, Post 1982, Maas ym. 1984, Russell 1984, Chamberlain 1986, Newhill 1991, Fontaine & Guérard des Lauriers 1994, Heide 1994 & 1995a & b, Dutton & Yamini 1995, Silberstein 1998). Kvantitatiivisista tutkimuksista huomattava osa käsittelee matrisidia (McKnight ym. 1966, Green 1981, Campion ym. 1985) tai tyttären tekemää parrisidia (d'Orban & O'Connor 1989). Pojan tekemää patrisidia käsittelee joukko tutkimuksia, joissa on mukana myös matrisideja ja tyttären tekemiä parrisideja (Rózycka & Thille 1972, Corder ym. 1976), ja kaksi tutkimusta, joissa pojan tekemä patrisidi on tutkimuksen pääaiheena (Cravens ym. 1985, Singhal & Dutta 1990). Näissä kvantitatiivisissa tutkimuksissa on mukana yhteensä noin 90 pojan tekemää patrisidia.

Parrisidi- ja patrisiditutkimusten keskeinen ongelma on laajojen tutkimusaineistojen puute. Suurimmat tutkimukset koostuvat englantilaisesta 64 matrisidin tehneen psykiatrisessa hoidossa olevan miehen aineistosta (Green 1981), 58 eteläkalifornialaisista oikeusistuimista kootun parrisidin tekijän tai sitä yrittäneen aineistosta (Weisman & Sharma 1997) ja 27 USA:n itärannikolta mielentilatutkimusyksiköstä kootun parrisidin tekijän aineistosta (Hillbrand ym. 1999).

Vertailututkimuksia muihin henkirikosten tekijöihin on tehty vähän. Yhdessä tutkimuksessa on verrattu kymmentä nuorta parrisidin tekijää muihin nuoriin henkirikoksen tekijöihin (Corder ym. 1976) ja yhdessä tutkimuksessa kymmentä aikuista patrisidin tehnyttä miestä skitsofreniaa sairastaviin ei-väkivaltaisiin miehiin (Singhal ja Dutta 1990).

Parrisidien taustasta on tehty kaksi yhteenvetoartikkelia, joista toinen (Hillbrand ym. 1999) käsittelee sekä patrisidia että matrisidia ja toinen (Holcomb 2000) pääasiassa matrisidia.

Tutkimusten tulokset. Yhteenvetoartikkeleissa parrisidit jaetaan tyyppitapauksiin eri tavoilla. Heiden (1995b) ja Hillbrandin työryhmän (1999) mukaan parrisidilla on kaksi päätyyppiä. Ensimmäinen tyyppi on nuoren tai nuoren aikuisen alistetun ja pahoinpidellyn pojan tekemä patrisidi. Toinen tyyppi on aikuisen psykoottisen pojan tai tyttären tekemä patrisidi tai matrisidi. Holcombin (2000) mukaan tyyppejä on kolme. Edellä mainittujen kahden tyyppin lisäksi on olemassa kolmas tyyppi, jossa yhdistyy piirteitä kahdesta muusta tyyppistä. Tässä tyyppissä psykoottisesta häiriöistä kärsivä aikuinen poika tai tytär kärsii vaikeasta perheristiriidasta tai dominoivasta äidistä tai isästä. Tälle tyyppille on ominaista kohtuuttoman väkivallan käyttö surmatyössä.

Parrisidi on kuitenkin monikasvoinen ilmiö. Joissain tapauksissa mikään edellä mainituista tekijöistä ei näytä olevan parrisidin taustalla (McCully 1978). Jaottelu nuoriin ja aikuisiin parrisidin tekijöihin on monien tutkimusten mukaan keinotekoisia (Tanay 1976, Post 1982, Hillbrand ym. 1999). Muita parrisidiin altistavia tekijöitä psykoottisen häiriön ja vanhemman väkivaltaisuuden ja alistavuuden lisäksi ovat tekijän aiempi asosiaalisuus, erilaiset muut psyykkiset ongelmat, perhesuhteiden kietoutuneisuus ja muut vääristymät (Hillbrand ym. 1999, Holcomb 2000).

Parrisidin tekijät eroavat muista henkirikosten tekijöistä, sillä heillä on tiiviimmät perhesuhteet ja vihamielistä riippuvuutta vanhemmistaan yleisemmin kuin muilla henkirikoksen tekijöillä (Corder ym. 1976). Psykoottisesti sairailta parrisidin tekijöillä on myös yleisemmin vihamielistä riippuvuutta kuin muilla psykoottisesti sairailta ihmisillä (Singhal & Dutta 1990).

2 Tutkimusongelman rajaus ja tutkimuksen tavoitteet

2.1 Tutkimuksen paradigmasta ja metodologiasta

Paradigmalla tarkoitetaan tässä tutkimuksen taustalla olevaa maailmankuvaa ja tieteellistä teoriaa (Kuhn 1994). Metodologialla tarkoitetaan tutkimuksen metodiikan ja menetelmien taustalla olevia tieteellisiä teorioita (Raunio 1999).

Tässä tutkimuksessa käytetään yhtä aikaa jälkipositivistista ja hermeneuttista paradigmaa. Tutkimuksen alkuvaiheessa menetelmä oli painottumassa hermeneuttisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen suuntaan, mutta tutkimuksen edetessä jälkipositivistinen ja kvantitatiivinen tutkimusote tuli vallitsevaksi. Tämä johtui erityisesti siitä, että tutkimusta varten kerätty seitsemän isänsä surmanneen miehen haastattelu ja näiden haastattelujen kvalitatiivinen analyysi jäi lopulta pois tutkimuksesta. Haastattelut jätettiin pois aineistosta, koska tutkimus olisi laajentunut liikaa ja aikaresurssit eivät sallineet tutkimuksen venyttämistä.

Vaikka isänsä surmanneiden miesten haastattelut jäivät pois lopullisesta tutkimuksesta, niillä oli vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Tutkimuksen semikvalitatiivisen osan typologisointi sai alkunsa haastateltujen miesten kanssa käydyistä keskusteluista. Haastatteluista etsittiin altistavia tekijöitä surmatyölle. Varsinainen typologisointi tehtiin kuitenkin käytössä olleiden mielentilalausuntojen perusteella.

Tämän tutkimuksen hallitsevan jälkipositivistisen paradigman mukaan todellisuus ja tutkittava ilmiö ovat objektiivisia ja erillään tutkijasta. Tutkija on riippumaton tutkimuskohteesta ja hän on neutraali tarkkailija. Lähestymistapa perustuu ennalta sovituille määritelmille ja selvästi ilmilausutulle teoreettiselle viitekehyselle, minkä kautta pyritään arvovapauteen ja puolueettomuuteen. Tavoitteena on löytää kausaalisia syyseuraussuhteita tutkittavien asioiden väliltä. (Raunio 1999, Töttö 2000.) Tämän tutkimuksen kvantitatiiviset osat, joissa on kerätty ennalta hahmotetun teorian pohjalta tietoja mielentilatutkimuslausunnoista ja oikeusistuimien asiakirjoista, noudattaa tätä tieteenfilosofista ja metodologista lähestymistapaa. Aineistona ovat asiantuntijalausunnot, joita lähestytään ulkoapäin ennalta laadituin kysymyksin ja määritelmin. Myös tutkimuksen semikvalitatiivisen analyysin pohjalta tehty tilastollinen analyysi taustalla olevien tekijöiden jakautumisesta tutkittavien joukossa noudattaa tätä paradigmaa.

Tässä tutkimuksessa käytetty jälkipositivistinen eli objektivistinen lähestymistapa johtaa äärimuodossaan positivistiseen empirismiin, jossa mitattavuus voi nousta keskeiseksi menetelmää määritteleväksi tekijäksi ja johtaa epäoleellisten ja merkityksettömien tietojen keräämiseen. Tutkittavien henkilöiden kokemuksellinen todellisuus voidaan objektivoida siten, että tutkitaan vain heidän ulkoista käyttäytymistään ja heidän sosiaalinen kanssakäymisensä nähdään esinemaailman kaltaisena ulkoistettuna todellisuutena. (Alasuutari 1995, Raunio 1999.)

Positivistiseen empirismiin ajautumisen torjumiseksi ja tutkittavien henkilöiden ja ilmiöiden paremman ymmärtämisen takaamiseksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan isän surmaamista myös hermeneuttisen eli subjektivistisen paradigman kautta. Tässä myös konstruktivistiseksi nimetyssä lähestymistavassa korostetaan sosiaalisten ja henkisten ilmiöiden yksilöllisyyttä ja ainutkertaisuutta sekä konstruktiiivista luonnetta. Sosiaalisia ja henkisiä ilmiöitä ei ole olemassa ilman ihmisten niille antamia merkityksiä. Todellisuus on moninainen, moniääninen ja subjektiivinen siten, kuin yksilöt sen näkevät ja tuottavat. Sosiaaliset ilmiöt ovat pohjimmiltaan kielellisiä konstruktioita, jotka on tuotettu kielessä puheena, teksteinä tai kertomuksina. Todellisuus on näin ollen käsitteellistä. Tähän tutkimukseen soveltaen kyse on siitä, että parrisidin ja isään kohdistuneen väkivallan taustalla olevat tekijät ovat konstruktioita ja subjektiivisia käsityksiä olemassa olleista ilmiöistä ja ihmissuhteista. Tältä pohjalta tutkimuksen lähestymistapa on hermeneuttinen tai toisin sanoin idiografinen ja yksilöllistävä. (Rauhala 1990, Lehtonen 1994, Perttula 1995, Alasuutari 1995, Berger & Luckmann 1998, Raunio 1999.)

Tässä tutkimuksessa hermeneuttista eli ymmärtävää ihmiskäsitystä ja lähestymistapaa edustaa tutkimuksen semikvalitatiivinen osuus, joka koostuu tutkimuksen aikana tehdyistä toistuvista tapauskohtaisista mielentilatutkimuslausuntojen tarkastelemisista. Tutkimuksen semikvalitatiivisen osan aineistoa analysoitiin ilman ennalta asetettuja kysymyksiä ja vaihtoehtoja.

Tutkimuksen semikvalitatiivisessa osassa on pyritty löytämään väkivallanteon tehneiden poikien oma ääni. Tässä suhteessa semikvalitatiivinen osa on puutteellinen, sillä aineistona käytettyjen mielentilatutkimuslausuntojen yksilölliset piirteet eivät ole väkivallanteon tehneiden poikien konstruktioita vaan lausunnon tehneiden psykiatrien kuvauksia näkemästään ja kuulemastaan.

Hermeneuttisia elementtejä on sekoitettu myös tutkimuksen kvantitatiiviseen osaan. Tutkimuksen aikana on tehty tarkennuksia kvantitatiivisen osan kysymyksiin ja tutkimuksen edetessä on luotu uusia muuttujia havaittujen uusien ideoiden pohjalta.

Hermeneuttisella tieteenteorialla ja metodologialla on omat heikot puolensa. Hermeneuttinen lähestymistapa voi johtaa äärimmäiseen relativismiin, jossa lopulta kaikki tulkinnat olevaisesta ovat samanarvoisia. Tutkimussuuntaukset voidaan nähdä äärimmäisessä konstruktivismissa sillä tavalla autonomisina, että muiden tutkimussuuntausten suunnasta niiden kanssa ei voida käydä kriittistä keskustelua, koska suuntausten kielet ovat niin erilaisia. Tämä johtaa lopulta tieteelliseen umpikujaan, kun ei ole yhteistä kieltä eikä minkäänlaista objektiivista todellisuutta, joka sitoisi tulkintakehykset toisiinsa. (Raunio 1999, Töttö 2000.)

Tämä tutkimus edustaa metodologista eklektisismiä, mikä tarkoittaa erilaisten paradigmojen ja metodologisten lähestymistapojen samanaikaista käyttämistä. Eklektismin on varoitettu johtavan helposti mielivaltaiseen menetelmien yhdistelyyn, jossa ei välitetä menetelmien taustalla olevien tieteenfilosofisten taustaoletusten

ristiriidoista (Siljander 1992). Toisaalta eklektismin avulla voidaan saada monipuolisempi kuva tutkimuksen kohteena olevasta sosiaalisesta ilmiöstä, koska sosiaaliset ilmiöt ovat luonteeltaan sellaisia, että mikään tällä hetkellä tunnettu tieteellinen teoria ei kykene tyhjentävästi kuvaamaan ja selittämään niitä. Tällöin on johdonmukaisesti pidettävä kiinni kunkin menetelmän lähtöoletuksista ja rajoituksista ja varottava sekoittamasta niitä lähtöoletusten vastaisesti keskenään. (Raunio 1999.)

Tässä tutkimuksessa tieteenfilosofisia paradigmoja tulkitaan joustavasti, jotta ne eivät olisi toistensa kanssa sovittamattomassa ristiriidassa. Konstruktivistiset elementit ovat tässä tutkimuksessa jo lähtökohtaisesti yleistyneet ja autonomisoituneet yksilöiden subjektiivisista merkitysten annoista, koska mielentilatutkimuslausunnot ovat psykiatrien tekemiä tulkintoja tutkittavien kertomuksista ja erilaisista tutkimuksista. Näin ne ovatkin osittain sosiaalisen todellisuuden objektiivisia rakenteita ja lähestyvät luonteeltaan kulttuuriin rakentuneita normeja. Niistä tehty tieteellinen analyysi voi tapahtua jälkipositivistisen tieteen menetelmiä mukaillen. (Siljander 1992, Raunio 1999.) Psykiatrien tuottama mielentilatutkimuslausuntojen teksti otetaan tässä tutkimuksessa objektiivisena ja vääristymättömänä kuvana tutkittavien puheesta ja persoonasta eikä siihen itsessään kohdisteta konstruktivistista analyysia.

Tutkimuksen jälkipositivistiseen ajatteluun pohjautuvassa kvantitatiivisessa osassa vältetään ulkokohtaisuutta käyttämällä hyväksi empiirisellä tasolla konstruktivistisella menetelmällä havaittuja psyykeen ja vuorovaikutussuhteisiin liittyviä virtauksia. Tutkittavien kokemuksellisuutta tavoitellaan yrittämällä rakentaa jäsentelyt niin, että päästään kosketuksiin tekojen takana oleviin tavoitteisiin, haluihin ja tunnevirtauksiin. Siis tieteenfilosofisella tasolla ollaan positivistisia, mutta empiirisellä tasolla käytetään hyväksi konstruktivismiin tuotoksia. (Raunio 1999, Toivonen 1999.)

Jälkipositivistinen ja konstruktivistinen näkökulma eivät ole ristiriidassa toistensa kanssa, koska ne kuvaavat ilmiötä eri näkökulmista eivätkä sulje toisiaan pois, kunhan hyväksytään sosiaalisen todellisuuden moniulotteisuus ja kaikkien käytössämme olevien teorioiden puutteellisuus sen kuvaamisessa ja annetaan eri tieteenfilosofisista lähtökohdista sikiävien tutkimusprosessien olla koko ajan vastavuoroisessa kanssakäymisessä keskenään (Boerdieu 1984, Raunio 1999, Toivonen 1999, Töttö 2000). Tämän tutkimuksen tutkimusprosessit ovat vuorovaikutuksessa keskenään siten, että lähtökohtana ollut uuspositivistisesti orientoitunut kahden tutkimusryhmän vertailu keskenään on tuottanut jatkukseen ymmärtävän otteen kautta analyysin isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneiden poikien teon taustalla olevista tekijöistä, mikä on edelleen johtanut uuteen uuspositivistisesti orientoituneeseen analyysiin näiden taustatekijöiden jakautumisesta tutkimusjoukossa.

Anthony Giddens kiteyttää: 'Yhteiskuntateorian nykyisessä kehitysvaiheessa liikutamme samanaikaisesti kahta akselia: inhimillisen yhteiskunnallisten toimintojen ymmärtämisen akselia ja luonnontieteiden loogisen luonteen akselia' (Giddens 1984, Paavola 1999).

2.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa mieheyteen ja perhesuhteisiin liittyvää väkivaltaa ja psykologiaa käyttäen esimerkkinä isän ja pojan välistä jännitettä ja isän surmaamisen äärimmäisenä muotona. Vaikka isän surmaaminen on harvinainen ja rikoksena poikkeuksellinen teko, se voi poikkeuksellisuudessaan avata erityisen otollisen mahdollisuuden ymmärtää väkivaltaa yleisenä mieheyteen liittyvänä ilmiönä.

Tutkimustuloksia verrataan aiempiin väkivaltatutkimuksen tuloksiin ja rikoksen tekijöitä muiden väkivaltarikosten tekijöihin. Tutkimuksessa esiin tulevia näkökulmia ja ilmiöitä yritetään suhteuttaa taustalla oleviin teorioihin ja löytää mahdollisia näitä teorioita yhdistäviä tekijöitä. Tavoitteena on myös testata poikkitieteellisen lähestymistavan mahdollisuuksia ja rajoituksia.

2.3 Tutkimuksen kysymyksenasettelut

Tutkimuksen kysymyksenasettelut jakautuvat kahteen osaan. Kvantitatiivisia jälkipositivistiseen lähestymistapaan liittyviä kysymyksiä ovat:

1. Miten isän surmaamisen esiintyvyys on vaihdellut Suomessa 1900-luvun aikana?
2. Millainen tausta ja sosiaalinen asema isänsä surmanneilla miehillä on ja millainen heidän persoonallisuutensa ja sosiaalinen toimintakykynsä sekä heidän isäsuhteensa on muihin väkivaltarikollisiin verrattuna?
3. Miten semikvalitatiivisessa osassa havaitut isään kohdistuneen väkivallan taustatekijät jakautuvat tutkittavien ryhmässä?

Semikvalitatiivinen konstruktivistiseen lähestymistapaan liittyvä kysymys on:

1. Minkälaisia väkivallanteon taustalla olevia yhteisiä tekijöitä voidaan löytää lähiluennassa väkivallanteon tehneiden poikien mielentilatutkimuslausunnoista?

3 Aineistot ja tutkimusmenetelmät

3.1 Tutkimuksen tausta

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa ja analysoida pojan isäänsä kohdistamaa väkivaltaa Suomessa 1900-luvun aikana tuomioistuimilta ja poliisilta kerättyjen tilastotietojen ja oikeuspsykiatristen mielentilatutkimuslausuntojen pohjalta. Tutkimus jakautuu kolmeen osatutkimukseen:

1. Tuomioistuimilta 1900-luvun alkupuolella ja poliisin tietoon tulleista rikoksista 1900-luvun loppupuolella kerätyn aineiston pohjalta tehty kvantitatiivinen analyysi parrisidien yleisyydestä.
2. Vuosina 1973-96 tehtyjen mielentilatutkimuslausuntojen pohjalta tehty kvantitatiivinen analyysi mielentilatutkituista isäänsä kohdistuneesta väkivallanteosta syytetyistä miehistä ja heidän verrokeistaan.
3. Vuosina 1973-96 tehtyjen mielentilatutkimuslausuntojen pohjalta tehty kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen analyysi isäänsä kohtaan väkivaltaisten poikien teon taustalla olevista altistavista tekijöistä.

Tuomioistuimista kootun parrisidiaineiston avulla tutkittiin isään ja äitiin kohdistuneiden henkirikosten esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun alkupuolella. Aineisto saatiin käyttöön Kansallisarkistosta, jossa säilytetään v. 1930 asetetun rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkivan komitean vuosilta 1904-13 ja 1920-29 tuomioistuimista keräämää aineistoa (Valtioneuvoston asettama rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkiva komitea 1931).

Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen poliisin tietoon tulleita henkirikoksia koskevan aineiston avulla tutkittiin parrisidien esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun loppupuolella. Laitoksen tutkija Janne Kivivuori antoi tätä tutkimusta varten käyttöön tiedot Suomessa otantavuosina tapahtuneista parrisideista (Kivivuori 2000b).

Mielentilatutkimuslausuntojen avulla kartoitettiin isään kohdistuvien väkivallantekojen erityispiirteitä verrattuna muihin väkivaltarikoksiin ja analysoitiin isään kohdistuneeseen väkivallantekoon altistaneita tekijöitä. Mielentilatutkimusaineisto on arkistoitu vuoteen 1991 asti Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen

(STAKES:in) arkistoon Helsingissä ja vuodesta 1991 alkaen Terveydenhuollon Oikeusturvakeskuksen (TEO:n) arkistoon Helsingissä. Vuosina 1973-96 Suomessa tehdyt mielentilatutkimukset käytiin läpi TEO:n ja STAKESin tutkijanhuoneissa tutkimusaineiston kokoamiseksi.

Kansallisarkiston vanhojen mielentilatutkimuslausuntojen ja Keskusrikospoliisin henkirikosprojektin (HEPRO) aineiston avulla varmistettiin parrisidien esiintyvyyden selvittelyssä käytettyjen aineistojen luotettavuutta. Vuosien 1925-30 mielentilatutkimuslausunnot saatiin käyttöön Kansallisarkistosta (Lääkintöhallitus 1925-49). Keskusrikospoliisin vuosien 1980-94 HEPRO-aineisto saatiin käyttöön tutkija Pekka Santtilalta ja ylikomisario Thomas Elfgréniltä (Henkirikosprojekti 1980-94, Elfgrén 2000, Santtila ym. 2001).

Tutkimus toteutettiin Oulun yliopistollisen sairaalan Psykiatrian klinikalla. Tutkimuksen aineistot kerättiin huhtikuun 1997 ja maaliskuun 2000 välisenä aikana. Aineistojen kokoamista varten tehtiin useita matkoja Helsinkiin STAKESin ja TEO:n arkistoon, Kansallisarkistoon ja Keskusrikospoliisiin.

Tutkimusta varten saatiin Sosiaali- ja Terveysministeriön myöntämä tutkimuslupa (Sosiaali- ja terveysministeriö 1997) sekä Oulun Yliopiston Lääketieteellisen tiedekunnan eettisen toimikunnan (1996) lupa. Kansallisarkiston oikeusistuimien aineiston käyttöön ei tarvittu erityistä tutkimuslupaa. Keskusrikospoliisin henkirikosprojektin aineiston käyttöön saatiin lupa Keskusrikospoliisista (Elfgrén 2000).

3.2 Aineistot

3.2.1 *Kvantitatiiviset osatutkimukset*

3.2.1.1 *Parrisidien esiintyvyyden laskemisessa käytetyt aineistot*

Tuomioistuinten aineisto. Parrisidien esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun alkupuolella selvitettiin valtioneuvoston vuonna 1930 asettaman rikosten lisääntymisen syitä tutkineen komitean (Komiteanmietintö 16:1 1931) aineiston avulla. Komitea kokosi yhteensä noin 5 000 tapauksen aineiston Viipurin, Turun ja Vaasan hovioikeuksissa ja Korkeimmassa oikeudessa ja Sotaylioikeudessa käsitellyistä, vuosina 1904-13 ja 1920-29 tapahtuneista väkivaltarikoksista. (Valtioneuvoston asettama rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkiva komitea 1931).

Komitean raportissa (Komiteanmietintö 16:1 1931) on valmis tilasto tutkimusjakson aikana tapahtuneista henkirikoksista, mutta sitä ei voitu käyttää parrisidien esiintyvyyden selvittämiseen, koska raportissa ei tilastoitu niitä ja koska raportti antaa epätarkan kuvan henkirikosten määrästä. Murhan ja tapon yritykset on raportissa laskettu erittelemättä murhien ja tappojen joukkoon ja erikseen kirjatun tappelumikkeen alla on myös kuolemaan johtaneita yhteenottoja.

Komitean työnä täytettiin kustakin tuomioistuimessa käsitellystä tapauksesta nelisivuinen kaavake, johon on kirjattu rikokseen ja sen olosuhteisiin, rikoksen tekijään ja uhriin sekä heidän suhteeseensa liittyviä tietoja laajasti. Tietoihin kuuluu myös kohta, jossa kuvataan tekijän ja uhrin välisen suhteen erityispiirteet kuten mahdollinen sukulaisuussuhde. Tutkimusaineistona käytettiin näitä Kansallisarkistossa säilytettäviä kaavakkeita (Valtioneuvoston asettama rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkiva komitea 1931).

Komitean vuonna 1931 julkaiseman mietinnön (Komiteanmietintö 16:1 1931) mukaan 'eräitä poikkeuksia lukuunottamatta alioikeuden päätös on alistettava (hovioikeuksien tutkittavaksi), jos jotakuta on syytetty rikoksesta, josta saattaa tulla kuolemanrangaistus tahi kuritushuonetta elinkaudeksi, taikka jos joku on tuomittu rangaistukseen rikoksesta, josta saattaa tulla kuritushuonetta korkeintaan kuusi vuotta tahi enemmän, taikka osallisuudesta jossakin sellaisessa rikoksessa'. Kun henkirikoksista pääsääntöisesti määrättiin useiden vuosien kuritushuonerangaistus (Komiteanmietintö 16:1 1931), aineistoon kuului suurin osa kyseisenä aikana Suomessa tehdyistä henkirikoksista ja niiden yrityksistä.

Aineisto koostuu sekä henkirikoksesta alioikeudessa tuomittujen että mielisairauden takia tuomitsematta jätettyjen henkilöiden tapauksista, jotka oli alistettu ylemmille oikeusasteille. Siksi tämä tutkimusaineisto on luonteeltaan oikeudessa syytettyjen eikä tuomittujen aineisto, vaikka kaikki tapaukset olivat ennen alistamista käyneet läpi alioikeuskäsittelyn. Aineisto sisältää myös ylemmissä oikeusasteissa syntyneenä tuomitsematta jätetyt ja mielisairaalahoitoon määrätty rikoksentehtäjät.

Aineiston edustavuus on varsin hyvä, koska suuri enemmistö kaikista Suomessa tapahtuneista henkirikostapauksista kuuluu siihen. Alioikeus jätti kuitenkin alistamatta pienen osan kuolemaan johtaneista tapauksista hovioikeuksille (Komiteanmietintö 16:1 1931). Aineistoon tai sen ulkopuolelle saattoi kasaantua patrisidi- ja matrisiditapauksia, mitä pohditaan tarkemmin myöhemmin (s. 152-3).

Komitean raporttiin on tilastoitu myös kaikki tutkimusajankohtana alioikeuksissa syytteen alla olleet ja tuomioon johtaneet henkirikokset, joiden joukkoon on luettu murhanimikkeen alle erittelemättä murhan yritykset ja tapponimikkeen alle tapon yritykset sekä henkirikokseen johtaneet tappelut (Komiteanmietintö 16:1 1931). Näitä tietoja käytettiin hyväksi laskettaessa patrisidien ja matrisidien esiintyvyyttä.

Poliisin tietoon tulleista henkirikoksista koottu aineisto. Suomessa tapahtuneista henkirikoksista ei ole yksityiskohtaista tietoa kattavasti 1960-90-luvuilta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt otannan muutamilta vuosilta tarkempien henkirikostietojen analysoimiseksi. Muun muassa parrisideja koskevia yksityiskohtaisia tietoja näiltä otantavuosilta 1973-74, 1988 ja 1996 ei ole aiemmin julkaistu. Kyseisinä vuosina tehtiin 587 henkirikosta. (Kivivuori 2000b.)

Esiintyvyyksien luotettavuuden arvioinnissa käytetyt aineistot. Parrisidien esiintyvyyksien laskemiseen käytetyt aineistot olivat edustavuutensa suhteen puutteellisia. Sen takia kerättiin eri lähteistä neljä varmentavaa aineistoa, jotta voitiin nähdä mahdolliset aineistojen pohjalta laskettujen esiintyvyyksien virhelähteet.

Tuomioistuinten aineiston edustavuuden ja erityisesti syntyneiden parrisidien tekijöiden kadon selvittämiseksi käytettiin vertailuaineistona Kansallisarkistoon

arkistoituja 1900-luvun alun mielentilatutkimuslausuntoja (Lääkintöhallitus 1925-49). Kansallisarkistoon on arkistoitu vain vuodesta 1925 lähtien tehdyt mielentilatutkimuslausunnot, minkä takia analyysi kohdistettiin vuosien 1925-29 lausuntoihin, joita oli yhteensä 286 kappaletta. Myös S. Erkkilän (1938) väitöskirjan aineistona olleita 395 vuosina 1895-1919 tehtyjä mielentilatutkimuksia käytettiin tämän tutkimuksen edustavuuden arvioinnissa soveltuvilta vuosilta.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineiston edustavuuden selvittämiseksi käytettiin kahta muuta aineistoa. Tämän tutkimuksen mielentilatutkimuslausuntoaineiston avulla laskettiin esiintyvyydet parrisideille vuosilta 1973-96. Keskusrikospoliisin HEPRO-aineiston avulla tarkastettiin vuosien 1980-94 vanhempiin kohdistuneet henkirikokset (Henkirikosprojekti 1980-94).

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineiston ja HEPRO-aineiston avulla arvioitiin myös tässä tutkimuksessa kootun mielentila-aineiston edustavuutta vuosien 1973-96 kaikista parrisideista.

3.2.1.2 Mielentilatutkimusaineisto

Suomessa tehdään vuosittain 200-250 mielentilatutkimusta. Vuosina 1973-96 tehtiin yhteensä 6 162 mielentilatutkimusta ja –lausuntoa (Lääkintöhallitus 1973-91, Sosiaali- ja terveyshallitus 1991-92, Terveystieteiden tutkimuskeskus 1992-96). Tutkimuksen määrää oikeusistuun, jos se epäilee, että rikoksesta syytetty ei ehkä ole psyykkisesti terve ja voi siten olla juridisesti katsoen alentuneesti tai kokonaan syyntakeeton. Todennäköisimmin rikoksesta syytetty joutuu mielentilatutkimukseen, mikäli on syytettynä henkirikoksesta. Henkirikoksesta syytetyistä 50 - 70 prosenttia joutuu mielentilatutkimukseen, muusta rikoksesta syytetyt harvemmin (Pajuja 1995, Eronen 1997, Wagner-Brenner 2000). Mielentilatutkimus toteutetaan yhdessä Suomen mielentilatutkimusyksiköistä, jotka sijaitsevat psykiatrisen erikoissairaanhoidon ja Vankeinhoitolaitoksen psykiatrisissa yksiköissä eri puolilla Suomea. Mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin lausunto toimitettiin vuoteen 1991 asti Lääkintöhallitukselle, vuosina 1991-92 Sosiaali- ja terveyshallitukselle ja vuodesta 1992 lähtien TEO:lle. Selvyyden vuoksi kaikkia näitä tahoja nimitetään tässä tekstissä jatkossa TEO:ksi. TEO:ssa tutkittavan syyntakeisuus arvioidaan itsenäisesti kolmijäsenisessä juridisista ja psykiatrisista asiantuntijoista koostuvassa erityisistunnossa. Lausunto toimitetaan sitä pyytäneelle tuomioistuimelle varustettuna sekä lausunnon laatineen psykiatrin että TEO:n erityisistunnon syyntakeisuusarviolla. Tuomioistuin päättää itsenäisesti syyntakeisuudesta, mutta pääsääntöisesti tuomioistuin noudattaa asiantuntijoiden tekemää syyntakeisuusarviota. (Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus 1992, Pajuja 1995, Eronen 1997, Wagner-Brenner 2000.)

Suomessa vuosina 1973-96 tehtyjen mielentilatutkimusten joukosta kerättiin kaikki isän tai äidin ja vähintään 15-vuotiaan lapsen välisestä väkivallasta syytettynä olleiden henkilöiden mielentilatutkimukset. Syytetyt syyllisyys ratkaistaan vasta mielentilatutkimuksen jälkeen jatkossa oikeudenkäynnissä. Jatkossa näistä teoista

puhutaan kuitenkin rikoksina, vaikka juridisesti ei tarkkaan ottaen ole kyse rikoksesta ja rikoksesta tuomitusta henkilöstä ennen tuomioistuimen päätöstä.

Aineistoon tuli 110:n isäänsä ja 86:n äitiinsä kohdistuneesta väkivallanteosta syytetyn pojan mielentilatutkimus. Tyttären tekemiä isään kohdistuneita väkivallantekoja todettiin viisi ja äitiin kohdistuneita myös viisi tapausta. Väkivallanteoiksi luettiin murha, murhan yritys, tappo, tapon yritys, kuolemantuottamus, törkeä pahoinpitely, pahoinpitely, ryöstö sekä laiton uhkaaminen.

Isään kohdistuneisiin tapauksiin luettiin kuuluvaksi myös isäpuoleen, kasvatti-isään tai adoptioisään kohdistuneet väkivallanteot, mikäli isäpuoli oli ollut perheessä vähintään 8 vuoden ajan ennen tutkittavan 15 ikävuotta. Aineistoon ei sisälly alle 15-vuotiaiden tekemiä rikoksia, koska ne eivät kuulu rikoslain piiriin eikä niitä käsitellä oikeusistuimissa. Tapauksista karsittiin pois yksi, jossa kyseessä oli isän murhaan yllytys eikä sille löydetty verrokkia, ja kaksi muuta, koska isäpuoli oli ollut alle kahdeksan vuotta perheessä. Aineistoksi jääneille 107 tutkittavalle eli indeksille valittiin kullekin verrokiksi enintään viisi vuotta indeksiä vanhempi tai nuorempi samalla rikosnimikkeellä syytteessä oleva mielentilatutkittava. Mielentilatutkimuksia vuoden 1996 lopusta alkaen taaksepäin läpi käytäessä verrokiksi valittiin seuraava rikosnimikkeen ja iän suhteen asetetut vaatimukset täyttävä mielentilatutkittava.

Tämän tutkimuksen mielentilatutkimuslausunnot on tehty kahdeksassa eri mielentilatutkimusyksikössä, joita ovat Helsingin Keskusvankilan psykiatrinen osasto, Lapinlahden sairaala, Kuopion Lääninvankilan psykiatrinen yksikkö, Moision sairaala, Niuvanniemen sairaala, Oulun Yliopistollisen sairaalan psykiatrian klinikka, Vankimielisairaala ja Vanhan Vaasan sairaala.

Lähes puolet mielentilatutkimuksista, 104 tutkimusta, tehtiin Lapinlahden sairaalassa Helsingissä. Indeksien ja verrokkien mielentilatutkimusten tekopaikka vaihteli huomattavasti. Verrokkien mielentilatutkimuksia tehtiin enemmän Kuopion lääninvankilassa ja Vankimielisairaalassa: edellisessä yhdentoista verrokin, mutta vain kahden indeksin tutkimus, ja jälkimmäisessä 20:n verrokin, mutta vain yhdentoista indeksin tutkimus. Indeksien tutkimuksia tehtiin taas enemmän Oulun Yliopistollisen sairaalan psykiatrian klinikassa ja Vanhan Vaasan sairaalassa. Oulussa tehtiin vain yksi verrokin, mutta 12 indeksin mielentilatutkimusta, ja Vaasassa kolme verrokin, mutta yhdeksän indeksin tutkimusta.

Mielentilatutkimuksessa tehdään laaja psykiatrinen, psykologinen ja sosiaalinen selvitys tutkittavasta ja tehtyjen selvitysten pohjalta laaditaan yleensä 10-30 sivua pitkä mielentilatutkimuslausunto (Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus 1992, Pajujoja 1995, Wagner-Prenner 2000).

Mielentilatutkimusaineisto on edustava kvantitatiivisia osatutkimuksia varten, koska siihen sisältyvät kaikki Suomessa mielentilatutkitut isäänsä väkivaltaa kohdistaneet miehet tutkimusjakson aikana. Verrokkit puolestaan kaltaistettiin iän, sukupuolen ja rikosnimikkeen suhteen isäänsä kohtaan väkivaltarikoksen tehneisiin miehiin. He eivät näin ollen ole edustava otos muista tutkimusjakson aikana mielentilatutkituista väkivaltarikoksesta syytetyistä henkilöistä.

Indeksien ja verrokkien iät olivat lähtöasetelman perusteella samankaltaiset. Sekä indeksien että verrokkien iän mediaani oli 24 vuotta. Indekseillä iän keskihajonta oli 8.5. ja verrokeilla 7.7. T-testin mukaan ryhmien välillä ei ole eroa ($p=0.707$). Indeksien ikäjakauma oli 15-59 vuotta ja verrokkien 16-57 vuotta.

Tutkimuksessa verrattiin erikseen alle 24-vuotiaita nuoria indeksejä ja verrokkeja. Heitä oli 47 henkilöä eli 44 prosenttia sekä indekseistä että verrokeista. Indeksien ja verrokkien iän mediaani oli 20 vuotta. Keskihajonnat olivat vastaavasti 1.9 ja 2.3. Tilastollisesti ryhmien välillä ei ollut eroa ($p=0.937$).

3.3 Tutkimusmenetelmät

3.3.1 Parrisidien esiintyvyys

3.3.1.1 Tuomioistuinten aineisto

Korkeimman Oikeuden ja hovioikeuksien vuosina 1904-13 ja 1920-29 käsittelemän noin 5 000:n henki- ja väkivaltarikoksen pohjalta tehdyt tiedonkeruukaavakkeet (Valtioneuvoston asettama rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkiva komitea 1931) käytiin läpi ja niiden joukosta poimittiin vanhempien ja vähintään 15-vuotiaiden lasten väliset henkirikokset, joista kirjattiin tekijä, uhri ja heidän välinen suhteensa, rikoksen motiivi, tekotapa, mahdollinen alkoholin vaikutus teon aikana, tuomion pituus ja tuomion rikosnimike (taulukko 3). Kyseessä olivat kyseisistä rikoksista tuomitut tai psykiatriseen hoitoon määrättyt henkilöt.

Taulukko 3. Tuomioistuinten (v. 1904-13 ja 1920-29) ja poliisin (1973-74, 1988 ja 1996) aineistojen parrisidien esiintyvyyden laskemisessa käytetyt taustatiedot.

Muuttuja	v. 1904-13	v. 1920-29	v. 1904-13 ja 1920-29	v. 1973-74, -88 ja -96
Suomen väkiluku, keskimäärin	3 041 511	3 508 280	3 274 895	4 869 475
Aineiston henkikirjekset	1 113	2 240	3 353	-
Aineiston parrisidit	18	27	45	-
Parrisidien osuus aineiston henkikirjeksisistä (%)	1.6	1.2	1.3	-
Aineiston parrisidit	15	24	39	-
Parrisidien osuus aineiston henkikirjeksisistä (%)	1.3	1.1	1.2	-
Aineiston matrisidit	3	3	6	-
Matrisidien osuus aineiston henkikirjeksisistä (%)	0.3	0.1	0.2	-
Ailoikeuksissa henkikirjeksestä tuomitut ¹	1 405	2 758	4 163	-
Poliisin tietoon tulleet henkikirjekset	-	-	-	587
Henkikirjekset/100 000 as/v	4.6	7.9	6.4	3.0
Aineiston osuus kaikista henkirkostuomioista, % ²	85.5	86.4	86.1	-

¹Sisältää murhat, tapot, surmat, pyynnöstä surmaamiset, lapsensurmat ja yksineoin tehdyt kuolemantuotokset ja pahoinpitelyt sekä muut vastaavat rikosnimikkeet.

Lisäksi sisältää myös murhan ja tapon yritykset. (Luku ei sisällä vuosien 1920-29 sotatuomioistuinten henkirkkostapauksia, joita oli yhteensä 34 kpl.)

²Ylempien oikeusasteiden henkikirjeksisistä tuomitujen osuus ailoikeuksissa henkikirjeksisistä tuomituista. Tässä ylempien oikeusasteiden tapauksina ovat mukana myös murhan ja tapon yritykset, koska ailoikeusaineistossa ne ovat myös mukana. Näin henkirkkostapauksia oli ylemmissä oikeusasteissa v. 1904-13 1 201 tapaus ja v. 1920-29 2 383 tapaus eli molempina jaksoina yhteensä 3 584 tapausa.

Henkirikoksiksi luettiin murha, murhan yritys, tappo, tapon yritys ja kuolemantuottamus. Murhaksi tulkittiin tuomioistuinten tuomiolauselmien rikosnimikkeet *'murha'*, *'ryöstömurha'*, *'vahingoittamisen tarkoituksessa tapahtunut myrkyllisen aineen saattaminen toiseen'*, *'yllytys murhaan'* ja *'avunanto murhaan'*. Tapoksi luettiin *'tappo'*, *'tahallinen tappo'*, *'tappo ryöstön yhteydessä'*, *'tappelussa tapahtunut tahallinen tappo'* ja *'hätävarjeluksen liioittelussa tapahtunut tahallinen tappo'*. Kuolemantuottamukseksi luettiin *'kuolemantuottamus'*, *'kuoleman tuottanut/aiheuttanut pahoinpitely'*, *'kuoleman tuottanut törkeä pahoinpitely'*, *'pahoinpitely, jossa kuolema seurannut'*, *'tappelussa/hyökkäyksessä tapahtunut/tehty kuoleman tuottanut pahoinpitely'*, *'törkeä tappelu, jossa tapahtunut kuolema'*, *'kuoleman tuottanut tappelu'*, *'hätävarjeluksen liioittelussa tapahtunut kuoleman tuottanut/aiheuttanut pahoinpitely'*, *'avunanto'* edellä mainittuihin. *'Surmaaminen'* oli rikosnimikkeenä käytössä niissä tapauksissa, joissa syytetty jätettiin tuomitsematta mielisairaudesta eli hän oli syntytakeeton. Nämä tapaukset on jaettu eri henkirikosryhmiin teon luonteen mukaisesti, mikä oli syyttäjän lausumana syytteenä olemassa tuomioistuimessa.

Henkirikoksien määräksi saatiin koko aineistossa 3 353 tapausta (taulukko 4, s. 104). Saatua henkirikosfrekvenssiä verrattiin rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean raportissa (Komiteanmietintö 16:1 1931) mukana olevaan, kaikki Suomessa tutkimusajankohtana alioikeuksissa tuomitut henkirikokset sisältävään tilastoon. Komitean raportin mukaan Suomessa annettiin kyseisenä aikana kaikkiaan 4 163 henkirikostuomiota alioikeuksissa eli nyt tutkimuksen pohjana oleva aineisto käsittää yli neljä viidesosaa kaikista kyseisenä aikana tehdyistä henkirikoksista. Tältä pohjalta laskettiin aineiston tapausten osuus kaikista tutkimusajankohdan henkirikoksista ja samalla voitiin arvioida karkeasti parrisidien frekvenssit Suomessa tutkimusajanjakson aikana. Tämä laskentatapa aiheutti tulosten luotettavuuden suhteen ongelmia (s. 152-3).

Tuomioistuinten aineistossa pojan henkirikoksen kohteeksi joutuneeksi isäksi luettiin myös isäpuoli, vaikka hän ei olisi ollut perheessä pojan ollessa lapsi. Vastaavasti meneteltiin myös äitipuolen suhteen.

3.3.1.2 Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineisto

Niiltä vuosilta, joilta Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen aineistoa oli käytössä, laskettiin parrisidin, patrisidin ja matrisidin esiintyvyys ja poikien osuus kaikista parrisidin tekijöistä. Kyseessä olivat poliisin tietoon tulleet henkirikokset. Näiden lukujen katsottiin kuvaavan parrisidien esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun loppupuolella. Esiintyvyyden laskemisessa käytettiin hyväksi Tilastokeskuksen tietoja. Sen henkirikostilastojen mukaan Suomessa tehtiin vuosina 1973-74, 1988 ja 1996 kaikkiaan 587 murhaa, tappoa, lapsensurmaa ja kuolemantuottamusta (Keskusrikospoliisi 1973-1979, Tilastokeskus 1974-1998a). Väestöä oli keskimäärin 4 869 475 vuosina 1973-74, 1988 ja 1996 (Tilastokeskus 1974-1998b). Kaikkiaan henkirikoksia oli noin kolme tapausta 100 000 suomalaista kohti kyseisinä vuosina (taulukko 4, s. 104).

3.3.1.3 Esiintyvyysslukujen luotettavuuden arviointi

Eri aineistojen parrisidien esiintyvyysslukujen vertailun tarkoituksena oli arvioida 1900-luvun alkupuolen tuomioistuinten tuomitsemien ja 1900-luvun loppupuolen poliisin tietoon tulleiden rikosten aineistoista saatujen tietojen pohjalta tehtyjen laskelmien luotettavuutta.

Tuloksia verrattiin tuomioistuinten aineiston osalta Lääkintöhallituksen vuosilta 1925-29 arkistoiimiin mielentilatutkimuslausuntoihin (Lääkintöhallitus 1925-49). Mielentilatutkimuslausuntoja oli yhteensä 286 kappaletta ja niiden joukossa todettiin viisi pojan isään kohdistamaa henkirikosta. Näistä viidestä tapauksesta kolme oli alistettu ylemmille oikeusasteille eli ne olivat mukana esiintyvyyssilastoinnin pohjana olevissa luvuissa. Kahdesta tapauksesta alistamista ei ollut tapahtunut eli ne puuttuvat esiintyvyyssilastoinnista. Kaikista henkirikoksista aineistossa oli vajaa neljä viidesosaa ja mielentila-aineistoon vertaamalla aineistossa oli syntyneitä patrisidin tekijöitä kolme viidesosaa. Tämän vertailun perusteella kasaantumista ei tapahtunut alistettaessa patrisidin tekijöiden rikoksia ylemmille oikeusasteille, mutta lukujen pienuuden takia johtopäätösten teossa täytyy olla varovainen.

Tuloksia verrattiin tuomioistuinten aineiston osalta myös S. Erkkilän (1938) väitöskirjan vuosina 1895-1919 tehdyn 395:n mielentilatutkimuksen aineistoon, jossa todettiin yksi pojan isään kohdistama ja kaksi pojan äitiin kohdistamaa henkirikosta. Näistä kolmesta tapauksesta kaksi, isään v. 1913 kohdistunut ja äitiin v. 1912 kohdistunut henkirikos tapahtui tutkimusjakson aikana. Äidin surmaaja kuoli mielentilatutkimuksen jälkeen ennen oikeudenkäyntiä ja isän surmaajan tapausta ei alistettu hovioikeudelle. Tämän löydöksen perusteella voidaan todeta, että osa vuosien 1904-13 ja 1920-29 parrisideista jäi tutkimusaineiston ulkopuolelle. Aineiston kasaantumisesta ei voida tämän perusteella tehdä kuitenkaan johtopäätöksiä, sillä lähtöoletuksena oli, että kaikki kyseisinä vuosina tehdyt parrisidit eivät olleet mukana aineistossa.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineisto poliisin tietoon tulleista parrisideista on sinällään luotettava (Viljanen 1983, Kivivuori 2000b), mutta otantavuosien 1973-74, 1988 ja 1996 edustavuus koko jaksosta 1973-96 on huonohko, koska otantavuosina tapahtui vain 587 henkirikosta ja 25 parrisidia. Pienetkin muutokset vuosittaisissa esiintyvyyssivuissa muuttavat herkästi koko jakson esiintyvyyssivuja. Esimerkiksi verrattaessa tässä tutkimuksessa kootun mielentilatutkimusaineiston matrisidien ja patrisidien esiintyvyyksiä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen otantavuosien esiintyvyyksiin huomataan tulos erilaiseksi. Mielentilatutkimusaineistossa patrisideja oli 59 ja matrisideja 38 tapausta eli patrisideja oli 50 prosenttia enemmän kuin matrisideja. Otantavuosina taas patrisideja oli 12 ja matrisideja 13 tapausta eli suunnilleen yhtä paljon. Näin ollen Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen otantavuosien aineiston antamiin esiintyvyyssivuihin täytyy suhtautua vain likimääräisinä arvioina.

3.3.2 Mielentilatutkimusaineiston edustavuus

Tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineiston oletettiin tutkimuksen alussa sisältävän kaikki Suomessa vuosina 1973-96 patrisidista syytteeseen joutuneet pojat, mutta tästä ei ollut varmaa näyttöä. Tämän varmistamiseksi selvitettiin aineiston edustavuutta suhteessa kaikkiin kyseisinä vuosina tehtyihin parrisideihin vertaamalla aineistoa käytössä oleviin muihin patrisideja koskeviin aineistoihin. Vertailuaineistoina käytettiin Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoiden Janne Kivivuoren ja Terhi Viljasen analysoimia vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 henkirikostilastoja (Viljanen 1983, Kivivuori 2000b) ja Keskusrikospoliisin väkivaltarikoksia koskevaan HEPRO-aineistoa vuosilta 1980-94 (Henkirikosprojekti 1980-94).

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (Kivivuori 2000b) vuosien 1973-74 kuudesta patrisiditapauksesta kolme on mukana tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineistossa. Vuoden 1988 henkirikostilastossa on neljä tällaista tapausta, jotka kaikki olivat mielentilatutkimusaineistossa. Tosin yhtä näistä tapauksista ei kelpuutettu mielentilatutkimusaineistoon, koska isäpuolen surmaaja oli jo 12-vuotias isäpuolen tullessa perheeseen. Vuoden 1996 aikana tapahtui kaksi patrisidia ja ne ovat molemmat mukana tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineistossa. Koottu mielentilatutkimusaineisto on tämän perusteella varsin kattava 1980- ja 1990-luvulla, mutta 1970-luvulla näyttää monia tapauksia tuomitun ilman mielentilatutkimusta.

Vuosien 1980-94 HEPRO-aineistossa (HEPRO 1980-1994) pojan isään kohdistamia henkirikoksia oli yhteensä yksitoista. Kyseisistä tapauksista vain kymmenen oli mukana tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineistossa. Asiaa tarkastettaessa paljastui, että HEPRO-aineistossa oli vahingossa merkitty yksi matrisidi patrisidiksi. Näin ollen kaikki HEPRO-aineiston patrisidit olivat mukana tässä tutkimuksessa.

HEPRO-aineisto osoittautui puutteelliseksi, sillä kyseisenä aikana tämän tutkimuksen mielentila-aineiston mukaan tehtiin mielentilatutkimus yhteensä 36:lle patrisidin tehneelle pojalle, kun HEPRO-aineistossa tapauksia oli vain kymmenen.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineiston ja HEPRO-aineiston perusteella voidaan päätellä, että todennäköisesti 1980- ja 1990-luvulla kaikki muissa aineistoissa todetut tapaukset olivat myös tässä aineistossa mukana. Sen sijaan 1970-luvulta tapauksista vain puolet oli mukana tässä aineistossa. Kaikkiaan tämän vertailun perusteella 75 prosenttia pojan tekemistä isän surmaamisista on johtanut mielentilatutkimukseen.

3.3.3 Mielentilatutkimusaineiston indeksien ja verrokkien vertailu

Kaikkien vuosina 1973-96 mielentilatutkimuksessa olleiden isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytettyjen poikien ja heidän verrokkiansa mielentilatutkimuslausunnot käytiin läpi ja lausunnoista koottiin tietoja tutkimusta varten laaditulle tiedonkeruualustalle. Tiedonkeruualusta laadittiin aiemmin käytetyn vankien terveydentilaa kartoittavan tutkimuksen tiedonkeruualustan pohjalta (Joukamaa 1991). Sen laadinnassa käytettiin apuna myös aiempien tutkimusten isä-poikasuhteen luonnetta kartoittavia jäsentelyjä (Korhonen 1999). Tiedonkeruualustalle (liite 4) koottiin kaikki ne

tiedot, joista haluttiin tietoa indeksien ja verrokkien vertailussa. Muuttujaluettelon 79 otsikon alla on yhteensä 139 muuttujaa. Muuttujat jakautuvat aihepiireittäin kolmeentoista osaan, joiden sisältö on koottu seuraavaan luetteloon.

3.3.3.1 Tutkimuksen yleiset tiedot

Tutkimuksen yleisinä tietoina kirjattiin tutkittavan syntymäaika, rikoksen päivämäärä, mielentilatutkimuksen tekopaikka ja tekijä, mielentilatutkimuslausunnon päiväys ja TEO:n mielentilatutkimuslausunnolle antama arkistointinumero.

3.3.3.2 Lapsuuden sosioekonominen asema, kulttuuritausta ja kansalaisuus

Lapsuuden kulttuuritaustaa arvioitiin kansalaisuudella ja etnisellä taustalla ja sosioekonomista taustaa huoltajan sosiaaliryhmällä sekä mahdollisella lapsuuden perheen saamalla sosiaaliavulla/toimeentulotuella. Sosiaaliryhmä luokiteltiin Helsingin kaupungin tilastotoimiston laatiman luokituksen avulla. Ryhmiä on neljä: johtavassa asemassa olevat, ylempi toimistohenkilöstö ja pienyrittäjät, ammattityöntekijät ja alempi toimistohenkilöstö sekä aputyöntekijät (Sosiaaliryhmitys 1954).

3.3.3.3 Lapsuudenkodin eheys

Sosiaalista taustaa kartoitettiin tutkittavien lapsuudenperheen eheyttä kuvaavilla muuttujilla: syntyperän aviollisuus, vanhempien parisuhteen kesto, vanhempien kuolema, isä- tai äitipuolen tulo perheeseen ja lapsuudenaikainen asuminen kodin ulkopuolella.

3.3.3.4 Vanhemmat ja sisarukset

Perhettä arvioitiin vanhempien psyykkisellä terveydentilalla, mahdollisella rikollisuudella ja alkoholin käytöllä. Vanhempien parisuhteen luonnetta kuvattiin arvioimalla suhteen riitaisuutta ja väkivaltaisuutta ja sitä kumpi osapuoli oli väkivaltainen. Sisarusuhteita kuvattiin ilmaisemalla tutkittavan perheasema erityisesti sen suhteen, oliko tutkittavalla vanhempia veljiä. Lisäksi kuvattiin oliko tutkittavalla sisaruspuolia ja kumman vanhemman puolelta nämä olivat.

3.3.3.5 *Suhde isään ja äitiin*

Suhdetta vanhempiin tarkasteltiin kuvaamalla vanhempien läsnäoloa tutkittavan lapsuudessa ja tutkittavan ja vanhempien vuorovaikutusta. Tutkittavan ja vanhempien vuorovaikutusta tarkasteltiin kuvaamalla tutkittavan, omaisten, viranomaisten ja mielentilatutkimuksen tehneen psykiatrin näkemystä suhteen osapuolten asennoitumisesta ja käytöksestä toisiaan kohtaan. Nämä asiat arvioitiin sekä tutkittavan lapsuudessa eli ennen 15 vuoden ikää että ennen syytteenalaista tekoa eli viimeisen 1-2 vuoden aikana.

Luokiteltaessa verrokkien suhdetta isäänsä lapsuudessa otettiin mukaan vain ne verrokkit, joilla oli olemassa luokiteltava suhde isään myös ennen syytteenalaista tekoa. Verrokeilla piti olla ainakin teoreettinen mahdollisuus väkivaltaan myös isäänsä kohtaan. Niillä verrokeilla, joilla isä oli kuollut tai verrokin saavuttamattomissa, tätä mahdollisuutta ei ollut.

Suhteiden luonne jäseneltiin aiempien tutkimusten pohjalta kehitellyllä luokittelulla (Korhonen 1999). Isän ja äidin suhde tutkittavaan tämän lapsuudessa ja ennen syytteenalaista tekoa luokiteltiin seuraavasti: 1. *isä/äiti oli turvallinen*; 2. *isä/äiti oli ei-turvallinen*, mikä tarkoittaa vanhemman olleen kyvytön huolehtimaan tutkittavan turvasta; 3. *isä/äiti oli etäinen auktoriteetti*, mikä tarkoittaa vanhemman olleen turvallinen mutta ankara; 4. *isä/äiti oli arvaamaton ja rauhallinen*, mikä tarkoittaa vanhemman olleen helposti tulistuva ja väkivaltainen, vaikka hän oli muuten rauhallinen; 5. *isä/äiti oli arvaamaton ja tolaltaan mennyt*, mikä tarkoittaa vanhemman olleen väkivaltainen ja kyvytön huolehtimaan tutkittavan turvasta; 6. *isä/äiti oli pelottavan ankara ja väkivaltainen*, mikä tarkoittaa vanhemman olleen ankara ja väkivaltainen; 7. *isään/äitiin ei ollut suhdetta* ja 8. *suhteesta ei ollut tietoa*.

Tilastollisessa analyysissä luokkia muokattiin niin, että luokat 1., 2. ja 3. yhdistettiin luokaksi 1. *isä/äiti oli tavallinen* ja luokat 4., 5. ja 6. yhdistettiin luokaksi 2. *isä/äiti oli pelottavan ankara tai arvaamaton*.

Tutkittavan suhde isään ja äitiin lapsuudessa ja ennen syytteenalaista tekoa luokiteltiin seuraavasti: 1. *tutkittava oli neutraali tai myönteinen*; 2. *tutkittava oli alistuva ja vetäytyvä*, mikä tarkoittaa hänen olleen korostuneen pelokkaan ja vetäytyvän sosiaalisissa suhteissa ja ristiriitatilanteissa; 3. *tutkittava oli käytösongelmainen* (lapsena) tai *wäkivaltainen* (ennen syytteenalaista tekoa), mikä tarkoittaa hänen olleen sosiaalisista normeista piittaamaton tai väkivaltainen; 4. tutkittavan ja vanhemman välillä *ei ollut suhdetta* ja 6. tutkittavan ja vanhemman suhteesta *ei ollut tietoa*.

Tarkemmat määritelmät eri luokille on kuvattu liitteessä 5.

3.3.3.6 *Koulutus ja asevelvollisuus*

Perus- ja ammattikoulutuksen pituuden lisäksi tarkasteltiin sopeutumista kouluun, mitä kuvattiin mahdollisella erityisopetukseen joutumisella. Mielentilatutkimuslausunnoissa erityisopetus jaettiin seuraaviin luokkiin: tukiopetus, apukoulu tai tarkkailuluokka.

Asevelvollisuuden suorittamista arvioitiin kartoittamalla palvelurikkeet, palvelun keskeyttäminen ja palvelusta vapauttaminen sekä niiden taustalla olevat syyt.

3.3.3.7 Ihmissuhteet ja perhe

Tutkittavien sosiaalisia suhteita arvioitiin lapsuudenkodista irtautumisiällä, seurusteluun mahdollisesti liittyneillä ongelmilla, seksuaalisella suuntautumisella, parisuhteiden määrällä ja laadulla sekä lasten lukumäärällä.

3.3.3.8 Työ ja sosioekonominen asema

Tutkittavien sopeutumista työelämään arvioitiin kuvaamalla työuraa, mahdollista työttömyyttä ja sosioekonomista asemaa. Sosiaaliryhmä arvioitiin Helsingin tilastotoimiston sosiaaliluokituksen pohjalta (Sosiaaliryhmitys 1954). Erityistä huomiota kiinnitettiin aineiston monien opiskeluvaiheessa olevien tutkittavien sijoittamiseen oikeaan sosiaaliryhmään. Ammattiopintonsa kesken jättäneet sijoitettiin sosiaaliryhmään neljä ja ne, joilla opinnot olivat kesken, yhtä luokkaa alempaan sosiaaliryhmään kuin vastaavat opintonsa päättäneet henkilöt.

3.3.3.9 Psyykinen ja fyysinen terveydentila

Lapsuudessa ilmenneitä psykofyysiseen ja sosiaaliseen kehitykseen liittyneitä ongelmia arvioitiin omaisten ja viranomaisten ilmoitusten pohjalta. Tarkastelun kohteena olivat puheen kehitykseen, kävelemään oppimiseen, kasteluun, tuhrimiseen, psykosomaattisiin oireisiin, neuroottisiin oireisiin ja käytöshäiriöihin liittyvät ilmiöt. Mahdollinen kasvatusneuvolatoivo kirjattiin.

Nuoruudessa ja aikuisena esiintyneitä psyykkisiä tai ruumiillisia ongelmia tarkasteltiin muodostamalla asiakirjoista psykiatrisesta avohoidosta ja sairaalahoidosta saaduista tiedoista seuraavat muuttajat: avohoito mielenterveystoimistossa, A-klinikalla tai muussa avohoidossa, ikä ensimmäisen psykiatrisen sairaalahoidon aikana, psykiatristen sairaalahoidojen lukumäärä, päädiagnoosi psykiatrisessa sairaalahoidossa ja rikoksen aikainen psykiatrisen avo- tai sairaalahoido.

3.3.3.10 Aiempi rikollisuus ja nykyrikos

Tässä osiossa kuvattiin tutkittavan aiempien rikosten luonnetta ja rikoksista saatuja tuomioita. Rikokset luokiteltiin henkirikoksiin, väkivaltarikoksiin, seksuaalirikoksiin, murhapolttoihin, varkausrikoksiin, petosrikoksiin ja muihin rikoksiin suomalaisessa kriminologiassa paljon käytetyn luokittelun mukaan (Aromaa 1972, Lahti ym. 1987). Nykyrikos luokiteltiin isän tai muun henkilön murhaksi, murhan yritykseksi, tapoksi, tapon yritykseksi, törkeäksi pahoinpitelyksi ja muuksi rikokseksi, joiksi katsottiin (tavallinen) pahoinpitely, laiton uhkaaminen ja ryöstö. Uhri luokiteltiin isäksi ja isäpuoleksi tai adoptioisäksi.

Nykyrikoksen konfliktityyppi luokiteltiin kriminologiassa käytössä olevien luokittelujen mukaisesti kuuteen luokkaan (Kivivuori 1999). *Ryppyriidalla* tarkoitetaan alkoholisoituneen tekijän ja uhrin välistä humalaisten ulkoapäin katsoen vähäisestä syystä syntyneestä kiistasta, joka johtaa väkivallantekoon. Tämä ei sulje pois humalatilaa muissa luokitteluissa. Tässä konfliktityypissä ei ole havaittavissa pitempiäaikaista kaunaa tai riitaisuutta tekijän ja uhrin välillä. *Ongelmanratkaisulla* tarkoitetaan väkivallantekoa, millä on pitempi historia, esimerkiksi kauna tai kosto aiemmista vääryyksistä tai pitemmällä aikavälillä syntynyt ärsyntyminen toiseen. *Kunniakiistalla* tarkoitetaan tilanteesta syntyneestä vastakkainasettelua, jolla ei ole pitempää historiaa ja johon liittyy ärsyntyminen toisen loukkaavasta käytöksestä. *Muun rikoksen yhteydessä tapahtuneella väkivaltarikoksella* tarkoitetaan tilannetta, jossa tavoitteena on ollut saada esimerkiksi taloudellista hyötyä toiselta, mutta tilanne on karannut käsistä ja johtanut väkivallantekoon. *Mielenterveyden häiriöllä* tarkoitetaan rikoksentekijän psykoottisista psyykkistä häiriöitä tekohekellä. *Parisuhderistiriidalla* tarkoitetaan puolisoitten tai seurustelevien tai aiemmin parisuhteessa olleiden välistä väkivaltaa. Tähän kategoriaan kuuluu myös puolison nykyiseen kumppaniin kohdistuva väkivalta.

Konfliktityypin luokittelu on ongelmallista siinä suhteessa, että useimmat teot voivat kuulua moneen luokkaan. Esimerkiksi mielenterveyden häiriön ohella väkivaltarikoksen taustalla voi olla ongelmanratkaisu tai kunniakiista tai siinä voi olla ryppyriidan elementtejä. Monesta potentiaalisesta vaihtoehdosta on kulloinkin valittu se, minkä piiriin tapaus selvimmin kuuluu. Psykoottinen häiriö johtaa aina luokkaan mielenterveyden häiriö riippumatta muista vaihtoehdoista.

Uhrin aiheuttamalla uhalla tarkoitetaan uhrin provosoivaa käyttäytymistä ennen tutkittavan väkivaltaa. Uhrin aiheuttamaa uhkaa on hänen väkivaltainen toimintansa ennen tutkittavan tekoa, jos uhkailu on uhrin aloittamaa ja jos uhri on fyysisesti vahvempi ja voi uhata tekijän fyysistä koskemattomuutta vakavasti. Tappelu ei ole uhrin aiheuttamaa uhkaa, jos se on tutkittavan aloittama. Uhkaa voi myös merkitä uhrin esittämä vakava uhkaus ilman varsinaista väkivaltaa, jos uhkaus on esitetty juuri ennen syytteenalaista tekoa tai se aikaisemmin esitettynä on huomattavasti pelottanut tekijää. Uhrin aiheuttaman uhan todenperäisyyteen täytyy suhtautua lähdekriittisesti, koska sillä on merkitystä tuomiota lieventävänä tekijänä ja siksi tutkittava on voinut suurennella kokemaansa uhkaa sekä poliisikuulustelussa että mielentilatutkimuksessa.

Tekovälineellä kuvataan tekoan käytettyä menetelmää. *Ei apuvälinettä* tarkoittaa lyömistä, potkimista tai kuristamista käsin. *Teräase* tarkoittaa puukkoa, veistä, kirvestä tai muuta terävää esinettä, joka läpäisee ihon ja aiheuttaa terävästi vauriota kudoksissa.

Ampuma-ase tarkoittaa asetta, jolla ammutaan luoti tai hauleja toista kohti. *Tylppä esine* tarkoittaa esinettä, joka vaurioittaa uhria tylpästi kuten vasaraa, kirveen hamarapuolta tai kiveä. *Naru, vyö tms.* tarkoittaa kuristamiseen käytettyä välinettä. *Muu tekoväline* tarkoittaa esimerkiksi myrkyllä myrkyttämistä, autolla vahingoittamista tai hukuttamista.

Kohtuuttoman väkivallan käyttäminen luokitellaan vain henkirikoksissa. Sillä tarkoitetaan uhrin kuolemaa ajatellen ylenmääräisen ja tarpeettoman väkivallan käyttöä uhria kohtaan. Ampuma-aseella kohtuuton väkivalta on useammin kuin kaksi kertaa ampumista päähän tai ylävartaloon, teräaseella enemmän kuin muutaman kerran lyömistä ylävartaloon. Vain henkeä uhkaavat lyönnit lasketaan. Kuristaminen ei ole kohtuutonta väkivaltaa ellei se tapahdu erityisen pitkitetysti. Myös useamman hengenvaarallisen väkivallan muodon käyttäminen on kohtuutonta väkivallan käyttöä. Teon raakuus ei sinällään ole sama asia kuin kohtuuttoman väkivallan käyttö, vaikka se liittyy usein siihen.

3.3.3.11 Mielentilatutkimuslausunnon päätelmät

Rikoksen aikainen alkoholin, lääkkeiden tai huumeiden käyttö ja mielentilatutkimuksessa tehtyjen erityistutkimusten kuten aivosähkökäyrätutkimuksen (EEG) ja Wechsler Adult Intelligent Scale (WAIS) -tutkimuksen eli älykkyystutkimuksen tulokset kuvattiin tässä osiossa. Tässä kohdassa kuvattiin mielentilatutkimuksen tehneen psykiatrin ja TEO:n/Lääkintöhallituksen syyntakeisuusarvio (Sosiaali- ja terveyshallitus 1992, Pajuoja 1995, Wagner-Prenner 2000), joka jakautuu kolmeen luokkaan: 1. *Syyntakeinen eli täydessä ymmärryksessä* oleva syytetty ei kärsi mielenterveyden häiriöstä, joka heikentäisi syytteenalaisen rikoksen luonteen ymmärtämistä. 2. *Alentuneesti syyntakeinen eli täyttä ymmärrystä vailla* oleva syytetty kärsii mielenterveyden häiriöstä, joka heikentää osittain kykyä ymmärtää syytteen alaisen rikoksen merkitystä. 3. *Syyntakeeton eli ymmärrystä vailla* oleva syytetty kärsii mielisairaudesta eli psykoottisesta häiriöstä, joka estää ymmärtämästä syytteen alaisen teon luonnetta. Tässä kohdassa kuvattiin lisäksi mielentilatutkimuslausunnossa asetetut psykiatriset diagnoosit, jotka jaettiin psykooseihin, persoonallisuushäiriöihin, päihdediagnooseihin, masennuksiin ja muihin neuroottisiin diagnooseihin. Myös somaattiset diagnoosit kuvattiin.

Lausunnossa mainittujen diagnoosien lisäksi tässä osiossa kuvattiin lausunnon perusteella tehty luokittelu tutkittavan tukeutuvuudesta. Tutkittavan taipumus tukeutuvuuteen arvioitiin kaksiluokkaisesti *tukeutuva* ja *ei tukeutuva*. Tukeutuvaksi luokiteltiin ne tutkittavat, joilla todettiin mielentilatutkimuksessa riippuvainen persoonallisuus tai joilla psykologin lausunnossa oli maininta persoonallisuuden korostuneesta riippuvuudesta. Luokittelun kriteerit on kuvattu tarkemmin liitteessä 5.

3.3.4 Indeksien vertailu keskenään mielentilatutkimusaineistosta

Indeksit suunniteltiin aluksi jaettavaksi alle 18-vuotiaisiin nuoriin ja yli 18-vuotiaisiin aikuisiin. Koska tässä jaossa nuoria olisi tullut liian vähän tilastollista analyysia varten, tehtiin jako alle 24-vuotiaisiin nuoriin ja yli 24-vuotiaisiin aikuisiin. Nuorten ja aikuisten vertailussa käytettiin samoja muuttujia kuin indeksien ja verrokkien välisessä vertailussa.

Rikoksen tapahtuma-ajankohdan ja rikokseen liittyvien tekijöiden yhteyksien selvittämiseksi jaettiin indeksiryhmä rikoksen tekovuoden perusteella kahteen ryhmään: vuosina 1973-84 ja vuosina 1985-96 tapahtuneet rikokset.

3.3.5 Semikvalitatiivinen analyysi mielentilatutkimusaineistosta

Mielentilatutkimuslausunnot olivat ongelmallinen aineisto semikvalitatiiviselle osatutkimukselle. Kvalitatiivisen hermeneuttisen paradigman ja metodin mukaan aineistona olleet mielentilatutkimuslausunnot olisi pitänyt nähdä lausunnon tehneen psykiatrin, psykologin ja sosiaalityöntekijän kuvauksina ja tulkintoina väkivallantekijän persoonallisuudesta, ihmissuhteista ja sosiaalisesta selviytymisestä. Tämän tutkimuksen semikvalitatiivisessa osassa nämä kuvaukset ja tulkinnat otettiin kuitenkin uuspositivistisen paradigman ja metodin mukaisesti objektiivisina totuuksina tutkittujen poikien elämästä ja persoonallisuudesta. Hermeneuttinen näkökulma oli semikvalitatiivisessa osiossa mukana yritettäessä löytää uusia kategorioita väkivaltaan altistaneista tekijöistä. Tämän uuspositivistista ja hermeneuttista paradigmaa ja metodologia yhdistävän toimintatavan takia tätä osatutkimusta kutsutaan semikvalitatiiviseksi.

Kvalitatiivinen hermeneuttinen paradigma otettiin käyttöön, kun tutkimuksen aikana kävi ilmi, että ennalta laaditut muuttujat ja niihin sisällytetyt analyysit eivät antaneet riittävän monipuolista kuvaa mielentilatutkimuksessa olleista isäänsä kohdistuneesta väkivaltarikoksesta syytetyistä pojista. Tutkimuksen edetessä kehitelty uusi jäsentely isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistaneista tekijöistä katsottiin ainoaksi mahdollisuudeksi monipuolistaa kvantitatiivista analyysia.

Isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneiden tutkittavien vähittäinen jäsentely tutkimuksen edetessä tapahtui kvalitatiivisen tutkimuksen metodeja hyväksi käyttäen (Alasuutari 1995). Pojista tehtiin mielentilatutkimuslausuntoihin tutustuttuun yhä uudestaan ja yksittäisten tapausten perusteella kokeiltiin erilaisia tapoja ymmärtää pojan rikokseen johtaneita motiiveja ja tilanteita. Tapauksista poimittiin vaihtoehtoisia selittäviä tekijöitä ja niitä verrattiin toisiinsa ja kirjallisuudessa esitettyihin selittäviin ja altistaviin tekijöihin.

Aluksi tavoitteena oli luoda tyyppikategoriat erilaisille isään kohdistuneille väkivallanteoille samaan tapaan kuin aiemmissa parrisiditutkimuksissa on tehty. Toistetun lähilukemisen tuloksena alkoi hahmottua yhteensä viisi tällaista tyyppikategoriaa. Nämä viisi ryhmää kuvaavat joko tutkittavan persoonallisuuteen liittyviä tekijöitä, perhesuhteita tai muita tekijöitä ja jokaisen tutkitun pojan ajateltiin kuuluvan johonkin näistä ryhmistä:

1. *Pojan alttius väkivaltaan* tarkoitti, että tutkittavalla oli ollut aiemmin rikostuomioon johtanutta tai muuta väkivaltaa.
2. *Pojan psykoottisuus* tarkoitti, että tutkittava oli teon

tehdessään harhainen tai muuten psykoottisen häiriön hallitsema. 3. *Pojan riippuvuus* tarkoitti, että tutkittavalla oli taipumusta ajautua riippuvuussuhteeseen vanhempiin. 4. *Isän alistama poika* tarkoitti, että isä oli alistanut tutkittavan eikä tutkittava ollut kyennyt itsenäistymään iän edellyttämällä tavalla. 5. *Äidin suojeleu isän väkivallalta* tarkoitti, että isän äitiin kohdistama pahoinpitely sai tutkittavan puuttumaan tilanteeseen ja siksi hän käytti väkivaltaa isää kohtaan. Tämän luokittelun kriteerit on kuvattu liitteessä 7.

Kun tehtyä poikien jaottelua ryhmiin testattiin tutkittavien joukkoon, huomattiin, että huomattava osa tutkituista pojista ei kuulunut selkeästi mihinkään tehdyistä ryhmistä. Tämän ongelman ratkaisemiseksi luotiin ryhmä *muut*, joka tarkoitti, että mikään luetelluista altistavista tekijöistä ei ollut keskeinen vaan tapauksessa oli mukana tasavahvasti useampia altistavia tekijöitä. Tähän ryhmään luettiin myös tutkittavat, joiden rikoksessa jokin muu tekijä kuin luokitellut altistavat tekijät oli keskeinen väkivallanteolle.

Luokittelua testattaessa huomattiin lopulta, että poikien sijoittaminen yksittäisiin kategorioihin ei tuonut tarpeeksi hyvin esille poikien väkivallan taustalla olevien altistavien tekijöiden monenkirjaisuutta ja yhteisvaikutuksia. Tämän takia päädyttiin muodostamaan taustalla vaikuttavista psykososiaalisista altistustekijöistä väkivaltaan vaikuttaneiden tekijöiden viisiluokkainen ryhmittely, jossa on samat luokat kuin edellä kuvatussa luokittelussa, mutta jossa yksittäisen pojan väkivallan taustalla saattoi olla yhtä aikaa useita tekijöitä:

1. *Pojan alttius väkivaltaan* tarkoitti, että hän oli ollut aiemmin väkivaltainen. 2. *Pojan psykoottisuus* tarkoitti, että hän oli teon tehdessään harhainen tai muuten psykoottisen sairauden hallitsema. 3. *Pojan riippuvuus* tarkoitti, että tutkittava oli ikäänsä ja kulttuuritaustaansa nähden riippuvainen isästään ja/tai äidistään. Riippuvuus luokiteltiin isään, äitiin tai molempiin suuntautuvaksi. 4. *Isän alistava suhtautuminen* tarkoitti, että isä alisti poikaa tämän ikään nähden kohtuuttomasti. 5. *Äidin suojeleu* tarkoitti, että poika suojeleu väkivallallaan äitiään isänsä väkivallalta ja alistamiselta. Luokittelun kriteerit on kuvattu liitteessä 7.

Semikvalitatiivisen osatutkimuksen kolmannessa vaiheessa väkivaltaan altistavia tekijöitä vertailtiin toisiinsa ja huomattiin, että riippuvuus näytti muodostuvan keskeiseksi tekijäksi valtaosalla isäänsä kohtaan väkivalltaisista pojista. Tämän takia luokittelua muutettiin niin, että *riippuvuus* katsottiin primaariksi altistavaksi tekijäksi, jota komplisoi jokin vihamielisyyden elementti. Vihamielisyyden suhteeseen toi jokin seuraavista tekijöistä:

1. Pojan yleinen väkivaltataipumus, 2. Pojan psykoottisuus, 3. Isän alistava käytös ja 4. Isän äitiin kohdistama väkivalta.

3.3.6 Kvantitatiivinen analyysi kvalitatiivisen altistustekijöiden analyysin pohjalta

Kvalitatiivisessa analyysissä luotujen altistavien tekijöiden luokittelujen pohjalta käytiin läpi kaikki isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneiden 107:n pojan mielentilatutkimuslausunnot. Kvantitatiivinen analyysi tehtiin sekä luokittelemalla kukin

poika yhteen tyyppikategorioista että luokittelemalla kunkin pojan altistavat tekijät luotuihin kategorioihin. Altistavien tekijöiden luokat on kuvattu edellä (s. 99-100). Luokittelussa käytetty muuttujaluettelo on kuvattu liitteessä 6 ja luokittelun kriteerit liitteessä 7.

3.3.7 Tilastolliset menetelmät, reliabiliteetin testaus ja tietojenkäsittely

Mielentilatutkimusaineiston tiedonkeruuvaiheen päätyttyä muuttujaluetteloiden tiedot koodattiin ja havaitut virheet korjattiin. Tietojen tilastollinen käsittely tapahtui Microsoft SPSS -tilasto-ohjelmilla (Norusis 1994). Aineistolle tehtiin lukuisia tilastollisia analyyseja virhekoodausten karsimiseksi ja keskenään loogisesti mahdottomien muuttujien arvojen korjaamiseksi. Aineistoon tehtiin lisäkoodauksia ja jäsentelyjä saatujen muuttujien tarkentamiseksi ja oleellisten erityispiirteiden esiin nostamiseksi.

Aineiston keskeinen vertailuakseli on isään kohdistuneen väkivaltarikoksen tehneiden eli indeksien ja heidän verrokkiensa vertailu, minkä suhteen tehtiin ristiintaulukointi kaikkien muuttujien osalta. Tärkeimmät näistä vertailuista on kuvattu taulukkoina tulososassa. Erikseen vertailtiin nuoria eli alle 24-vuotiaita indekseja ja verrokkeja keskenään ristiintaulukoinneilla. Heidän vertailutietojensa ei ole taulukoitu tulososaan, vaan tulokset on ilmaistu tulososan tekstissä niiltä osin kuin ne poikkeavat koko aineiston vertailun tuloksista. Indeksien kesken tehtiin vertailuja nuorien alle 24-vuotiaiden ja aikuisten 24-vuotiaiden tai vanhempien tutkittavien välillä ristiintaulukoinneilla. Tutkimusperiodin alkuosan, vuosien 1973-84, ja loppuosan, vuosien 1985-96, aikana tutkittuja indekseja vertailtiin keskenään ristiintaulukoinneilla. Indeksien välisten vertailujen keskeiset tulokset on esitetty tekstissä erillisinä kappaleina.

Tiedonkeruualustalle koottaville tiedoille laadittiin kriteerit ja tulkintaohje (liite 5). Tietojen analysointi mielentilatutkimuslausunnosta tiedonkeruualustalle kesti 30-50 minuuttia lausuntoa kohden. Tulkintaohjeeseen kirjattiin kaikki tulkinvaraiten muuttujien täyttöohjeet, jotta mitattavien asioiden arviointi tapahtuisi standardoidusti ja luotettavasti.

Koska mielentilatutkimuslausunnoista koottujen tietojen analysointi oli erityisesti tekstistä pääteltävien muuttujien osalta vaikeaa ja altis virheille, analyysien reliabiliteetti varmistettiin kahdella tavalla (Liite 8a-c). Toistoreliabiliteetin (test-retest reliability) testauksessa tutkija itse ja validiteettitutkimuksessa kokenut mielentilatutkimukseen erikoistunut psykologi analysoi kolme keskeistä muuttujaa 60:stä mielentilatutkimuslausunnosta uudestaan vuoden kuluttua alkuperäisestä analysoinnista. Valitut 60 tapausta valittiin satunnaisesti siten, että niihin sisältyi 30 indeksiä ja 30 verrokia.

Reliabiliteetin testauksessa saatuja tuloksia verrattiin toisiinsa Cohenin kappa-kertoimen avulla (Fleiss 1981, Norusis 1994). Toistoreliabiliteettitestauksessa muuttujien 'isän suhde poikaan lapsuudessa' ja 'pojan suhde isään aikuisena' osalta luotettavuus oli erittäin hyvä (kappakerroin 0.835 ja 0.823) ja muuttujan 'pojan riippuvuus vanhemmistaan' osalta hyvä (kappakerroin 0.707). Validiteettitutkimuksessa muuttujien 'isän suhde poikaan lapsuudessa', 'pojan suhde isään aikuisena' ja 'pojan riippuvuus

vanhemmistaan' luotettavuus oli kohtuullinen (moderate) (kappakerroin 0.506, 0.489 ja 0.462). (Altman 1991.)

Useimmat tämän tutkimuksen muuttajat ovat luokitteluasteikollisia, mikä asettaa rajoituksia tulosten esittämistavalle. Erojen merkitsevyyden testausmenetelmänä on käytetty Pearsonin X^2 -testiä ja pienten frekvenssien tapauksissa Fisherin tarkkaa testiä. Monimuuttuja-analyysina käytettiin logistista regressioanalyysia verrattaessa useampaa selittävää muuttujaa kaksiluokkaisiin vastemuuttujiin (Norusis 1994). Tulososassa kuvataan erojen tilastollista merkitsevyyttä seuraavilla käsitteillä:

ei tilastollista merkitsevyyttä	n.s.
tilastollisesti viitteellisesti merkitsevä	$0.10 > p \geq 0.05$
tilastollisesti lähes merkitsevä	$0.05 > p \geq 0.01$
tilastollisesti merkitsevä	$0.01 > p \geq 0.001$
tilastollisesti erittäin merkitsevä	$p < 0.001$

4 Tulokset

4.1 Parrisidien esiintyvyys

Rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkimaan asetetun vuoden 1931 komitean Korkeimmasta oikeudesta ja hovioikeuksista keräämän aineiston pohjalta koottujen tietojen mukaan kyseisissä tuomioistuimissa käsiteltiin vuosilta 1904-13 ja 1920-29 yhteensä 39 patrisidia ja kuusi matrisidia. Yksi aineiston patrisideista oli tyttären tekemä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 henkirikosaineiston mukaan kyseisinä vuosina Suomessa tapahtui 25 parrisidia, joista 12 oli patrisideja ja 13 matrisideja. Tyttären tekemiä näistä oli yksi patrisidi ja yksi matrisidi (Kivivuori 2000b). Vuosien 1973-96 mielentilatutkimusaineistossa oli yhteensä 97 kyseisinä vuosina tehtyä parrisidia, joista 59 oli patrisideja ja 38 matrisideja. Poika teki 95 parrisidia. Tytär teki yhden patrisidin ja yhden matrisidin.

Parrisidien osuus kaikista henkirikoksista kolminkertaistui Suomessa 1900-luvun aikana (taulukko 4). Parrisidin esiintyvyys väestöön suhteutettuna kasvoi yli puolitoistakertaiseksi. Parrisidin esiintyvyyden kasvu johtui yksinomaan matrisidin esiintyvyyden kasvusta. Matrisidin esiintyvyys kasvoi seitsenkertaiseksi ja matrisidien osuus kaikista henkirikoksista kymmenkertaiseksi 1900-luvun aikana. Patrisidien osuus henkirikoksista kasvoi kahdella kolmasosalla, mutta patrisidin esiintyvyys pysyi lähes ennallaan.

Taulukko 4. Patrisidin ja matrisidin esiintyvyys Suomessa 1900-luvulla.

Muuttuja	1904-13 ja 1920-29	1973-74, 1988 ja 1996
Henkirikosten esiintyvyys ($10^5/v$)	6.4	3.0
Parrisidi		
Osuus henkirikoksista (%)	1.3	4.3
Esiintyvyys ($/10^5/v$)	0.08	0.13
Patrisidi		
Osuus henkirikoksista (%)	1.2	2.0
Esiintyvyys ($/10^5/v$)	0.07	0.06
Matrisidi		
Osuus henkirikoksista (%)	0.2	2.2
Esiintyvyys ($/10^5/v$)	0.01	0.07
Poikien osuus tekijöistä (%)	98	92

4.2 Mielentilatutkimusaineiston indeksien ja verrokkien vertailu

4.2.1 Lapsuuden sosioekonominen asema ja kulttuuritausta

Indeksien ja verrokkien välillä ei ollut eroa vanhempien sosiaaliluokassa (Taulukko 5). Myös toimeentulotukea tai sosiaaliapua saaneita oli molemmissa ryhmissä yhtä paljon. Nuorten ryhmän tulokset eivät eronneet koko aineiston tuloksista. Indeksien ja verrokkien etninen tausta erosi siten, että verrokkien joukossa oli kuusi romania, mutta indeksien joukossa ei ollut romaneja. Ero oli tilastollisesti viitteellisesti merkittävä. Vain yksi indeksi oli ulkomaalainen, ruotsinsuomalainen mies.

Taulukko 5. Lapsuudenperheen sosioekonominen asema ja kulttuuritausta¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Huoltajan sosiaaliryhmä					n.s.
Johtavassa asemassa tai ylempi toimihenkilö	24	24.0	29	29.3	
Alempi toimihenkilö tai ammattityöntekijä	52	52.0	43	43.4	
Apu- tai sekatyöntekijä	24	24.0	27	27.3	
Toimeentulo					n.s.
Normaali	92	86.8	85	82.5	
Tarvittu toimeentulotukea	14	13.2	18	17.5	
Etninen tausta					0.059*
Kantaväestöä	106	99.1	101	94.4	
Romani/osaksi romani	1	0.9	6	5.6	
Kansalaisuus					n.s.*
Suomalainen	106	99.1	107	100.0	
Muun maan kansalainen	1	0.9	0	0.0	

¹N:n määrä vaihtelee puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.2 Lapsuudenkodin eheys

Sekä indeksien että verrokkien vanhemmat olivat pääsääntöisesti avio- tai avoliitossa tutkittavan syntyessä, mutta merkitsevästi suurempi osa verrokkien kuin indeksien perheistä, lähes puolet, hajosi lapsuudessa (Taulukko 6). Syynä oli vanhempien ero, toisen vanhemman vankilassa olo, toisen kuolema tai jokin muu syy. Indeksien perheistä vain runsas neljännes hajosi lapsuuden aikana. Sen sijaan yksittäisistä perheen hajoamiseen johtaneista syistä vain isän kuolema oli lähes merkitsevästi tavallisempaa verrokeilla. Vanhempien eroja oli viitteellisesti merkitsevästi yleisemmin verrokeilla. Nuorten ryhmien vertailussa tuli esille, että verrokkien vanhemmat erosivat tutkittavan lapsuudessa yleisemmin eli yli kolmasosassa tapauksista, kun indekseillä näin kävi vain alle viidesosassa tapauksista ($p=0.036$). Äidin kuoleman yleisyydessä ei ollut eroa. Lähes yhtä moni indekseistä ja verrokeista oli adoptiolapsi. Ryhmien välillä oli selvä ero lapsena muualla kuin kotona asumisessa. Verrokeista oli asunut muualla kuin kotona vähintään puolen vuoden ajan lapsuudessa yli joka neljäs, indekseistä vain alle joka kymmenes.

Taulukko 6. Lapsuudenkodin eheys tutkittavan lapsuudessa¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Syntyperän aviollisuus					n.s.*
Avio- tai avoliitto	104	97.2	98	94.2	
Ei avio- tai avoliittoa	3	2.8	6	5.8	
Adoptiolapsi					n.s.*
Ei	105	98.1	100	94.3	
Kyllä	2	1.9	6	5.7	
Vanhempien parisuhde					0.006
Kiinteä avio- tai avoliitto	78	72.9	58	54.7	
Perhe hajosi	29	27.1	48	45.3	
Vanhempien ero					0.067
Ei	88	82.2	73	71.6	
Kyllä	19	17.8	29	28.4	
Äiti kuoli					n.s.*
Ei	101	96.2	99	95.2	
Kyllä	4	3.8	5	4.8	
Isä kuoli					0.033*
Ei	103	96.3	95	88.8	
Kyllä	4	3.7	12	11.2	
Äitipuoli perheessä					n.s.*
Ei	105	98.1	100	100.0	
Kyllä	2	1.9	0	0	
Isäpuoli perheessä					n.s.
Ei	92	89.3	87	87.0	
Kyllä	11	10.7	13	13.0	
Asui lapsena muualla kuin kotona					<0.001
Ei	99	92.5	77	72.6	
Kyllä	8	7.5	29	27.4	

¹N:n määrä vaihtelee puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.3 Vanhemmat ja sisarukset

Vanhempien psyykkisessä terveydessä, alkoholinkäytössä ja rikollisuudessa ei ryhmien välillä ollut eroa (Taulukko 7). Vanhempien parisuhde oli verrokeilla viitteellisesti yleisemmin riitainen kuin indekseillä. Isän väkivaltaisuutta äitiä kohtaan oli runsaasti ja se oli tavallisempaa indeksien lapsuudenperheessä, ero on viitteellisesti merkitsevä. Äidin väkivaltaisuutta isää kohtaan oli hyvin vähän eikä ryhmien välillä ollut sen suhteen eroa.

Verrokeilla oli yleisemmin sisaruspuolia kuin indekseillä, ero oli tilastollisesti lähes merkitsevä. Indeksit olivat lapsuudenperheessään vanhimpia poikia viitteellisesti yleisemmin kuin verrokit. Lähes kahdella kolmasosalla indekseistä ja puolella verrokeista ei ollut vanhempaa veljeä. Sen sijaan nuorilla tilastollisesti merkitsevää eroa ryhmien välillä ei havaittu vaikka indeksit olivatkin yli kahdessa kolmasosassa tapauksista vanhimpia veljiä ja verrokit vain runsaassa puolessa tapauksista. Indeksit ja verrokit olivat yhtä yleisesti perheidensä nuorimpia lapsia.

Taulukko 7. Tutkittavien vanhempien mielenterveys, alkoholin käyttö, rikollisuus ja parisuhteen luonne sekä sisarusket lapsuudessa¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Isän psyykkinen terveys					n.s.
Ei hoitoa	80	84.2	71	84.5	
Psykiatrinen hoito	15	15.8	13	15.5	
Isän rikollisuus					n.s.
Ei tuomittu	76	79.2	64	77.1	
Tuomittu	20	20.8	19	22.9	
Isän alkoholinkäyttö					n.s.
Kohtuullista tai ei käyttänyt	59	55.1	50	53.2	
Erittäin runsasta	48	44.9	44	46.8	
Äidin psyykkinen terveys					n.s.
Ei hoitoa	81	85.3	77	86.5	
Psykiatrinen hoito	14	14.7	12	13.5	
Äidin rikollisuus					n.s.*
Ei tuomittu	98	100.0	86	96.6	
Tuomittu	0	0.0	3	3.4	
Äidin alkoholinkäyttö					n.s.
Kohtuullista tai ei käyttänyt	96	94.1	84	89.4	
Erittäin runsasta	6	5.9	10	10.6	
Isän väkivalta äitiä kohtaan					0.079
Ei	56	53.3	66	65.3	
Kyllä	49	46.7	35	34.7	
Äidin väkivalta isää kohtaan					n.s.*
Ei	104	100.0	96	97.0	
Kyllä	0	0.0	3	3.0	
Vanhempien riitaisuus					0.061
Ei	73	70.2	57	57.6	
Kyllä	31	29.8	42	42.4	
Tutkittavalla vanhempia veljiä					0.052
Ei	67	63.2	53	50.0	
Kyllä	39	36.8	53	50.0	
Tutkittavalla sisaruspuolia					0.029
Ei	82	78.1	67	64.4	
Kyllä	23	21.9	37	35.6	

¹N:n määrä vaihtelee puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.4 Suhde isään

Verrokeilla isä oli poissa lapsuudenkodista erittäin paljon yleisemmin kuin indekseillä (Taulukko 8). Lähes puolella verrokeista ja runsaalla viidenneksellä indekseistä isä lähti perheestä, kun tutkittava oli alle 16-vuotias. Indekseillä isä oli lapsuudessa yleisemmin pelottava kuin verrokeilla. Indekseillä isä oli puolessa tapauksista pelottavan ankara tai arvaamaton, mutta verrokeilla vain noin neljäsosassa tapauksista. Ero on tilastollisesti lähes merkitsevä. Ennen syytteenalaista tekoa indeksien isä oli pelottavan väkivaltainen tai arvaamaton lähes puolessa tapauksista, verrokkien isä harvemmin, vain runsaassa kymmenesosassa tapauksista. Ero on erittäin merkitsevä.

Indeksien suhde isään lapsuudessa oli yleisemmin alistuva kuin verrokeilla ja verrokeilla käytösongelmainen tai neutraali yleisemmin kuin indekseillä. Ero on viitteellisesti merkitsevä. Nuorten ryhmässä ryhmien välillä ei havaittu eroa; alistuvuutta ja käytösongelmaisuuksia oli lähes yhtä paljon eri ryhmissä. Ennen syytteenalaista tekoa nuoret indeksit olivat kuitenkin yleisemmin alistuvia kuin nuoret verrokkit ja nuoret verrokkit yleisemmin käytösongelmaisiksi tai neutraaleiksi (p=0.031).

Taulukko 8. Tutkittavan ja isän suhde¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Isänsä kanssa tekemisissä lapsuudessa					<0.001
Ei lainkaan tai alle 10 vuotta	12	11.2	19	18.1	
10-14 vuotta	11	10.3	29	27.6	
vähintään 16 vuotta	84	78.5	57	54.3	
Isä poissa lapsuudenkodista					<0.001
Ei	84	78.5	57	54.3	
Kyllä	23	21.5	48	45.7	
Isän suhde tutkittavaan lapsuudessa					0.047
Isä tavallinen	54	50.9	64	64.6	
Isä pelottavan ankara tai arvaamaton	52	49.1	35	35.4	
Tutkittavan suhde isään lapsuudessa					0.064 ²
Neutraali tai myönteinen	54	50.5	33	58.9	
Alistuva	29	27.1	8	14.3	
Käytösongelmainen	24	22.4	15	26.8	
Isän suhde tutkittavaan aikuisena					<0.001
Isä tavallinen	61	57.0	51	87.9	
Isä pelottavan ankara tai arvaamaton	46	43.0	7	12.1	
Tutkittavan suhde isään aikuisena					0.001
Neutraali tai myönteinen	33	30.8	32	55.2	
Alistuva	21	19.6	2	3.4	
Väkivaltainen	53	49.5	24	41.4	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

²Tilastollinen merkitsevyys laskettu vertaamalla alistuvia yhdistettyyn ryhmään neutraalit ja käytösongelmaisiksi

4.2.5 Suhde äitiin

Verrokkit menettivät äitinsä lapsuudessa indeksejä viitteellisesti yleisemmin (Taulukko 9). Lapsuudessa verrokkien äiti oli yleisemmin pelottavan ankara tai arvaamaton. Nuorten ryhmiä verrattaessa havaittiin, että indeksien ja verrokkien äidit olivat olleet yhtä usein pelottavan ankaria tai arvaamattomia. Aikuisuudessa äidin suhtautumisessa indekseihin ja verrokkeihin ei ollut eroa.

Indeksien suhde äitiin oli ollut lapsuudessa viitteellisesti yleisemmin alistuva ja verrokkien viitteellisesti yleisemmin käytösongelmainen. Nuorten aineistossa tällaista eroa ei havaittu. Ennen syytteenalaista tekoa indeksit olivat olleet viitteellisesti yleisemmin alistuvia kuin verrokkit.

Taulukko 9. Tutkittavan ja äidin suhde¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Äidin menetys lapsuudessa					0.090
Ei	94	87.9	84	79.2	
Kyllä	13	12.1	22	20.8	
Äidin suhde tutkittavaan lapsuudessa					0.034*
Äiti turvallinen	102	99.0	97	93.3	
Äiti pelottavan ankara tai arvaamaton	1	1.0	7	6.7	
Tutkittavan suhde äitiin lapsuudessa					0.076
Myönteinen	64	62.1	57	54.8	
Alistuva	19	18.4	13	12.5	
Käytösongelmainen	20	19.4	34	32.7	
Äidin suhde tutkittavaan aikuisena					n.s.*
Äiti turvallinen	91	100.0	78	96.3	
Äiti pelottavan ankara tai arvaamaton	0	0.0	3	3.7	
Tutkittavan suhde äitiin aikuisena					n.s.*
Myönteinen	52	56.5	51	63.8	
Alistuva	7	7.6	1	1.3	
Väkivaltainen	33	35.9	28	35.0	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.6 Koulutus ja asevelvollisuus

Indekseillä oli viitteellisesti yleisemmin pitempi peruskoulutus, heistä lähes joka kymmenes oli käynyt ainakin osan lukiota, verrokeista vain pari prosenttia (Taulukko 10). Verrokeilla oli yleisemmin eli yli puolella maininta sopeutumisongelmista koulussa.

Indekseistä maininta oli vain reilusti alle puolella. Verrokeilla oli ollut jonkin verran yleisemmin tukiopetusta sekä oppimisvaikeuksien että käytösongelmien takia kuin indekseillä, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Sen sijaan indeksit olivat käyneet normaalin koulun yleisemmin kuin verrokkit eli verrokeilla oli yleisemmin erityisopetukseen johtaneita ongelmia ($p=0.048$)

Indekseistä noin kolmasosalla oli ollut varusmiespalvelussa ongelmia: vapautus psyykkisistä syistä, keskeytys tai kurinpitotoimiin johtaneet rikkeet. Verrokeista yli puolella oli vastaavia ongelmia eli merkittävästi enemmän. Nuorten ryhmiä vertailtaessa tätä eroa ei ollut havaittavissa vaan molemmista ryhmistä vajaalla puolella oli ollut asepalveluksessa ongelmia. Sekä nuorista indekseistä että verrokeista yli kolmannes ei ollut vielä suorittanut asepalvelusta.

Indeksien ja verrokkien ammatillinen koulutus oli samanlainen, kummassakin ryhmässä vajaalla kolmasosalla oli ammattikoulutus. Vain muutamalla oli opisto- tai yliopistotasoinen koulutus.

Taulukko 10. Tutkittavien koulutus ja asevelvollisuus¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Peruskoulutus					0.070
Alle peruskoulu	47	43.9	56	52.8	
Peruskoulu	51	47.7	48	45.3	
Lukio osittain tai kokonaan	9	8.4	2	1.9	
Erityisopetus					n.s.
Ei	88	82.2	75	70.8	
Tukiopetus oppimisiongelman takia	6	5.6	8	7.5	
Tukiopetus käytösongelman takia	13	12.1	23	21.7	
Sopeutuminen kouluun					0.047
Ei vaikeuksia	62	57.9	47	44.3	
Maininta vaikeuksista	45	42.1	59	55.7	
Ongelmia asepalvelussa					0.006
Ei	66	64.7	46	45.5	
Kyllä	36	35.3	55	54.5	
Ammattikoulutus					n.s.*
Ei ammattikoulutusta	74	69.8	77	72.6	
Kurssimuotoinen koulutus	8	7.5	7	6.6	
Ammattikoulu	19	17.9	20	18.9	
Ammattiopisto tai akateeminen	5	4.7	2	1.9	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.7 Ihmissuhteet ja perhe

Ihmissuhteissa ja parisuhteen muodostamisessa indeksien ja verrokkien välillä oli useita tilastollisesti merkitseviä eroja (Taulukko 11). Yli kaksi kolmasosaa indekseistä asui vielä vanhempiensa luona, verrokeista taas selvästi harvempi eli alle kolmasosa. Indekseistä lähes kahdella kolmesta oli ollut kontaktivaikeuksia seurustelusuhteissa, kun verrokeista ongelmia oli ollut alle puolella eli merkitsevästi harvemmallalla. Nuorten ryhmässä ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä, sillä verrokeistakin runsaalla puolella oli ollut seurusteluongelmia ($p=0.157$). Verrokeista erittäin merkitsevästi useampi eli lähes puolet oli ollut parisuhteessa, indekseistä vain noin joka viides. Myös rikoksen tekohetkellä merkittävästi useampi verrokeista kuin indekseistä oli parisuhteessa. Kolmasosalla verrokeista oli lapsia, indekseistä noin joka kymmenennellä.

Taulukko 11. Tutkittavan ihmissuhteet ja perhe¹.

Muuttuja	Tutkittavat		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Kotoa poislähtö					<0.001
Alle 18 vuotiaana	7	6.8	23	23.7	
18-21vuotiaana	14	13.6	25	25.8	
Yli 22 vuotiaana	9	8.7	19	19.6	
Yhä kotona	73	70.9	30	30.9	
Seurustelusuhteet					0.005
Ei ongelmia	39	38.2	59	57.8	
Kontaktivaikeuksia	63	61.8	43	42.2	
Parisuhteet					<0.001
Ei	83	78.3	57	54.3	
On tai on ollut	23	21.7	48	45.7	
Lapsia					<0.001
Ei	92	87.6	70	66.0	
On	13	12.4	36	34.0	
Siviilisääty					0.014
Avo- tai avioliitossa	10	9.3	23	21.5	
Naimaton	97	90.7	84	78.5	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

4.2.8 Työ ja sosioekonominen asema

Alle puolella indekseistä oli työttömyyttä eli merkitsevästi harvemmallalla kuin verrokeista, joista vajaat kaksi kolmasosaa oli ollut pitempään työttömänä (Taulukko 12). Indekseistä vajaa viidesosa oli psyykkisistä syistä työkyvyttömiä, verrokeista puolet vähemmän. Ero

oli merkitsevä. Indekseistä ja verrokeista kuului yli puolet neljänteen sosiaaliryhmään, ryhmien välillä ei ollut eroa. Nuorten ryhmien vertailussa tulokset olivat vastaavat.

Taulukko 12. Tutkittavan työ ja sosioekonominen asema¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Työttömyys					0.0053
Ei	22	20.6	6	5.7	
1-2 työttömyysjaksoa	35	32.7	37	35.2	
Runsaasti	50	46.7	62	59.0	
Työkyky					0.014
Työkykyinen	84	78.5	97	90.7	
Työkyvytön	23	21.5	10	9.3	
Työkyvyttömyyden syy					0.039
Työkykyinen tai somaattisesti työkyvytön	89	83.2	98	92.5	
Työkyvytön psyykkistä syistä	18	16.8	8	7.5	
Sosiaaliryhmä					n.s.
1.-3. sosiaaliryhmä	40	37.4	29	27.4	
4. sosiaaliryhmä	67	62.6	77	72.6	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

4.2.9 Tutkittavan psyykinen ja fyysinen terveydentila

4.2.9.1 Terveydentila lapsuudessa

Indekseillä ja verrokeilla oli ollut lapsuudessaan yhtä paljon erilaisia kehitysongelmia (Taulukko 13): puheen kehityksen häiriöitä alle kymmenesosalla, kävelyn oppimiseen liittyviä ongelmia noin puolella, kastelua runsaalla puolella, tuhimista noin puolella, psykosomaattisia oireita runsaalla puolella ja neuroottisia oireita neljällä viidestä. Kaikkiaan jonkinlaisia kehitysongelmia indekseillä ja verrokeilla oli yhtä paljon, noin yhdeksällä kymmenestä. Toisin sanoen lähes jokaisella tutkimuksessa mukana olleella henkilöllä oli ollut jokin kehitysongelma. Ainoastaan käytöshäiriöiden suhteen indeksien ja verrokkien välillä oli selvä ero, lähes yhdeksällä kymmenestä verrokista oli käytöshäiriöitä, mutta indekseistä vain noin seitsemällä kymmenestä. Kasvatusneuvolassa oli saanut hoitoa noin viidesosa indekseistä ja noin neljäsosa verrokeista, tässä ei ollut tilastollista eroa. Lastenpsykiatrisella osastolla hoitoa oli saanut alle kymmenesosa molemmista ryhmistä. Nuorten ryhmien vertailussa tulokset olivat vastaavat.

Taulukko 13. Tutkittavien psyykkinen ja fyysinen terveydentila lapsuudessa¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Puheen oppimisen ongelmia					n.s.
Ei	93	91.2	90	92.8	
Kyllä	9	8.8	7	7.2	
Kävelyn oppimisen ongelmia					n.s.
Ei	55	51.9	51	49.5	
Kyllä	51	48.1	52	50.5	
Kastelua					n.s.
Ei	47	44.3	37	35.6	
Kyllä	59	55.7	67	64.4	
Tuhrimista					n.s.
Ei	54	50.9	50	48.5	
Kyllä	52	49.1	53	51.5	
Psykosomaattisia oireita					n.s.
Ei	51	48.1	45	43.7	
Kyllä	55	51.9	58	56.3	
Neuroottisia oireita					n.s.
Ei	19	17.9	20	19.4	
Kyllä	87	82.1	83	80.6	
Käytöshäiriöitä					0.016
Ei	31	29.2	16	15.4	
Kyllä	75	70.8	88	84.6	
Jokin edellä mainittu kehitysongelma					n.s.
Ei	11	10.4	5	4.8	
Kyllä	95	89.6	99	95.2	
Hoito kasvatusneuvolassa					n.s.
Ei	86	80.4	79	74.5	
Kyllä	21	19.6	27	25.5	
Hoito lastenpsykiatrisella osastolla					n.s.
Ei	103	96.3	96	92.3	
Kyllä	4	3.7	8	7.7	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

4.2.9.2 Terveydentila nuoruudessa ja aikuisena

Nuoruudessa ja aikuisena indekseistä ja verrokeista lähes yhtä moni, runsaat kaksi kolmannesta, oli saanut jonkinlaista psykiatrista hoitoa (Taulukko 14). Avohoitoa nuorena tai aikuisena oli saanut runsas puolet verrokeista ja vajaa puolet indekseistä:

mielenterveystoimistossa oli käynyt vajaa puolet, A-klinikalla kymmenesosa ja muussa avohoidossa runsas viidennes tutkittavista.

Psykiatrisessa hoidossa oli ollut noin puolet indekseistä ja vajaa puolet verrokeista. Sairaalahoidossa päädiagnoosi oli psykoosi noin viidesosalla indekseistä ja alle kymmenesosalla verrokeista. Verrattaessa psykoosin sairastaneita kaikkiin muihin tutkittaviin indeksien ja verrokkien ero oli merkitsevä ($p=0.010$). Persoonallisuushäiriöstä tai alkoholiuongelmasta kärsiviä oli indekseistä vajaa kolmannes ja verrokeista kolmannes. Neuroottisia häiriöitä oli molemmissa ryhmissä alle viidellä prosentilla. Somaattisia sairauksia ja aivovammoja tai -sairauksia oli molemmissa ryhmissä yhtä paljon, noin joka kymmenennellä. Näiden muiden sairausryhmien osalta indeksien ja verrokkien välillä ei ollut eroa. Nuorten ryhmän tulokset olivat vastaavia.

Taulukko 14. Tutkittavien psyykinen ja fyysinen terveydentila nuorena ja aikuisena¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Psykiatrinen hoito yleensä					n.s.
Ei	35	32.7	30	28.3	
Kyllä	72	67.3	76	71.7	
Psykiatrinen avohoito					n.s.
Ei	55	51.4	47	44.8	
Kyllä	52	48.6	58	55.2	
Psykiatrinen sairaalahoido					n.s.
Ei	53	49.5	58	55.2	
Kyllä	54	50.5	47	44.8	
Päädiagnoosi sairaalassa					0.077*
Ei hoitoa	53	49.5	58	54.7	
Psykoosi	21	19.6	8	7.5	
Persoonallisuushäiriö/päihdeongelma	29	27.1	35	33.0	
Neuroosi	4	3.7	5	4.7	
Somaattinen sairaus					n.s.
Ei	93	86.9	97	91.5	
Vakava somaattinen sairaus	14	13.1	9	8.5	
Aivovamma/sairaus					n.s.
Ei	93	86.9	96	90.6	
Kyllä	14	13.1	10	9.4	

¹N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

*Fisherin tarkka testi

4.2.10 Aiempi rikollisuus ja nykyrikos

Indekseistä noin puolet ja verrokeista noin kolme neljäsosaa oli aiemmin tuomittu jostain rikoksesta, ero oli erittäin merkitsevä (Taulukko 15). Verrokeilla oli myös väkivaltarikoksia yleisemmin kuin indekseillä. Nuorten ryhmässä verrokeilla oli aiempia tuomioita yleisemmin kuin indekseillä, mutta väkivaltarikosten yleisyydessä ero ei ollut merkitsevä, indekseistä neljäsosalla ja verrokeista kolmasosalla oli ollut aiempi väkivaltarikos. Verrokeista vajaat puolet oli saanut vankilatuomion, indekseistä noin neljäsosa.

Indeksien ja verrokkien nykyrikoksen rikosnimikkeet olivat samat kaltaistuksen mukaisesti. Näistä nykyrikoksista noin puolet oli henkirikoksia, pääasiassa tappoja. Henkirikoksen yritykseksi tulkittuja tekoja oli runsas neljäsosa. Törkeitä pahoinpitelyjä oli noin kymmenesosa rikoksista. Muita väkivaltarikoksia, joihin kuuluvat esimerkiksi pahoinpitely, ryöstö ja laiton uhkaus, oli alle kymmenesosa tapauksista. Konfliktityypeissä oli suurin ero siinä, että verrokkien teoista runsas kymmenesosa oli parisuhdekonflikteja, joita ei määritelmällisesti ollut indekseillä. Parisuhdekonfliktit pois lukien indekseillä oli uhrinsa kanssa erittäin merkitsevästi yleisemmin ongelmanratkaisuja ja harvemmin ryypyyriitoja ja kunniakiistoja. Uhrin uhkaavaa käytöstä oli yhtä yleisesti indeksien ja verrokkien tekemissä rikoksissa. Indeksit tekivät verrokkeja yleisemmin rikoksensa ampumalla tai tylpällä esineellä lyöden ja verrokkit taas indeksejä yleisemmin lyömällä ilman apuvälinettä tai teräaseella, lähinnä puukolla. Tekotavassa ei kuitenkaan ollut tilastollista eroa. Indekseillä ja verrokeilla oli yhtä tavallisesti ylitappamista henkirikostapauksissa.

Taulukko 15. Tutkittavan aiemmat rikokset ja nykyrikos¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Aikaisempia rikoksia					<0.001
Ei	51	47.7	27	25.2	
Kyllä	56	52.3	80	74.8	
Aiempiä väkivaltarikoksia					0.032
Ei	77	72.0	62	57.9	
Kyllä	30	28.0	45	42.1	
Aiempi vankilatuomio					0.003
Ei	79	76.0	58	56.3	
Kyllä	25	24.0	45	43.7	
Nykyrikoksen tyyppi					
Murha	12	11.2			
Murhan yrityk	7	6.5			
Tappo	46	43.0			
Tapon yrityk	22	20.6			
Törkeä pahoinpitely	12	11.2			
Muu väkivaltarikos	8	7.5			
Rikoksen konfliktityyppi					<0.001
Ryypyyriita	9	8.4	23	21.5	
Ongelmanratkaisu	42	39.3	15	14.0	
Kunniakiista	20	18.7	25	23.4	
Muun rikoksen yhteydessä	4	3.7	13	12.1	
Mielenterveyden häiriö	32	29.9	10	9.3	
Muu	0	0.0	6	5.6	
(Parisuhdekonflikti)	0	0.0	15	14.0	
Uhrin uhkaava käytös tekotilanteessa					n.s.
Ei	94	87.9	94	87.9	
Kyllä	13	12.1	13	12.1	
Rikoksen tekotapa					n.s.
Lyömällä tai potkimalla	5	4.7	10	9.3	
Kuristamalla	5	4.7	8	7.5	
Lyömällä tylpällä esineellä	15	14.0	7	6.5	
Teräaseella	47	43.9	57	53.3	
Ampumalla	33	30.8	22	20.6	
Muulla tavoin	2	1.9	3	2.8	
Kohtuuton väkivalta henkirikoksissa					n.s.
Ei	44	73.3	45	73.8	
Kyllä	16	26.7	16	26.2	

¹ N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

4.2.11 Mielentilatutkimuksen päätelmät

4.2.11.1 Tutkimuslöydökset

Verrokkit olivat olleet selvästi yleisemmin humalassa syytteenalaisen rikoksen tehdessään kuin indeksit (Taulukko 16). Sen sijaan muiden päihteiden, kuten huumaavien lääkkeiden ja huumeiden käytössä ei ollut eroa. Indekseistä useampi, runsas kymmenesosa, oli psykiatrisessa avo- tai sairaalahoidossa teon aikana kuin verrokeista. Nuorten ryhmässä ei tilastollista merkitsevyyttä voitu laskea ryhmien pienuuden takia.

Indeksien ja verrokkien aivosähkökäyrissä ei todettu eroa. WAIS-tutkimuksen perusteella indekseistä vajaalla kolmasosalla oli heikkolahjaisuutta tai henkistä kehitysvammaisuutta kun verrokeilla vastaavaa oli viidesosalla. Ero on viitteellisesti merkitsevä. Nuorten ryhmässä ero ei ole tilastollisesti merkitsevä: indekseistä neljäsosalla ja verrokeista vajaalla viidesosalla oli heikkolahjaisuutta tai kehitysvammaisuutta.

Taulukko 16. Mielentilatutkimuksen löydökset¹.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N	%	N	%	
Teon aikana päihtynyt alkoholista					<0.001
Ei	34	32.4	13	12.4	
Kyllä	71	67.6	92	87.6	
Teon aikana päihtynyt muusta huumaavasta aineesta					n.s.
Ei	94	90.4	82	82.8	
Kyllä	10	9.6	17	17.2	
Teon aikana päihtynyt					0.002
Ei	30	28.6	12	11.4	
Kyllä	75	71.4	93	88.6	
Rikosta tehdessään psykiatrisessa hoidossa					0.039
Ei	95	88.8	102	96.2	
Kyllä	12	11.2	4	3.8	
EEG-löydös					n.s.
Normaali	72	79.1	69	74.2	
Rajalöydös	3	3.3	9	9.7	
Poikkeava	16	17.6	15	16.1	
Älykkyydosamäärä					0.053
Lahjakas tai tavallinen	71	68.3	84	80.0	
Heikkolahjainen tai kehitysvammainen	33	31.7	21	20.0	

¹ N:t vaihtelevat puuttuvien tietojen takia

4.2.11.2 *Mielentilatutkimuslausunnon johtopäätökset*

Indekseille asetettiin mielentilatutkimuksen perusteella selvästi yleisemmin psykoosidiagnooseja kuin verrokeille (Taulukko 17): vajaa kolmannes indekseistä todettiin mielentilatutkimuksessa psykoottiseksi, verrokeista runsas kymmenesosa. Nuorten ryhmässä merkitsevää eroa ei havaittu, indekseistä viidesosa ja verrokeista kymmenesosa oli psykoottisia.

Indekseillä oli lähes merkitsevästi yleisemmin masennus- ja neuroosidiagnooseja. Verrokeista vajaalla kahdella kolmasosalla oli päihdediagnosi, mutta indekseistä vain runsaalla kolmanneksella. Verrokeista neljällä viidestä oli persoonallisuushäiriödiagnosi, mutta indekseistä vain runsaalla puolella. Sekä päihdediagnosien että persoonallisuushäiriöiden ero ryhmien välillä oli erittäin merkitsevä. Nuorten ryhmässä erot olivat samansuuntaisia, mutta vain viitteellisesti merkitseviä. Molemmissa ryhmissä vajaamielisyyttä oli muutamalla prosentilla tapauksista. Aivovammoja tai -sairauksia oli molemmissa ryhmissä noin joka kahdennellakymmenennellä. Indekseistä vajaalla puolella todettiin persoonallisuudessa tukeutuvuustaipumusta, mutta verrokeista vain kolmasosalla. Ero oli tilastollisesti viitteellisesti merkitsevä.

Indekseistä vajaa kolmannes arvioitiin mielentilatutkimuslausunnossa syyntakeettomiksi, mutta verrokeista vain runsas kymmenesosa. Täyttä ymmärrystä vailla olevia oli indekseistä noin puolet ja verrokeista noin kaksi kolmasosaa. Täydessä ymmärryksessä olevia oli verrokeista noin neljäsosa ja indekseistä vajaa viidesosa. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä.

Lausunnon laatijan ja TEO:n erityisistunnon arviot rikoksesta syytetyn syyntakeisuudesta erosivat jossain määrin toisistaan. Erityisistunto muutti lähinnä verrokkiryhmässä muutaman täyttä ymmärrystä vailla –arvion täydessä ymmärryksessä – arvioksi.

Taulukko 17. Mielentilatutkimuslausunnon johtopäätökset.

Muuttuja	Indeksit		Verrokkit		Ero p-arvo
	N ¹	%	N	%	
Psykoosidiagnoosi					0.004
Ei	76	71.0	93	86.9	
Kyllä	31	29.0	14	13.1	
Päihdediagnoosi					0.001
Ei	64	59.8	40	37.4	
Kyllä	43	40.2	67	62.6	
Persoonallisuushäiriödiagnoosi					<0.001
Ei	45	42.1	21	19.6	
Kyllä	62	57.9	86	80.4	
Tukeutuvuustaipumus					0.068
Ei	59	55.1	72	67.3	
Kyllä	48	44.9	35	32.7	
Masennusdiagnoosi					n.s.
Ei	93	86.9	97	90.7	
Kyllä	14	13.1	10	9.3	
Neuroosidiagnoosi					n.s.
Ei	98	91.6	102	95.3	
Kyllä	9	8.4	5	4.7	
Vajaamielisyysdiagnoosi					n.s.
Ei	100	93.5	102	95.3	
Kyllä	7	6.5	5	4.7	
Aivovamma- tai sairausdiagnoosi					n.s.
Ei	100	93.5	101	94.4	
Kyllä	7	6.5	6	5.6	
Arvio syyntakeisuudesta, lausunnon antaja					0.002
Täydessä ymmärryksessä	18	16.8	26	24.3	
Täyttä ymmärrystä vailla	56	52.3	69	64.5	
Ymmärrystä vailla	33	30.8	12	11.2	
Arvio syyntakeisuudesta, TEO ¹					0.001
Täydessä ymmärryksessä	18	17.0	30	28.0	
Täyttä ymmärrystä vailla	55	51.9	65	60.7	
Ymmärrystä vailla	33	31.1	12	11.2	

¹v. 1973-91 ääkintöhallituksen, v. 1991-92 Sosiaali- ja terveyshallituksen ja v. 1992-96 TEO:n erityisistunto.

4.2.12 Sosiaalisen eristäytymisen ja psyykkisen sairastavuuden yhteydet

Indeksit asuivat verrokkeihin verrattuna merkitsevästi yleisemmin kotona (s. 112), heillä oli yleisemmin seurusteluongelmia (s. 112) ja harvemmin parisuhteita (s. 112). Indekseillä ja verrokeilla havaittiin myös eroja psyykkisessä sairastavuudessa ja tukeutuvuudessa (s. 120). Näiden tekijöiden yhteyksien selvittämiseksi tehtiin logistinen regressioanalyysi, jossa tutkittiin kotona asumisen todennäköisyyttä indekseillä ja verrokeilla suhteessa psyykkisiin sairauksiin, tukeutuvuuteen ja ikään (Taulukko 18).

Vanhempien luona asumista ennusti parhaiten kuuluminen indeksien ryhmään, sillä indeksien vakioitu OR-luku (Odds Ratio) oli yli viisinkertainen verrokkeihin verrattuna eli indekseillä oli tilastollisesti merkitsevästi suurempi todennäköisyys asua kotona kuin verrokeilla. Psykoottisuus tai kehitysvammaisuus, persoonallisuushäiriö tai päihdeongelma ja masennus tai neuroottinen häiriö eivät ennustaneet vanhempien luona asumista. Todettuun tukeutuvuuteen liittyi lähes kaksinkertainen todennäköisyys kotona asumiseen. Tulos oli tilastollisesti viitteellisesti merkitsevä. Kaikissa edellä mainituissa regressioanalyysissä tutkittavien iän mahdollinen sekoittava vaikutus otettiin huomioon.

Taulukko 18. Kotona asumisen todennäköisyys indekseillä ja verrokeilla.

Muuttuja	Asui kotona		OR-luku ¹	95%:n Luottamusväli	X ² -testin p-arvo
	N	%-osuus			
Tutkimusryhmä					
Kontrollit (vertailuluokka)	30	30.9	1.0		
Indeksit	73	70.9	5.4	2.7-10.6	<0.001
Psykoosi tai kehitysvamma					
Ei (vertailuluokka)	78	49.4	1.0		
Kyllä	25	59.5	1.4	0.6-3.4	0.54
Persoonallisuushäiriö tai päihdeongelma					
Ei (vertailuluokka)	30	71.4	1.0		
Kyllä	73	46.2	0.6	0.2-1.6	0.14
Masennus tai neuroosi					
Ei (vertailuluokka)	83	49.7	1.0		
Kyllä	20	60.6	1.1	0.4-2.7	0.62
Tukeutuvaustaipumus					
Ei (vertailuluokka)	56	45.9	1.0		
Kyllä	47	60.3	1.8	0.9-3.6	0.073
Ikäryhmä					
Aikuiset (vertailuryhmä)	45	40.9	1.0		<0.001
Nuoret	58	64.4	3.8	1.9-7.5	

¹OR = Odds Ratio

4.3 Mielentilatutkimusaineiston indeksien vertailu keskenään

4.3.1 Nuorten ja aikuisten indeksien vertailu

Tutkimuksessa vertailtiin alle 24-vuotiaiden ja yli 24-vuotiaiden isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytettyjen eroja. Nuoria oli ryhmästä 47 eli 43.7 prosenttia ja 24-vuotiaita tai vanhempia oli 60 eli 56.3 prosenttia. Ryhmien keskimääräiset iät olivat 20.6 vuotta ja 32.0 vuotta. Keskihajonta oli nuorilla 1.9 ja aikuisilla 8.1.

Nuorten syntyperä oli yleisemmin avioton kuin aikuisilla ($p=0.047$). Nuorista indekseistä aviottomia lapsia oli kolme ja aikuisten ryhmässä ei yhtään. Nuorten vanhemmat olivat viitteellisesti harvemmin neljännessä sosiaaliluokasta kuin aikuisten vanhemmat ($p=0.087$). Nuorten vanhemmista runsas kymmenesosa ja aikuisten vanhemmista noin kolmasosa oli neljännessä sosiaaliluokasta.

Nuorten suhde isään ja äitiin lapsuudessa oli ollut yleisemmin käytösongelmainen ja aikuisten suhde alistuva tai neutraali. Äidin osalta ero oli viitteellisesti merkitsevä ($p=0.079$), mutta isän osalta ero ei ollut merkitsevä. Nuorien uhreista runsas kymmenesosa (kuusi tapausta) ja aikuisten surmaamista vajaa kymmenesosa (neljä tapausta) oli isäpuolia. Ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Nuoret asuivat lähes merkitsevästi yleisemmin kotona vanhempien luona kuin aikuiset ($p=0.016$). Nuorista yli neljä viidestä ja aikuisista vajaa kaksi kolmasosaa asui yhä kotona. Nuorilla oli ollut viitteellisesti yleisemmin sopeutumiso ongelmia koulussa kuin aikuisilla: nuorista runsaalla puolella ja aikuisista runsaalla kolmasosalla.

Nuorilla oli ollut aiemmin viitteellisesti harvemmin psykiatrisia sairaalahoitoja kuin aikuisilla ($p=0.066$). Nuorista reilusti alle puolet ja aikuisista vajaa kaksi kolmasosaa oli ollut psykiatrisessa sairaalahoidossa. Nuorilla oli ollut aiemmin harvemmin psykooseja kuin aikuisilla. Nuorista vain muutamalla prosentilla ja aikuisista lähes kolmasosalla oli ollut psykoosi. Muita diagnooseja oli ollut suunnilleen yhtä paljon.

Nuorilla oli ollut yleisemmin rikoksia kuin aikuisilla ($p=0.029$). Nuorista runsas kolmannes ja aikuisista vajaa kaksi kolmannesta oli tehnyt aiemmin rikoksen. Sen sijaan väkivaltarikoksia oli ollut nuorilla ja aikuisilla lähes yhtä paljon, runsaalla neljänneksellä nuorista ja vajaalla kolmanneksella aikuisista.

Nuorten tekemän rikoksen konfliktityyppi oli merkitsevästi yleisemmin ongelmanratkaisu kuin aikuisilla, joilla taas oli yleisemmin kyseessä mielenterveyshäiriö tai kunniakiista ($p=0.040$). Uhrin uhkaavuudessa ennen rikosta ei ollut eroa nuorten ja aikuisten välillä. Nuoret olivat tehneet nykyrikoksen merkitsevästi harvemmin kuin aikuiset kuristamalla tai lyömällä tylpällä esineellä ja yleisemmin kuin aikuiset teräaseella lyömällä tai ampumalla ($p=0.007$). Nuoret olivat tehneet rikoksen ylitappamalla hiukan yleisemmin kuin aikuiset, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Nuoret olivat nykyrikoksen tehdessään viitteellisesti merkitsevästi harvemmin päihteen vaikutuksen alaisia kuin aikuiset ($p=0.093$). Vajaa kaksi kolmasosaa nuorista ja yli kolme neljäsosaa aikuisista oli ollut päihtynyt rikoksen tehdessään. Nuorista vain pari prosenttia, mutta aikuisista lähes viidesosa oli psykiatrisessa hoidossa syytteenalaisen rikoksen aikana ($p=0.008$). Nuorilla oli harvemmin psykoosidiagnoosi mielentilatutkimuslausunnossa kuin aikuisilla ($p=0.047$), nuorista alle viidesosa ja

aikuisista yli kolmasosa oli psykoottinen syytteenalaisen rikoksen tehdessään. Muissa diagnooseissa ei ollut eroa. Nuoret todettiin viitteellisesti harvemmin ymmärrystä vailla oleviksi ja yleisemmin täyttä ymmärrystä vailla oleviksi kuin aikuiset ($p=0.091$). Nuorista viidennes ja aikuisista yli kolmannes oli ymmärrystä vailla. Nuorista lähes kaksi kolmasosaa ja aikuisista alle puolet oli täyttä ymmärrystä vailla. TEO:n erityisistunnon arviot syntyneisyydestä poikkesivat hieman lausunnonantajien arvioista.

4.3.2 Vuosina 1973-84 ja 1985-96 tutkittujen indeksien vertailu

Tutkimuksessa vertailtiin vuosina 1973-84 ja 1985-96 mielentilatutkimuksessa olleita indeksejä toisiinsa. Vuosina 1973-84 tutkittujen ($N = 57$) eli aiemman ryhmän keski-ikä oli 25.9 vuotta, vuosina 1985-96 (50) tutkittujen eli myöhemmän ryhmän 28.2 vuotta. Ero ei ollut merkitsevä.

Aiemmassa ryhmässä oli viitteellisesti enemmän neljänteen sosiaaliluokkaan kuuluvia kuin myöhemmässä ryhmässä ($p=0.084$), aiemmasta ryhmästä yli kaksi kolmasosaa ja myöhemmästä ryhmästä yli puolet kuului neljänteen sosiaaliluokkaan. Aiemmassa ryhmässä oli runsas puolet vanhimpia poikia, kun myöhemmässä ryhmässä heitä oli lähes kolme neljäsosaa ($p=0.042$). Aiemman ryhmän tutkituilla oli harvemmin sisaruspuolia, runsaalla kymmenesosalla, kun myöhemmän ryhmän tutkituilla heitä oli lähes kolmanneksella ($p=0.044$). Aiemman ryhmän tutkittujen isillä oli viitteellisesti yleisemmin, runsaalla neljäsosalla, aiempia tuomioita rikoksista, kun myöhemmän ryhmän tutkittujen isillä tuomioita oli vain runsaalla kymmenesosalla. ($p=0.089$).

Aiemman ryhmän tutkituilla oli vähemmän peruskoulutusta kuin myöhemmän ryhmän tutkituilla ($p=0.008$), aiemmassa ryhmässä vähintään peruskoulun käyneitä oli alle puolet, myöhemmässä ryhmässä lähes kolme neljäsosaa. Aiemmassa ryhmässä oli jonkin verran vähemmän tukiopetukseen, apukouluun tai tarkkailuluokalle joutuneita kuin myöhemmässä ryhmässä, mutta ero ei ollut merkitsevä. Seurusteluun liittyviä ongelmia oli aiemmassa ryhmässä jonkin verran enemmän kuin myöhemmässä ryhmässä, mutta ero ei myöskään ollut merkitsevä.

Aiemmassa ryhmässä oli yleisemmin puheen kehitykseen liittyviä ongelmia kuin myöhemmässä ryhmässä ($p=0.020$). Aiemmassa ryhmässä oli myöhempään ryhmään verrattuna selvästi yleisemmin seuraavia lapsuuden kehitykseen liittyviä ongelmia ($p<0.001$): kävelyn oppimisvaikeutta, kastelua, tuhrimista, psykosomaattisia oireita, neuroottisia oireita ja käytöshäiriöitä. Kaikkiaan aiemmassa ryhmässä oli kehityshäiriötä yleisemmin kuin myöhemmässä ryhmässä ($p= 0.002$): aiemmasta ryhmästä lähes jokaisella oli ollut jokin kehityshäiriö, kun myöhemmässä ryhmässä ongelmia oli ollut neljällä viidestä. Kasvatusneuvolatoitoa oli aiemmassa ryhmässä vähemmän kuin myöhemmässä ryhmässä, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Aiemmassa ryhmässä oli enemmän psykiatrista avohoitoa aikuisena kuin myöhemmässä ryhmässä ($p=0.027$). Psykiatrisia sairaalahoitoja oli yhtä yleisesti.

Isään kohdistuneen rikoksen tyyppissä oli viitteellisesti eroa ryhmien välillä: aiemmassa ryhmässä oli yli kymmenesosassa tapauksista syytteenalaisena rikoksena ryöstö, laiton uhkaus tai (tavallinen) pahoinpitely, kun myöhemmässä ryhmässä ei ollut yhtään tällaista

tapausta. Aiemmassa ryhmässä oli enemmän sekä murhia että tappoja, myöhemmässä taas murhan yrityksiä ja tapon yrityksiä. Törkeitä pahoinpitelyjä oli hiukan enemmän myöhemmässä ryhmässä. Aiemmassa ryhmässä oli harvemmin eli puolella tutkittavista persoonallisuushäiriödiagnoosi, kun myöhemmässä ryhmässä persoonallisuushäiriödiagnoosi oli kahdella kolmasosalla ($p=0.048$). Aiemmassa ryhmässä oli harvemmin eli alle joka kymmenennellä masennusdiagnoosi, kun myöhemmässä ryhmässä masennusdiagnoosi oli joka viidennellä ($p=0.047$). Muutoin diagnooseissa ei ollut eroja.

4.4 Isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistaneet tekijät

Tässä osassa tutkimusta aiemmin indekseiksi nimettyjä isäänsä kohdistuneesta väkivallasta syytettyjä tutkittavia nimitetään pojiksi.

Vertailtaessa isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneitä poikia muihin väkivaltarikoksen tehneisiin miehiin muodostui yleiskuva heistä. He eivät olleet yhtä hankalista lapsuuden olosuhteista ja heidän suvussaan ja heillä itsellään ei ollut yhtä yleisesti aiempaa väkivaltaisuutta kuin muilla väkivaltarikoksen tehneillä miehillä. Vertailu näihin muihin miehiin ei kuitenkaan antanut kovin jäsentynyttä tietoa heidän isää kohtaan tekemänsä rikoksen taustalla olevista tekijöistä, sillä ennalta laaditun muuttujaluettelon pohjalta ei ollut mahdollista luokitella tutkimusprosessin aikana tarkentuneita altistavia tekijöitä.

Vasta aineistoon tutustumalla voitiin analysoida isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavia tekijöitä. Mielentilatutkimuslausuntojen tarkka lukeminen ja tapausten vertailu keskenään antoi mahdollisuuden eri tyyppisten tapausten jäsentelyyn. Mielentilatutkimuslausuntojen pohjalta luotiin aluksi luokittelu, jossa kukin isäänsä väkivaltaa kohdistanut tutkittava ja hänen rikokseensa liittyneet tekijät sijoitettiin yhteen valituista luokista (taulukko 19). Luokittelun tarkoituksena oli nostaa kunkin isään kohdistuneen rikoksen taustalla ollut keskeinen tekijä esiin.

Keskeisiksi altistaviksi tekijöiksi valikoitui viisi muuttujaa, joista kolme oli luokiteltu jo aiemmin: pojan väkivaltaisuus, pojan psykoottisuus ja isän alistavuus. Uusina muuttujina altistaviksi tekijöiksi valikoitui pojan riippuvuus ja äidin suojeleminen. Pojan riippuvuus tarkoitti samaa kuin aiemmin luokiteltu muuttuja pojan tukeutuvuus, mutta riippuvuudeksi luokiteltiin lisäksi aikuisen pojan jääminen asumaan kotiin epätavallisen pitkään kulttuuriset tekijät huomioon ottaen. Äidin suojeleksi tulkittiin isään kohdistunut väkivalta, joka tapahtui äidin suojaamiseksi isän väkivallalta tai alistamiselta. Näiden muuttujien luokittelun kriteerit on kuvattu yksityiskohtaisemmin liitteessä 5.

Taulukko 19. Isään kohdistuneet väkivallanteot keskeisen altistaneen tekijän mukaan.

Ryhmä	Tapaukset (N)	Osuus kaikista (%)
Poika väkivaltainen	32	29.9
Poika psykoottinen	33	30.8
Poika riippuvainen	4	3.7
Isä alistava	21	19.6
Poika suojeli äitiä	0	0.0
Muu	17	15.9
Yhteensä	107	99.9

Luokittelu osoittautui hankalaksi, koska ryhmään muut sijoittui noin kuudesosa tapauksista. Näissä tapauksissa mikään tutkituista altistavista tekijöistä ei ollut yksinään riittävän keskeinen väkivaltaisuuden selittäjä. Lisäksi yksi ryhmistä, äidin suojelu, jäi kokonaan ilman tapauksia, vaikka äidin suojelulla näytti olevan merkitystä lukuisissa tapauksissa. Tämän takia luotiin uusi tapausten jäsentelymalli, jossa oletettiin kussakin tapauksessa olevan useita altistavia tekijöitä. Aineisto jaettiin altistavien tekijöiden yleisyyden mukaan ryhmiin (Taulukko 20).

Taulukko 20. Isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavat tekijät¹.

Altistava tekijä	Tapaukset, joissa tekijä mukana		Tapaukset, joissa ainoa tekijä	
	N	Osuus (%) ²	N	Osuus (%)
Poika väkivaltainen	70	65.4	9	8.4
Poika psykoottinen	33	30.8	2	1.9
Poika riippuvainen	75	70.1	6	5.6
Isä alistava ja väkivaltainen	39	36.4	1	0.9
Poika suojeli äitiä isältä	22	20.6	0	0.0
Yhteensä	-	-	18 ³	16.8 ⁴

¹Kussakin tapauksessa voi olla useita altistavia tekijöitä

²Osuus tapausten kokonaismäärästä (N=107)

³Niiden tapausten lukumäärä, joissa vain yksi altistava tekijä

⁴Niiden tapausten osuus, joissa vain yksi altistava tekijä

Tässä luokittelussa saatiin pojan rikokseen liittyvät tekijät monipuolisemmin esiin. Vain noin kuudesosassa tapauksista todettiin pelkästään yksi altistava tekijä. Kaksi kolmesta pojasta oli ollut aiemmin väkivaltaisia. Joka kolmas pojista oli ollut kohtuuttoman alistetussa asemassa. Yli kaksi kolmesta pojasta oli poikkeuksellisen riippuvainen vanhemmistaan. Joka viides poika oli tehnyt syytteenalaisen rikoksensa

puolustaakseen äitiään isän väkivallalta tai alistamiselta. Joka kolmas poika oli psykoottinen teon tehdessään. Seuraavassa kuvataan kustakin ryhmästä tyypillinen esimerkki tapausselostuksena.

4.4.1 Poika oli väkivaltainen

Noin kahdella kolmasosalla pojista todettiin aiempaa väkivaltaista käytöstä. Runsas neljäsosa oli saanut väkivallastaan tuomion ja muut olivat mielentilatutkimuksesta kerättyjen tietojen perusteella olleet aiemmin väkivaltaisia lähipiirissään. Isään kohdistuneita väkivallantekoja oli ollut aiemmin runsaalla viidesosalla. Väkivaltataipumus oli vajaalla kymmenesosalla tutkittavista ainoa tutkituista seikoista esille tuleva syytteenalaiseen rikokseen liittyvä tekijä.

Tapausesimerkki 1.

Tutkittava oli 23-vuotias rakennusmies, joka asui satunnaisesti kavereiden luona tai yhdessä vanhempiensa ja sisaruksiensa kanssa. Tutkittava oli syytteessä isänsä murhan yrityksestä puukotettuaan leipäveitsellä tätä useita kertoja ylävartaloon. Tutkittava oli lapsuuden perheensä 1./5 lapsi.

Tutkittavan suvussa oli mielenterveysongelmia, alkoholismia ja väkivaltarikollisuutta. Isä oli alkoholisoitunut ja pahoinpiteli äitiä toistuvasti nuorempana. Äiti oli mielenterveysongelmien takia eläkkeellä. Tutkittavalla oli lapsena yökastelua, ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä, koti oli virikkeetön ja ankea. Tutkittava menestyi koulussa heikosti, mutta suoritti peruskoulun jälkeen ammattikoulun. Hän ei kyennyt suorittamaan asevelvollisuutta luvattomien poissaolojen, alkoholinkäytön ja väkivaltaisuuden takia. Tutkittavalla oli vain satunnaisia lyhyitä työsuhteita ammattikoulun jälkeen. Hänellä oli muutamia seurustelusuhteita, joista pisin kesti puoli vuotta. Tuolloin tutkittava asui tyttöystävän kanssa.

Tutkittava alkoholisoitui jo nuorena ja käytti myös kannabis-huumeita. Hänellä oli aiempia väkivalta- ja omaisuusrikoksia, joiden takia hän oli ollut vankilassa. Hän piti suhdettaan äitiin parempana kuin isään, mutta sanoi pelänneensä myös äitiä lapsena erityisesti tämän ollessa humalassa. Tutkittava ja ympäristö kokivat isän olleen tutkittavaa kohtaan ankarampi ja väheksyvämpi kuin muita lapsia kohtaan. Hän vihasi isäänsä jo alle murrosikäisenä ja sanoi murhayrityksen jälkeen, että isä ärsytti häntä juovuksissa, ja että ehkä hän yrittää tappaa isänsä uudelleen myöhemmin. Hän oli puukottanut isäänsä kerran aiemmin. Tutkittavan mielestä isä 'puukotutti' itsensä provosoimalla tutkittavan tietoisesti 'vittuilemalla' hänelle. Muutaman puukoniskun jälkeen isä sanoi tutkittavan mukaan, että 'eiköhän tämä jo riittää' eikä yrittänyt estää tai paeta.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavalla todettiin eristäytyvyyttä, epäluuloisuutta ja aggressiivista impulsiivisuutta. Hänellä oli väkivaltafantasioita ja ajoittaista todellisuudentajun vääristymää. Ihmisten joukossa hänellä todettiin paniikkireaktioita. Älyllisesti tutkittava todettiin keskitasoiseksi. Tutkittavalla diagnosoitiin epävakaa,

asosiaalinen ja psykoosipiirteinen persoonallisuus sekä alkoholismi. Lisäksi epäiltiin, että tutkittavalla olisi alkava skitsofrenia. Tutkittava oli isän murhan yrityksen tehdessään täyttä ymmärrystä vailla.

Tehdyn altistavien tekijöiden luokittelun mukaan tutkittavalla ei havaittu tekoonsa muita altistavia tekijöitä kuin *aiempi väkivaltaisuus*. Poika oli kyennyt omalla aggressiivisuudellaan estämään isän alistavan käytöksen, mutta oli ilmeisesti saanut psyykeensä pysyviä vammoja isän aiemmasta alistavuudesta. Hänellä oli muita yleisiä väkivaltaisuuksien riskiä lisääviä tekijöitä, kuten vaikeita mielenterveysongelmia ja päihteiden käyttöä. Lisäksi huomionarvoista on isän käytös, jossa voi nähdä viitteitä delegoidusta itsemurhasta. Pojan aggressiivisuuden voi nähdä joko geneettisesti periytyvänä ominaisuutena tai vaikeiden lapsuuden olojen tuottamana persoonallisuuden häiriintymisenä.

Muut altistavat tekijät. Useimmilla väkivaltaisilla pojilla oli myös muita altistavia tekijöitä isään kohdistuneelle väkivallalle. Taulukossa 21 on kuvattu aiemmin väkivaltaisesti käyttäytyneiden poikien muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät. Väkivaltaisuuksien lisäksi vajeissa neljäsosassa kaikista tapauksista pojalla oli psykoottisuutta, vajeissa puolessa tapauksista riippuvuutta, noin kuudesosassa isän alistavuutta ja muutamissa tapauksissa äidin suojelua.

Taulukko 21. Väkivaltaisen pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.

Muuttujat	Tapausten määrä	Osuus väkivaltaisista pojista (%)	Osuus kaikista pojista (%)
Poika psykoottinen	25	35.7	23.4
Poika riippuvainen	48	68.6	44.9
Isä alistava	17	24.3	15.9
Äidin suojelu isältä	5	7.1	4.7
Ei muita tekijöitä	8	11.4	7.5

Tapausesimerkki 2.

Tutkittava oli 24-vuotias sekatyömies, joka asui äitinsä ja isäpuolensa kanssa. Hän oli syytteessä biologisen isänsä tapon yrityksestä, kun hän löi puukolla isäänsä useita kertoja ylävartaloon. Tutkittava oli lapsuuden perheensä 3./5 lapsi. Isä oli tutkittavan lapsuudessa väkivaltainen ja alkoholisoitunut. Vanhemmat erosivat tutkittavan ollessa 10-vuotias. Lapsena tutkittava oli vilkas, äkkipikainen ja herkkä. Isä lakkasi kurittamasta ja pahoinpitelemästä tutkittavaa tämän ollessa 15-vuotias, kun tutkittava voitti isän fyysisessä voimassa. Viime vuosina isä oli ollut alkoholisoitunut mutta rauhallinen.

Tutkittava jätti peruskoulun kesken ja meni työelämään, missä pisin työsuhde kesti neljä vuotta. Varusmiespalvelun hän suoritti ilman rikkeitä. Murrosiässä alkanut ja paheneva alkoholiongelma häiritsi työntekoa. Tutkittavaa pidettiin hyvänä työntekijänä, vaikka hänellä oli alkoholiongelman takia poissaoloja työstä. Tutkittavalla oli aiemmin

kaksi vuoden mittaista seurustelusuhdetta. Tutkittava oli humalassa aggressiivinen, äkkikipainen ja väkivaltainen. Hän oli pahoinpidellyt myös isäänsä aiemmin. Hänellä oli aiemmin yksi tuomio törkeästä pahoinpitelystä.

Syyteenalaisen teon hetkellä tutkittava ja uhri olivat molemmat humalassa. Tutkittava kertoi halunneensa tappaa isänsä, koska tämä häiritsi hänen, hänen äitinsä ja isäpuolen elämää vieraillemalla usein humalassa heidän luonaan. Äidin mielestä isän vierailut eivät olleet hankalia.

Mielentilatutkimuksessa todettiin, että tutkittavalla oli vakavaa aggressioiden kontrollivaikeutta, mikä liittyi erityisesti auktoriteettihahmoihin. Väkivallalla näytti olevan tutkittavalle hyvin vahva merkitys psyykkisenä puolustusmekanismina. Hän suojeli väkivallalla itseään masennukselta, ahdistukselta ja syyllisyydentunteilta. Tutkittava oli feminiinisesti identifioutunut, mutta torjui ja kielsi läheisyyden ja riippuvuuden tarpeensa. Hänellä todettiin epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ja krooninen alkoholismi. Tutkittavan katsottiin olleen täydessä ymmärryksessä syyteenalaisen teon tehdessään.

Tämä tutkittava arvioitiin väkivaltaiseksi ja riippuvaiseksi vanhemmistaan, lähinnä äidistään. Isän aiempi väkivaltaisuus tutkittavaa kohtaan oli loppunut kymmenkunta vuotta aiemmin. Isän aiemmalla väkivallalla voidaan katsoa olleen tutkittavaan monenlaisia vaikutuksia. Tämän takia hän oli kiinnittynyt äitiinsä, koska äiti oli turvallinen. Hän oli kuitenkin myös osittain samaistunut isäänsä, jonka väkivaltaisen elämäntyylin hän oli omaksunut. Väkivallan kierre -teorian mukaan lapsena väkivaltaa kokenut ja sitä nähnyt on tavallista alttiimpi käyttämään itse väkivaltaa ristiriitojen ratkaisukeinona.

4.4.2 Poika oli psykoottinen

Tutkittavista oli 33 syyteenalaisen rikoksen tehdessään psykoottisia. Kahdessa tapauksessa psykoottisuus todettiin altistavista tekijöistä ainoaksi rikokseen liittyväksi tekijäksi.

Tapausesimerkki 3.

Tutkittava oli 23-vuotias siivooja, joka asui omissa asunossaan. Hän oli syytteessä isänsä tapon yrityksestä puukotettuaan tätä leipäveitsellä. Tutkittava oli lapsuudenkotinsa 4./4 lapsi. Tutkittava syntyi keskosenä ja hänellä oli lievä invalidiiteetti jalan vamman takia. Lapsena tutkittava oli kiltti ja sopeutuva. Äiti oli alkoholisoitunut ja hänellä oli psyykkisiä ongelmia. Isällä oli fyysisiä sairauksia. Koti oli riitaisa lähinnä äidin alkoholin käytön takia. Vanhemmat erosivat tutkittavan ollessa 15-vuotias. Tutkittavan välit isään olivat tavalliset.

Tutkittava menestyi koulussa kohtalaisesti. Hän jätti keskikoulun kesken, mutta suoritti sen myöhemmin loppuun iltakoulussa. Hänellä oli lukuisia työpaikkoja, missä hän viihtyi pisimmillään kaksi vuotta. Tutkittavalla oli kontaktivaikeuksia ja niukasti seurustelusuhteita. Hänet vapautettiin varusmiespalvelusta edellä mainitun fyysisen

vamman takia. Tutkittava käytti alkoholia murrosiästä lähtien runsaasti ja myös erilaisia huumeita vähäisemmässä määrin. Hänellä oli todettu muutamia vuosia ennen syytteenalaista tekoa hasiksen polttoon liittyen paranoidisuutta ja myöhemmin rajatilatasoisia psyykkisiä ongelmia. Tutkittavalla ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta.

Tutkittava oli juonut runsaasti alkoholia isän tapon yritystä edeltävinä päivinä. Hänelle tuli voimakkaita epäluuloisia ajatuksia ja hän pelkäsi tapaamiensa ja näkemiensä ihmisten yrittävän vahingoittaa häntä. Tutkittava pyysi peloissaan isänsä avukseen ja tulemaan hänen asuntoonsa. Isän tultua paikalle tutkittava luuli isän yrittävän vahingoittaa häntä ja yritti tapaa tämän.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan todellisuudentaju todettiin heikoksi ja paranoidisuuden sävyttämäksi. Lisäksi hän oli masentunut ja hän käyttäytyi tutkimuksen aikana ajoittain epäasiallisesti. Tutkittavalla diagnosoitiin akuutti paranoidinen psykoosi ja psykoosialtis rajatilapersoonallisuus. Tutkittavan arvioitiin olleen syytteenalaisen teon tehdessään ymmärrystä vailla.

Tutkittavalla todettiin ainoana luokiteltuna altistavana tekijänä *psykoottisuus*. Hänen paranoidinen ajatusmaailmansa tuotti hänelle epäluuloja isää kohtaan, vaikka tutkittavan suhde isään oli muuten myönteinen.

Kaikki psykoottiset väkivallan tekijät eivät olleet harhaisia eli heillä ei ollut tekoon kehottavia hallusinaatioita kuten kuuloharjoja tai deluusioita kuten väkivaltaan pakottavia harha-ajatuksia. Psykoottisista väkivallantekijöistä vain kolmasosa kärsi harhoista tekonsa hetkellä. Muilla psykoottisilla väkivallan tekijöillä oli muita keskeisempiä altistavia tekijöitä väkivallantekoonsa.

Muut altistavat tekijät. Edellä kuvatun esimerkin kaltaiset tapaukset, joissa tutkittavan psykoottisuus oli ainoa rikokseen altistanut tekijä olivat harvinaisia. Vain yhdessä toisessa tapauksessa voitiin todeta muiden altistavien tekijöiden puuttuvan. Muissa tapauksissa oli mukana muita altistavia tekijöitä. Taulukossa 22 on kuvattu psykoottisilla pojilla todetut muut altistavat tekijät. Alttiutta väkivaltaan todettiin kolmella neljästä psykoottisesta tutkittavasta, riippuvuutta vanhemmista vajaalla kahdella kolmasosalla, isän alistavuutta vajaalla kuudesosalla ja äidin suojelua muutamalla prosentilla. Niitä psykoottisia poikia, joilla oli riippuvuutta ja väkivaltaisuutta oli 14 prosenttia kaikista pojista.

Taulukko 22. Psykoottisen pojan muut isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavat tekijät.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus	
		psykoottisista pojista (%)	kaikista pojista (%)
Poika väkivaltainen	25	75.8	23.4
Poika riippuvainen	20	60.6	18.7
Isä alistava	5	15.2	4.7
Äidin suojelu	2	6.1	1.9
Ei muita tekijöitä	2	6.1	1.9

Tapausesimerkki 4.

Tutkittava oli psyykkisistä syistä eläkkeellä oleva 28-vuotias maanviljelijän poika, joka oli syytteessä isänsä taposta ammuttuaan tämän haulikolla. Hän oli lapsuuden perheensä 2./3 lapsi. Lapsuuden perhe oli riitaisa, mutta ei väkivaltainen. Tutkittava oli lapsena arka ja pelokas, mutta hänellä oli kavereita. Seurustelusuhteita ei juuri ollut. Koulussa hän menestyi välttävästi.

Tutkittava joutui keskeyttämään ammattikoulun psykoottisten oireiden takia. Hänet vapautettiin samasta syystä varusmiespalvelusta. Aikuisena tutkittava oli useita kertoja hoidossa psykoottisten oireiden pahennuttua. Hän oli eristäytyvä, hiljainen ja arka ja hänellä oli läheinen suhde äitiinsä. Viime aikoina hänellä oli lisääntyvää alkoholin käyttöä. Hän ei ollut aiemmin väkivaltainen. Ennen syytteenalaista tekoa tutkittava oli äidin mukaan ollut parin päivän ajan pelottava ja uhkaava.

Mielentilatutkimuksessa todettiin tutkittavalla olleen syytteenalaisen teon tehdessään paranoidisia harhoja, jotka kohdistuivat hänen isäänsä. Hänen katsottiin sairastavan paranoidista skitsofreniaa ja olleen ymmärrystä vailla teon tehdessään, minkä takia hänet määrättiin psykiatriseen hoitoon omasta tahdostaan riippumatta.

Huomattavan monilla psykoottisesta häiriöstä kärsivillä tutkittavilla oli teon taustalla riippuvuutta vanhemmistaan. Tämä riippuvuus oli useimmiten seurausta psykoottisen häiriön invalidisoivasta vaikutuksesta ja aikuisen pojan päätyemisestä vanhempien huolehdittavaksi, kun hän ei selvinnyt itsenäisessä elämässä. Edellä mainitun tutkittavan kohdalla *riippuvuus* kohdistui erityisesti äitiin. Paranoidisten harhojen kohdistuminen juuri isään voi selittyä tällä läheisellä suhteella äitiin. Psykoottiset elämykset näyttävät useimmissa tapauksissa kohdistuvan henkilöihin, joihin on muutenkin ristiriitainen tai hankala suhde.

Tapausesimerkki 5.

Tutkittava oli 39-vuotias psyykkisistä syistä työkyvyttömyyseläkkeellä oleva mies, joka oli syytteessä isänsä taposta, kun hän oli ampunut tätä haulikolla päähän. Tutkittava oli lapsuudenperheensä 2./4 lapsi. Vanhemmat riitelivät paljon tutkittavan lapsuudessa ja harkitsivat avioeroa. Tutkittava oli lapsena arka ja pelokas. Hän suoritti kansakoulun tyydyttävän ja välttävän arvosanoin. Varusmiespalvelun tutkittava suoritti normaalisti. Oltuaan muutaman vuoden työelämässä tutkittava sairastui psyykkisesti ja hän siirtyi työkyvyttömyyseläkkeelle. Myöhemmin tutkittavaa syytettiin lapsen kohdistuneesta törkeästä haureudesta, mutta hänet jätettiin tuomitsematta psykoottisen sairauden takia.

Tutkittava asui lyhyitä jaksoja lukuunottamatta koko ikänsä vanhempiensa kanssa. Viime vuosina tutkittava koki suhteensa isäänsä hankalaksi, koska tämä ivasi ja suhtautui tutkittavaan halveksivasti. Tästä kaunaisena tutkittava ampui isänsä.

Mielentilatutkimuksessa todettiin tutkittavan kärsivän psykoottisesta sairaudesta ja aggressiivisten impulssien kontrolloinnin vaikeudesta. Lisäksi syytteenalaiseen tekoon katsottiin vaikuttaneen isän alistavan ja ivallisen suhtautumisen. Tutkittavalla todettiin jäännoisoreinen skitsofrenia ja hänen katsottiin olleen ymmärrystä vailla syytteenalaisen teon tehdessään ja hänet määrättiin psykiatriseen hoitoon omasta tahdostaan riippumatta.

Tutkittavalla ei ollut aistiharhoja ja harha-ajatuksia. Tutkittavan väkivaltaisuus, riippuvuus vanhemmistaan ja isän alistavuus olivat psykoottisuutta keskeisempiä isän tappoon johtaneita tekijöitä.

4.4.3 Poika oli riippuvainen

Syytteessä olleista pojista todettiin yli kahden kolmasosan olleen riippuvaisia isästään tai vanhemmistaan. Kuudessa tapauksessa todettiin riippuvuusongelma ainoaksi havaituksi väkivallantekoon liittyväksi muuttujaksi.

Tapausesimerkki 6.

Tutkittava oli 17-vuotias työtön työmies, joka oli muuttanut muutamaa viikkoa aiemmin isänsä luota naisystävänsä kanssa omaan asuntoon. Hän oli syytteessä isänsä murhan yrityksestä ammuttuaan tätä haulikolla olkapäähän. Tutkittava oli lapsuuden perheensä 1/2 lapsi. Vanhemmat käyttivät runsaasti alkoholia ja heidän välillään oli riitaisuuksia ja väkivaltaa. Vanhemmat eivät olleet väkivaltaisia lapsia kohtaan. Tutkittavan välit vanhempiin olivat hyvät, mutta tutkittava koki vanhemmat ajoittain liian etäisinä. Tutkittava oli lapsena tavallinen, mutta sai joskus raivokohtauksia ja oli helposti liikuttuva. Vanhemmat erosivat tutkittavan ollessa 16-vuotias. Tutkittava koki eron raskaaksi ja ahdistavaksi. Tutkittava jäi asumaan isänsä kanssa.

Tutkittavan koulumenestys oli välttävää. Hänellä oli muutamia työsuhteita muun muassa maatalouslomittajana, mutta myös toistuvia pitempiä työttömyysjaksoja. Tutkittavalla oli ollut useita seurustelusuhteita. Hän käytti ajoittain runsaasti alkoholia ja hänellä oli jaksoja, jolloin häntä ei kiinnostanut oikein mikään. Tutkittavalla ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta.

Tutkittava oli pettynyt isäänsä ja häntä ärsytti isän vetäytyminen ja vähäpuheisuus vanhempien eron jälkeen sekä isän huomauttelu tutkittavan työhaluttomuudesta. Tutkittavaa suututti niin paljon, että hän muutti tyttöystävänsä kanssa omaan asuntoon. Muutto helpotti tutkittavan ärtymystä ja ahdistusta, mutta tilanteen helpottumisesta huolimatta tutkittava päätti humalluttuaan surmata isänsä.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavalla havaittiin olevan voimakkaita aggressiivisia yllykkeitä, joiden hillitseminen vei häneltä huomattavan paljon energiaa. Tutkittavalla oli masentuneisuutta, jota hän pyrki aktiivisesti torjumaan. Tutkittavalla oli korostunutta riippuvuutta erityisesti isästään ja katkeruutta vanhempien alkoholinkäytöstä. Tutkittavan alkoholinkäyttö näytti olevan kosta vanhempia kohtaan. Tutkittavalla ei ollut kosketusta tunne-elämäänsä. Tutkittavan todettiin kärsineen syyteenalaisen teon hetkellä persoonallisuuden kypsyttömyydestä ja masennuksesta. Hän oli teon hetkellä täyttä ymmärrystä vailla.

Tässä tapauksessa syyteenalaisen rikoksen keskeinen altistava tekijä oli tutkittavan vaativa riippuvuus isästä. Kun isä ei kyennyt tyydyttämään hänen vaatimuksiaan, hän tuli vihamieliseksi isää kohtaan. Tutkittavalla oli vaikeutta tulla toimeen omien

aggressiivisten impulssiensa kanssa, mutta hän ei mielentilatutkimusta varten saatujen tietojen mukaan ollut kuitenkaan koskaan aiemmin ollut väkivaltainen. Hänellä oli ainoastaan ollut lapsena raivokohtauksia. Masennuksella oli ilmeisesti merkitystä tilanteen ajautumiselle väkivaltaiseksi.

Tapausesimerkki 7.

Tutkittava oli 34-vuotias tehdastyöntekijä, joka oli syytteessä isäpuolensa tapon yrityksestä lyötyään tätä useita kertoja puukolla rintaan. Hän oli lapsuudenperheensä 1./3 lapsi. Äiti oli työnjohtaja ja isäpuoli nosturinkuljettaja. Tutkittavan biologinen isä oli alkoholisoitunut ja väkivaltainen ja vanhemmat erosivat tutkittavan ollessa nelivuotias. Tutkittava oli 7-vuotias, kun isäpuoli tuli perheeseen. Tutkittava koki isäpuolen pilkkaavaksi, alistavaksi ja syrjiväksi, mikä johti pitkäaikaiseen pelkoon ja katkeruuteen isäpuolta kohtaan. Murrosiässä isäpuoli kävi muutamaan otteeseen käsiksi tutkittavaan riidan yhteydessä.

Tutkittava menestyi koulussa hyvin ja sai myöhemmin opistotasoisien koulutuksen, mutta ei ollut koskaan koulutustaan vastaavassa työssä. Hänellä oli ollut lukuisia työsuhteita esimerkiksi siivoojana, varastomiehenä ja tehdastyöntekijänä. Hänellä oli lukuisia työttömyysjaksoja. Tutkittava irtisanoutui useita kertoja itse työpaikastaan. Varusmiespalvelussa hän sai aliupseerin koulutuksen. Tutkittava käytti viime vuosina ajoittain runsaasti alkoholia. Tutkittavalla oli aiemmin ollut humalassa joskus nyrkkitappeluja, mutta hän ei ollut saanut niissä vammoja. Tutkittavalla oli ollut satunnaisia seurustelusuhteita.

Tutkittava asui pitkään äitinsä ja isäpuolensa kanssa, mutta muutti 27-vuotiaana pois heidän luotaan isäpuolen kanssa syntyneiden riitojen takia. Asuttuaan vuokralla muutaman vuoden tutkittava muutti äitinsä houkuttelemana vanhempien omistamaan huoneistoon, josta hän maksoi käypää vuokraa. Juuri ennen isäpuolen puukotusta tutkittava oli ollut ravintolassa ja oli yrittänyt tehdä tuttavuutta erään naisen kanssa, mutta tämä torjui tutkittavan yrityksen. Tutkittava närkästyti tästä ja hänen mieleensä nousi viha ja katkeruus isäpuolta kohtaan ja hän päätti näyttää isäpuolelleen olevansa mies ja kykenevänsä vastustamaan tämän yrityksiä alistaa hänet. Tutkittava lähti katkerana varta vasten kostoajatus mielessään äitinsä ja isäpuolensa luo ja haettuaan veitsen keittiöstä kävi isäpuolen kimppuun. Hän kertoi päättäneensä näyttää isäpuolelle, että on mies. Hän koki nöyryyttävänä sen, että ei kyennytkään kukistamaan tätä.

Mielentilatutkimuksessa todettiin, että tutkittavalla oli vahvaa alttiutta narsistiseen haavoittuvuuteen ja hyläytyksi tulemisen kokemiseen, johon liittyi taipumusta aggressiiviseen käytökseen. Hänellä oli erittäin heikko omanarvontunto ja hän oli arka ja estynyt. Hänellä oli toiveita hoivatuksi tulemisesta. Hänen maskuliininen identiteettinsä oli selkiintymätön ja hän koki kilpailutilanteet hankalina. Tutkittavalla todettiin estynyt persoonallisuus ja hänen todettiin olleen syyteenalaisen teon tehdessään täydessä ymmärryksessä.

Tällä tutkittavalla oli ainoana syyteenalaiseen tekoon liittyvänä tekijänä *riippuvuutta*, joka kohdistui lähinnä hänen äitiinsä. Tutkittava on rajatapaus kahden luokitellun altistavan tekijän suhteen: aiemman oman väkivaltaisuuden ja isäpuolen alistavuuden suhteen. Tutkittava kertoi joutuneensa 'joskus humalatilassa nyrkkitappeluihin, mutta ei

vaarallisempiin’. Hän ei ollut saanut niistä ‘erityisiä vammoja’. Tätä ei luettu osoitukseksi aiemmasta väkivallasta eikä väkivaltataipumuksesta. Tutkittava koki isäpuolen alistavuuden erittäin raskaana, mutta mielentilatutkimuslausunnossa esiin tulleiden konkreettisten esimerkkien perusteella tämä kokemus vaikutti olosuhteisiin nähden epäsuhtaiselta. Tämän takia isäpuoli luokiteltiin tutkittavan lapsuudessa alistavaksi ja nöyryyttäväksi, mutta aikuisuudessa tavalliseksi etäiseksi auktoriteetiksi.

Samana päivänä ennen isäpuolen puukotusta ravintolassa tapahtunut naisen torjumaksi tuleminen loukkasi tutkittavaa ja hän raivostui tästä. Tutkittava kuvasi poliisille, miten tämä torjutuksi tuleminen sai hänet raivostumaan isäpuolelleen. Raivostuminen isäpuolelle viittaa siihen, että hän koki isäpuolen syypääksi lapsuudessa tapahtuneeseen äidin taholta tulleeseen torjuntaan. Tutkittava oli 7-vuotias isäpuolen tullessa perheeseen ja tällöin mahdollisesti äiti muuttui erilaiseksi eikä enää päästänyt tutkittavaa yhtä lähelle kuin edeltävinä vuosina. Äitiä kohtaan tutkittava ei kuvannut tässä yhteydessä aggressiivisia tunteita.

Muut altistavat tekijät. Useimmissa tapauksissa pojan riippuvuuteen liittyi muita altistavia tekijöitä (taulukko 23). Kaksi kolmesta riippuvaisesta pojasta oli taipuvaisia väkivaltaan, neljäsosa oli psykoottisia, runsas kolmannes alistettuja ja vajaa viidesosa riippuvaisista pojista suojeli äitiä. Tapausesimerkissä 2 (s. 127-8) havaittiin aiempaa väkivaltaisuutta ja tapausesimerkeissä 4 (s. 130) ja 5 (s. 130) psykoottisuutta riippuvaisella pojalla.

Taulukko 23. Riippuvaisen pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus riippuvaisista pojista (%)	Osuus kaikista pojista (%)
Poika väkivaltainen	49	65.3	45.8
Poika psykoottinen	20	26.7	18.7
Isä alistava	28	37.3	26.2
Poika suojeli äitiä	14	18.7	13.1
Ei muita tekijöitä	6	8.0	5.6

Alla olevassa esimerkissä pojan riippuvuuteen liittyy väkivaltataipumusta ja isän alistavaa käytöstä tutkittavaa kohtaan.

Tapausesimerkki 8.

Tutkittava oli 28-vuotias automaalari, joka asui yhdessä isänsä kanssa asuntovaunussa. Hän oli syytteessä isänsä taposta kuristettuaan tämän. Tutkittava oli vanhempiensa ainoa yhteinen lapsi, äidin edellisestä liitosta hänellä oli kolme sisaruspuolta. Isä oli rakennusmies ja äiti hoitoapulainen. Lapsuudenkoti oli väkivaltainen, isä oli äkkipikainen ja sai voimakkaita raivokohtauksia. Isä käytti runsaasti alkoholia. Tutkittava yritti puolustaa äitiä isän väkivallalta. Suhde äitiin oli hyvin läheinen ja myönteinen lapsuudessa ja myös aikuisena. Isä suhtautui tutkittavaan alentavasti ja

terrorisoi tutkittavaa, mutta siitä huolimatta tutkittava säilytti läheisen suhteen isäänsä. Vanhemmat erosivat, kun tutkittava oli 22-vuotias. Tutkittavan äidin mukaan hänen ja hänen ex-miehensä välit olivat avioliiton aikana hyvät miehen ollessa selvin päin ja myös eron jälkeen, jolloin mies ei voinut olla humalassa hänen luonaan.

Tutkittava oli pienestä asti herkästi raivostuva ja aloitti tappeluja. Hän oli ylivilkas, keskittymiskyvytön ja ailahteleva, mutta samalla herkästi anteeksi pyytävä ja ystävällinen. Hänellä oli koulussa oppimisvaikeuksia ja hänellä todettiin MBD-oireyhtymä. Koulun jälkeen tutkittava kävi automaalarikurssin ja oli sen jälkeen useassa eri työpaikassa pitempiä jaksoja, mitä alkoholinkäyttö kuitenkin häiritsi. Tutkittava suoritti varusmiespalvelun ilman erityismainintoja. Hänellä alkoi esiintyä jo nuorena lisääntyvää alkoholinkäyttöä, jolloin hän oli riitaisa ja altis tappeluihin. Tutkittava oli aiemmin tuomittu liikenne rikkomuksista ja varkaudesta. Hänellä oli kaksi avoliittoa ja muutama muu pitempi seurustelusuhde.

Tutkittavan parisuhteiden katkettua hän muutti isänsä luokse ja hakeutui samalle työpaikalle isän kanssa. Hän oli hyvissä väleissä isänsä kanssa, vaikka heillä oli humalassa riitoja, tappeluja ja kilpailua keskenään ja vaikka isä yhä alisti häntä. Riitaannuttuaan taas kerran humalassa isä ja tutkittava alkoivat tapella. Isän pilkattua tutkittavaa tämä raivostui ja kuristi isänsä.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan todettiin kärsivän vaikeasta impulssikontrollin häiriöstä ja aggressiivisuudesta sekä epäluuloisuudesta. Hänellä todettiin voimakasta tukeutumisen tarvetta ja riippuvuusongelmia. Hänellä oli myönteinen suhde äitiin ja muihin naisiin, mutta mieshahmot hän koki uhkaavina. Tutkittavan maskuliininen samaistuminen todettiin epäselväksi ja ristiriitaiseksi ja hänellä oli heikko itsetunto. Hänen todettiin älykkyystudkimuksessa olevan heikkoa keskitasoa. Tutkittavan todettiin kärsineen syytteenalaisen rikoksen tehdessään epävakaa persoonallisuushäiriöstä, johon liittyi vaikea impulssikontrollin häiriö, minkä takia hänen arvioitiin olevan täyttä ymmärrystä vailla.

Useimmat tässä aineistossa mukana olevat henkirikokset ovat monien yhteensattumien summia, mutta tämä tutkittavan tekemä henkirikos oli suorastaan todennäköinen. Tutkittavan tekemään isän tappoon liittyi vahvasti altistavia tekijöitä. Tutkittava oli riippuvainen isästään ja hakeutui tämän seuraan yhä uudestaan. Molemmat osapuolet olivat väkivaltaisia ja erittäin herkästi raivostuvia. Isän väkivaltaisuus oli jo lapsena vahingoittanut tutkittavan persoonallisuutta ja isä alisti ja mitätöi yhä poikaansa, jolla oli vaikeita traumoja tästä samasta mitätöinnistä jo lapsuudesta saakka.

Tutkittavan riippuvuuden kohde. Pojan riippuvuus vanhemmistaan oli painottunut joko isäsuhteeseen, äitisuhteeseen tai molempiin. Riippuvuus isästä ja äidistä tuottavat erilaisia jännitteitä perhesuhteisiin. Taulukossa 24 on kuvattu riippuvaisilla pojilla riippuvuuden jakautuminen vanhempien välillä. Vajaa puolet riippuvaisista pojista oli riippuvaisia nimenomaan isästään. Neljäsosa taas oli riippuvaisia äidistään ja samoin neljäsosa molemmista vanhemmistaan.

Taulukko 24. Riippuvaisten poikien jakautuminen alaryhmiin.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus	
		riippuvaisista pojista (%)	kaikista pojista (%)
Riippuvainen			
isästä	35	46.7	32.7
äidistä	21	28.0	19.6
molemmista	19	25.3	17.8

Tapausesimerkki 9.

Tutkittava oli 24-vuotias maanviljelijän poika ja tehdastyöläinen, joka asui yhdessä isänsä kanssa. Hän oli syytteessä isän taposta surmattuaan isänsä metsästyskiväärillä ampumalla. Tutkittava oli lapsuuden perheensä 3./4 lapsi. Tutkittava koki äidin lämpimäksi ja turvalliseksi ja isän pelottavaksi. Isä oli alkoholisoitunut ja erittäin väkivaltainen sekä vaimoaan että lapsiaan kohtaan. Tutkittava suojeli äitiä isän väkivallalta. Myöhemmin äitikin alkoholisoitui ja riidat pahenivat. Lopulta äiti erosi isästä tutkittavan ollessa 19-vuotias ja muutti tutkittavan sisarusten kanssa kaupunkiin.

Tutkittava oli lapsena kiltti. Koulumenestys oli välttävää. Peruskoulun lisäksi hänellä ei ollut muuta koulutusta. Varusmiespalvelun tutkittava suoritti ilman erityismainintoja. Tutkittavalla oli muutamia ystäviä, mutta ei juurikaan seurustelusuhteita. Tutkittava oli aluksi työssä kotitilalla ja jäi asumaan sinne isänsä kanssa äidin ja sisarusten muutettua kaupunkiin. Myöhemmin tutkittava muutti kaupunkiin ja meni tehdastyöhön, mutta koska hän ei viihtynyt tehdastyössä, hän palasi kotitilalle puoli vuotta ennen syyteenalaista tekoa.

Tutkittava olisi halunnut viljellä kotitalon peltoja, mutta isä ei siihen suostunut vaan sen sijaan komensi ja kritisoi tutkittavaa. Isä oli alkoholisoitunut ja tutkittava alkoi myös käyttää lisääntyvästi alkoholia muutettuaan takaisin kotitilalle. Lopulta tutkittava oli enimmäkseen humalassa. Tutkittavalla oli toistuvia riitoja isänsä kanssa, mutta hän ei käyttäytynyt väkivaltaisesti isää tai muita kohtaan. Taas kerran riitaannuttuaan isänsä kanssa tutkittava haki suuttuneena viereisestä huoneesta kiväärin ja ampui isänsä. Sekä tutkittava että uhri olivat humalassa.

Tutkittavalla todettiin mielentilatutkimuksessa voimakkaita alemmuudentunteita ja niihin liittyvää masennusta. Hän pelkäsi saavansa aggressiivisia raivokohtauksia. Hänellä oli riippuvuusongelmia ja hän kävi parhaillaan läpi itsenäistymisprosessia. Hänen sukupuolinen identiteettinsä oli epävarma. Isään samaistumisen katsottiin onnistuneen vaillinaisesti, koska isä oli pelottava ja aggressiivinen ja koska tutkittava piti tarpeellisena suojella alakynteen jäävää äitiä, johon hän osittain samaistui. Älykkyystudkimuksessa tutkittava todettiin keskitasoiseksi. Tutkittavalla todettiin epävakaa persoonallisuushäiriön räjähtävä muoto ja alkoholiongelma. Hän oli syyteenalaisen teon tehdessään täyttä ymmärrystä vailla.

Tässä tapauksessa syyteenalaiseen rikokseen altisti tutkittavan isään kohdistuvan riippuvuuden lisäksi isän alistavuus tutkittavaa kohtaan. Tutkittavan veli oli yrittänyt elää isän kanssa, mutta isän alistavan suhtautumisen käytyä ylivoimaiseksi hän oli

pahoinpidellyt isäänsä ja muuttanut pois kotitalta. Tutkittavalle kotoa pois muuttaminen ei ilmeisesti onnistunut riippuvuusongelmien takia ja siten tilanne kävi yhä hankalammaksi.

4.4.4 Poika oli isän alistama

Tähän ryhmään kuuluu 39 tutkittavaa eli runsas kolmannes tutkittavista. Yhdessä tapauksessa isän alistava asenne oli ainoa tutkittu tekijä, joka liittyi väkivallantekoon.

Tapausesimerkki 10.

Tutkittava oli 28-vuotias maanviljelijä, joka asui kotitalalla yhdessä vaimonsa, kahden lapsensa, isänsä ja äitipuolensa kanssa. Hän oli syytteessä isänsä törkeästä pahoinpitelystä käytyään tämän kimppeun ja lyötyään tätä useita kertoja puukolla. Tutkittava oli lapsuuden perheensä 1./2 lapsi. Isä toimi maanviljelijänä ja kuorma-autonkuljettajana. Äiti kuoli, kun tutkittava oli 2-vuotias. Tämän jälkeen hän oli kolme vuotta isovanhempien hoidossa kunnes isä meni uusiin naimisiin ja tutkittava palasi asumaan isänsä uuteen perheeseen. Tutkittavalla oli tässä perheessä kaksi velipuolta. Äitipuoli kuoli tutkittavan ollessa 12-vuotias. Perhe asui tutkittavan lapsuudessa yhteensä kuudella eri paikkakunnalla. Tutkittavan lapsuus oli rikkonainen ja suhde isään oli huono jo lapsuudessa, koska isä oli alistava ja vaativa. Tutkittava kertoo suhteensa perheen muihin jäseniin olleen hyvän.

Tutkittava menestyi koulussa keskinkertaisesti, mutta äitipuolen kuolema teki elämän raskaaksi ja häytti koulunkäyntiä. Tutkittava meni koulun päätyttyä rakennustyöhön, missä hän viihtyi hyvin. 17-vuotiaana hän lähti velipuolensa kanssa Ruotsiin työhön, mutta palasi puolen vuoden kuluttua takaisin Suomeen. Tutkittava aloitti varusmiespalvelun, mutta sai lykkäystä ja lopulta vapautuksen kesken palvelun psyykkisten ongelmien takia. Tutkittava käytti nuorempana runsaasti alkoholia, mutta myöhemmin hän raitistui ja käytti lääkärin määräyksestä rauhoittavia lääkkeitä. Tutkittava tuomittiin kerran auton kuljettamisesta huumautuneena. Tutkittavalla ei ollut aiemmin väkivaltaisuutta lukuunottamatta tapausta, jolloin hän suututtuaan tönäisi äitipuolta navetassa.

Tutkittava kärsi lapsuudestaan asti ahdistuneisuudesta ja tuskaisuudesta. Oireet pahenivat nuoruudessa. Hänellä oli tuskaisuuden takia kaksi sairaalahoitajaksoa ja hän oli hoidossa mielenterveystoimistossa. Diagnooseina oli alkoholi-ongelma, psykopatia, ahdistuneisuus ja hysteerinen neuroosi. Tutkittava käytti säännöllisesti rauhoittavia lääkkeitä, joihin hänelle kehittyi riippuvuus.

Tutkittava asui isänsä ja tämän kolmannen vaimon kanssa, mutta tuli huonosti toimeen heidän kanssaan. Tutkittava koki isänsä alistavana ja hallitsevana. Hän oli työssä muun muassa setänsä renkinä. Isän tultua kerran moittimaan tutkittavaa tämän työstä tutkittava suuttui isälle. Riidan seurauksena setä irtisanoi tutkittavan ja tutkittava löi suutuspäissään kirveellä itseltään kaksi sormeaa poikki.

Tutkittava meni naimisiin 23-vuotiaana ja osti vaimonsa kanssa oman maatilan. Pari vuotta myöhemmin tutkittava kuitenkin osti isältään kotitilan ja muutti vaimonsa kanssa viljelemään sitä. Tutkittavan tuskaisuus ja ahdistus pahenivat kuitenkin niin, että hän ei kyennyt työhön ja hän joutui määräaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle. Ennestäänkin hankalat välit isään pahenivat ja tutkittava koki isän määrällävän ja rikkovan tehtyä sopimusta, kun tämä ei muuttanut pois kotitalosta. Tutkittava epäili isän haluavan purkaa tehdyn sopimuksen sukupolvenvaihdoksesta. Tutkittavalle tuli riitaa isän kanssa siitä, että tutkittavan tytär oli isän puolella taloa. Isä uhkasi järjestää niin, että tytär otetaan pois tutkittavalta. Tällöin tutkittava suuttui silmittömästi ja pelätessään isän renkejä haki puukon ja löi sillä ja nyrkeillä isäänsä.

Mielentilatutkimuslausunnossa todettiin tutkittavan olevan tuskainen, rauhaton ja sosiaalisesti vaikeasti estynyt. Hänellä oli taipumusta masentuneisuuteen ja herkkään turhautumiseen. Tutkittava koki itsenäistyneensä pahoinpidelyään isäänsä ja hankki mielentilatutkimuksen aikana itselleen häätömääräyksen kotitalalta. Tutkittava oli älykkyystudkimuksessa heikkoa keskitasoa. Diagnoosiksi asetettiin vaikea yleinen tuskaisuus ja tutkittavan epäiltiin voivan myöhemmin sairastua skitsofreniaan. Tutkittava oli syytteenalaisen teon tehdessään täyttä ymmärrystä vailla.

Tällä tutkittavalla todettiin isän *alistasuus* ainoaksi syytteenalaiseen tekoon altistavaksi tekijäksi. Tutkittavalla voidaan ajatella olleen myös jonkin asteista riippuvuutta isästään, mutta toisaalta hän oli elänyt välillä itsenäistä elämää kotitilan ulkopuolella. Tutkittavan vaikea ahdistusoireilu ja hänen mahdollisesti isää heikompi kykynsä hoitaa maatilan asioita tekivät samalla tilalla ja samassa talossa asuminen hankalaksi, koska isän väheksyvä ja ylimielinen asenne tutkittavan kykyihin oli jatkuvasti läsnä.

4.4.4.1 Alistetun pojan muut altistavat tekijät

Suurimmalla osalla isän alistamista pojista oli muita väkivallantekoon altistavia tekijöitä (taulukko 25). Isän alistasuus näytti liittyvän läheisesti myös pojan riippuvuustaipumukseen eli isän hallitsevuus ja pojan alistuvuus olivat vastavuoroisia ilmiöitä. Lähes neljä viidesosaa alistetuista pojista oli riippuvaisia vanhemmistaan. Myös äidin osuus näytti näissä tapauksissa olevan keskeinen. Alistettu äiti näytti herkästi löytävän tukea alistetulta pojaltaan. Noin puolessa alistettujen poikien tapauksista poika suojeli äitiään isän väkivallalta.

Taulukko 25. Isän alistamien poikien muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus alistetuista pojista (%)	Osuus kaikista pojista (%)
Poika väkivaltainen	17	43.6	15.9
Poika psykoottinen	5	12.8	4.7
Poika riippuvainen	28	71.8	26.2
Poika suojeli äitiä	20	51.3	18.7
Ei muita tekijöitä	1	2.6	0.9

Tapausesimerkki 11.

Tutkittava oli 18-vuotias maanviljelijän poika ja työmies, joka asui yhdessä vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Hän oli syytteessä isänsä taposta ammuttuaan tämän haulikolla. Hän oli lapsuudenperheensä 2./6 lapsi. Suvussa oli alkoholi- ja mielenterveysongelmia.

Koti oli riitaisa, isä käytti runsaasti alkoholia ja oli humalassa väkivaltainen vaimoan ja lapsiaan kohtaan. Äidillä oli pelkotiloja ja hän käytti rauhoittavia lääkkeitä. Perhe pakeni isää toistuvasti kotoa väkivallan takia ja naapureita pyydettiin apuun tilanteiden selvittämiseksi. Selvin päin isä oli rauhallinen ja puhumaton. Tutkittava oli isän erityisen huomion kohde, koska äidin mukaan hän muistutti lapsista eniten isää ulkonäöltään. Isä vaati häneltä enemmän kuin muilta ja välit muodostuivat erittäin kireiksi, kun tutkittava ei kyennyt täyttämään vaatimuksia. Äidin mukaan tutkittava teki paljon töitä, mutta isälle ei riittänyt sekään. Isä pahoinpiteli tutkittavaa toistuvasti. Tutkittavan suhde isään oli pelon ja vihan sävyttämä. Tutkittava tuli hyvin toimeen muiden perheenjäsenten ja naapuruston sekä ystäviensä kanssa. Erityisen läheiset välit hänellä oli äitiin, joka turvautui tutkittavaan vaikeissa tilanteissa ja jakoi huoliaan hänelle. Tämän takia tutkittavan oli vaikea irtaantua kodista ja jättää perhettä alttiiksi isän aggressiivisille purkauksille.

Tutkittava menestyi koulussa kohtalaisesti, mutta ylemmillä luokilla oli runsaasti poissaoloja. Hän toimi koulun jälkeen työmiehenä useissa työpaikoissa, muun muassa uitossa ja tehtaalla. Hän teki säännöllisesti myös kotitilan töitä. Tutkittavalla ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta. Hän oli viime vuosina käyttänyt alkoholia pari kertaa viikossa lähinnä ravintoloissa. Tutkittavalla oli niukasti seurustelusuhteita. Hän ei ollut vielä suorittanut asevelvollisuutta.

Syytteenalainen tappo tapahtui, kun isä herätti tutkittavan aamulla ja yritti pakottaa hänet heinänhakuun. Tutkittava ei noussut ylös ja isä tuli kimmastuneena takaisin, haukkui tutkittavaa laiskaksi ja varkaaksi ja käski hänen lähteä pois kotoaan. Tutkittava tuli tämän jälkeen itkuisena äitinsä luo, latasi haulikon yhdellä patruunalla ja käski muiden olla sisällä, koska hän ampuu isän. Tutkittava odotti isän paluuta kotiin ja ampui tämän heinäkuorman viereen.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan sukupuolisen identiteetin arvioitiin olevan ristiriitaisen. Hänen todettiin samaistuneen äitiinsä ja olevan persoonallisuudeltaan

passiivinen ja alistuva. Hän pelkäsi ja torjui aggressiivisia impulssejaan. Toisaalta hänellä oli mielentilatutkimuksen aikana osastolla kapinoivaa käytöstä ja hän käyttäytyi ajoittain aggressiivisesti. Tutkittavan todettiin olevan persoonallisuudeltaan kypsytön. Älykkyystutkimuksessa tutkittavan arvioitiin olevan heikkoa keskitasoa. Syytteenalaisen teon hetkellä tutkittavan katsottiin kärsineen persoonallisuuden kypsytömyydestä ja tilapäisestä sielullisesta häiriöstä. Tutkittavan arvioitiin olleen syytteenalaisen teon tehdessään täyttä ymmärrystä vailla.

Tässä tapauksessa syytteenalaiseen tekoon liittyi *isän alistavuutta* tutkittavaa kohtaan ja sen lisäksi tutkittavan *riippuvuutta* äidistään ja tutkittavan pyrkimystä *suojella äitiä isän väkivallalta* ja alistamiselta. Perheeseen oli muodostunut äidin ja tutkittavan liittoutuma, jossa väkivaltainen isä ajautui 'ulkokehälle' eikä saanut 'suosikkipoikaansa' mukaan miesten maailmaan, koska tämä koki turvallisen äitinsä läheisemmäksi kuin alistavan ja pahoinpitelevän isän.

Mielentilatutkimuksessa havaittu sukupuoli-identiteetin ristiriitaisuus voidaan nähdä pojan lapsuudesta saakka jatkuneen tilanteen tuotoksena. Lisäksi äiti alkoi lisääntyvästi tukeutua tutkittavaan, jolta hän etsi tukea vaikeaan elämäntilanteeseensa. Tutkittava parentifioitiin eli äiti sälytti hänelle aikuisen tukijan roolin ja isä vaati kohtuutonta työpanosta. Oliko isää fyysisesti muistuttava tutkittava molempien vanhempien näkökulmasta 'parannettu versio' isästään? Tutkittavan uupuminen kohtuuttomaan taakkaan kanavoitui katkeruudeksi kolmion epärakentavaa osapuolta eli isää kohtaan ja tuotti väkivaltaisen ratkaisun sietämättömään tilanteeseen.

Oliko perhe antanut tutkittavalle sanattoman toimeksiannon surmata isä ja hyväksyikö perhe hänen tekonsa? Heijasteleeko tutkittavan asenne tekoonsa perheessä koettuja tunnelmia? Hän piti tekoaan ymmärrettävänä, vaikka ei voinutkaan sitä hyväksyä. Tutkittavaa huoletti eniten rikoksensa jälkeen se, miten perhe tulee toimeen, kun hän on vankilassa.

Tapausesimerkki 12.

Tutkittava oli 24-vuotias kirvesmies, joka asui yhdessä vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Hän oli syytteessä isänsä taposta ammuttuaan tätä kiväärillä kahdesti rintaan. Tutkittava oli perheen 1./6 lapsi. Tutkittavan lapsuudessa isä oli aggressiivinen ja terrorisoi perhettään. Hän pahoinpiteli ja uhkaili vaimoaan ja lapsiaan ja ajoi joskus perheensä ulos yöllä suutuspäissään. Isän veli kuvasi isän toistelleen usein, että 'sellaista herraa ei ole syntynyt, jota hän kumartaisi'. Lasten kasvettua isoiksi isä käytti vanhempien lastensa ansaitsemia rahoja kuin omiaan eikä maksanut velkojaan takaisin. Äidillä oli masentuneisuutta, minkä takia hän oli myös sairaalahoidossa.

Tutkittava oli lapsena ja myöhemminkin hiljainen ja rauhallinen ja jossain määrin eristäytyvä. Hän menestyi koulussa kohtalaisesti ja varusmiespalvelussa arvostelu oli kiitettävä. Työssä häntä pidettiin kyvykkäänä ja ahkerana, mutta eristäytyvänä. Hänellä ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta. Hän käytti alkoholia harvoin. Tutkittavan ja isän välit olivat tutkittavan lapsuudesta saakka kireät. Isä vaati jo lapsena tutkittavalta aikuisen työpanosta. Tutkittava koki olevansa äitinsä ja sisaruksiensa ainoa turva ja häntä painostettiin tulemaan kotiin muiden suojaksi hänen ollessaan muualla työssä. Isä ei pitänyt tutkittavan oleskelusta kotona viikonloppuisin ja yritti estää tutkittavan käynnit.

Tutkittavalla ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta ja häntä pidettiin paremminkin riitojen sovittelijana ja rauhallisena henkilönä. Hän suhtautui isän räyhäämiseen kärsivällisesti ja yritti rauhoitella tätä.

Ennen syyteenalaista rikosta tutkittava oli saanut pari viikkoa aikaisemmin lopputilin sahalta ja hänen seurustelusuhteensa erään tytön kanssa oli päättynyt vähän aikaisemmin. Hän oli alakuloinen ja huolissaan perheen toimeentulosta. Tutkittava alkoi käyttää alkoholia enemmän ja hän lopetti painonnostoharrastuksensa. Syyteenalaista tekoa ennen isä oli kieltäytynyt viemästä äitiä lääkäriin tämän sairastuttua. Tutkittava ja isä olivat riidelleet isän velasta tutkittavalle, jota isä ei suostunut maksamaan. Lisäksi isä uhkasi nostaa tutkittavan tililtä rahaa itselleen. Isän alettua raivota tuttuun tyyliinsä tutkittava haki kiväärinsä ja ampui seinään. Myöhemmin isä meni toiseen huoneeseen soittamaan puhelimella, jolloin tutkittava kimpaantui ja ampui hänet.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan todettiin olevan estynyt ja aggressiivisten tunteiden kokemisen olevan hänelle vaikeaa. Hänen suhteensa äitiin oli läheinen ja hän oli osittain feminiinisesti samaistunut. Tutkittavalla katsottiin olevan riippuvuutta äidistään ja kypsymättömyyttä. Tutkittava oli älyllisiltä kyvyiltään keskitasoinen. Tutkittavan katsottiin kärsivän sekamuotoisesta persoonallisuushäiriöstä, jossa oli riippuvaisia ja narsistisia piirteitä. Hän oli täydessä ymmärryksessä syyteenalaisen teon tehdessään.

Tässä tapauksessa syyteenalaiseen tekoon liittyi isän alistavuutta tutkittavaa kohtaan, tutkittavan riippuvuutta äidistään ja äidin suojelua isän väkivallalta. Kuten edellisessäkin tapausesimerkissä yhdeksän tutkittava oli parentifioitu. Isän, äidin ja tutkittavan välille oli muodostunut vääristynyt kolmiosuhde, missä pojalle sälytettiin kohtuuttomasti vastuuta perheen selviämisestä. Myös mielentilatutkimuksessa havaittu tutkittavan ristiriitainen sukupuolinen identifioituminen voidaan ymmärtää isä- ja äitisuhteiden ristiriitojen tuotoksena. Sekä edellisessä tapausesimerkissä että tässä tapauksessa tutkittava oli vanhin lapsi, mikä näyttää herkästi tuottavan lisävastuuta perheestä.

4.4.5 Äidin suojelu isän väkivallalta

Äidin suojelu liittyi syyteenalaisiin tekoihin 22:ssa eli viidesosassa tapauksista. Äidin suojelua ei havaittu yksinomaisena syyteenalaiseen tekoon liittyvänä tekijänä yhdessäkään tapauksessa.

Tapausesimerkki 13.

Tutkittava oli 19-vuotias sekatyömies, joka asui äitinsä, isäpuolensa ja sisarustensa kanssa. Hän oli syyteessä isäpuolensa taposta ammuttuaan tätä haulikolla. Tutkittavan isä oli rakennusmestari ja äiti perhepäivähoitaja. Tutkittavan isä kuoli tutkittavan ollessa 2-vuotias. Äiti meni naimisiin huoltoasemalla työskentelevän isäpuolen kanssa viisi vuotta myöhemmin ja perheeseen tuli myös isäpuolen lapsia. Lisäksi perheeseen syntyi myöhemmin vanhempien yhteinen lapsi. Tutkittava oli uusperheensä 6./7 lapsi. Perhe-

elämä oli uusioperheessä aluksi kohtuullisen tasaista, mutta isäpuoli alkoi käyttää yhä enemmän alkoholia ja vanhempien välille tuli riitoja. Isäpuoli muuttui vähitellen yhä työkeämmäksi ja loukkaavaksi lapsipuoliaan ja erityisesti tutkittavaa kohtaan. Hän ei kuitenkaan koskaan pahoinpidellyt tutkittavaa. Hän tuli sairaalloisen mustasukkaiseksi vaimostaan. Tutkittavan sisko teki itsemurhan tutkittavan ollessa 13-vuotias.

Tutkittava oli lapsena seurallinen ja vilkas, mutta helposti itkevä. Koulussa tutkittava menestyi tyydyttävästi, mutta jäi kerran luokalleen. Hän sanoi opettajille vastaan ja korjaili näiden tekemiä virheitä, minkä takia hänellä oli keskikoulun viimeisillä luokilla paljon jälki-istuntoja sopimattomasta käytöksestä opettajia kohtaan. Häntä pidettiin herkästi loukkaantuvana. Tutkittava aloitti ammattikoulun, mutta ei ollut innostunut opiskelusta. Hänellä oli poissaoloja ja hankaluuksia opettajien kanssa ja hän jätti lopulta ammattikoulun kesken. Tutkittavalla oli tilapäisiä töitä koulun jälkeen ja joitakin lyhyitä työttömyysjaksoja. Hän maksoi kuitenkin säännöllisesti kotiin rahaa perheen talouden turvaamiseksi.

Tutkittavalla oli kavereita, mutta ei seurustelusuhteita. Hän harrasti joukkuepelejä ja perusti kavereiden kanssa orkesterin, joka kiersi soittamassa ravintoloissa. Tutkittava sävelsi itse kappaleita. Tutkittava käytti alkoholia viikonloppuisin, mutta vähäisessä määrin. Hänellä ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta, vaan häntä pidettiin rauhallisimpana perheen pojista ja hän rauhoitteli isäpuolta tämän riehussa. Tutkittava oli äidin luottohenkilö ja äiti purki huoliaan tutkittavalle.

Isäpuolen tultua sairaalloisessa mustasukkaisuudessaan yhä väkivaltaisemmaksi ja uhkailevammaksi perhetilanne kävi sietämättömäksi. Äiti yritti saada eron isäpuolesta, joka ei siihen suostunut vaan uhkasi tappaa vaimonsa. Tutkittavalla ja äidillä oli läheiset suhteet ja tutkittava koki, ettei voi muuttaa pois kotoa, koska hänen piti suojella äitiä. Äiti vaati tutkittavaa olemaan kotona iltaisin ja viikonloppuina, koska hän pelkäsi miestänsä. Tutkittava ei ollut aiemmin pelännyt isäpuolta eikä ollut uskonut äidin kertomuksia tästä, mutta nyt tutkittavakin alkoi pelätä isäpuolta. Äiti laittoi lopulta avioeron vireille ja eroon liittyvät asiakirjat tulivat syytteenalaisen teon päivänä postitse isäpuolelle. Tämä uhkaili perhettä puukolla ja esti soittamasta poliisia paikalle. Tutkittava otti lopulta veljensä haulikon ja latasi sen. Isäpuoli tulistui tästä ja kävi puukko kädessä tutkittavan kimppuun, jolloin tutkittava ampui hänet.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan todettiin olevan sosiaalinen, mutta ajoittain kireä, uhmakas ja teräväkielinen. Hän oli ajoittain masentunut. Hän oli voimakkaasti sidoksissa äitiinsä ja riippuvainen hänestä. Tutkittavan sukupuoli-identiteetti oli ristiriitainen ja hän oli epävarma mieheydestään. Tutkittava oli lyhytjännitteinen, impulsiivinen ja auktoriteetteja uhmaava. Älyllisesti tutkittava oli lahjakas. Tutkittava ei kokenut syyllisyyttä teostaan ja kuvasi isäpuolen tappamisen lähentäneen häntä muuhun perheeseen. Tutkittavan todettiin olevan psyykkisesti terve ja hänen arvioitiin olleen täydessä ymmärryksessä rikoksen tehdessään.

Tutkittavan keskeinen altistava tekijä isäpuolen surmaamiselle oli äidin suojeleminen isän väkivallalta, mutta lisäksi tutkittava oli riippuvainen äidistään ja isäpuoli oli alistava ja uhkaava myös tutkittavaa kohtaan. Äiti oli tehnyt tutkittavasta itselleen henkivartijan vaarallista miestänsä vastaan. Perheen aiempi vuorovaikutus oli ilmeisesti ollut rakentavampaa ja viimeisen viiden vuoden aikana ennen syytteenalaista tekoa kehittyneet vaikea tilanne oli ilmeisesti suurelta osin isäpuolen alkoholisoitumisen ja mahdollisesti

psykoottistasoisen paranoidisuuden aikaansaamaa. Tässä tapauksessa isäpuolen tappo oli perheen yhteisesti sanattomasti sovittu ratkaisu mahdollittamaan tilanteeseen. Tutkittava joutui henkivartijana tekemään likaisen työn. Tutkittavan sanoin ‘teko oli lähentänyt häntä muuhun perheeseen’. Isäpuolen hyökkäys puukon kanssa teki teon yhteiskunnalle juridisesti ja tutkittavalle moraalisesti vähemmän tuomittavaksi.

4.4.5.1 Äitiä suojelevan pojan muut altistavat tekijät

Myös äitiä suojelevien poikien tapauksissa oli useimmiten mukana muita altistavia tekijöitä (taulukko 26). Isän alistava suhtautuminen poikaan näyttää liittyvän läheisesti tarpeeseen suojella äitiä. Isä alistasi yleensä molempia, sillä 90 prosenttia äitiä suojelevista pojista oli myös itse alistettuja. Kaksi kolmasosaa äitiä suojelevista pojista oli riippuvaisia. Suurimmalla osalla eli noin kahdella kolmasosalla heistä riippuvuus kohdistui äitiin. Vajaa neljännes äidin suojelejoista oli itse ollut aiemmin väkivaltaisia. Vajaa kymmenesosa äidin suojelejoista kärsi psykoottisesta häiriöstä.

Taulukko 26. Äitiä suojelevan pojan muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus äidin suojelejoista (%)	Osuus kaikista pojista (%)
Poika väkivaltainen	5	22.7	4.7
Poika psykoottinen	2	9.1	1.9
Poika riippuvainen	14	63.6	13.1
Isä alistava	20	90.9	18.7
Ei muita tekijöitä	-	-	-

Tapausesimerkki 14.

Tutkittava oli 18-vuotias merkonomi, joka asui yhdessä vanhempiensa ja sisarensa kanssa. Hän oli syytteessä isänsä murhasta, kun hän oli lyönyt isäänsä lukuisia kertoja vasaralla päähän. Hän oli perheensä 1./2 lapsi. Vanhemmat olivat autonapumies ja päiväkotiapulainen. Tutkittavan varhaislapsuudessa perhe-elämä oli tavallista ja tutkittavalla oli siitä hyviä muistoja lukuunottamatta isän ajoittaista juopottelua. Suhde molempiin vanhempiin oli hyvä. Vähitellen isä alkoi käyttää lisääntyvästi alkoholia, mikä johti riitoihin ja äidin pahoinpitelyihin. Isä käytti huomattavan osa perheen tuloista juomiseen ja menetti työnsä juomisen takia. Isä ei äidin yrityksistä huolimatta suostunut avioeroon.

Tutkittava oli lapsena vetäytyvä ja menestyi koulussa ja kauppaopistossa tavallisesti. Hän oli työelämässä jo 14-vuotiaana ja antoi joskus rahaa äidilleen. Tutkittava oli useiden vuosien ajan vastuussa perheen taloudenpidosta, koska isä kierteli ja tuhlesi perheen niukkoja rahoja ja käytti perheelle sosiaalitoimistosta annettuja varoja

juopotteluun. Tutkittava suojeli äitiään isän väkivallalta ja piti huolta isästään tämän tultua juopuneena kotiin. Tutkittavalla ei ollut aiempaa väkivaltaisuutta. Hän käytti alkoholia harvoin eikä muuttunut humalassa aggressiiviseksi. Hänellä oli muutamia kavereita, mutta seurustelusuhteita niukasti.

Tutkittava mietti ennen syytteenalaista tekoa miten saisi perheen raha-asiat kuntoon ja isän lähtemään pois kotoa. Hän päätti tappaa isän, mutta hylkäsi kuristamisvaihtoehdon, koska ajatteli isän olevan liian vahvan. Tutkittava meni humalassa nukkuvan isänsä luo ja löi tätä vasaralla päähän useita kertoja varmistaakseen, ettei tämä jää kitumaan. Tutkittava oli teon jälkeen rauhallinen ja totesi väsyneensä 'katsomaan sen menoa'.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavalla todettiin olevan voimakkaita aggressiivisia mielikuvia asiallisen ja hillityn ulkokuoren alla. Tutkittava älyllisesti tunnetason ongelmiaan eikä hänellä ollut kosketusta turvattomuuden ja pelon tunteisiinsa, mitkä hän käänsi riippumattomuudeksi ja pärjäämiseksi. Tutkittava oli pedantti ja muista huolehtiva. Tutkittavan suhde auktoriteetteihin oli ristiriitainen. Tutkittava oli älyllisesti lahjakas. Hän ei kokenut syyllisyyttä isänsä murhaamisesta. Tutkittavan diagnoosi oli persoonallisuuden kypsymättömyys. Lausunnon tekijän mukaan hän oli teon tehdessään täyttä ymmärrystä vailla, mutta Terveystieteiden Oikeusturvakeskuksen mukaan täydessä ymmärryksessä.

Tässä tapauksessa syytteenalaiseen tekoon liittyi äidin suojelun lisäksi tutkittavan riippuvuutta. Tutkittava oli parentifioitu eli hän oli joutunut liian varhain kantamaan aikuisen vastuuta perheestä, kun kumpikaan vanhemmista ei kyennyt huolehtimaan perheen taloudesta ja äiti turvautui tutkittavaan hankalassa elämäntilanteessaan. Tässä tapauksessa väkivallanteko voidaan nähdä perheen tutkittavalle antamana sanattomana delegaationa isän surmaamiseksi, sillä mielentilatutkimuksessa omaiset kertoivat ymmärtäneensä tutkittavan teon hänen kohtuuttomasta taakastaan johtuvana 'kohtalona'.

4.4.6 Altistavien tekijöiden yhteisvaikutus

Mielentilatutkimukseen päätyneiden pojan isään kohdistamien väkivaltatapauksen yleisimmät altistavien tekijöiden yhdistelmät on kuvattu taulukossa 27. Taulukossa kuvataan kahden altistavan tekijän yhteisvaikutusta vaikka monissa tapauksissa altistavia tekijöitä oli useampia.

Taulukko 27. Pojan isään kohdistaman väkivallan yleisimmät altistavien tekijöiden yhdistelmät.

Muuttuja	Tapausten määrä	Osuus kaikista pojista (%)
Poika väkivaltainen ja riippuvainen	48	44.9
Isä alistava poikaa kohtaan ja poika riippuvainen	28	26.2
Poika väkivaltainen ja psykoottinen	25	23.4
Isä alistava poikaa kohtaan ja poika suojeli äitiä	20	18.7
Isä alistava poikaa kohtaan ja poika väkivaltainen	17	15.9
Poika psykoottinen, väkivaltainen ja riippuvainen	15	14.0

4.4.7 Muut isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavat tekijät

Luokiteltujen altistavien tekijöiden lisäksi todettiin joissain tapauksissa muita altistavia tekijöitä, joita ei voitu ottaa mukaan luokitteluun, koska ne eivät olleet yleistettävissä koko aineistoon.

Tapausesimerkki 15.

Tutkittava oli 21-vuotias opiskelija, joka asui yhdessä vanhempiensa ja veljensä kanssa. Hän oli syytteessä isänsä murhasta ja veljensä taposta. Tutkittava oli perheensä 1./2 lapsi. Isä oli liike-elämässä ja äiti hoitoalalla. Sukulaisten mukaan vanhemmat kasvattivat tutkittavan 'pumpulissa', mutta vaativat häneltä samalla liikaa. Isä kannusti aktiivisesti urheiluun, mutta tutkittava joutui vaihtamaan lajia, kun hänen selkensä ei kestänyt. Viime vuosina tutkittava oli harrastanut ampumista isän kannustamana ja oli siitä innostunut. Sukulaisen mielestä suhteet vanhempiin olivat lämpimät. Tutkittava oli sopeutuvainen ja keskittymiskyvytön. Perhe oli jossain määrin eristynyt.

Tutkittavalla oli koulussa oppimisvaikeuksia ja lukihäiriö. Peruskoulun jälkeen hän opiskeli kauppaopistossa ja erityisesti isän haaveena oli tutkittavan pääseminen sitä kautta kauppakorkeakouluun. Tutkittava ei menestynyt hyvin ja totesi luulleensa itseään 'fiksummaksi' kuin olikaan. Tutkittava jätti opiskelun kesken ja meni isän avustamana ulkomaille töihin. Tutkittava palasi kahden vuoden jälkeen kotiin ja jatkoi kesken jääneitä opintojaan.

Tutkittavalla ei ollut perheen ulkopuolella läheisiä ihmissuhteita eikä seurustelusuhteita. Hän ei käyttänyt lainkaan alkoholia tai huumeita. Hän matkusteli paljon ja pärjäsi matkoillaan itsenäisesti. Tutkittavan mielestä ihmisen piti pärjätä omilla avuillaan ilman yhteiskunnan tukea, mutta hän oli järjestänyt itse asiansa paljolti isän antaman tuen varaan.

Tutkittava koki paremmin menestyvän pikkuveljensä kritiikin huonosta opiskelumenestyksestään sietämättömänä. Veljen taas kerran moitittua tutkittavaa laiskuudesta tutkittava kimmastui ja surmasi tämän pistoolilla ampumalla. Isän ja äidin tultua kotiin tutkittava surmasi myös nämä ampumalla heitä lukuisia kertoja.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan käytöksen todettiin olevan korostuneen kontrolloitua ja hänen pyrkivän noudattamaan hyväksytyjä tapoja. Hänellä ei havaittu väkivaltaisuutta tai alttiutta väkivaltaiseen reagointiin. Hän oli kouluttautunut ja tehnyt työvalintansa pitkälti isän tahdon mukaisesti ja hän oli vahvasti riippuvainen isästään. Tutkittava pyrki itsenäistymään, mutta itsenäistyminen sai vain passiivisia muotoja. Hänellä oli riittämättömyyden tunteita, koska hänen tavoitteensa olivat kohtuuttomat hänen kykyihinsä verrattuna. Tutkittava oli älykkyystestin mukaan keskitasoinen. Tutkittavan arvioitiin päätyneen umpikujassaan primitiiviseen ratkaisuun, kun hänellä ei ollut kykyä ratkaista tilannetta rakentavammin. Tutkittavalla ei todettu psykiatrisia diagnooseja ja hän oli täydessä ymmärryksessä teon tehdessään.

Tällä tutkittavalla oli ainoana tämän tutkimuksen luokitteluun sopivana rikokseen altistavana tekijänä *riippuvuutta* isästä. Sen lisäksi hänellä oli havaittavissa altistavana tekijänä *ampuma-aseiden helppo saatavuus*.

Muista riippuvaisista tutkittavista poiketen tutkittava koki suurimman ristiriidan sen suhteen, ettei hän kyennyt täyttämään isänsä toiveita eikä kestänyt veljen ivaa tästä epäonnistumisesta. Isä ei ollut alistava tai pakottava vaan pyrki kaikin tavoin tukemaan poikaansa. Tämä tuki oli kuitenkin tutkittavan näkökulmasta pakottavaa ja aiheutti hänessä alemmuudentunnetta. Veljen surmaamisen jälkeen tutkittava mahdollisesti koki entistä vahvemmin tuottavansa pettymyksen isälleen ja päätti murhata tämän. Tutkittavan toteamus teostaan kuvaa tätä umpikujaa: 'minulla ei ollut muuta vaihtoehtoa'.

Ampuma-aseiden saatavuudella oli tässä tapauksessa huomattava merkitys, sillä tutkittavassa ei havaittu sellaista aggressiivisuutta, että hän olisi kyennyt henkirikoksiin ilman ampuma-asetta. Tutkittava totesi itse liikuttuneena, että tuliaseella tappaminen on liian helppoa. Tutkittavan aggressiiviset impulssit eivät ehkä olisi johtaneet henkirikoksiin, jos aseita ei olisi ollut saatavilla niin helposti.

Joissakin tapauksissa on havaittavissa muita keskeisiä isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistavia tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi itsemurhasuunnitelmat ja ajankohtaiset elämän stressitekijät.

Tapausesimerkki 16.

Tutkittava oli 29-vuotias kalastaja, joka asui isänsä ja veljensä kanssa. Hän oli syytteessä isänsä taposta ammuttuaan tämän hirvikiväärillä. Hän oli lapsuuden perheensä 5./6 lapsi. Perhesuhteet olivat hyvät, isä oli etäinen ja äiti läheinen. Tutkittava menestyi koulussa kohtalaisesti, mutta oli peruskoulun kaksi viimeistä vuotta tarkkailuluokalla runsaiden poissaolojen ja koulutovereiden kiusaamisen takia.

Tutkittava kalasti yhdessä isänsä kanssa jo kouluaikana ja elätti itsensä kalastajana. Hänellä oli ystäviä ja useita pitempiä seurustelusuhteita, joista viimeinen katkesi vähän ennen syyteenalaista tekoa naisen aloitteesta. Tutkittava yritti tuolloin itsemurhaa kahdesti. Tutkittava oli käyttänyt paljon alkoholia jo nuorena ja alkoholin käyttö oli lisääntynyt niin, että hänellä katsottiin olevan alkoholiongelma. Hänellä oli ollut

aiemmin väkivaltaisuutta ja hän oli tapellut isänsä kanssa. Hänet oli tuomittu kotirauhan rikkomisesta ja ampuma-aseen varomattomasta käsittelystä. Hän oli viime aikoina uhannut pahoinpidellä isäänsä, jonka hän katsoi syypääksi viime aikojen ongelmiinsa.

Tutkittavan äiti sairastui vakavasti muutama vuosi ennen syytteenalaista tekoa. Kotielämä muuttui, kun isä alkoi käyttää alkoholia holtittomasti ja tuhlassa rahaa niin, että kotitalo jouduttiin pakkohuutokauppaamaan muutama päivä ennen syytteenalaista tekoa. Isä oli alkanut seurustella toisen naisen kanssa, vaikka äiti oli yhä kuolemansairaana elossa. Isä oli yrittänyt viime aikoina saada tutkittavan ja tämän veljen muuttamaan pois kotitalosta, mutta nämä eivät sitä halunneet. Syytteenalainen teko tapahtui, kun tutkittava oli humalassa ja ahdistunut ongelmistaan. Sukua oli kokoontunut kotitalolle ja tutkittava alkoi uhkailla muita aseella. Uhri lohdutteli tutkittavaa ensin, mutta heidän välilleen tuli riitaa ja tutkittava ampui uhrin.

Mielentilatutkimuksessa tutkittavan todettiin olevan altis purkamaan psyykkiset paineensa tekoina, hän oli taipuvainen riippuvuuteen ja hänen sukupuoli-identiteettinsä oli ristiriitainen. Tutkittava oli passiivisaggressiivinen. Älykkyystudkimuksen mukaan tutkittava oli lahjakas. Tutkittavalla diagnosoitiin sekamuotoinen persoonallisuushäiriö ja alkoholismi. Hän oli syytteenalaisen teon tehdessään täyttä ymmärrystä vailla.

Tässä tapauksessa tutkittavalla oli altistavina tekijöinä väkivaltaisuutta ja riippuvuutta isästään. Lisäksi hänellä oli elämässään useita *ajankohtaisia stressitekijöitä*, jotka olivat saaneet hänet yrittämään itsemurhaa kahteen otteeseen. Hänen pitkäaikainen seurustelusuhteensa oli katkennut, hänen äitinsä oli vakavasti sairaana ja kotitalo oli myyty pakkohuutokaupalla muutamaa päivää aikaisemmin isän juomisen takia. Lisäksi tutkittava saattoi syyttää isäänsä oman elämänsä ongelmista. Itsemurhan ja pahan isän surmaamisen välillä ei ollut tutkittavan näkökulmasta suurta eroa.

5 Pohdinta

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusasetelma

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia pojan isäänsä kohdistaman väkivallan taustaa ja esiintyvyyttä. Erityisesti tarkoituksena oli etsiä altistavia tekijöitä tälle väkivallalle ja saada tietoa perhesuhteiden, perheenjäsenten ja sukupuolieron vaikutuksista perheen sisäiseen väkivaltaan ja analysoida perheen sisäisen väkivallan erityispiirteitä muuhun vastaavaan väkivaltaan verrattuna. Tavoitteena oli myös arvioida isään ja äitiin kohdistuneen väkivallan esiintyvyyden muutoksia 1900-luvulla.

Tutkimusasetelma oli alkujaan monitieteinen eli tarkoituksena oli yhdistää kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä ja erilaisia aineistoja, jotta tutkitusta aiheesta olisi saatu mahdollisimman monipuolinen ja moniulotteinen kuva. Tutkimuksen edetessä luovuttiin jo tehtyjen seitsemän isänsä surmanneen miehen haastattelun kvalitatiivisesta analyysistä. Vaikka näitä haastatteluja ei käytetty tutkimuksen aineistona, oli niillä merkitystä tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin. Isänsä surmanneiden miesten kohtaaminen ja heidän kanssaan keskustelu sekä heidän puheensa litterointi ja litterointien luku antoi tutkijalle tilaisuuden syventää näkemystään tutkimuksen aiheesta.

Koska haastattelujen käytöstä tutkimusaineistona luovuttiin, tutkimuksessa ei saatu suoraa tietoa isään kohdistuneeseen väkivaltaan syyllistyneiltä pojilta, vaan tutkimusaineisto on välillistä ja eri asiantuntijoiden ja viranomaisten tuottamaa. Siitä huolimatta tutkimusasetelma säilyi monipuolisena, koska tutkimuksessa käytettiin useita erilaisia aineistoja ja koska tutkimuksen keskeistä aineistoa, mielentilatutkimuslausuntoja, analysoitiin sekä kvalitatiivisin että kvantitatiivisin menetelmin.

5.2 Aineistot ja menetelmät

5.2.1 Aineistot

Tavoitteen saavuttamiseksi tässä tutkimuksessa on käytetty useita eri aineistoja. Aineistojen valinnassa on jouduttu tekemään kompromisseja rajallisten resurssien ja aineistojen puutteellisuuden takia.

5.2.1.1 Tuomioistuinten aineisto

Tutkittaessa parrisidien esiintyvyyttä 1900-luvun alussa aineistona käytettiin Kansallisarkistoon arkistoitua vuoden 1931 rikollisuuden syitä tutkineen komitean materiaalia. Tuohon aineistoon oli koottu vuosilta 1904-13 ja 1920-29 yhteenvedot kaikista hovioikeuksien ja Korkeimman Oikeuden käsittelemistä henkirikostapauksista ja joistain muista rikostapauksista. Aineiston perusteella koottiin tietoa pojan ja tyttären isään ja äitiin kohdistamista henkirikoksista niiden esiintyvyyden selvittämiseksi.

Tuomioistuinten materiaali oli luonteeltaan rikoksesta syytettyjen aineisto. Ylemmille oikeusasteille alistettiin sekä tuomittujen, että tuomitsematta jätettyjen tapauksia. Aineiston joukossa oli esimerkiksi alioikeudessa syntyneenä tuomitsematta jätettyjen tapauksia.

Tuomioistuinten aineiston edustavuudessa oli ongelmia. Aineisto koostui ylemmille oikeusasteille alistetuista henkirikoksista ja, vaikka lakitekstin mukaan (s. 86) alioikeuksien olisi tullut alistaa kaikki henkirikokset ylemmille oikeusasteille, vain vajaat 90 prosenttia kyseisinä vuosina tapahtuneista henkirikoksista oli mukana aineistossa. Tämä aiheutti parrisidien esiintyvyydestä tehtyjen laskelmien luotettavuudelle ongelmia, joita käsitellään tarkemmin menetelmien pohdinnassa sivulla (s. 152-3).

5.2.1.2 Poliisin tietoon tulleet henkirikokset

Parrisidien 1900-luvun lopun esiintyvyyden laskemisessa käytettiin Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen kokoamaa poliisin tietoon tulleiden henkirikosten aineistoa, joka sisältää tarkempia tietoja muutamilta otantavuosilta. Tutkimuslaitoksen luovuttama aineisto käsittää vuosina 1973-74, 1988 ja 1996 tehdyt parrisidit, koska muilta vuosilta ei ole täsmällistä tilastoa parrisideista. Nämä otantavuodet käsittävät vain neljä vuotta 23 vuoden jaksosta ja, kun aineiston parrisiditapauksia oli yhteensä vain 25 kappaletta, aineisto ei ollut edustava. Tapausten pieni lukumäärä aiheutti riskin satunnaisesta virheestä esiintyvyyssivuissa.

5.2.1.3 Esiintyvyykslukujen luotettavuuden arvioinnissa käytetyt aineistot

Molempien parrisidien esiintyvyyden laskemisessa käytettyjen aineistojen edustavuus oli puutteellinen. Saatujen tulosten luotettavuuden arvioimiseksi tutkittiin neljää muuta aineistoa.

S. Erkkilän (1938) väitöskirjan 358 mielentilatutkimustapausta vuosilta 1895-1919 ja vuosina 1925-29 tehdyt 286 arkistoitua mielentilatutkimuslausuntoa (Lääkintöhallitus 1925-49) käytiin läpi parrisiditapausten etsimiseksi. Näin tarkistettiin oliko alempien oikeusasteiden tapausten alistamisessa ylemmille oikeusasteille vuosina 1925-29 tapahtunut laimentumista tai kertymistä tutkitun asian suhteen. Nämä aineistot eivät kuitenkaan olleet tarkistamista ajatellen edustavia, koska mielentilatutkimukseen määrättiin 1900-luvun alussa vain pieni osa henkirikoksen tekijöistä.

Vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 poliisin tietoon tulleiden henkirikostapausten aineiston ongelmana oli otantavuusien vähäisyys ja siksi tämän aineiston edustavuutta tutkittiin kahden aineiston avulla. Keskusrikospoliisin HEPRO-aineisto (Henkirikosprojekti 1980-94) käsitti vuosien 1980-94 aikana poliisin suurimmista kaupungeista ja osittain maaseudulta keräämiä henkirikostapauksia. Tätä aineistoa käytettiin poliisin tietoon tulleiden rikosten edustavuuden arvioinnissa, mutta se osoittautui niin puutteelliseksi, että sen merkitys jäi vähäiseksi.

Tämän tutkimuksen mielentilatutkimuslausuntoaineistoa käytettiin toisena poliisin tietoon tulleiden henkirikosten aineiston edustavuuden varmentamisen välineenä. Mielentilatutkimukseen ei kuitenkaan määrätä kuin noin 70 prosenttia kaikista henkirikoksen tekijöistä (Eronen 1997), minkä takia tämä aineisto oli puutteellinen edustavuuden tarkistamista ajatellen. Kuitenkin aineiston tapausten runsas määrä antoi mahdollisuuden patrisidin ja matrisidin esiintyvyyden välisen suhteen tarkistamiseen.

5.2.1.4 Mielentilatutkimusaineisto

Aineiston edustavuus. Mielentilatutkimusaineisto koostuu kaikista Suomessa vuosina 1973-1996 mielentilatutkimukseen määrättyjen, isäänsä kohdistuneesta väkivallasta syytettyjen yli 15-vuotiaiden poikien ja miesten mielentilatutkimuslausunnoista. Lisäksi aineistoon koottiin tieto kaikista poikien tekemistä matrisideista ja tyttöjen tekemistä parrisideista. Aineiston edustavuutta suhteessa kaikkiin kyseisenä aikana Suomessa tehtyihin isään kohdistuneisiin syytteeseen johtaneisiin väkivallantekoihin oli vaikea arvioida. Jonkinasteista edustavuuden arviointia voitiin tehdä vain henkirikosten osalta. Mielentilatutkimusaineiston henkirikoksia verrattiin vuosien 1980-94 HEPRO-aineistoon (Henkirikosprojekti 1980-94) ja oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 henkirikosaineistoon (Kivivuori 2000b).

Vertailussa todettiin vuosilta 1980-96 kaikki HEPRO-aineiston ja poliisin tietoon tulleiden henkirikosten aineiston patrisidi- ja matrisiditapaukset myös mielentilatutkimusaineistossa esiintyviksi, mutta vuosilta 1973-74 vain 45 prosenttia poliisin tietoon tulleista parrisiditapauksista oli mukana mielentilatutkimusaineistossa. Koska vuosien 1973-74 aineisto oli pieni, verrattiin useamman 1970-luvun vuoden

tapausmääriä keskenään. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on julkaissut 1970-luvun henkirikoksista tietoja (Viljanen 1983), joista käy ilmi, että tarkemmin määrittelemättömiä parrisideja oli vuosina 1973-75 ja 1977-79 yhteensä 35 tapausta. Mielentilatutkimukseen määrättiin kyseisinä vuosina 20 parrisidin tekijä. Näiden vuosien tapauksista siis 57 prosenttia oli mukana mielentilatutkimusaineistossa.

Syyksi aineiston huonoon kattavuuteen henkirikosten suhteen 1970-luvulla voidaan olettaa tuolloin vallinneet pitkät jonotusajat mielentilatutkimukseen ja siitä johtunut oikeusistuinten taipumus olla määräämättä rikoksentehtyjöitä mielentilatutkimukseen. Mielentilatutkimusten määrä lähes kaksinkertaistui 1970-luvun aikana, mikä tietenkin lisäsi tuomioistuinten herkkyyttä lähettää syytetty mielentilatutkimukseen (Wagner-Prenner 2000). Tuovinen (2001) tarkentaa, että vaikka mielentilatutkimusten määrä nousi jo 1970-luvun puoliväliin mennessä korkealle tasolle, osa tuomioistuimista lähetti edelleen kitsaasti tutkittavia mielentilatutkimuksiin vielä vuosien ajan. Sen takia parrisidin tekijöitä jäi ilman mielentilatutkimusta vielä 1970-luvun lopullakin, vaikka parrisidi on yksi herkästi mielentilatutkimukseen johtavista rikoksista.

Yhteenvetona voidaan todeta, että henkirikokseen päätyneiden pojan isään kohdistamien väkivallantehtöjen osalta 1980- ja 1990-luvuilla aineisto kattoi todennäköisesti lähes kaikki Suomessa todetut tapaukset, mutta 1970-luvulla vain runsaat puolet kaikista tapauksista. Muiden väkivallantehtöjen kuten henkirikosten yritysten ja erilaisten pahoinpitelyjen osalta edustavuus on mitä ilmeisemmin huonompi, sillä aiempien tutkimusten mukaan vain alle prosentti pahoinpitelyrikoksissa syytetyistä (Wagner-Prenner 2000) määrätään mielentilatutkimukseen, kun henkirikoksissa syytetyistä määrätään mielentilatutkimukseen yli puolet. Vuosina 1987-89 71 prosenttia henkirikoksista syytetyistä (Pajujoja 1995) ja vuonna 1995 54 prosenttia (Wagner-Prenner 2000) määrättiin mielentilatutkimukseen.

Aineiston valikoituminen henkirikosten osalta 1970-luvulla ja muiden väkivaltarikosten osalta koko tutkimusjakson aikana vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Oikeuden valikoidessa mielentilatutkimusta tarvitsevia syytettyjä viitteet mahdollisesta mielenterveysongelmasta ovat keskeinen valinnan kriteeri. Näin ollen tämän tutkimuksen aineistoon on valikoitunut 1970-luvun patrisidien ja koko jakson muiden isään kohdistuneiden väkivaltarikosten osalta todennäköisesti mielenterveysongelmista kärsiviä tutkittavia. Aineisto ei anna näistä ryhmistä yhtä kattavaa kuvaa kuin 1980- ja 1990-luvuilla patrisidin tehneiden tutkittavien osalta.

Aineiston rajaus. Aineiston rajaus tuotti ongelmia isän määritelmän vaikeuden takia. Isäksi luettiin jokainen biologinen isä, vaikka hän ei olisi ollut missään tekemisissä väkivaltarikoksen tehneen pojan kanssa ennen aikuisikää. Isäksi luettiin myös isäpuoli, jos tämä oli tullut perheeseen viimeistään väkivaltarikoksen tehneen pojan ollessa kahdeksanvuotias.

Toinen rajausongelma syntyi, kun jo alkuvaiheessa kävi selväksi, että tapausten joukossa oli henkirikosten ohella paljon muita väkivaltarikoksia. Aineistoon päätettiin ottaa kaikki mielentilatutkimuksessa olleet isäänsä kohtaan väkivaltarikoksia tehneet tai sitä yrittäneet pojat, koska henkirikostapauksia oli tilastollista analyysia ajatellen niukasti ja koska kriminologisten tutkimusten mukaan useimmat vakavat väkivaltarikokset ovat luonteeltaan hyvin samankaltaisia kuin henkirikokset ja niitä erottaa toisistaan usein lähinnä sattuma (Kivivuori 1999). Tämän rajauksen takia aineistoon tuli muutamia

laittomia uhkauksia, jotka ovat luonteeltaan hyvin erilaisia kuin murhat tai tapot. Kaikkiaan isään kohdistuneesta väkivallasta syytettyjä mielentilatutkittavia oli 107.

Tutkimusaineistona oli käytössä kustakin tapauksesta tehty mielentilatutkimuslausunto, joka on laajuudeltaan 10-30 sivua pitkä ja sisältää psykiatrisen arvion lisäksi psykologin lausunnon, terveydenhuoltoviranomaisten ja puolustusvoimien asiakirjojen tietoja ja useimmiten tutkittavan, hänen läheistensä sekä työnantajan ja tutkittavan käymien koulujen edustajan lausunnon tutkittavasta. Mielentilatutkimuslausunto on yksi laajin Suomessa laadittava psykiatrinen lausunto.

Mielentilatutkimuslausunnot ovat laajuutensa takia erinomainen tutkimusaineisto, mutta tuon laajuuden ja tämän tutkimuksen resurssien niukkuuden takia oli mahdotonta tehdä tutkimusasetelmaa, missä isään kohdistuneen väkivallanteon tehneitä mielentilatutkittavia olisi verrattu tavallisesta keskiväestöstä tehdyllä otannalla valittuihin henkilöihin. Vastaavan tietomäärän kerääminen olisi ollut erittäin työlästä, sillä tutkittavia olisi pitänyt seurata suljetuissa osasto-oloissa jopa kahden kuukauden ajan ja heille olisi pitänyt tehdä laaja psykologinen tutkimus ja heistä olisi pitänyt kerätä useista tietolähteistä taustatietoja. Osittain tämän takia valittiin vertailuaineistoksi mielentilatutkimuslausuntojen joukosta muun vastaavan rikoksen tehneet samanikäiset miehet. Kullekin isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytetylle tutkittavalle valittiin verrokki.

5.2.2 Menetelmät

Tässä tutkimuksessa on yhdistetty kahta erilaista ja toisiaan täydentävää tutkimusperinnettä. Pääasiallisena lähestymistapana käytettyä jälkipositivistisen tieteenteorian pohjalta rakennettua hypoteesin testaukseen tähtäävää kvantitatiivista tutkimusmetodia on täydennetty hermeneuttisen tieteenteorian pohjalta rakennetun kvalitatiivisen tutkimusmetodin elementeillä tutkimuksen semikvalitatiivisessa osassa. Kummankin tieteenteorian suunnasta voidaan kritisoida tehtyä valintaa ja tieteenfilosofisesti nämä paradigmat voidaan nähdä niin vastakkaisina, että niitä ei voida yhdistää toisiinsa (Siljander 1992), tai vaikka niitä voisikin yhdistää toisiinsa, paradigmojen lähtöoletukset voivat helposti sekoittua toisiinsa ja aiheuttaa lähtöoletusten rikkomista (Raunio 1999).

Tehtyä valintaa voidaan puolustaa sillä, että jälkipositivistisessä hypoteesin testaukseen pohjautuvassa metodissa on useimmiten hermeneuttisia ja kvalitatiivisia piirteitä, vaikka asiaa ei mainita tutkimusraporteissa. On tavallista, että tutkija piilottaa tutkimusprosessin aikana hypoteesiin tehdyt muutokset ja antaa ymmärtää, että hypoteesia on testattu alkuperäisten kategorioiden mukaisesti. Joissain tutkimuksissa tämä ilmiö on ilmaistu tutkimusraportissa (Veijola 1996).

5.2.2.1 Parrisidien esiintyvyys Suomessa 1900-luvulla

Parrisidien esiintyvyyttä analysoitaessa metodina oli aiemmin koottujen parrisiditapauksia sisältävien aineistojen uudelleen läpikäynti ja saatujen absoluuttisten tapausmäärien pohjalta yleisiä väestötilastoja hyväksi käyttäen parrisidien esiintyvyyden laskeminen Suomessa 1900-luvun alussa ja lopussa.

Tuomioistuinten aineisto. Tuomioistuinten aineistoa käytettiin 1900-luvun alun parrisidien esiintyvyyden selvittämiseen. Käytetty rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean mietintö (Komiteamietintö 16:1 1931) ja sen aineisto oli puutteellinen, koska siinä oli vain osa, vaikkakin enemmistö, kaikista henkirikoksista tutkimusjakson aikana. Käytettäessä ylempien oikeusasteiden ja alioikeuksien tietoja esiintyvyyksien laskemiseen tilastointitapojen erot aiheuttavat jonkin verran epävarmuutta lukujen tarkkuudelle.

Tutkimusaineiston joukkoon saattoi kasaantua vanhempiin kohdistuneita henkirikostapauksia (s. 91). Mahdollisesti vanhempiin kohdistuneet henkirikokset koettiin luonteeltaan erityisiksi ja sen takia ne saatettiin herkemmin alistaa ylemmille oikeusasteille. Toisaalta ne saattoivat kasaantua aineiston ulkopuolelle, sillä parrisidien tekijöistä isompi osa on psykoottisia ja siksi syyntakeettomia, minkä johdosta heidän tekemiään rikoksia ei mahdollisesti katsottu tarpeelliseksi alistaa ylemmille oikeusasteille.

Parrisidin tekijöiden kasaantuminen aineistoon tai sen ulkopuolelle näyttää epätodennäköiseltä, kun verrataan käytettävissä olevien aineistojen pohjalta mielisairaiden ja syyntakeettomien osuuksia henkirikosten tekijöistä eri aikoina. Vuosisadan alun ylempien oikeusasteiden aineiston parrisidin tekijöistä viidesosa (9/45) (liite 2) oli mielisairaita ja jätettiin tuomitsematta. Granfeltin (1915, Pajuoja 1995, Wagner-Prenner 2000) tutkimuksen mukaan 1900-luvun alussa kaikista henkirikoksen tekijöistä oli mielisairaita noin 10 prosenttia. Tämän perusteella ylempien oikeusasteiden parrisidin tekijöiden ja alempien oikeusasteiden henkirikosten tekijöiden joukossa mielisairaiden osuuskien suhde näyttää olleen samansuuntainen kuin 1900-luvun lopulla, jolloin kaikista henkirikoksen tekijöistä oli 10-15 prosenttia syyntakeettomia (Pajuoja 1995, Eronen ym. 1996a, Wagner-Prenner 2000) ja parrisidin tekijöistä tämän tutkimuksen mukaan noin kolmannes (s. 120).

Mielisairaiden määrän arviota sotkeva tekijä on aiemmissa tutkimuksissa todettu 1900-luvun alkupuolen vähäinen mielentilatutkimusten määrä. Tuolloin vankilassa oli paljon mielisairaalahoitoon kuuluvia rikoksista tuomittuja vankeja (Pajuoja 1995). Tietenkin voidaan olettaa, että tämä mielisairaiden päätyminen vankilaan koski yhtä lailla myös parrisidin tehneitä kuin muitakin henkirikoksen tekijöitä.

Toinen todiste parrisidin tekijöiden kasaantumisesta vastaan on vuosien 1925-29 mielentilatutkimusten jakaantuminen. Kyseisinä vuosina tehdyistä Lääkintöhallituksen arkistoimista 286 mielentilatutkimuslausunnosta löytyi viisi isään kohdistunutta väkivaltarikosta, joista kolmen mielisairaaksi ja syyntakeettomaksi todetun parrisidin tekijän asia oli alistettu ylemmille oikeusasteille. Kaikista henkirikoksista alistettiin 1900-luvun alussa ylemmille oikeusasteille vähän enemmän eli noin 85 prosenttia (s. 90).

Tapausten määrä on kuitenkin niin pieni, että tästä tuloksesta ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Tulosten luotettavuutta häytti myös se, että ylempien oikeusasteiden tapausten määrästä jouduttiin arvioimaan tapausten kokonaisuus Suomessa kyseisinä vuosina. Tämä arviointi tehtiin laskemalla aineiston henkirikosten osuus kaikista Suomessa tapahtuneista henkirikoksista (taulukko 3, s. 90). Tätä tutkimusta varten aineistosta laskettua kaikkien henkirikosten määrää ei voitu käyttää laskemisessa, koska alioikeuksien aineistossa lukuihin sisältyivät myös henkirikosten yritykset. Tämä ongelma voitiin kiertää laskemalla aineistosta kaikki henkirikoksen yritykset ja liittämällä ne mukaan henkirikosten määrään. Laskutoimitusta tehtäessä oletuksena oli, että alistettaessa alioikeuksien henkirikostapauksia ylempiin oikeusasteisiin ei tapahtunut kasaantumista kumpaankaan suuntaan henkirikosten yritysten suhteen. Tätä asiaa ei kuitenkaan voitu varmistaa millään tavalla tässä tutkimuksessa.

Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen aineisto. Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen julkaisematonta aineistoa vuosilta 1973-74, 1988 ja 1996 käytettiin 1900-luvun lopun parrisidien esiintyvyyden selvittämiseen (Kivivuori 2000b). Tämä aineisto on koottu poliisiin tietoon tulleista henkirikoksista, mitä pidetään luotettavimpana lähteenä arvioitaessa todellista henkirikoskuolleisuutta (Kivivuori 1999). Aineiston edustavuus on kuitenkin huonohko, koska kyseiset vuodet edustavat vain runsasta kymmentä prosenttia vuosien 1970-1999 aineistosta ja vuosittaiset esiintyvyyshlutut ovat parrisidien osalta pieniä.

Kyseiseltä ajanjaksolta ei ole käytettävissä kattavampaa aineistoa, sillä keskusrikospoliisin kokoama HEPRO-aineisto osoittautui puutteelliseksi ja nyt koottu mielentilatutkimusaineisto osoittautui 1970-luvun osalta vaillinaiseksi eli toisin sanoen parrisidien esiintyvyys oli 1970-luvulla suurempi kuin mielentilatutkimusaineiston perusteella voidaan päätellä. Mielentilatutkimuslausuntojen käyttöä henkirikosten esiintyvyyden arvioimiseksi vaikeuttaa se, että niiden käyttö johtaa systemaattiseen katoon, kun tietty osa syytetyistä ei joudu mielentilatutkimukseen (Pajujoja 1995).

Parrisidien esiintyvyys jouduttiin laskemaan puutteellisten ja vajaasti edustavien aineistojen avulla. Toisaalta kriminologisessa tutkimuksessa on aiemmin todettu, että rikostilastoja on yleensäkin huomattavan vaikea laatia aineistojen puutteellisuuden takia (Kivivuori 1999). Palapelimäinen aineiston kokoaminen tässä 1900-luvun parrisidien esiintyvyyden selvittelyssä tekee saadun tuloksen lähinnä suuntaa antavaksi.

5.2.2.2 Mielentilatutkimusaineiston indeksien ja verrokkien vertailu

Mielentilatutkimusaineiston 107 tapauksesta ja heidän verrokeistaan kirjattiin ennalta laaditulle tietojenkeräysalustalle tiedot 139 muuttujasta. Muuttujien luokittelulla saadut tiedot ajettiin SPSS-ohjelman tiedostoon ja niistä tehtiin tilastolliset analyysit pääasiassa ristiintaulukoinneilla indeksien ja verrokkien välillä. Lisäksi käytettiin logistista regressioanalyysia. Tilastollisen menetelmän käyttöön ei liittynyt merkittäviä metodologisia ongelmia. Joidenkin keskeisten muuttujien, kuten esimerkiksi isän ja pojan

lapsuudenaikaisen suhteen osalta, verrokkien joukossa oli huomattavan suurta katoa, mutta tämä otettiin huomioon sulkemalla nämä tapaukset kyseisten analyysien ulkopuolelle.

Huomattava osa muuttujien luokista oli sopimuksenvaraisia, minkä takia luokittelujen luotettavuus testattiin kahdella tavalla. Tutkija luokitteli 60 tapauksesta kolme keskeistä muuttujaa uudestaan vuoden kuluttua alkuperäisestä luokittelusta. Tulosten vertailussa saatiin kappakertoimiksi kahden muuttujan osalta erittäin hyvä (very good) ja yhden osalta hyvä (good) (Altman 1991). Toinen luotettavuuden testaus tehtiin kokeneen ja pitkään oikeuspsykiatrissa työtä tehneen psykologin avustuksella. Hän luokitteli 60 tapauksesta kolme keskeistä muuttujaa. Tätä luokittelua pidettiin oikeana ja tutkittajan saamia alkuperäisiä tuloksia verrattiin tähän tulokseen. Tässä vertailussa kaikkien muuttujien kappakertoimet olivat kohtuullisia (moderate) (Altman 1991).

5.2.3 Tutkimusmetodien vahvuudet ja heikkoudet

Tutkimuksen ensimmäisen, patrisidin esiintyvyyttä selvittävän osan vahvuus on se, että siinä tutkittiin ilmiötä, jota ei ole aiemmin Suomessa tutkittu pitkältä aikaväliltä ja josta on ulkomailtakin vähän tutkimuksia. Sen heikkouksista keskeisin on 1900-luvun alkupuolelta olevan aineiston suppeus ja valikoituneisuus. Vuosisadan alkupuolen aineisto koottiin hovioikeuksista ja löydettyjen tapausten perusteella jouduttiin arvioimaan patrisidin esiintyvyys käräjäoikeusaineistossa. Vuosisadan alun aineistosta saadut esiintyvyyssarviot ovat sen takia vain suuntaa antavia. Vuosisadan loppupuolen aineisto oli suppea, koska se käsitti vain neljän vuoden tilastot. Siksi sen edustavuus oli huono. Vuosisadan alun ja lopun aineistot eivät olleet yhteismitalliset, sillä 1900-luvun alun aineisto koostui tuomioistuimiin päätyneistä ja vuosisadan lopun aineisto poliisin tietoon tulleista patrisiditapauksista.

Tutkimuksen toisen osan vahvuus on sen kattavuus. Tutkimuksessa olivat mukana kaikki mielentilatutkimukseen päätyneet, isään kohdistuneen henkirikoksen tai väkivallanteon tehneet miehet. Vertailuryhmän valinnassa käytettiin selkeää ja yksinkertaista menetelmää, joka varmisti, että vertailuryhmä ei ollut koostumukseltaan vääristynyt. Lisäksi mielentilatutkimuslausunto on yksi laajin psykiatrinen selvitys ihmisen psyykestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Siksi vertailussa kyettiin käymään läpi laaja joukko erilaisia psykososiaalisia ja sosioekonomisia tekijöitä, joiden kautta saatiin kattava kuva vertailuryhmien eroista. Aiempiin ulkomailla tehtyihin tutkimuksiin verrattuna tutkittavien joukkoon saatiin mukaan huomattavan iso osa tutkimusaikana patrisidin tehneistä pojista.

Tutkimuksen toisen osan keskeisin heikkous on aineiston välillisuus. Tutkittavana olivat mielentilatutkimuslausunnot eivätkä väkivallanteon tehneet tutkittavat itse. Näin tutkimuksen kohteena olivat mielentilatutkimuksen tehneen psykiatrin ja hänen työryhmänsä käsitykset tutkittavien elämästä ja väkivallanteosta. Tutkimuksen rajaaminen vuosiin 1973-96 verotti pitkittäisen vertailun tuloksia. Vaikka mielentilatutkimukseen valikoitui lähes kaikki isään kohdistuneet henkirikokset, jäi aineistosta puuttumaan osa lähinnä 1970-luvulla tehdyistä isän surmaamisista ja lisäksi

koko tutkimusjaksolta tapaukset, joissa isään kohdistuneen väkivallanteon tekijä surmasi itsensä tekonsa jälkeen.

Tutkimuksen kolmannen osan vahvuus on aineiston laajuus. Kvalitatiivinen analyysi tehtiin käyttämällä hyväksi kaikkia tutkimusvuosina tehtyjä mielentilatutkimuksia. Näin tutkimuksen lopullista ja tutkimuksen aikana kokeiltuja typologioita voitiin testata koko aineistoon typologiaa hahmoteltaessa. Mielentilatutkimuslausuntojen käyttö mahdollisti myös intrapsyykkisiä prosesseja käsittelevien tekijöiden analysoinnin, mikä ei olisi ollut mahdollista tutkittavien suoran haastattelun pohjalta.

Tutkimuksen kolmannen osan suurin heikkous on tutkimusaineiston välillisuus. Altistavien tekijöiden typologia tehtiin mielentilatutkimuslausuntojen eikä väkivallantekijöiden suoran haastattelun perusteella. Analyysi on siten lausunnon tehneen psykiatrin ja hänen työryhmänsä tekemien arvioiden jäsentely ja uudelleen tulkinta. Tässä mielessä hermeneuttisen tieteenkäsitteiden edellytyksiä ymmärtävästä tutkimuksellisesta otteesta ei kaikilta osin saatu täytettyä.

5.3 Tulokset

5.3.1 *Parrisidien esiintyvyys*

Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista oli arvioida parrisidien esiintyvyyden muutoksia Suomessa 1900-luvun aikana. Tehdyt arviot 1900-luvun alun ja lopun parrisidien esiintyvyydestä sisältävät virhelähteitä, minkä takia saadut esiintyvyyksiluvut voivat olla vain suuntaa antavia arvioita.

Vuosisadan alun ja lopun parrisidien esiintyvyyksien vertailussa käytettiin kahta erityyppistä tilastoa. Vuosisadan alun tuomioistuinten materiaali on luonteeltaan parrisidista syytettyjen aineisto. Sen sijaan vuosisadan lopun Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen aineisto on luonteeltaan poliisin tietoon tulleiden parrisidien aineisto. Poliisin tietoon tulleiden rikosten aineistoa pidetään kattavimpana henkirikosrikosten esiintyvyyden tilastointitapana, koska rikoksesta syytettyjen joukosta puuttuvat esimerkiksi itsemurhan rikoksensa jälkeen tehneet henkilöt (Kivivuori 1999). Tosin rikoksesta syytettyjen aineisto on kattavuudeltaan parempi kuin rikoksista tuomittujen tai mielentilatutkimukseen lähetettyjen pohjalta tehty aineisto (Pajuoja 1995). Näin ollen vuosisadan alun parrisidin esiintyvyyksiluvut ovat keräämistavasta johtuen hiukan pienempiä kuin vuosisadan lopun esiintyvyyksiluvut.

5.3.1.1 *Pojan tekemä parrisidi*

Tarkasteltaessa parrisidin esiintymistä Suomessa 1900-luvun aikana voidaan lähtökohdaksi asettaa useissa tutkimuksissa todettu ilmiö, että henkirikollisuuden

lisääntyessä perheen sisäisten henkirikosten osuus kokonaisrikollisuudesta vähenee ja henkirikollisuuden vähentyessä niiden osuus suurenee (McClintock 1963, Gabrielsen ym. 1992, Kivivuori 1999).

Pojan tekemien patrisidien osuudeksi kaikista henkirikoksista todettiin runsas prosentti 1900-luvun alkupuolella. Esiintyvyys oli runsas kaksi prosenttia 1900-luvun loppupuolella, kun aineistona käytettiin vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 poliisin tietoon tulleita henkirikoksia. Väestöön suhteutettuna vuosisadan alku- ja loppupuolella tehtiin kuitenkin suunnilleen yhtä paljon patrisideja, noin 0.07 tapausta 100 000 asukasta kohti. Tämä ero selittyy sillä, että vuosisadan alkupuolella henkirikollisuutta oli paljon enemmän kuin vuosisadan loppupuolella. Patrisidien ja ilmeisesti myös muiden perheen sisäisten henkirikosten esiintyvyys on vaihdellut vähemmän kuin yleinen henkirikosten esiintyvyys Suomessa 1900-luvun aikana. Samoin käytössä olevien tilastotietojen perusteella voidaan sanoa, että patrisidin ja muiden perheen sisäisten henkirikosten esiintyvyys väestömäärää kohden vaihtelee varsin vähän eri yhteiskunnissa ja kulttuureissa (Daly & Wilson 1988).

Patrisidin esiintyvyyden muutoksia voidaan tarkastella myös aikajaksojen sisällä. Patrisidien osuus kokonaishenkirikoskuolleisuudesta väheni vuosisadan alkupuolella siirryttäessä jaksosta 1904-13 jaksoon 1920-29. Patrisidien osuuden vähentyminen selittyy sillä, että edelliseltä jaksolta jälkimmäiselle siirryttäessä kokonaishenkirikoskuolleisuus lisääntyi rajusti (Komiteanmietintö 16:1 1931, Pajuoja 1985, Lehti 2001). Patrisidien esiintyvyys väestömäärään nähden ei kuitenkaan muuttunut sanottavasti.

Verrattuna muihin maihin, joista on olemassa tilastotietoja patrisideista, Suomen esiintyvyydset ovat odotetunlaiset. Vuosisadan alun patrisidien osuus kaikista henkirikoksista Suomessa oli prosentin luokkaa ja vajaa yksi tapaus 100 000 asukasta kohti niin kuin se oli USA:ssa vuosina 1977-86 (Heide 1995a). Molemmissa maissa henkirikoskuolleisuus oli korkea tutkimusajanjaksona, Suomessa 6.4 tapausta (Komiteanmietintö 16:1 1931) ja USA:ssa 9.3 tapausta (Heide 1995a) 100 000 asukasta kohti. Suomen viime vuosikymmenten patrisidiluvut ovat taas vertailukelpoisia matalan henkirikoskuolleisuuden maiden kanssa. Ranskassa v. 1978-84 (Fontaine & Guérard des Lauriers 1994) ja Kanadassa v. 1973-83 (Daly & Wilson 1988) patrisidien osuus oli noin kaksi prosenttia kaikista henkirikoksista (taulukko 2, s. 63) niinkuin Suomessa vuosina 1973-96 (taulukko 4 s. 104). Henkirikoskuolleisuus oli kyseisinä vuosina Ranskassa 1.1 (WHO 1979-1985), Kanadassa 2.7 (WHO 1975-84) ja Suomessa 2.9 (Tilastokeskus 1974-1998a) tapausta 100 000 asukasta kohti.

Tanskassa (Gabrielsen ym. 1992) huomattiin vuosien 1959-83 välisenä aikana perheen sisäisten henkirikosten lisääntyneen yhtä paljon kuin yleisen henkirikoskuolleisuuden. Ilmiö selitettiin kahden yhtäaikaisen toisistaan riippumattoman tekijän vaikutuksella. Perheen sisäinen henkirikollisuus nousi, koska psykiatrinen avohoito lisäsi psykoottisena tehtyjen perheen sisäisten henkirikosten määrää. Suomessa tämä selitys ei päde patrisidien suhteen, koska meillä psykoottisten potilaiden avohoito lisääntyi vasta 1990-luvulla, mutta tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineiston perusteella on nähtävissä päin vastoin patrisidien esiintyvyyden lievää vähenemistä Suomessa (liite 3). Kivivuoren (1999) vertailussa vuosien 1988 ja 1996 henkirikoksista mielenterveyden häiriöistä kärsivien henkirikoksen tekijöiden määrä lisääntyi neljästä kymmeneen, mutta henkirikosten kokonaismäärä lisääntyi vain vajaalla kolmasosalla. Tämä tulos ei ole

kuitenkaan edustava, koska tapauksia oli niin vähän ja koska poliisin keräämät tiedot tapauksista olivat puutteellisia verrattuna mielentilatutkimuksessa kerättäviin tietoihin.

Tärkeä viime vuosikymmeninä kaikkien henkirikosten ja myös patrisidin esiintyvyyteen vaikuttanut tekijä on parantunut ensihoito. Verrattuna 1900-luvun alkuun ensihoito on kehittynyt niin paljon viime vuosikymmeninä, että sillä voi olla huomattavan suuri merkitys henkirikosten ja niiden yritysten väliseen suhteeseen (Kivivuori 1999). Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta tutkia tätä ilmiötä tarkemmin.

Patrisidin esiintyvyyden tutkimuksen lähtökohtana oli hypoteesi, että patrisidien määrä olisi lisääntynyt 1900-luvun aikana patriarkaalisen kulttuurin väistyessä ja isän aseman heikentyessä. Näin ei kuitenkaan ole tutkimustuloksen mukaan käynyt vaan patrisidin esiintyvyys on mittausten menetelmän epävarmuustekijät huomioon ottaen pysynyt samana 1900-luvun aikana. Sen sijaan tutkimuksen alussa tehtyä hypoteesia tukee se, että tämän tutkimuksen mielentilatutkimusaineistossa romanimiesten osuus patrisidin tekijöistä oli pienempi kuin verrokeista (s. 105). Romanimies tekee patrisidin harvemmin kuin kantaväestöön kuuluva mies mahdollisesti sen takia, että isän asema on romanikulttuurissa niin vahva. Näin tulkiten isän vallan määrällä saattaa olla merkitystä patrisidien yleisyyteen.

Yhteyden patriarkaalisen kulttuurin ja patrisidin esiintyvyyden välillä voidaan ajatella olevan monimutkaisen esimerkiksi siten, että 1900-luvun aikana vähentynyt isän valta perheessä on voinut saada isät myös vähentämään alistavaa otettaan poikiinsa, jotka eivät sen takia ole katsoneet tarpeelliseksi yrittää kukistaa isäänsä väkivalloin. Pojat taas eivät lisääntyneestä itsemääräämisoikeudestaan huolimatta ole aiempaa herkemmin käyneet väkivalloin isäänsä vastaan, kun heillä on enemmän vapautta toteuttaa omia toiveitaan elämässään. Asiaa pohditaan lisää myöhemmin (sivu 161).

5.3.1.2 Vanhempiin kohdistuneen väkivallan sukupuolistuneisuus

Sukupuolistuneen väkivallan näkökulmasta vanhempiin kohdistuneet henkirikokset ovat kiinnostavia kahdessa mielessä. Kuinka suuren osan näistä teoista tekevät pojat ja kuinka suuressa osassa tapauksista kyseessä on väkivalta isää kohtaan?

Suomessa tyttären tekemiä parricideja oli 1900-luvulla hyvin vähän. Vuosien 1904-13 ja 1920-29 aineistossa oli yksi tyttären tekemä patrisidi eli noin kaksi prosenttia kaikista parricideista. Vuosien 1973-96 mielentilatutkimusaineistossa oli yksi isään ja yksi äitiin kohdistunut tyttären tekemä tapaus eli myös noin kaksi prosenttia kaikista parricideista. USA:ssa (Heide 1995a) ja Kanadassa (Daly & Wilson 1988) tyttären tekemien parrisidien osuus on 12-15 prosenttia kaikista parricideista eli se vastaa naisten osuutta kaikista henkirikoksista. Ranskassa (Fontaine & Guérard des Lauriers 1994) tyttären osuus on kuusi prosenttia parricideista. Suomessa tyttäret tekevät siis selvästi vähemmän vanhempiin kohdistuneita henkirikoksia kuin muualla.

Aiemmin on esitetty, että naiset tekevät herkemmin matrisidin kuin patrisidin (d'Orban & O'Connor 1989). Tämän tutkimuksen tulokset eivät tue tuota väitettä, mutta tapauksia on niin vähän, että niiden perusteella ettei asiasta voi tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä.

Parrisidin uhrien sukupuolijakauma on aivan erilainen kuin tekijöillä. Matrisideja oli 1900-luvun alkupuolen aineistossa vain noin 15 prosenttia kaikista parrisideista. Sen sijaan 1900-luvun loppupuolella matrisideja oli noin puolet kaikista vanhempiin kohdistuneista henkirikoksista. Tosin kontrolliaineistona käytetyssä mielentila-aineistossa matrisidien osuus oli hiukan pienempi eli 39 prosenttia parrisideista vuosina 1973-96. Voidaan sanoa, että Suomessa äitiin kohdistuneet henkirikokset ovat lisääntyneet selvästi 1900-luvun aikana ja juuri matrisidien esiintymisessä on tapahtunut selvin muutos parrisidikuolleisuudessa kyseisenä aikana Suomessa.

Matrisidi on Suomessa nykyään yhtä yleinen kuin useimmissa länsimaissa. Vuosisadan alun matrisidien vähäinen määrä muistuttaa Japanin parrisiditilannetta, jossa äitiin kohdistuneita tekoja on hyvin vähän (Hirose 1970, Heide 1995a, Hillbrand ym. 1999). Vain Afrikassa kootussa aineistossa on todettu matrisidin olevan yleisempi kuin patrisidin (Bohannan 1960).

Miksi matrisidit ovat lisääntyneet niin selvästi sekä absoluuttiselta määrältään että suhteessa muihin henkirikoksiin? Muualla kootuista aineistoista ei ole havaittavissa samanlaista trendiä. Itse asiassa ainoassa vastaavassa Ranskassa kootussa aineistossa matrisidien osuus parrisideista on vähentynyt 1900-luvun aikana puolesta vajaaseen kolmasosaan kaikista parrisideista (Fontaine & Guérard des Lauriers 1994).

Tässä tutkimuksessa saadulle tulokselle matrisidin yleistymisestä voidaan löytää ainakin kaksi syytä. Tulos saattaa olla virheellinen, sillä varsinkin 1900-luvun alussa parrisideja oli varsin vähän ja jo muutaman tapauksen poisjääminen aineistosta voi muuttaa saatuja tuloksia radikaalisti. Toinen selitys voi olla se, että patriarkaalisen kulttuurin väistyessä Suomessa perheen vallankäyttäjänä on yhä yleisemmin ollut äiti isän rinnalla. Aiemmin pojan aggressio vanhempia kohtaan suuntautui herkemmin alistavaa tai muuten valtaa käyttävää isää kohtaan, mutta nykyään yhä useammin myös alistavaa tai valtaa käyttävää äitiä kohtaan. Eräissä perheväkivaltaa eli lähinnä miehen puolisoaan kohtaan käyttämää väkivaltaa käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että naisen aseman paraneminen saattaa lisätä miehen häneen kohdistamaa väkivaltaa (Yllo & Strauss 1984, Archer 1994b). Ehkä sama pätee pojan suhtautumiseen äitiinsä, kun äidin asema perheessä paranee. Toisaalta sukupuolistuneen väkivallan teorian mukaan miesten väkivalta ei suinkaan kohdistu pelkästään tasavertaisiin tai vahvempiin osapuoliin vaan nimenomaan myös heikompiin kuten lapsiin ja naisiin (Ronkainen 2001).

Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat väkivallan sukupuolistuneisuuden myös perheen sisällä. Isät ja pojat ovat perheen väkivaltaisista jäseniä. Tutkimuksen pojat olivat kokeneet isiensä taholta enemmän väkivaltaa kuin äitiensä taholta (s. 109 ja 110) ja isät olivat kokeneet enemmän henkirikokseen johtanutta väkivaltaa poikiensa kuin tyttäriensä taholta (s. 104). Sen sijaan perheen sisäisen väkivallan uhrien sukupuolijakautumassa ei ollut havaittavissa sukupuolieroa.

Sukupuolistuneen väkivallan (Ronkainen 1998a) taustalla olevia tekijöitä ei tutkittu tässä tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ei voi ottaa kantaa siihen, mikä esitetyistä teorioista selittää parhaiten tämän väkivallan sukupuolistuneisuuden, mutta aineistossa on mukana väkivallan sukupuolistuneisuuden kannalta kiinnostavia tapauksia.

Väkivallan sukupuolistuneisuutta kuvaa erään tutkimuksen tapauksen (n:o 88) tapahtumien eteneminen ennen isän surmaamista. Perheen tytär otti väkivaltaisen ja alistavan isän poissa ollessa aseensa kätteensä ja uhkasi muulle perheelle joko tappaa itsensä

tai isänsä. Hän ei niin tehnyt, mutta ilmeisesti tästä kimmokkeen saaneena tutkittavana ollut perheen sovittelija ja arka poika otti aseensa ja surmasi isänsä tämän tultua kotiin.

Tämän perheen (n:o 88) tapaus kuvaa kahta sukupuolistuneen väkivallan taustalla olevaa tekijää. Tyttären aggressiivinen puuskahdus toimi pojalle ehkä jonkinlaisena väkivallantekoon laukaisevana tekijänä. Kuuluiko tilanteen ratkaiseminen väkivallalla pojan tehtäviin ja annettiin hänelle delegaatio sen tekemiseen (Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Tuovinen 1973)? Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan karkeasti arvioida, että väkivallattomat pojat tekevät isään kohdistuneita väkivallantekoja enemmän kuin tyttäret yhteensä. Noin kolmasosa eli 37 mielentilatutkituista 107 pojasta oli väkivallattomia suhteessa isäänsä (s. 125), kun koko aikana vain viisi tytärtä teki mielentilatutkimukseen johtaneen väkivaltarikoksen isäänsä kohtaan (s. 88). Isään kohdistuva väkivalta näyttää onnistuvan sekä aiemmin väkivallattomalta pojalta että tyttareltä, mutta pojalla tuntuu olevan alttiutta kuvatuunlaiseen väkivaltaan tyttäreltä enemmän, vaikka hänellä ei ole ollut aiemmin mitään osoituksia kyvystä väkivaltaiseen toimintaan.

Naisilla on todettu yhtä paljon aggressiivisia tunteita kuin miehillä, mutta naiset eivät toteuta tunteitaan niin usein väkivaltana kuin miehet (Campbell & Muncer 1994). Se, että naiset tekevät vähemmän sekä itsemurhia että henkirikoksia, viittaa siihen, että he reagoivat aggressiivisiin tunteisiin eri tavalla kuin miehet. Cairns työryhmineen (1989) tulkitsee niin, että naisilla ja miehillä on sukupuolispesifiset aggressiostrategiat, jotka tuottavat naisilla väkivallatonta ja miehillä väkivaltaista aggression ilmausta. Tämä tulkinta ei viittaa sen kummemmin taustalla olevaan biologiseen kuin kulttuuriseen eroon.

Freud (1939/1964) piti perheen keskeisenä valta-akselina isän ja pojan välistä suhdetta, jossa vihan ja rakkauden tunteet vuorottelevat. Näin hän kuvasi selityksen myös sille, että parrisidi on yleensä pojan isäänsä kohdistama teko. Väkivallassa on kyse vallasta ja perheenjäsenistä juuri isä ja poika ovat ne, jotka välittävät vallasta kaikkein eniten (Archer 1994b). Alanen (1989) myöntää patriarkaalisen vallan kaventuneen Suomessa viimeisen 200 vuoden aikana, mutta pitää perheväkivaltaa keskeisenä jäänteinä miesten suuremmasta vallasta perheessä. Väkivallan keskittyminen isille ja pojille perheessä tukee Alasen arviota. Miesten ylivalta näkyy paitsi puolisoon kohdistuvana myös perheen miesten välisenä väkivaltana.

Edellä (s. 104) kuvattu matrisidien määrän lisääntyminen Suomessa 1900-luvun aikana viittaa siihen, että vallan ja väkivallan keskittyminen miehille eli isille ja pojille ei ole muuttumaton ja väistämätön ilmiö. Perheen valtasuhteiden muuttuessa myös naiset voivat joutua lisääntyvien henkirikosten kohteeksi. Vaikka tyttären tekemien parrisidien esiintyvyys ei ole lisääntynyt, ovat naisten tekemät henkirikokset lisääntyneet jonkin verran viime vuosikymmeninä ja muuttuneet enemmän miesten henkirikoksia muistuttaviksi (Kivivuori 1999). Ehkä lähivuosikymmeninä tyttärien tekemien parrisidien esiintyvyys kasvaa?

5.3.2 *Mielentilatutkimuksessa olleiden indeksien ja verrokkien vertailu*

5.3.2.1 *Ikä*

Mielentila-aineiston vertailuryhmä valittiin ikävakioidusti, minkä takia tutkimusaineistossa ei voitu vertailla isää kohtaan väkivaltaa käyttäneiden poikien ikäjakaumaa muihin rikoksenteijöihin.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija Janne Kivivuori (2000b) luovutti käyttöön julkaisemattoman aineistonsa vuosien 1973, -88 ja -96 henkirikoksenteijöiden ikäjakaumasta, jota voitiin verrata isänsä surmaamisesta syytettyjen indeksien ikäjakaumaan. Tämän vertailun mukaan isänsä surmanneet pojat olivat nuorempia kuin henkirikoksen tekijät yleensä Suomessa. Isänsä surmanneiden iän mediaani oli 24 vuotta ja kaikkien henkirikoksenteijöiden mediaani 34 vuotta. Isänsä surmanneista noin neljäsosa ja kaikista henkirikoksen tekijöistä vain noin kuusi prosenttia oli alle 20-vuotiaita. Yli 30-vuotiaita isänsä surmanneista oli vain vajaa viidennes, mutta kaikista henkirikoksen tekijöistä lähes kaksi kolmasosaa.

Myös USA:ssa parrisidin tekijät ovat keskimäärin muita henkirikoksenteijöitä nuorempia. Heiden (1989, 1995a) mukaan parrisidin tekijöistä runsas neljännes on alle 18-vuotiaita, kun vastaava luku muista henkirikoksen tekijöistä on vain alle kymmenesosa.

Miksi parrisidin tekijät ovat nuorempia kuin muut henkirikoksen tekijät? Heidän nuoruutensa näyttää selittyvän sillä, että tiivis suhde isän ja pojan välillä on oleellinen altistava tekijä pojan tekemälle patrisidille (s. 136). Iän karttuessa suhteet etääntyvät ja alttius tekoon vähenee, kun potentiaalinen henkirikoksen tekijä on tiiviimmässä suhteessa muihin ihmisiin kuin isäänsä.

Kanadassa ja USA:ssa nuoret tekevät suuremman osan parrisideista kuin Suomessa. Kanadassa alle 20-vuotiaat tekevät lähes kolmanneksen parrisideista (Daly & Wilson 1988), kun Suomessa heidän osuutensa patrisideista on noin neljäsosa. USA:ssa alle 18-vuotiaiden osuus parrisideista on noin neljäsosa (Heide 1989 & 1995a) ja Detroitissa peräti yli kolmasosa (Daly & Wilson 198a), kun Suomessa osuus on noin kahdeskymmenesosa tämän tutkimuksen aineiston perusteella.

Suomen patrisidin esiintyvyyden vertailu USA:n ja Kanadan parrisidin esiintyvyyteen vääristää tulosta, koska USA:n ja Kanadan tilastoissa mukana olevat matrisidit ovat yleisemmin aikuisen tekemiä kuin patrisidit (Daly & Wilson 1988, Heide 1995a). Tämän takia todellinen ero Suomen ja näiden maiden välillä on vielä suurempi.

Nuorten vähäisempi osuus patrisidin tekijöistä Suomessa verrattuna USA:han ja Kanadaan liittyy siihen, että Suomessa nuoret tekevät muitakin henkirikoksia vähemmän kuin Pohjois-Amerikassa. Suomessa poliisin syllisiksi epäilemistä henkirikoksen tekijöistä vain noin kolme prosenttia oli nuoria alle 18-vuotiaita vuosina 1980-99 (Kivivuori 2000a), kun USA:ssa (Garbarino 1999) 1990-luvulla ja Kanadassa (Statistics Canada 2001) vuosina 1995-99 heidän osuutensa oli noin kymmenen prosenttia. Nuorten yleisempiin henkirikoksiin ja parrisideihin Pohjois-Amerikassa ei tämän tutkimuksen pohjalta voi esittää selityksiä.

Tutkimuksessa verrattiin myös indeksiryhmän ja verrokkiryhmän nuorten välisiä eroja. Toisin kuin kaikkien indeksien ja verrokkien välillä, nuorilla alle 24-vuotiailla indekseillä ja verrokeilla ei ollut merkittävästi eroja toisiinsa nähden. Merkittävin eroavuus havaittiin sosiaalisissa suhteissa. Nuorten indeksien ja verrokkien välillä ei havaittu tilastollista eroa seurusteluongelmissa. Tähän vaikutti ainakin kolme tekijää. Nuorten määrä indeksien ja verrokkien ryhmissä oli pienempi kuin koko ryhmiä verrattaessa. Nuorilla näyttää yleisemminkin olevan seurusteluongelmia ja monilla ongelmat vähenevät iän myötä ja siten vanhempien indeksien ryhmässä vaikeammin ongelmaiset tulevat selvemmin esiin. Aikuisten indeksien joukossa on myös enemmän psykoottisesti sairaita, joilla seurustelusuhteita ja parisuhteita on vähemmän kuin muilla väestöryhmillä, kuten aiemmissa tutkimuksissa on huomattu (Räsänen 2000).

5.3.2.2 *Etninen tausta*

Tutkimuksen aineistona olleet isään kohdistuneen väkivallan tekijät olivat pääasiassa suomalaisen kantaväestöön kuuluvia. Indekseistä yksi ja verrokeista kuusi oli romaneita. Ero ryhmien välillä on suuri, mutta tapausten määrä on niin pieni, että löydöksen yleistettävyyteen täytyy suhtautua varoen. Tilastollisesti ero on viitteellisesti merkitsevä. Romaneita oli verrokkien joukossa enemmän kuin heidän väestöosuutensa perusteella voisi olettaa. Verrokeista kuusi prosenttia oli romaneja, mutta heidän väestöosuutensa on 0.25 prosenttia (Walker 1998, Kivivuori 1999, Romaniasianneuvottelukunta 2000). Myös vankilatilastojen mukaan romanit ovat yleisemmin väkivaltarikosten tekijöitä kuin kantaväestö, sillä he ovat yliedustettuina vankiloissa (Joukamaa 1991).

Kun isään kohdistuneen väkivallan tekijöistä vain noin prosentti oli romaneja, ei voida tehdä ainakaan tarkkaa arviota romanien alttiudesta isään kohdistuvaan väkivaltaan, mutta sillä voi olla suuntaa antavaa merkitystä. Tuo prosentin osuus on väestöosuutta enemmän, mutta selvästi vähemmän kuin romanien osuus, kuusi prosenttia, tämän tutkimuksen muista henkirikoksen tekijöitä.

Viljasen (2001) mukaan edes tutkimuksessa havaittua yhtä isäpuolen patrisidia ei tulisi lukea varsinaiseksi parrisidiksi, koska romaniyhteisössä isäpuolen asema on selvästi etäisempi ja alhaisempi kuin biologisen isän asema. Voidaan siis arvioida romaniyhteisössä olevan vähemmän parrisideja kuin kantaväestön keskuudessa, vaikka selvää tilastollista osoitusta asiasta ei ole aineistojen pienuuden takia.

Romanien vähäisempi alttius patrisidiin voidaan selittää sillä, että Suomessa romanit ovat kulttuurisesti hierarkkisempia, patriarkalisempia ja perinteistä isän auktoriteettia korostavampia kuin kantaväestö (Grönfors 1977 & 1981, Viljanen 1979 & 1994). Vastaava ilmiö on havaittu USA:ssa (Heide 1995a), jossa latinojen ja mustien keskuudessa patrisidien osuus kaikista henkirikoksista on pienempi kuin ei-latinojen valkoihoisten keskuudessa (s. 67). Myös USA:n latinoja ja mustia (Heide 1995a) pidetään patriarkalisempina ja isän auktoriteettia korostavampina kuin valkoista valtaväestöä.

5.3.2.3 *Perhesuhteet*

Tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia indeksien ja verrokkien välisistä eroista voidaan verrata vain kahteen aiemmin tehtyyn tutkimukseen, koska muita vastaavia tutkimuksia ei ole tiettävästi tehty. Corderin työryhmän (1976) tutkimuksessa verrattiin kymmenen parrisidin tehneen nuoren tapausta kymmeneen tuttavaan tai sukulaisen ja kymmeneen tuntemattoman surmanneen nuoren tapaukseen. Verrokkiaineistona olleet nuoret olivat lähellä tämän tutkimuksen verrokkiaineistoa. Singhalin ja Duttan (1990) aineistossa verrattiin kymmentä parrisidin tehnyttä pääasiassa psykoottista sairaalapotilasta muihin psykoottisiin potilaisiin.

Tämän tutkimuksen verrokkien ja indeksien perheissä oli paljon yhtäläisyyksiä. Sosiaaliluokajakautuma oli samanlainen ja perheissä oli paljon vanhempien alkoholiongelmia, psyykkisiä ongelmia ja rikollisuutta. Corderin työryhmä (1976) sai vastaavia tuloksia tutkimuksessaan.

Ryhmien välillä oli myös eroja. Verrokkien perheissä oli enemmän vanhempien välisiä riitoja ja parisuhteen hajoamisia kuin indeksien perheissä. Verrokkit olivat olleet lapsena yleisemmin kodin ulkopuolella hoidettavana ja heillä oli myös yleisemmin sisaruspuolia kuin indekseillä. Verrokkien perheiden riitaisuudesta huolimatta indeksien isät olivat olleet yleisemmin väkivaltaisia puolisoitaan kohtaan kuin verrokkien isät. Myös Corderin työryhmän (1976) tutkimuksessa verrokkien ryhmissä oli vähemmän perheen sisäistä väkivaltaa. Siinä aineistossa verrokkien isillä oli yleisemmin kodin ulkopuolella tehdyistä rikoksista saatuja tuomioita kuin parrisidin tekijöillä. Tämän tutkimuksen aineistossa tuota eroa ei tullut esille.

Indeksit olivat yleisemmin perheensä vanhimpia poikia kuin verrokkit. Vanhin poika näyttää joutuvan herkemmin sellaiseen väkivaltaiseen yhteenottoon isänsä kanssa, jossa isä jää häviölle. Adler (McGoldrick & Gerson 1985) kuvaa miten vanhimmalla pojalla on erityisasema perheen vastuullisimpana, vahvimpana ja viisaimpana lapsena. Tämä asema pitää myös sisällään velvollisuuden huolehtia muista sisaruksista. Aiemmissa parrisiditutkimuksissa on tältä pohjalta arvioitu, että juuri vanhin poika on perhesuhteiden dynamiikan takia altuin ryhtymään puolustamaan muuta perhettä tyrannisoivaa tai sadistista isää vastaan (Sargent 1962, Tuovinen 1973, Corder ym. 1976, Tanay 1976).

Campionin työryhmän (1985) matrisidien tekijöistä huomattava osa on nuorimpia lapsia tai nuorimpia poikia. Tässä tutkimuksessa indeksien ja verrokkien välillä ei ollut eroa tässä suhteessa. Ilmeisesti patrisidin ja matrisidin tekijöiden perhesuhteissa on eroja.

5.3.2.4 *Rikoksenteikijän ja isän suhde*

Lapsuudessa verrokkien isät olivat yleisemmin turvallisia ja indeksien isät yleisemmin väkivaltaisia tutkittavia kohtaan. Ennen syytteenalaista rikosta ero ryhmien välillä oli vielä korostuneempi. Corderin työryhmän (1976) ja Singhalin ja Duttan (1990) tutkimuksissa saatiin vastaava tulos. Tämä löydös viittaa siihen, että perheen sisäinen väkivalta ei johda niinkään herkästi yleiseen väkivaltaisuuteen kuin perheen sisäisen väkivallan jatkumiseen sukupolvelta toiselle.

5.3.2.5 Sosiaalinen selviäminen

Verrokeilla oli yleisemmin käytöshäiriöitä ja sopeutumisongelmia ja he ajautuivat tai valitsivat yleisemmin rikollisen elämänuran kuin indeksit. Indeksit taas olivat yleisemmin kilttejä, syrjäänvetäytyviä ja naimattomia. Heillä oli harvemmin hyviä ystävyys- ja seurustelusuhteita. He olivat kuitenkin paremmin sopeutuneita yhteiskunnan instituutioihin kuten koulunkäyntiin ja varusmiespalvelun suorittamiseen. Corderin työryhmä (1976) havaitsi vastaavan eron parrisidiryhmän ja muiden ryhmien välillä.

Verrokkit lähtivät varhaisemmin kotoa kuin indeksit. Tämä kotoa pois lähteminen saattaisi olla selitys ryhmien väkivaltarikoksen kohteiden eroille. Verrokkit olisivat ehkä yhtä lailla voineet tehdä isään kohdistuneen väkivallanteon, jos olisivat jääneet kotiin. Corderin työryhmä (1976) pohti tätä mahdollisuutta ja totesi, että tuntemattomiin kohdistuneista rikoksista syytetyillä oli jo olemassa väkivallan suuntautumista perheestä ulospäin ennen joutumista kotoa rangaistuslaitosten kierteeseen. Sama pätee tämän tutkimuksen verrokkeihin, jotka olivat jo lapsuudesta saakka olleet väkivaltaisia kodin ulkopuolella yleisemmin kuin indeksit.

Indeksien ja verrokkien ero kotoa poismuuttamisessa kuvaa myös ryhmien jäsenten psyykkisiä eroja. Verrokkeina olleet väkivaltaiset miehet olivat lähteneet aikaisemmin kotoa, koska heillä oli todennäköisesti joko kykyä irrottautua kotoa tai heille ei kotona asuminen ollut yhtä tyydyttävää kuin indekseille. Voidaan olettaa, että kotona asuminen ei ollut isään kohdistuneen väkivallan syy vaan molemmat ilmiöt, kotona asuminen ja väkivallanteko isää kohtaan, johtuivat altistavasta kolmannesta tekijästä eli vihamielisestä riippuvuudesta isää ja vanhempia kohtaan.

5.3.2.6 Mielenterveydenhäiriöt

Indeksien ja verrokkien psyykkisessä sairastavuudessa oli huomattavia eroja. Verrokkien alttius rikollisuuteen liittyy siihen, että heillä oli tavallisemmin erityisesti asosiaalista ja epävakaa persoonallisuushäiriötä sekä päihdeongelmia. Corderin työryhmän (1976) vertailututkimuksessa verrokeilla ja parrisidin tehneillä todettiin samanlainen ero.

Indekseillä oli enemmän mielisairauksia. Indekseistä lähes kolmasosa oli teon tehdessään psykoottisia kun verrokeista psykoottisia oli vain runsas kymmenesosa. Aiemmissä tutkimuksissa tällaista vertailua ei ole voitu tehdä aineiston pienuuden takia (Corder ym. 1976, Singhal & Dutta 1990) tai siksi, että vertailuryhmäksi on valittu psykoottiset sairaalapotilaat (Singhal & Dutta 1990).

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että vakavasta mielenterveydenhäiriöstä eli lähinnä psykoottisesta sairaudesta kärsivän miehen riski väkivaltarikokseen (Hodgins 1992, Hodgins ym. 1996) on neljästä seitsemään kertaa ja riski henkirikokseen (Eronen ym. 1996 a & b, Eronen 1997) kahdeksasta kymmeneen kertaa suurempi kuin muilla miehillä.

Tämän tutkimuksen perusteella psykoottisen miehen riski väkivaltarikokseen on 4-7 kertaa muita miehiä suurempi ja riski isään kohdistuvaan väkivaltarikokseen 10-20 kertaa muita miehiä suurempi, sillä 13 prosenttia verrokeista ja 29 prosenttia indekseistä oli

psykoottisia ja psykoosien esiintyvyys suomalaisessa väestössä on 2-3 prosenttia (Lehtinen ym. 1990). Tulos ei ole kuitenkaan edustava, koska verrokkit valikoituivat tutkimusasetelman takia iän mukaan ja vertailu tehtiin väkivaltarikoksen tehneiden miesten kesken eikä suhteessa kaikkiin miehiin. Indeksien ja verrokkien joukkoon oli lisäksi kasautunut vakavista mielenterveysongelmista kärsiviä, koska vain 50-70 prosenttia henkirikoksen tekijöistä ja vielä harvempi muun väkivaltarikoksen tekijöistä päätyy mielentilatutkimukseen (Pajuja 1995, Eronen 1997, Wagner-Prenner 2000).

Tässä tutkimuksessa selvitettiin mielenterveydenhäiriöiden diagnoosiluokituksessa (Lääkintöhallitus 1991) kuvattujen mielenterveydenhäiriöiden lisäksi riippuvuutta psykiatrisena ilmiönä. Indeksillä oli merkitsevästi enemmän riippuvuutta kuin verrokeilla. Tämä riippuvuus tuli esiin verrokkeja yleisempänä tukeutumisenä vanhempiin ja verrokkeja vähäisempinä perheen ulkopuolisten sosiaalisten suhteina. Kahdessa aiemmin tehdyssä vertailututkimuksessa on päädytty samaan johtopäätökseen, kun vertailuryhmänä olivat muun väkivaltarikoksen tehneet nuoret (Corder ym. 1976) tai mielisairaat (Singhal & Dutta 1990). Myös lukuisien tapauselostusten mukaan parrisidin keskeinen altistava tekijä on pojan tai harvemmin tyttären riippuvuus vanhemmastaan (Sargent 1962, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, Tanay 1976, Post 1982, Russell 1984, Mones 1991, Silberstein 1998, Holcomb 2000).

Tässä tutkimuksessa indeksien ja verrokkien välillä ei arvioitu riippuvuuden vihamielisyyden astetta. Vihamielisyyttä arvioitiin vain indeksien luokittelussa (s. 167-8).

5.3.2.7 Syytteenalainen rikos

Aiemmissä tutkimuksissa on tapauselostusten pohjalta esitetty, että vanhempiin kohdistuneet henkirikokset olisivat luonteeltaan erilaisia kuin muut henkirikokset (Tuovinen 1973). Mones (1991) ja Bumby (1994) toteavat, että alistettu ja pahoinpidelty parrisidin tekijä saattaa tehdä rikoksensa suunnitelmallisemmin kuin muut henkirikolliset. Tässä tutkimuksessa ei voitu tehdä vertailua eri rikosnimikkeiden kuten murhan ja tapon mukaan, koska verrokkit valittiin saman nimikkeen mukaisesti.

Monesin (1991) ja Bumbyn (1994) kuvaamaan malliin sopii se, että indeksien rikos oli yleisemmin konfliktityypiltään ongelmanratkaisu kuin verrokkien rikos, joka oli yleisemmin ryyppyriita, kunniakiista tai tapahtui muun rikoksen ohessa. Monesin ja Bumbyn hypoteesia vastaan puhuu se, että uhri oli tekotilanteessa yhtä usein uhkaava indekseillä ja verrokeilla ja että ylitappamista (overkilling) tapahtui yhtä yleisesti indekseillä ja verrokeilla. Indeksit tekivät rikoksensa yleisemmin ampuma-aseella ja verrokkit teräaseella, mikä lähinnä kuvanee indeksien suurempaa pelkoa uhriaan kohtaan.

Tämän tutkimuksen indeksit olivat tekonsa aikana päihtyneitä vajeassa kolmessa neljäsosassa tapauksista ja verrokkit yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Verrokkien tavallisempi päihtyneisyys vastaa Corderin työryhmän (1976) aiempaa tulosta. Tulos on kuitenkin ristiriidassa aiempien suomalaisten havaintojen kanssa. Suomessa vuonna 1996 kolme neljäsosaa kaikista henkirikoksen ja sen yrityksen tekijöistä teki teon päihtyneenä (Kivivuori 1999). Vaikuttaa epätodennäköiseltä, että tämän tutkimuksen indeksit edustaisivat päihteiden käytössä paremmin keskimääräistä henkirikoksen tai sen

yrittäjien tekijää kuin verrokkeja. Jostain syystä tämän tutkimuksen indeksien ja verrokkien alkoholin ja huumeiden käyttö on korkeammalla tasolla kuin muista rikostilastoista voisi päätellä.

Löydöksen erityisyyttä korostaa vielä se, että Viljasen (1983) ja Sirenin (2000) mukaan 1970-luvulla päihtyneiden osuus oli 60-70 prosenttia henki- ja väkivaltarikoksen tekijöistä ja tämä osuus on vähitellen noussut 70-80 prosenttiin 1990-luvulla. Enemmistö tämän tutkimuksen tapauksista on tapahtunut 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin päihtyneiden osuus kaikista henki- ja väkivaltarikoksen tekijöistä oli vielä alhaisempi ja jopa alhaisempi kuin tämän tutkimuksen indekseillä.

Löydöksen mahdollinen selitys voi liittyä aineiston valikoitumiseen. Tutkittavat olivat selvästi nuorempia kuin henkirikoksen tekijät keskimäärin. Nuoruus ei kuitenkaan välttämättä selitä saatua tulosta, sillä Kivivuoren (1999) mukaan vuoden 1996 aineistossa eri ikäryhmien henkirikollisuus oli yhtä 'kostea'.

Toinen valikoiva tekijä voi olla mielentilatutkimukseen joutuminen. Erityisesti verrokkeihin on mahdollisesti kertynyt päihdeongelmaisia, koska mielentilatutkimukseen määrätään henkirikoksen tekijöistä 50-70 prosenttia (Pajuoja 1995, Eronen 1997, Wagner-Prenner 2000) ja muista väkivaltarikoksen tekijöistä vielä huomattavasti harvempi. Wagner-Prennerin (2000) ja Viljasen (1983) aineistoja verrattaessa voidaan havaita, että 1970-luvulla mielentilatutkituista huomattavasti useampi oli päihtynyt teon hetkellä kuin kaikista henkirikoksen tekijöistä. Sen sijaan eroa ei havaittu 1990-luvun puolivälissä (Wagner-Prenner 2000, Kivivuori 1999).

Kolmas selittävä tekijä voi olla henkirikosten ja muiden väkivaltarikosten tekijöiden ero. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu myös muiden väkivaltarikosten kuin henkirikosten tekijöistä. Joukamaan (1991) mukaan kaikista vangeista 80 prosenttia oli tehnyt rikoksensa humalassa eli heistä päihtyneenä oli teon tehdessään lähes yhtä moni kuin tämän tutkimuksen verrokeista. Tosin Kivivuoren (1999) mukaan vuoden 1996 henkirikosaineistossa myös henkirikosten yrityksestä syytetyillä oli yhtä yleisesti, tai siis yhtä harvoin päihtyneisyyttä kuin henkirikoksesta syytetyillä.

5.3.2.8 Sosiaalisen eristäytymisen ja psyykkisen sairastavuuden yhteydet

Isäänsä kohtaan väkivaltaisten indeksien yleisemmän kotona asumisen ja väkivallanteon välinen yhteys on monimutkainen. Ennako-oletuksena oli, että molemmat seikat johtuvat taustalla olevasta kolmannesta tekijästä. Nämä taustalla olevat altistavat tekijät jäivät tässä tutkimuksessa osittain selvittämättä, sillä ennako-oletuksesta poiketen mielenterveydenhäiriöt eivät selittäneet vanhempien luona asumista aikuisiällä. Kotona asumiseen psyykkisistä tekijöistä näytti olevan yhteyttä ainoastaan tutkittavien suuremmalla riippuvuustaipumuksella, jolla oli tilastollisesti viitteellinen yhteys kotona asumiseen. Tilastollisen merkitsevyyden heikkous saattaa ainakin osittain johtua aineiston pienuudesta.

Saadun tuloksen perusteella näyttää siltä, että kotona asuminen sinällään altistaa isään kohdistuvalle väkivallalle. Kotona asuminen altistaa tietenkin muualla asumista enemmän kodin ihmissuhderistiriidoille, jotka voivat kehittyä niin hankaliksi, että niiden

selvittämisessä turvaututaan väkivaltaan. Historiallisesti tarkastellen tämä selitys on kuitenkin huono, sillä 1900-luvun alun aineiston keruuaikana maatalousvaltaisissa yhteiskunnassa oli tavallisempaa, että pojat jäivät kotiin jatkamaan tilaa kuin nykyajan kaupungistuneessa kulttuurissa (Korhonen 1999). Tuolloin oli kuitenkin tämän tutkimuksen perusteella yhtä vähän isään kohdistuneita henkirikoksia kuin viime vuosikymmeninä.

Vertailua vaikeuttaa se, että 1900-luvun alussa kotiin jäämisellä oli erilaiset ja ilmeisesti luonnollisemmat maatilán jatkamiseen liittyvät syyt kuin nykyään ja tuolloin myös isän ja vanhempien koskemattomuus oli ehdottomampaa kuin nykyään (Korhonen 1999). Myös romaniyhteisössä asuminen tiiviisti suvun ja vanhempien kanssa on tavallista (Grönfors 1977, Viljanen 1979), mutta siitä huolimatta romaniyhteisössä vaikuttaisi olevan vähemmän parrisideja kuin kantaväestön keskuudessa (s. 162).

Indeksien hidas kotoa irtautuminen verrokkeihin verrattuna ei kerro juurikaan siitä, että onko indeksien tällä taipumuksella eroa keskiväestön kotoa irtautumiseen. Verrokkit saattavat olla erityisryhmä tässä mielessä, sillä monet heistä lähtivät hyvin varhain kotoaan muun muassa käytösongelmista johtuen.

5.3.3 Nuorten ja aikuisten indeksien vertailu

Aiemmissa tilastollisissa tutkimuksissa on usein erotettu toisistaan nuorten, alle 18-vuotiaiden ja aikuisten, yli 18-vuotiaiden tekemät parrisidit. Tämä johtunee kahdesta seikasta. Huomattava osa tutkimuksista on tehty USA:ssa (Hillbrand ym. 1999), missä tapahtuu paljon teini-ikäisten tekemiä henkirikoksia, ja aikuisten parrisidin tekijöiden joukossa tavallinen psykoottisuus on nuorilla varsin harvinaista, koska psykoottiset sairaudet puhkeavat usein vasta nuoruusiän jälkeen (Räsänen 2000). Tässä tutkimuksessa nuorten isäänsä kohtaan väkivaltarikoksen tehneiden määrä oli niin pieni, että tällaista jaottelua ei voitu tehdä. Ikäraja nostettiin sen takia 24 vuoteen.

Erityisesti Heiden (1989, 1995a) ja Monesin (1991), mutta myös muiden (Hillbrand ym. 1999) tutkimuksissa on painotettu, että nuoret parrisidin tekijät ovat usein väkivalloin alistettuja ja aikuiset taas usein psykoottisia. Tässä tutkimuksessa aikuisilla indekseillä oli enemmän psykoottista sairastavuutta, mutta nuoret eivät olleet korostuneesti väkivalloin alistettuja vaan heillä oli yleisemmin lapsuuden käytösongelmia, sopeutumisvaikeuksia kouluun ja aiempia rikoksia. Nuoret olivat useammin selvin päin ja aikuiset humalassa syytteenalaisen rikoksen tehdessään.

5.3.4 Vuosien 1973-84 ja 1985-96 indeksien vertailu

Tutkimusjakso jaettiin kahteen yhtä pitkään jaksoon, jotta voitiin vertailla isään kohdistuneiden väkivaltarikosten mahdollisia ajallisia muutoksia. Mielentilatutkimukseen määrääminen ilmeisesti muuttui johdonmukaisemmaksi jälkimmäisellä jaksolla, sillä aiemmalla jaksolla mukana oli muun muassa ryöstö, laiton uhkaus ja (tavallinen)

pahoinpitely. Edellisellä jaksolla oli myös yleisemmin rikosnimikkeenä murha tai tappo. Jälkimmäisellä jaksolla nimikkeet painottuivat enemmän murhan ja tapon yrityksiin. Rikosnimikkeiden muuttuminen henkirikoksista niiden yrityksiin saattaa olla seurausta siitä, että ensihoito ja tehohoito on kehittynyt huomattavasti viime vuosikymmeninä. 1980- ja 1990-luvuilla jäätettiin uhrina henkiin sellaisista väkivallanteoista, joista aiemmin kuolttiin (Kivivuori 1999).

Indeksien taustassa ja elämäntilanteessa näkyi selvästi yhteiskunnan sosiaalisen muutoksen vaikutus. Aiemmalla jaksolla indeksien koulutus oli vähäisempää ja sosiaaliluokka alempi. Sisaruspouolia oli vähemmän ja indeksit olivat harvemmin vanhimpia poikia, mitkä seikat liittyvät myöhemmin lisääntyneisiin avioeroihin ja perhekoon pienenemiseen (Tilastokeskus 1996).

Vuosien 1973-84 tutkituilla oli huomattavasti yleisemmin erilaisia somaattisia ja psykososiaalisia kehityshäiriöitä kuten puheen kehityksen ja kävelyn oppimisen häiriöitä sekä kastelua, tuhrimista, psykosomaattisia oireita ja käytöshäiriöitä kuin jälkimmäisessä ryhmässä. Tälle seikalle on vaikea löytää selitystä. Neuvolajärjestelmä ja kouluterveydenhuolto tuskin olivat aiemmin tarkempia seuloissaan, sillä lastenneurologin (Timonen 2001) mukaan erilaisten kehityshäiriöiden hoidon resurssit olivat huomattavasti vähäisemmät 1940-60-luvuilla kuin myöhemmin ja siksi ennen jäi enemmän kehityshäiriöistä kärsiviä lapsia diagnosoimatta ja hoitamatta.

Onko isään kohdistuvaan väkivaltaan liittyvien tekijöiden kirjo muuttunut viime vuosikymmeninä? Aiemmin nämä väkivallan tekijät olivat lapsuudesta saakka erilaisista kehitysongelmista kärsiviä, mutta myöhemmin he selviytyivät paremmin lapsena. Tähän viittaa se, että aiemmassa ryhmässä oli myös enemmän isän rikollisuutta kuin myöhemmässä ryhmässä eli kehitystä haittaavia tekijöitä oli isän surmaajien elämässä aiemmin yleisemmin kuin myöhemmin. Tässä tutkimuksessa ei löytynyt selitystä tälle ilmiölle.

5.3.5 Pojan isään kohdistaman väkivallan luokittelu

Tutkimuksessa tehtiin erillinen analyysi indeksien väkivallan luokitteluksi, koska vertailu muun väkivaltarikoksen tehneisiin verrokkeihin ei antanut riittävän tyhjentävää kuvaa pojan isään kohdistamasta väkivallasta. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytetty konfliktityyppien luokittelu (s. 117) on psykiatrisesta näkökulmasta hankala, koska jaottelu ongelmanratkaisuun, ryppyriitaan ja kunniakiistaan ei kerro tekijän psyykestä eikä hänen ja uhrin välisestä suhteesta kovin paljon.

Tutkimusprosessissa päädyttiin viiteen isään kohdistuvaan väkivaltaan altistavaan tekijään: pojan väkivalta-alttius, pojan psykoottisuus, isän alistava väkivaltaisuus, pojan toteuttama äidin suojelu ja pojan riippuvuus. Tämän jaottelun havaittiin jäsentävän hyvin aiemmissa tutkimuksissa todettua vihamielisen riippuvuuden yleisyyttä isään kohdistuvassa väkivallassa. Riippuvuus todettiin yleisimmäksi altistavaksi tekijäksi ja muut neljä altistavaa tekijää voidaan katsoa vihamielisyyttä selittäviksi tekijöiksi.

Alla kuvataan kunkin yksittäisen altistavan tekijän luonnetta ja verrataan saatuja tuloksia aiempien tutkimusten tuloksiin. Sen jälkeen kuvataan useamman altistavan tekijän yhteisvaikutusta.

5.3.5.1 Pojan alttius väkivaltaan

Yli neljäsosa isäänsä kohdistuneesta väkivallanteosta syytetyistä pojista oli saanut aiemmin tuomion väkivaltarikoksesta ja kaksi kolmasosaa kaikista pojista oli ollut väkivaltaisia aiemmin. Tulos vahvistaa aiemmissä tutkimuksissa tehtyjä löydöksiä. Niissä keskimäärin noin puolet parrisidin tekijöistä oli ollut aiemmin väkivaltaisia (Campion ym. 1985, Cravens ym. 1985, d'Orban & O'Connor 1989, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999).

Näin monen väkivallantekijän aiempi väkivaltaisuus ei ole yllättävää, mutta yllättävää on se, että niin moni isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneistä pojista ei ollut aiemmin väkivaltainen. Monien tutkimusten mukaan väkivaltarikoksen tekijät ovat yleensä aggressiivisia tai väkivaltaisia lapsuudesta alkaen (McCord ym. 1970, Farrington 1995). Näin ei kuitenkaan ole kaikissa tapauksissa vaan henkirikoksen tai vakavan väkivaltarikoksen aikuinen tekijä ei välttämättä ole koskaan aiemmin ollut väkivaltainen tai aggressiivinen (Megargee 1970, Revitsch & Schlesinger 1978 & 1981). Tässä tutkimuksessa kuvatuista tapauksista monet ovat tällaisia.

Megargeen (1970) mukaan kaikkein rajuimpien väkivaltarikosten tekijät ovat ylikontrolloituja ja vähemmän aggressiota ulospäin ilmaisevia kuin muut 'lievemman' väkivallan käyttäjät, jotka ilmaisevat aggressiotaan vapaammin. Tämän teorian pohjalta on myös mahdollista paremmin ymmärtää sitä kolmasosaa isään kohdistuneen väkivallan tekijöistä, joilla ei ollut aiempaa väkivaltaa.

Werthamin (1937/1978) kuvaama katatyminen reaktio (catathymic reaction) sopii myös selittämään aiemmin väkivallattomien tutkittavien reaktioita. Elämäntilanteen käydessä tarpeeksi hankalaksi joillakin aiemmin väkivallattomilla ihmisillä on alttius yrittää ratkaista ristiriitainen tilanteensa väkivaltaisesti, koska heillä on persoonallisuudessaan väkivaltapotentiaalia enemmän kuin toisilla ihmisillä.

Aiemman väkivallan ja psykoottisen häiriön yhteyden suhteen tässä tutkimuksessa saadut tulokset eroavat selvästi aiempien tutkimusten tuloksista. Cravensin työryhmän (1985) tutkimuksessa peräti kaikki aiemmin väkivaltaiset parrisidin tekijät olivat psykoottisia. Campionin työryhmän (1985) ja Greenin (1981) matrisideja koskevassa tutkimuksessa lähes kaikki tai suurin osa aiemmin väkivaltaisista matrisidin tekijöistä oli psykoottisia. Tässä tutkimuksessa vain hieman yli kolmasosa aiemmin väkivaltaisista pojista kärsi psykoottisesta sairaudesta. Ero aiempiin tutkimuksiin on merkittävä, koska tämän tutkimuksen tuloksen mukaan valtaosa aiemmin väkivaltaisista pojista ei ollut psykoottisia ja siten väkivalta-alttius oli psykoottisuudesta irrallinen vahva riskitekijä isään kohdistuneelle väkivallalle.

5.3.5.2 Pojan psykoottisuus

Isään kohdistuneesta väkivaltarikoksesta syytetyn pojan mielenterveydenongelmia käsiteltiin aiemmin verrattaessa indeksejä ja verrokkeja toisiinsa (s. 119-20). Aiemmissä tutkimuksissa on todettu parrisidin tekijöistä keskimäärin kahden kolmasosan olleen psykoottisia (Campion ym. 1985, Cravens ym. 1985, Weisman & Sharma 1997, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999). Tässä tutkimuksessa yllättäen vain vajaa kolmasosa isään kohdistuneesta väkivaltarikoksesta syytetyistä pojista oli rikoksensa tehdessään psykoottisia. Näitä tuloksia voitaneen verrata toisiinsa vaikka tämän tutkimuksen aineistossa noin puolet indekseistä oli tehnyt isäänsä kohtaan muun väkivaltarikoksen kuin henkirikoksen ja vaikka edellä mainituissa tutkimuksissa tilastot on tehty toteutuneista patrisideista ja matrisideista.

Nyt saatujen ja aiempien tutkimusten tulosten eroa voidaan selittää eri tavoilla. Suomessa päättyy mielentilatutkimukseen mahdollisesti suurempi osa patrisidin tekijöistä kuin edellä mainituissa maissa. Kaliforniassa mielentilatutkimukseen määrättiin 30 prosenttia syytetyistä parrisidin tekijöistä (Weisman & Sharma 1997). Tämän tutkimuksen mukaan Suomessa määrättiin 1980- ja 1990-luvuilla mahdollisesti jopa kaikki ja 1970-luvulla noin puolet isään kohdistuneen väkivaltarikoksen tekijöistä mielentilatutkimukseen. Kaikkiaan ilmeisesti yli 80 prosenttia tutkimusjakson isään kohdistuneen väkivallan tekijöistä määrättiin mielentilatutkimukseen. Kun mielentilatutkimukseen määrätään pienempi osa rikoksentehtyjistä, on heidän joukossaan yleisemmin vaikeasti psyykkisesti sairaita kuin jos heidän osuutensa kaikista patrisidin tekijöistä olisi suurempi (Wagner-Prenner 2000).

Toinen selitys psykoottisten indeksien vähäisemmälle määrälle Suomessa voi olla se, että useimmissa edellä mainituissa tutkimuksissa on mukana myös matrisideja, joiden tekijöistä on arvioitu suuremman osan olevan psykoottisia kuin patrisidin tekijöistä (Russell 1984). Toisaalta Campionin (1985) ja Cravensin (1985) työryhmän kahden tutkimuksen mukaan patrisidin tekijöistä oli psykoottisia 90 prosenttia ja matrisidin tekijöistä 73 prosenttia. Nämä aineistot olivat tosin pieniä, sillä niissä oli vain kymmenen (Cravens ym. 1985) ja viisitoista (Campion ym. 1985) tapausta.

Kolmas selitys erolle psykoottisten tutkittavien osuudessa on diagnoosiryhmien epäselvät rajat. Hillbrandin työryhmä (1999) on kritisoinut aiemmissä tutkimuksissa saatuja arvioita psykoottisten määrästä parrisidin tekijöiden joukossa. He arvioivat, että ainakin USA:ssa tehdyissä tutkimuksissa (Campion ym. 1985, Cravens ym. 1985) on luettu psykoosien kanssa samaan ryhmään muita vakavia mielenterveyshäiriöitä kuten kaikki tai useimmat ei-psykoottiset depressiot ja lisäksi osa psykoottisiksi luettuja vakavia masennustiloja voi olla seurausta itse parrisidista.

USA:ssa tulkitaan syyntakeettomuuteen johtavaksi psykiatriseksi häiriöksi paljon muutakin kuin mielisairaus, joka taas Suomessa muodostaa valtaosan syyntakeettomuudesta. Youngin työryhmän (Hillbrand ym. 1999) tulosten mukaan psykoottisia oli 47 prosenttia parrisidin tekijöistä, mutta syyntakeettomiksi luettiin peräti 81 prosenttia tekijöistä. Tämän tutkimuksen aineistossa psykoottisia isään kohdistuneen väkivallan tekijöitä oli 29 prosenttia ja syyntakeettomia 31 prosenttia.

Jotkut tutkijat (Campion ym. 1985, Cravens ym. 1985) pitävät psykoottisuutta sinällään riittävänä selityksenä parrisidille, mutta toisten arvioiden mukaan psykoottisten

parrisidin tekijöiden oleellisena lisäriskitekijänä on riippuvuus (d'Orban & O'Connor 1989), väkivalta-alttius ja päihdeongelma (Weisman & Sharma 1997), isän alistavuus (Singhal & Dutta 1990) tai perheristiriidat (Hillbrand ym. 1999). Myös psykoottisen häiriön seurauksena pitkittynyt asuminen lapsuudenkodissa on katsottu itsenäiseksi riskitekijäksi (Chiswick 1981). Singhalin ja Duttan (1990) mukaan patrisidin tehneiden psykoottisten miesten isät olivat rankaisempia ja häpäisevämpiä kuin muiden skitsofreniaa sairastavien miesten isät.

Tämän tutkimuksen tapauksista psykoottinen häiriö ei yksinään selitä väkivaltaisuuksia kuin kahdessa tapauksessa, joissa ei ollut muita altistavia tekijöitä. Muissa tapauksissa mukana oli väkivaltaisuutta, isän alistavuutta, äidin suojelua isältä ja riippuvuutta (s. 129).

Aiemmissä tutkimuksissa on katsottu psykoottisesta häiriöstä kärsivän henkilön tekemän parrisidin johtuvan keskimäärin vajaassa kahdessa kolmasosassa tapauksista tekijän kuuloharjoista tai paranoidisista harhaluuloista, mitkä kehottavat patrisidiin (Rózycka & Thille 1972, Campion ym. 1985, Cravens ym. 1985, Young ym. 1998, viitattu Hillbrand ym. 1999). Tässä tutkimuksessa näitä väkivaltaan kehottavia kuuloharhoja tai harhaluuloja oli kolmasosalla psykoottisista tutkitavista eli selvästi vähemmän kuin aiemmissä tutkimuksissa, mikä viittaa siihen, että muut tekijät kuten ihmissuhderistiriidat selittävät väkivaltaa useimmissa psykoottisen parrisidin tekijän tapauksissa.

Tässä tutkimuksessa psykoottisista isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytetyistä peräti kolme neljäsosaa oli ollut aiemmin väkivaltaisia. Psykoottisella tutkitulla oli siis useimmiten ollut jo ennestään väkivalta-alttiutta. Sen sijaan väkivalta-alttiilla tutkitulla ei yleensä ollut psykoottista sairautta, sillä heistä vain noin kolmasosalla oli psykoottinen sairaus (s. 127).

Aiempien tutkimusten mukaan psykoottiset henkirikoksen tekijät eivät tee välttämättä muita yleisemmin perheen sisäisiä henkirikoksia. Cornellin työryhmän (1987) tutkimuksessa nuorten alle 18-vuotiaiden henkirikoksen tekijöiden uhreista viidesosa oli perheenjäseniä. Näistä henkirikoksen tekijöistä oli seitsemän prosenttia psykoottisia ja heidän uhreistaan perheenjäseniä oli myös viidesosa.

5.3.5.3 Isän alistavuus

Kirjallisuudessa on kuvattu lukuisia yksittäisiä patrisiditapauksia, joissa poika surmaa alistavan ja väkivaltaisen isän (Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Sadoff 1971, Tanay 1973 & 1976, Tuovinen 1973, Corder ym. 1976, Post 1982, Russell 1984, Mones 1991, Dutton & Yamini 1995, Heide 1995b). Tanay (1976) käyttää isän alistavaan väkivaltaan reagoivan pojan väkivallasta nimitystä reaktiivinen väkivalta tai reaktiivinen patrisidi. Tämä käsite kuvaa hyvin näiden tapausten luonnetta. Tanay kritisoi Freudin ajatusta, minkä mukaan poika vihaisi ja surmaisi isänsä, koska isä on tiellä pojan tavoittellessa valtaa ja seksuaalisia oikeuksia (Freud 1913/1964). Tanayn mielestä hänen tutkimuksensa patrisiditapausten perusteella pojan isään kohdistama väkivalta voidaan nähdä ennen kaikkea viimeisenä keinona selvitä olemassaoloa uhkaavalta isän väkivallalta.

Post (1982) ja Libbey ja Bybye (1979) katsovat, että erityisesti murrosiässä paheneva nuoreen kohdistunut väkivalta on paitsi haavoittavaa myös vaarallista. Nopea fyysinen ja psyykinen kehitys voi saada nuoren reagoimaan väkivallalla tilanteisiin, jotka aikuinen ennen nuoren murrosikää hallitsi suvereenisti.

Singhalin ja Duttan (1990) ja Youngin työryhmän (Hillbrand ym. 1999) tutkimuksissa vajaa puolet patrisidin uhreista oli ollut väkivaltaisia tai uhkailevia tekijää kohtaan aiemmin. Tässä tutkimuksessa saatiin aiempia tutkimustuloksia tukeva löydös, sillä runsas kolmannes isäänsä kohtaan väkivaltaisista tutkittavista oli joutunut isänsä alistamiksi, mikä tarkoitti isän poikaan kohdistuvaa, hänen ikäänsä nähden kohtuutonta väkivaltaa tai henkistä alistamista.

Tässä tutkimuksessa isän alistavuus oli ainoa todettu tekijä luokitelluista altistavista tekijöistä vain yhdessä tapauksessa, tapausesimerkissä kymmenen (s. 136-7). Lähes kolme neljäsosaa alistetuista pojista oli riippuvaisia vanhemmistaan, puolet heistä suojeli äitiä isältä, lähes puolet heistä oli ollut aiemmin väkivaltaisia ja runsas kymmenesosa oli psykoottisia. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu vastaavia yhteyksiä, mutta niitä ei ole ilmaistu kvantitatiivisesti (Singhal & Dutta 1990, Hillbrand ym. 1999).

Werthamin (1941) tapausselostus 16-vuotiaasta Ginosta, joka surmasi äitinsä, on uhrin alistavuuden kannalta mielenkiintoinen. Gino oli kunnollinen ja ympäristön arvostava ja pitämä poika, jonka tekemä matrisidi tuli kaikille yllätyksenä. Werthamin mukaan äiti oli dominoiva ja hoiti Ginoa lapsena välinpitämättömästi. Wertham ei kuitenkaan pitänyt tapauksessa keskeisenä tekijänä äidin alistavuutta vaan Ginon kyvyttömyyttä irtautua äidin vaikutuspiiristä ja kyvyttömyyttä puolustaa itseään äidin dominoivuudelta. Werthamin rakensi selityksen rikoksen aiemmin kuvaamansa (Wertham 1937/1978) katatymisen kriisin pohjalle.

Puoli vuosisataa myöhemmin Heide (1989 & 1995a) on nostanut Ginon äidin alistavuuden ja dominoivuuden keskeiseksi syyksi Ginon tekemälle matrisidille. Heiden näkökulmasta Ginon tapaus sopii esimerkiksi uhrin alistavuudesta eikä niinkään rikosentekijän psyykkisistä ongelmista. Kulttuurissa tapahtuneet muutokset voivat selittää tulkintaeron Werthamin ja Heiden välillä, sillä se mikä näytti USA:ssa 1940-luvulla vanhemman normaalilta alistavuudelta saattoi näyttää siellä 1990-luvun silmin vaikealta alistamiselta. Werthamin tapausselostuksen (1937/1978) perusteella Ginon tapauksessa äidin alistavuutta ja väkivaltaa ei luokiteltaisi tässä tutkimuksessa altistavaksi tekijäksi vaan Ginon ainoaksi altistavaksi tekijäksi luokiteltaisiin riippuvuus. Toisaalta Gino oli joutunut vuosia aikaisemmin äidin välinpitämättömän hoidon ja äidin miesystävän pahoinpitelyn kohteeksi.

Isän alistavuus ja väkivalta ei näytä johtavan automaattisesti pojan reaktiiviseen väkivaltaan isää kohtaan tai patrisidiin. Lapsuudessa koettu väkivalta on yksi monista mahdollisista lapsuuden aikana ihmistä vahingoittavista ympäristötekijöistä, mitkä eivät johda spesifisti tiettyyn alttiuteen kuten väkivaltaisuuteen, psyykkiseen sairastumiseen tai uhriksi joutumiseen. Nuo kaikki myöhemmät ongelmat ovat vain mahdollisia seurauksia lapsuuden ankarista oloista (Duncan & Duncan 1971, Widom 1989, Haapasalo & Aaltonen 1999, Horwitz ym. 2001).

5.3.5.4 Äidin suojele isää vastaan

Aiemmissa tutkimuksissa on kuvattu yksittäisissä tapauksissa patrisidin yhtenä keskeisenä syynä äidin (ja sisarusten) suojeleua (Sargent 1962, Tuovinen 1973, Corder ym. 1976, Tanay 1976, Post 1982, Singhal & Dutta 1990). Tilastollisissa tutkimuksissa tätä ilmiötä ei ole voitu kvantifioida. Tässä tutkimuksessa saatua löydöstä, että viidesosassa isään kohdistuneista väkivaltarikoksista poika suojelee äitiä, ei sen takia voida verrata muihin tuloksiin.

Äidin suojeleluun liittyi tässä tutkimuksessa vahvasti isän alistavuutta poikaa kohtaan. Isä alisti poikaa ja äitiä yhtä aikaa 90 prosentissa niistä tapauksista, joissa poika suojele äitiä. Kahdessa kolmasosassa tapauksista poika oli riippuvainen vanhemmistaan ja suurimmassa osassa näistä tapauksista riippuvuus kohdistui yksinomaan äitiin. Vajaa neljännes äidin suojelejoista oli ollut itse aiemmin väkivaltaisia ja vajaa kymmenesosa oli psykoottisia.

5.3.5.5 Pojan riippuvuus

Tässä tutkimuksessa yleisin tutkituista altistavista tekijöistä oli riippuvuus vanhemmista. Isäänsä kohtaan väkivaltarikoksen tehneistä pojista yli kaksi kolmasosaa oli riippuvaisia. Kuudessa prosentissa tapauksista eli kuudessa tapauksessa riippuvuus oli ainoa havaittu seikka altistavista tekijöistä.

Aiemmissa tapausselostuksissa (Wertham 1941, Sargent 1962, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, McCully 1978, Green 1981, Post 1982, Maas ym. 1984, Russell 1984, Cravens ym. 1985, Mones 1991, Newhill 1991) ja yhteenvetoartikkeleissa (Hillbrand ym. 1999, Holcomb 2000) on kuvattu lukuisia riippuvuudeksi luokiteltuja uhrin ja parrisidin tekijän välisiä suhteita. Aiemmissa tilastollisissa tutkimuksissa ei ole kvantifioitu riippuvaisten osuutta kaikista parrisidin tekijöistä. Youngin työryhmän (Hillbrand ym. 1999) tutkimuksessa 15 prosentissa parrisideista teon motiiviksi arvioitiin pyrkimys irtautua liian läheisestä suhteesta uhuriin. Tämä luku ei kuitenkaan kuvaa suoraan riippuvaisten osuutta parrisidin tekijöistä.

Mitä riippuvuudella tarkoitetaan? Riippuvuus on käsitteenä hankala siksi, että se voi tarkoittaa monenlaisia asioita. Esimerkiksi osa tutkittavista niin tässä kuten aiemmissakin tutkimuksissa (Singhal & Dutta 1990) on riippuvaisia vanhemmistaan, koska he ovat psykoottisia, kehitysvammaisia tai heikkolahjaisia eivätkä selviä yksin aikuisena. Osa riippuvaisista tutkittavista on lapsuudesta saakka persoonallisuudeltaan taipuvaisia tukeutumaan toisiin ihmisiin ja siten he saattavat jäädä vahvasti kiinni isäänsä tai äitiinsä aikuisenakin (Tanay 1976). Kolmas muoto riippuvuudesta on traumatisoitumisen tuottama riippuvuus suoraan trauman aiheuttajaan tai muihin ihmisiin (Bumby 1994).

Riippuvuus on vaikea mieltää yksinään altistavaksi tekijäksi väkivaltarikokselle isää kohtaan. Jos pojalla ei ole alttiutta väkivaltaan, psykoottista häiriötä, isän alistavaa suhtautumista tai tekoa ei tarvitse tehdä äidin puolustamiseksi, jää teko vaikeasti ymmärrettäväksi.

Aiemmin mainittu Werthamin (1937/1978 & 1941, Revitsch & Schlesinger 1981) käsite katatyminen reaktio kuvaa paitsi yllättävää aiemmin väkivallattoman henkilön väkivaltarikosta myös väkivallanteon taustalla olevaa perhedynamiikkaa, mille on Werthamin mukaan tyypillistä, että vanhemmat ovat dominoivia ja rikoksen tehnyt lapsi, yleensä perheen poika, kokee voimakkaita riittämättömyyden tunteita. Katatyminen kriisi merkitsee väkivallantekijän riittämättömyyden tunteiden kautta myös jonkinlaista riippuvuutta dominoivista vanhemmista ja heidän hyväksynnästä.

Tässä tutkimuksessa tapausesimerkin 15 isänsä ja veljensä surmannut tutkittava kärsi katatyymisestä kriisistä (s. 144-5). Hänellä oli analysoiduista tekijöistä ainoana altistavana tekijänä riippuvuutta isästä, mikä ilmeni pakkomiellehenomaisena haluna tyydyttää isän toiveet. Hän koki riittämättömyyttä, kun ei kyennyt toteuttamaan isän asettamia toiveita.

Tapausesimerkki 15 on pojan riippuvuuden ja isän alistavuuden hiuksenhienon eron kannalta mielenkiintoinen. Isää ei tässä tapauksessa luokiteltu asenteeltaan alistavaksi, vaikka isän ja pojan suhde oli alisteinen. Alisteisuus syntyi siitä, että poika halusi niin kovasti miellyttää isää täyttämällä ne tavoitteet, jotka oletti isänsä hänelle asettaneen menestyvänä poikana.

Werthamin (1941) Ginoa kuvaava tapauselostus ja Heiden (1995a) uudelleenarvointi siitä (s. 171) muistuttavat tätä tapausta. Wertham ei pidä uhriksi joutuneen äidin alistavuutta erityisen hankalana ja altistavana tekijänä Ginon rikokselle, mutta Heide pitää tapauselostuksen luettuaan äitiä dominoivana, ylihuolehtivana ja alistavana ja äidin näitä piirteitä Ginon rikoksen tärkeimpänä altistavana tekijänä. Tapausesimerkissä 15 voidaan myös nähdä isän alistavuus pojan henkirikokseen altistavana tekijänä, mutta tässä tutkimuksessa käytettyjen luokittelukriteerien perusteella tällaiseen johtopäätökseen ei voitu päätyä.

Riippuvuus, maskuliinisuus ja feminiinisyys. Riippuvuutta voidaan tarkastella myös maskuliinisuuden ja feminiinisyiden kautta. Maskuliinisuuden ja feminiinisyiden ristiriitainen yhdistelmä näkyy monilla tämän tutkimuksen tutkittavilla kuten tapausesimerkissä kahdeksan (s. 133-4). Feminiinisten piirteiden olemassaolo ja henkirikokseen johtanut väkivaltaisuus voivat olla yhteydessä toisiinsa siten, että surmaajalla oli persoonallisuudessaan voimakkaita ristiriitoja oman feminiinisyytensä ja maskuliinisuutensa välillä. Surmaaja oli sisäistänyt maskuliiniset arvot ympäristöstään eikä siten voinut hyväksyä omaa feminiinistä sopeutumistaan alistettuun asemaan. Toisaalta feminiinisyys esti häntä käyttämästä kohtuullisempia aggressiivisia muotoja itsensä puolustamisessa. Lopulta tilanne oli niin äärimmäinen, että väkivaltaista yhteenottoa ei voitu enää välttää.

Maskuliinisuuden ja feminiinisyiden ristiriitaa voisi valottaa myös konkreettisemmin riippuvuusproblematiikan kautta. Poika voi olla yhtä lailla kuin tytär riippuvainen vanhemmistaan, mutta jostain syystä tämän tutkimuksen perusteella pojat tekevät selvästi tyttöjä yleisemmin tällaisessa riippuvuussuhteessa väkivallantekoja toista osapuolta vastaan, jos suhteessa kehittyi hankalia jännitteitä osapuolten välille. Riippuvuuteen ei siis sinällään liity väkivaltaisuutta ellei väkivaltaan aja jokin ulkoinen tekijä tai persoonallisuuden piirre, joka altistaa väkivaltaiseen ratkaisuun. Psykiatrisissa ja psykologisissa kuvauksissa käytetään tällaisista tekijöistä ilmaisuja kuten epävakaaan persoonallisuuden räjähtävä tyyppi tai vaikeus aggressiivisten impulssien sublimointiin.

Roehling ja Koelbel (1996) kuvaavat miten moniongelmaisen perheen lapset reagoivat sukupuolen mukaan hankaliin perheolosuhteisiin murrosiässä. Tytöt ovat alttiimpia reagoimaan riippuvuutta osoittavilla tavoilla ja pojat taas väkivaltaisesti. Oireilu ei kuitenkaan ole niin yksiselitteisesti sukupuolispesifistä, sillä Cretser ja Lombardo (1999) osoittivat, että tavallisten opiskelijoiden joukossa pojilla oli jopa hiukan yleisemmin kuin tytöillä läheisriippuvuutta. Mahdollisesti murrosikäisten poikien käytösongelmat olivat myös Roehlingin ja Koelbelin (1996) tutkimuksessa oireilua taustalla olevasta riippuvuusproblematiikasta.

Bemin (1974, Huttunen 1990) mukaan aggressiivisuus, väkivaltaisuus ja itsenäisyys liittyvät maskuliinisuuteen ja väkivallattomuus ja riippuvuus feminiinisuuteen. Bem arvioi, että sosiaalisissa tilanteissa selviää paremmin sellainen henkilö, jolla on sekä maskuliinisia että feminiinisiä piirteitä persoonallisuudessaan ja joka voi käyttää niitä valikoiden tilanteesta riippuen. Bem kuvaa tällaista henkilöä androgyyniseksi. Tässä tutkimuksessa havaittu väkivallantekijöiden yhtäaikainen riippuvuus- ja väkivaltataipumus viittaa siihen, että androgyynisyys ei suinkaan ole yksiselitteisen positiivinen ilmiö. Maskuliinisen aggressiivisuuden ja feminiinisen riippuvuuden yhdistelmä voi olla niin hankala, että yleisesti ei voida pitää kaikkia androgyynisiä persoonallisuuden koostumuksia sosiaalisesti toimivina.

Bemin (1974) teoria androgyynisyydestä pohjautuu hänen USA:laisille opiskelijoille tekemiinsä haastatteluihin ja kyselyihin, joiden avulla hän kuvasi persoonallisuuden maskuliiniset ja feminiiniset piirteet. Vaikka Bem kuvaa teoriaansa psykologisena teoriana, voidaan yhtä hyvin todeta hänen kartoittaneen kulttuurisia ennakkoluuloja ja käsityksiä 'oikeasta' mieheydestä ja naiseudesta. Näin Bem itse asiassa kuvasi kulttuurintutkijoiden (Jokinen 2000) ja sosiologien (Connell 1995) analysoimaa mallia miehelle ja naiselle asetetuista kulttuurisista odotuksista. Miehellä todetut feminiiniset piirteet kuten riippuvuus voidaan nähdä ongelmallisiksi sitä kautta, että kulttuuriset odotukset miehenä olemisesta sotivat näitä miehen feminiinisiä piirteitä vastaan (Cowan & Warren 1994). Mies ei voi elää rauhassa feminiinisen riippuvuutensa kanssa ellei ole tarpeeksi vahva mitätöimään ympäröivän yhteisön kulttuurisia odotuksia.

Alfred Adler yhdistää väkivalta-alttiuden miehenä olemisen ristiriitaisuuteen ja alemmuuden tunteeseen (Kutash 1978, Connell 1994). Hänen mukaansa mieheyden keskeinen psykologinen elementti on maskuliininen protesti, joka pohjautuu pojan hankalalle irtautumiselle äidistään, kun poika ymmärtää lapsena vähitellen kuuluvansa miesten sosiaaliseen ryhmään. Maskuliininen protesti on miehen yritystä kompensoida alemmuuden tunteitaan ja äidin menetystä. Avuttomuuden ja alemmuuden tunne, joita voi kokea erityisesti ollessaan riippuvainen toisesta ihmisestä, voivat olla miehelle niin sietämättömiä, että hän yrittää kaikin keinoin, myös väkivallan avulla, irtautua siitä. Tästä näkökulmasta ovat ymmärrettäviä tämän tutkimuksen aineistossa olevat tapaukset, joissa isän surmaajalla on vähän muita motiiveja rikokseensa kuin pettymys omaan menestykseen ja sietämättömäksi käynyt olo toisten hyvästä menestyksestä. Esimerkiksi tapaus 15 (s. 144-5) voidaan ymmärtää tästä näkökulmasta.

Riippuvuus ja muut altistavat tekijät. Riippuvuus voidaan käsittää vahvaksi väkivaltaan altistavaksi tekijäksi katatyymisen kriisin kaltaisen psyykkisen reaktion kautta, mutta siitä huolimatta riippuvuus on vaikea mieltää henkirikokseen altistavaksi itsenäiseksi tekijäksi. Tämän takia aiemmissa tutkimuksissa riippuvuussuhde uhriin on

kuvattu altistavaksi tekijäksi vain, jos se on ollut vihamielinen (Wertham 1941, Sargent 1962, Sadoff 1971, Tuovinen 1973, McCully 1978, Green 1981, Post 1982, Maas ym. 1984, Russell 1984, Cravens ym. 1985, Mones 1991, Newhill 1991).

Tässä tutkimuksessa selvitettiin pojan riippuvuutta isästään, mutta riippuvuusongelmaan ei liitetty suoraan vihamielisyyttä riippuvuuden osatekijänä. Tähän oli kaksi syytä. Ensiksi, aiemmissa tutkimuksissa parrisidin jälkeen tehty analyysi riippuvuussuhteen vihamielisyydestä tuntui jälkiviisaudelta, jolla selitettiin riippuvuuteen liittyvää käsittämätöntä vihamielistä surmaamista. Toiseksi, tässä tutkimuksessa yritettiin löytää vihamielisyydelle tarkempi jaottelu ja tarkempia syitä. Tällaisiksi syiksi oletettiin altistavien tekijöiden luettelossa mainitut neljä muuta altistavaa tekijää. Pojan väkivalta-alttius kuvaa hänen yleistä vihamielisyyttään ympäristöään kohtaan, psykoottisuus tuottaa pahimmillaan vihamielisiä harhoja isää kohtaan, isän alistavuus ja väkivalta kasvattaa pojassa vihaa isään kohtaan, ja isän alistava suhde äitiin ja väkivalta häntä kohtaan saattaa saada pojan vihaamaan isäänsä.

Riippuvuussuhde isään ja aiemmin todettu väkivalta-alttius on keskeinen altistava tekijä isään kohdistuvalle väkivallalle. Tämä yhdistelmä todettiin yhteensä kahdella kolmasosalla riippuvaisista pojista. Nämä tekijät esiintyvät yhdessä vajaalla puolella tutkimuksen pojista. Aiemmissa tapauselostuksissa on tällaisia kuvauksia (Hellsten & Katila 1965, McCully 1978, Russell 1984, Heide 1995b). Weisman & Sharma (1997) totesivat tutkimuksessaan yli kahden kolmasosan aikuisista parrisidin tekijöistä tai sen yrittäjistä olleen aiemmin väkivaltaisista tai uhkailleen vanhempiaan ja lähes neljän viidesosan asuneen kotona, mikä kuvannee ainakin jonkinasteista riippuvuutta vanhemmista. Tuloksista ei voi päätellä kuinka monella nämä altistavat tekijät esiintyivät yhtä aikaa.

Riippuvuussuhde isään oli vihamielinen yli kolmasosalla riippuvaisista pojista, koska isä oli alistava ja väkivaltainen. Näiden poikien osuus kaikista isään väkivaltaa kohdistaneista pojista oli neljäsosa. Mones (1991) ja Bumby (1994) korostavat, että näissä tapauksissa isän väkivalta ja pojan riippuvuus liittyvät usein toisiinsa syyseuraussuhteen kautta. Osa näistä pojista on traumatisoitunut lapsuudesta asti jatkuneesta väkivallasta eikä kykene irtautumaan hankalasta suhteesta. Postin (1982), Russellin (1984) ja Duttonin ja Yaminin (1995) mukaan tämä lapsuudesta jatkunut väkivalta saa uuden merkityksen, jos se jatkuu myös murrosiässä, jolloin nuori tarvitsee tilaa ja uusia vapauksia itselleen.

Pahoinpidellyt pojat voivat ajautua traumaattiseen sidokseen (traumatic bonding) pahoinpitelijänsä kanssa ja kokea väkivallasta huolimatta hyvin läheistä riippuvuutta hänestä. Mones (1991) ja Bumby (1994) käyttävät nimitystä 'pahoinpidellyn henkilön syndrooma' (battered person syndrome) näistä riippuvuussuhteeseen ajautuneista pahoinpitelyn uhreista ja viittaavat aiemmin esitettyihin käsitteisiin 'pahoinpidellyn lapsen syndrooma' (battered child syndrome) (Ensign 1990) ja 'pahoinpidellyn naisen syndrooma' (battered woman syndrome) (Schuller & Vidmar 1992), joita on käytetty USA:ssa oikeudenkäynneissä pahoinpitelyn uhrin surmattua pahoinpitelijänsä.

Traumanäkökulmasta voidaan ymmärtää paremmin isänsä pahoinpitelemiä riippuvuussuhteessa eläneitä poikia, jotka käyttävät väkivaltaa isäänsä kohtaan. Perinteisesti näiden poikien on katsottu kärsivän riippuvaisesta persoonallisuudesta ja riippuvuuden aiheuttava tekijä on jäänyt vaille huomiota. Tämä on psykiatrisesti tärkeää siksi, että pojan riippuvuusongelma tulee paremmin ymmärretyksi traumanäkökulman

kautta, mutta vielä tärkeämpää se on siksi, että tähän riippuvuusongelmaan on myös olemassa nykyään traumaterapeuttista hoitoa (Brett 1996, Pynoos ym. 1996).

Tässä tutkimuksessa ei tutkittu poikien traumatisoitumista, koska tutkimuksen aineistona käytetyissä mielentilatutkimuslausunnoissa ei kuvattu trauman oireita tarpeeksi hyvin eivätkä mielentilatutkimuksen tekijät tarkastelleet tutkittavien psyykkisiä oireita traumanäkökulmasta.

Noin neljäsosalla riippuvaisista pojista oli psykoottinen häiriö. Heillä riippuvuuden keskeinen tekijä oli se, että psykoosi oli invalidisoinut heidät sosiaalisesti ja vanhemmat joutuivat pitämään heistä huolta aikuisena. Useimmissa aiemmissa tapausselostuksissa on todettu, että psykoottisesti sairastunut parrisidin tehnyt lapsi on ollut riippuvainen vanhemmistaan (Maas ym. 1984, Newhill 1991). Cravensin työryhmä (1985) totesi, että kymmenestä psykoottisesta patrisidin tekijästä yhdeksällä oli voimakasta riippuvuutta vanhemmistaan.

Singhal ja Dutta (1990) vertasivat psykoottisia patrisidin tekijöitä väkivallattomiin skitsofreniaa sairastaviin miehiin. Riippuvuudessa ei ollut ryhmien välillä eroa. Sen takia psykoottisten, isäänsä kohtaan väkivaltaisten poikien osalta riippuvuus ei altistavana tekijänä vaikuta kovin keskeiseltä. Myös tässä tutkimuksessa psykoottisen pojan riippuvuutta oleellisempi altistava tekijä oli aiempi väkivalta, jota esiintyi kolmella neljäsosalla riippuvaisista psykoottisista pojista.

Vajaalla viidesosalla riippuvaisista isäänsä kohtaan väkivaltarikoksen tehneistä pojista oli altistavana tekijänä myös äidin suojelu isän väkivallalta. Aiemmissa tapausselostuksissa (Sargent 1962, Tanay 1976, Russell 1984) on useita havaintoja tapauksista, joissa poika oli riippuvainen äidistään ja hän samalla suojeli äitiään isän väkivallalta. Isän ja äidin suhde oli väkivallan ja alistamisen sävyttämä ja äidin ja pojan suhde riippuvuuden ja keskinäisen tuen sävyttämä. Aiemmissa tilastollisissa tutkimuksissa ei ole kvantifioitu näiden altistavien tekijöiden esiintymistä yhtä aikaa.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin oliko pojalla riippuvuutta isästä, äidistä vai molemmista vanhemmista. Puolessa tapauksista riippuvuus kohdistui isään, neljäsosassa tapauksista molempiin vanhempiin ja neljäsosassa tapauksista äitiin. Aiemmissa tapausselostuksissa on kuvattu kaikkia näitä riippuvuussuhteita (Sargent 1962, Hellsten & Katila 1965, Sadoff 1971, McCully 1978), mutta tilastollisissa tutkimuksissa niitä ei ole eritelty.

Selittääkö riippuvuus lähisuhdeväkivallan? Tämän tutkimuksen tulos riippuvuudesta keskeisenä perheen sisäiseen väkivallantekoon altistavana tekijänä on ristiriidassa joidenkin aiempien lähisuhdeväkivallan taustasta tehtyjen tutkimusten kanssa. Nyqvist (2001) tutki puolisoaan kohtaan väkivaltaisia miehiä ja totesi monien heistä olevan varsin vähän riippuvaisia puolisoistaan. Heidän elämäntapaansa sävytti enemmänkin ylikorostunut itsenäisyys ja etäisyys puolisoista, johon yhdistyi halu alistaa ja kontrolloida puolisoa. Hearn (1998) on saanut vastaavia tuloksia puolisoaan kohtaan väkivaltaa käyttäneiden miesten haastatteluissa.

Tämän tutkimuksen tulosta riippuvuuden keskeisyydestä perheen sisäisessä väkivallassa tukee Kivivuoren (1999) havainto, että puolisonsa surmanneet naiset ovat usein miehensä pahoinpitelemiä ja alistamia. Nykykäsityksen mukaan tällaisissa tapauksissa riippuvuus on väkivallan keskeinen traumaattinen seuraus (Meloy 1992, Bumby 1994, Husso 1997).

Lähisuhdeväkivallassa tekijän ja uhrin valtasuhteella näyttää olevan yhteyttä riippuvuusongelmiin. Jos väkivallantekijä on alistetussa asemassa lähisuhteessaan, hänellä on usein myös riippuvuutta uhristaan esimerkiksi traumatisoitumisen takia. Sen sijaan, jos väkivallantekijä on suhteessa alistavampi, hänen persoonaansa ei kuulu niin yleisesti riippuvuutta. Näin olleen riippuvuuden olettaminen yleensä lähisuhdeväkivallan tärkeäksi altistavaksi tekijäksi on virhetulkinta, ellei oteta huomioon suhteen väkivaltaa edeltänyttä luonnetta ja erityisesti tekijän ja uhrin valtasuhdetta.

5.3.5.6 *Altistavien tekijöiden yhdistelmät*

Tämän aineiston jokaisessa tapauksessa todettiin ainakin yksi edellä mainituista altistavista tekijöistä. Nämä tekijät ovat kuitenkin yksinään kovin heiveröisiä. Pitäisikö todella ottaa vakavasti väite, että isä tulee pahoinpidellyksi tai tapetuksi siksi, että rikoksen tehnyt poika on riippuvainen hänestä? Tai joutuuko alistava isä aina tilille tekosistaan? Moniko suomalainen poika on tullut raa'asti isänsä alistamaksi ja pahoinpitelemäksi ja jättänyt silti isänsä tappamatta?

Oleellisempaa, kuin yksittäisten altistavien tekijöiden merkitys, on niiden yhteisvaikutus. Isään kohdistunut väkivalta- tai henkirikos on useimmiten monen samaan suuntaan vaikuttavan altistavan tekijän aikaansaama katastrofi. Suurin osa tämän tutkimuksen tapauksista selittyy usean altistavan tekijän vaikutuksella.

5.3.5.7 *Muut altistavat tekijät*

Väkivaltaisuuden on useissa tutkimuksissa nähty liittyvän runsaaseen alkoholinkäyttöön (Collins 1989, Eronen ym. 1996a). Myös tässä tutkimuksessa isänsä kohtaan väkivaltarikoksen tehneistä pojista oli 40 prosentilla päihdediagnoosi. Päähtyneenä rikoksen tekohetkellä oli kolme neljästä tekijästä. Huomion arvoista on, että verrokkiryhmässä päihdeongelmia ja päähtyneenä rikoksen tekemistä oli selvästi yleisemmin.

Collins (1989) kritisoi näkemystä, jonka mukaan alkoholi voi heikentää itsekontrollia ja johtaa sitä kautta väkivallantekoihin. Collinsin mielestä alkoholin ei ole havaittu yksiselitteisesti alentavan kynnystä väkivaltaiseen käytökseen vaan sen vaikutus riippuu tilanne- ja persoonallisuustekijöistä. Väkivallantekijä voi itse asiassa ottaa alkoholia kerätäkseen rohkeutta väkivaltaiseen tekoonsa.

Tässä aineistossa on viitteitä alkoholin käyttämisestä rohkaisutarkoituksessa. Tapausesimerkissä 27, jota ei ole kuvattu tapausesimerkkien yhteydessä, aiemmin väkivallaton tutkittava surmasi isäpuolensa mentyään isäpuolen humalapäissään riehumisesta suuttuneena ravintolaan syömään ja juotuaan tietoisesti ja tavoistaan poiketen runsaasti keskiolutta. Myös tapausesimerkissä 13 (s. 140-1) isäpuolensa surmannut tutkittava kuvasi miten tilanne tuli yhtäkkiä ja hän joutui selvin päin kohtaamaan aggressiivisen isäpuolen, jonka sitten ampui. Hän kuvasi, miten humalassa

hän ei olisi pelännyt, vaan käynyt jo varhaisemmassa vaiheessa paljain käsin isäpuolta vastaan.

Aseiden saatavilla olon on todettu tutkimuksissa lisäävän aggression ilmaisu (Berkowitz & LePage 1967). Heiden (1993b & 1995a) mukaan ampuma-aseiden saatavuus on keskeinen perheen sisäisten ja vanhempiin kohdistuvien henkirikosten riskitekijä. Väkivaltatilanteen lopputulos määräytyy usein sen mukaan, kuinka vaarallinen ase on saatavilla, kun pikaistuksissa käydään uhrin kimppuun. Lisäksi ampuma-aseella vahingoittaminen saattaa olla helpompaa kuin esimerkiksi teräaseella kuten tapausesimerkissä 15 (s. 144-5), jossa tutkittavalla ei havaittu sellaista alttiutta aggressiivisuuteen, että hän olisi kyennyt näiden rikosten tekoon ilman ampuma-aseita. Tutkittava myös itse vahvisti tämän havainnon.

Katz (1988) on kuvannut kirjassaan 'Seductions of Crime', miten henkirikoksia ja muita vakavia rikoksia ei voida selittää etsimällä altistavia tekijöitä ja jäsenitelemällä nämä rikokset seurauksiksi näistä altistavista tekijöistä. Useimmissa tapauksissa on mukana tekijöitä, joita ei voida ennustaa altistavia tekijöitä luettelemalla, ja aina jää altistavia tekijöitä analysoitaessa jakojäännökseksi tapauksia, jotka eivät selity näillä tekijöillä. Niin on myös tämän aineiston joissakin isään kohdistuneissa väkivaltarikoksissa.

5.3.5.8 Oidipaallinen kolmiodraama?

Freud (1939/1964) tarkoitti alkujaan oidipaalisuudella pojan isäänsä kohtaan tuntemia vihan tunteita ja äitiään kohtaan tuntemia rakkauden tunteita. Jos oidipaalisuutta tulkitaan näin väljästi, voidaan esimerkiksi tämän tutkimuksen perheissä yleisesti havaittu kolmiosuhde tulkita oidipaaliseksi. Täytyy kuitenkin muistaa, että monissa näistä tapauksista pojan tunteille oli havaittavissa selvä ulkoinen syy. Isä oli aggressiivinen ja alistava vaimoan ja poikaansa kohtaan ja äiti haki tukea pojastaan. Kyse ei siis ollut pojan intrapsyykkisistä motiiveista vaan ulkoisista toimintaa ohjaavista tekijöistä. Onko tällaisesta perhedynamiikasta seurannut pojan väkivalta isää kohtaan oidipaalisuutta?

Tämän tutkimuksen semikvalitatiivisessa osassa kartoitettiin erilaisia selitysmalleja ja altistavia tekijöitä pojan väkivallanteolle. Altistavien tekijöiden typologiaa kehiteltäessä pojan oidipaalisuus antoi huomommin tuloksia kuin valitut analyysikategoriat. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan oidipaalisuus siis näyttää toissijaiselta ja vähämerkitykselliseltä isään kohdistuvan väkivallan syytä.

Tietenkin voidaan väittää, että isään kohdistuneen väkivallan taustalla olevat oidipaalliset tunteet jäivät tutkimuksessa huomaamatta. Saattoi olla, että käytetty menetelmä ja käytössä olevat lähteet olivat epätarkkoja oidipaalisuutta luokittelemaan. Tämä argumentti on kuitenkin varsin spekulatiivinen, sillä itse asiassa yhdessä tai kahdessa tapauksessa havaittiin oidipaallisia elementtejä. Näyttää siis päin vastoin siltä että käytetty menetelmä oli tarpeeksi tarkka havaitsemaan myös oidipaalliset tunteet pojan motiivina.

Tapausesimerkki seitsemän (s. 132) on tämän tutkimuksen aineistosta selkein esimerkki oidipaalisuuden merkityksestä pojan vihalle ja väkivallalle isää kohtaan. Poika

oli saanut isäpuolen ollessaan seitsemänvuotias. Pojalle näytti jääneen voimakas katkeruus isäpuolta kohtaan, vaikka mielentilatutkimuslausunnon laajojen selvitysten mukaan varsinaista isäpuolen alistavaa, väkivaltaista ja epärakentavaa käytöstä oli ollut varsin vähän. Houkuttelevin selitys tälle pojan isäpuoltaan kohtaan tuntemalle katkeruudelle, joka puhkesi väkivallaksi tuntemattoman naisen torjuttua hänet ravintolassa, oli pojan ratkaisematon oidipaalinen konflikti. Lähes 30 vuotta isäpuolen perheeseen tulon ja hänen 'äidinryöstönsä' jälkeen poika yhä koki isäpuolen syyksi sen, että hän ei kelpaa naiselle. Oliko poika tässä perheessä ehtinyt saada äidin omakseen ennen isäpuolen tuloa perheeseen ja oliko äidin menetys jättänyt pojalle pysyvän oidipaalin vammam?

Tapausesimerkissä 11 (s. 138-9) poika tunsu vihaa isäänsä ja riippuvuutta äitiään kohtaan. Hän suojeli äitiä ja perhettä isän väkivallalta ja alistamiselta. Isän tappo vaikuttaa lähinnä isän väkivallasta johtuvalta, mutta huomionarvoista on myös äidin kuvaus pojasta isänsä kaksoisolentona ja isän kovakouraisesta 'suosikkipoikansa' kasvatuksesta. Oliko poika saanut leikki-iässä isänsä taholta torjuntaa ja äitinsä taholta tavallista enemmän hellyyttä ja kokenut voittaneensa äitinsä isältään niin, että hänellä oli tunnetasolla valmius isän surmaamiseen tämän käyttäytyttyä perhettä kohtaan hyvin raa'asti?

Koko aineistossa havaittiin vain yksi selvä ja toinen epäselvempi tapaus, joissa pojan oidipaalisuus oli keskeinen tekijä väkivallanteossa. Näyttö oidipaalisuuden merkityksestä on heikko, mutta oidipaalisuutta täytyy tarkastella vielä yhdestä näkökulmasta

Tämän tutkimuksen löydöksiä voidaan tulkita eri teorioiden näkökulmasta. Verrattaessa indeksejä ja verrokkeja keskenään (s. 108) havaittiin, että indeksit olivat yleisemmin vanhimpia poikia. Perheterapeuttisten teorioiden mukaan vanhin poika joutuu parentifoiduksi sisarusiaan herkemmin ja huolehtimaan vanhempien parisuhteesta. Vanhimmalle pojalle sälyttyä myös herkästi äidin ja muiden perheenjäsenten suojelu isän väkivallalta. (Sargent 1962, Corder ym. 1976, Tanay 1976.) Tämä löydös sopii kuitenkin myös teoriaan oidipaalisuudesta pojan isään kohdistamassa väkivallassa. Vanhin poika saattaa ajautua muita lapsia herkemmin oidipaaliseen kolmioon leikki-iässä ja jäädä oidipaalisen asetelman vangiksi, kun isä kokee hänet herkemmin kilpailijaksi ja äiti herkemmin korvikkeeksi hankalalle miehelleen ja kun nuoremmilla lapsilla sisarusten väliset suhteet laimentavat jännitteitä vanhempiin (Tuovinen 1973.)

Entäpä jos perheterapeuttisten teorioiden suhde oidipaaliseen teoriaan on peräkkäinen eikä rinnakkainen? Voisivatko perheterapeuttiset teoriat selittää miten oidipaalisuus syntyy? Eli voisivatko oidipaaliset ilmiöt olla lähinnä kulttuuristen mallien tuottamia psyykkisiä taipumuksia?

Brenkman (1993) ja Irigaray (1996) väittävät, että edellä kuvatun kaltaiset väkivaltaisen isän ja poikaan tukeutuvan äidin perhesuhteet, jotka ovat mitä ilmeisimmin varsin yleisiä, tuottavat oidipaalisuutta ja ovat Freudin alkuperäisten oidipaalisuutta koskevien havaintojen ydin. Dinnersteinin (1991), Chodorowin (1978) ja Theweleitin (1987 & 1989) mukaan pojat ovat oidipaalisempia kuin tytöt, koska ajautuvat epäsymmetristen äitikeskeisten lapsuuden hoivasuhteiden ja isän etäisyyden ja aggressiivisuuden takia ristiriitaan, kun samaistuminen tapahtuu pääasiassa samaa sukupuolta olevaan isään, mutta läheinen suhde on äitiin.

Tämän tutkimuksen tuloksia ei voida esittää todisteina edellä mainittujen psykodynaamisten tutkijoiden väitteille, mutta kirjallisuudessa on tutkimuksia, jotka tukevat niitä. Esimerkiksi Stephens (1962) havaitsi laajassa antropologisessa katsauksessaan oidipaalisuutta esiintyvän enemmän yhteisöissä, joissa äidit vastaavat yksin lastenhoidosta ja isät ovat etäisiä ja aggressiivisia.

Toinen samaan suuntaan viittaava löydös on antropologisissa tutkimuksissa havaittu vaihtelu perhesuhteiden keskeisen jännitteen olemuksesta eri yhteisöissä. Psykologisen antropologian tutkija Bourguignon (1979) kuvaa, miten oidipaalisuus on keskeinen psyyken kasvuun liittyvä ihmissuhdejännite vain tietyissä kulttuureissa. Esimerkiksi Trobriandeilla jännite on pojan, enon ja sisaren välillä. Parsonsin (1969) mukaan miten eteläitalialaisessa yhteisössä perhesuhteiden suurin jännite rakentuu isän, tyttären ja vävyn välille. Välillistä tukea tälle näkemykselle antaa myös LeVinen (1990) tutkimus, jonka mukaan ihmisen psyyken keskeiset toiminnot ovat radikaalisti erilaiset esimerkiksi yhdysvaltalaisen ja kenialaisen kasvatuksen tuloksena.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen voidaan päätellä, että psykodynaamisesti suuntautuneiden tutkijoiden kuten esimerkiksi Tuovisen (1973) havainnot isänsä surmanneiden miesten intrapsyykkisistä ristiriidoista ja oidipaalisuudesta eivät ole ristiriidassa tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen kanssa. Hänen mukaansa pojan lapsuuden alkuperäinen oidipaalinen kolmiodraama voi olla merkittävä tekijä pojan tekemässä patrisidissa. Vetoava ja turvaa hakeva äiti ja aggressiivinen uhkaava isä vahvistavat hänen potentiaalista oidipaalisuuttaan ja saavat hänet toimimaan oidipaalisen asetelman mukaan hänen kasvettuaan fyysisesti kyvykkääksi vastustamaan isäänsä.

5.3.5.9 Oidipus-myytti ja isään kohdistuva väkivalta

Psykodynaamisen psykologian piirissä on pidetty kiinni siitä, että Sofokleen kirjoittama 'Oidipus Rex' ja Freudin tulkinta siitä ovat ainoita oikeita kuvauksia Kuningas Oidipuksen tarinasta (Spiro 1984, Rudnytsky 1987). Freud käytti Oidipus-myyttiä symbolina psykodynaamisen teorian keskeiselle oidipaaliteorialle ja siksi on ymmärrettävää, että tuo symboli yritetään kaikin keinoin pitää esillä. Myytin muiden tulkintojen pelätään vahingoittavan koko psykodynaamista teoriaa. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana psykodynaamisista teoreetikoista erityisesti Ross (1982, 1985 & 1994) on kritisoinut Freudin tulkintaa ja tuonut esille Laioksen osallisuuden Oidipus-myytin tragediassa ja esittänyt Laios-kompleksin käyttöönoton väkivaltaisen vanhemmuuden mallina. Myös feministiset tutkijat ovat nostaneet esille Freudin oidipaaliteorian puutteita ja Oidipus-myytin moniselitteisyyttä (Segal 1996, Knuuttila-Gronnerod 1998). Keskustelussa eri osapuolten osallisuudesta Oidipuksen tragediaan on vastakkainasettelu kiteytynyt sen ympärille, kumpi on varsinaisesti syyllinen tragediaan, Oidipus vai Laios.

Tämän tutkimuksen aineiston perusteella pojan isäänsä kohdistama väkivalta on tietenkin juridisesti helposti ratkaistava ongelma: väkivallantekijä on syyllinen. Erilaiset myötävaikuttavat, lieventävät tai raskauttavat tekijät toki vaikuttavat siihen, miten tuomio

luetaan. Syyntakeeton tekijä jopa jätetään tuomitsematta. Psykologisesti mielenkiintoista on se, kenet tuomitaan moraalisesti isään kohdistuneesta väkivallasta.

Monissa tapauksissa, kuten esimerkiksi tapausesimerkeissä 12 (s. 139-40) ja 14 (s. 142-3), moraalinen syyllisyys kallistuu nykykäsitysten mukaan isää vastaan tämän aggressiivisen ja alistavan käytöksen takia. Psykologisesti tarkastellen pojan teko on helposti ymmärrettävissä, kun keskeinen ongelma on isän aggressiivisuus ja väkivalta. Moraalinen syyllisyys kallistuu nykykäsitysten mukaan puolestaan poikaa vastaan tapausesimerkkien kaksi (s. 127-8) ja seitsemän (s. 132) kaltaisissa tapauksissa, missä isä ei ole väkivallalla alistanut poikaansa. Näissä tapauksissa keskeinen ongelma on pojan aggressiivisuus ja väkivalta.

Suurin osa tämän tutkimuksen tapauksista on nykyisten moraalista syyllisyyttä koskevien näkemysten kannalta monimutkaisia, kuten tapausesimerkit yhdeksän (s. 135) ja 16 (s. 145-6). Niiden ymmärtäminen moraaliselta kannalta on usein vaikeaa uhrin ja syytetyn monivivahteisen suhteen takia.

USA:ssa on käyty 1980-luvun loppupuolelta alkaen kiivasta keskustelua parrisidin tehneiden, lähinnä teini-ikäisten poikien tuomiota lieventävistä seikoista. Esiin nostetuissa tapauksissa on korostettu uhuriin kohdistunutta aiempaa pahoinpitelyä ja kaltoin kohtelua (Mones 1993). Berliner (1993) pohtii vasta-argumenttina, kuinka paljon pahoinpitelyä, minkälaisia psyykkisiä seurauksia ja missä olosuhteissa tehtynä tarvitaan, jotta toisen surmaaminen ei olekaan enää rikos. Fine (1993) epäilee, että näiden tekijöiden huomioon ottaminen saattaa samalla hämärtää itsepuolustuksen ja koston välistä rajaa. Aiheesta on tehty myös kokeellisia tutkimuksia, joissa on tutkittu valamiehistön suhtautumista isän surmaamiseen ja isän aiempaan surmaajaansa kohdistamaan seksuaaliseen riistoon (Haegerich & Bottoms 2000).

Käydyn keskustelun yhteydessä ilmestyi joukko populaareja ja ammattilaisille tarkoitettuja kirjoja (Mones 1991, Heide 1995a), joiden seurauksena oikeudenkäynneissä alettiin arvioida pahoinpideltyjen parrisidin tekijöiden tapauksissa traumatisoitumista tuomiota lieventävänä seikkana. Tällä on ilmeisesti ollut vaikutusta pahoinpideltyjen parrisidin tekijöiden tuomioihin 1990-luvulla (Heide 1995a).

Myös Heiden (1995a) tulkinta Werthamin (1941) matrisidia esittävästä tapausselostuksesta kuvaa asenteiden muutosta viime vuosikymmeninä. Wertham ei pitänyt matrisidin tehneen pojan äidin alistavuutta ja dominointia kovin merkittävänä, mutta Heide nosti sen esiin pojan tekemää matrisidia selittävänä tekijänä. Suomessa ei ole havaittavissa samanlaista radikaalia muutosta suhtautumisessa pahoinpideltyyn parrisidin tekijään. Uhrin parrisidin tekijään kohdistunut pahoinpitely on otettu huomioon jo 1970-luvulla tuomiota alentavana tekijänä ja jopa 1900-luvun alun tapauksissa asiakirjoissa on mainittu lieventävänä asianhaarana isän väkivaltaisuus.

Suomen ja USA:n asenneilmapiirien erot kuvaavat hyvin, kuinka suuri vaikutus kulttuuritekijöillä on suhtautumisessa pojan isään kohdistamaan väkivaltaan. Miten asiaan suhtaudutaan islamilaisessa Pakistanissa, matrifokaalisen perinteen omaavassa Grenadassa tai Japanissa?

Jotkut antropologit ovat pohtineet Oidipus-myytin erilaisten tulkintojen olleen antiikin Kreikassa ja jo sitä ennen kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen sävyttämiä (Graves 1985). Samalla tavalla voidaan ajatella viimeisen parin sadan vuoden aikana esitettyjen tulkintojen olevan kiinni ajassaan ja paikassaan (Lévi-Strauss 1963 & 1978, Barthes 1994). Freudin (1913/1964) ja Rossin (1994) tulkinnat myytistä kuvaavat heidän

aikakausiensa ja yhteisöjensä suhtautumista siihen, missä isän ja pojan välisten ristiriitojen aiheuttaja sijaitsee – pojassa kuten Freud väittää vai isässä kuten Ross väittää? Kenen oikeuksista pitää olla huolissaan, isän vai pojan?

Ei ole olemassa yhtä oikeaa Oidipus-tulkintaa vaan ajassa ja paikassa kiinni olevia yrityksiä selittää sellaista, mikä ei koskaan tule tyhjentävästi selitetyksi. Tämän tutkimuksen tavoite oli löytää ja kuvata totuus isän surmaamisesta, mutta jouduin toteamaan, että sitä ei ole olemassa. Jungilaiset terapeutit (Lindqvist 1992) puhuvat ikiaikaisista tarinoista, joihin sisältyy jotain 'elämää suurempaa' viisautta. Oidipus-myytin voisi hyvällä syyllä lukea näihin tarinoihin. Oleellista ei kuitenkaan ole se, että tarina olisi jollain tavalla maagisesti syntynyt vaan se, että siinä puhutaan perustavanlaatuisista elämän ristiriidoista ja siihen on ollut mahdollista liittää kullekin ajalle ja paikalle sopivia tulkintoja. Kukin löytää itselleen sopivan hyvän ja pahan jostain tarinan versiosta. Tässä ajassa ja paikassa syyllistävän sormen kohteena on herkästi isän epärakentava vallankäyttö ja väkivalta riippumatta siitä, että konkreettisesti pojan isään kohdistamassa väkivallassa näkyy koko inhimillisen vuorovaikutuksen monenkirjaisuus ja syyllisyyksien moniulotteisuus. Isänsä voi tappaa monesta syystä.

6 Johtopäätökset ja suositukset

6.1 Johtopäätökset

1. Patrisidin esiintyvyys on Suomessa samaa suuruusluokkaa kuin muissa länsimaissa. Patrisidi on harvinainen henkirikos, sillä se käsittää vain pari prosenttia kaikista henkirikoksista ja patrisideja esiintyy Suomessa vain alle yksi tapaus miljoonaa asukasta kohti vuodessa. Perheen sisäisistä henkirikoksista se käsittää alle viidesosan. Patrisidin esiintyvyydessä ei ole tapahtunut viimeisen sadan vuoden aikana kovin suuria muutoksia toisin kuin tutkimuksen alkaessa oletettiin. Sen sijaan matrisidin esiintyvyys on lisääntynyt selvästi 1900-luvun alusta 1900-luvun lopulle niin, että matrisideja on nykyään lähes yhtä paljon kuin patrisideja. Tämän muutoksen syynä saattaa olla vanhempien ja sukupuolten asemassa tapahtuneet muutokset äidin saatua vähitellen 1800-luvulta lähtien perheessä lisää valtaa ja vastuuta.

2. Isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneet pojat ovat muihin vastaavan väkivallanteon tehneisiin samanikäisiin miehiin verrattuna monessa suhteessa erilaisia. Heillä on harvemmin lapsuuden käytösongelmia ja he menestyvät paremmin koulussa, varusmiespalvelussa ja työelämässä. Sen sijaan heillä on harvemmin seurustelusuhteita ja parisuhteita ja yleisemmin arkuudesta ja vetäytymisestä johtuvia ihmissuhdeongelmia ja vanhempien luona asumista aikuisena. Heillä on yleisemmin psykoottisia häiriöitä, mutta harvemmin persoonallisuushäiriöitä ja päihdeongelmia. He ovat yleisemmin syyntakeettomia ja harvemmin alentuneesti syyntakeisia kuin verrokkit syytteenalaisen teon tehdessään.

3. Tyypillisin isäänsä kohdistuneesta väkivallasta syytetyin pojan rikokselle altistava tekijä on riippuvuus toisesta tai molemmista vanhemmista. Tämä riippuvuus on vihamielistä ja väkivallalle altistavaa neljän lisätekijän kautta. Pojalla voi olla taipumusta vihamielisyyteen ja väkivaltaan, mikä on tullut esiin myös muihin ihmisiin kohdistuvana. Pojan väkivallanteon uhriksi joutunut isä on ollut alistava ja väkivaltainen poikaa kohtaan eli isä on provosoinut pojan vihamieliseksi itseään kohtaan. Poika kärsii melisairaudesta eli hänellä on psykoottisen sairauden takia alttius vihamielisyyteen ympäristöä kohtaan. Pojan uhriksi joutunut isä on ollut väkivaltainen vaimoaan kohtaan ja poika tuntee tätä

kautta vihamielisyyttä isäänsä kohtaan ja alkaa suojella äitiään väkivalloin isäänsä vastaan.

Psykodynaamisten teorioiden käsitys ihmisen psyyken kehityksestä rakentuu oidipaalisuuden ympärille. Pojan oidipaalisuuden kaksi ulottuvuutta ovat näiden teorioiden mukaan vihan tunteet isää ja rakkauden tunteet äitiä kohtaan. Tämän tutkimuksen tulokset eivät tue käsitystä, että oidipaalisuus olisi isään kohdistuneen väkivallan keskeinen syy.

4. Oidipaalisuus ei selitä tämän tutkimuksen tulosten mukaan pojan isään kohdistamaa väkivaltaa. Tässä tutkimuksessa havaitut isän väkivaltaisuuden ja äidin poikaan kohdistuneeseen rakkauteen ja hellyyteen sekä tukeutuvuuteen liittyvät tekijät voivat sen sijaan olla syy siihen, että oidipaalisuutta esiintyy joidenkin tutkimusten mukaan niin yleisesti kulttuurissamme. Tämä oidipaalisuus on siis seuraus perhesuhteisiin liittyvästä sukupuolittuneisuudesta: etäinen ja aggressiivinen isyys yhdistyneenä lämpimään ja hoivaavaan äitiyteen tuottaa pojalle oidipaalisuutta ja uusintaa aggressiivista mieskulttuuria.

5. Oidipus-myytti kuvaa pojan isään kohdistamaa väkivaltaa, mutta se voidaan tulkita myös kuvaukseksi tuhoisasta isyydestä. Oidipus-myytistä ei ole olemassa vain yhtä oikeaa versiota, vaan se muovautuu kertojansa ja hänen kuulijoidensa lähtökohdista kuvaukseksi heille tärkeistä perhesuhteiden ristiriidoista. Freudin tulkinta myytistä perustui hänen henkilökohtaisille ja kulttuurisille lähtökohdilleen. Viime vuosikymmeninä esiin noussut kuvaus Laios-isän ongelmista kuvaa tämän ajan perhesuhteiden keskeisiksi koettuja ongelmia.

6.2 Suositukset

Tässä tutkimuksessa todetaan, että isään kohdistunut väkivalta liittyy yleensä vanhempiin suuntautuneeseen riippuvuuteen. Tätä riippuvuutta tulisi pyrkiä vähentämään erityisesti psykoottisista häiriöistä kärsivillä vanhempiensa kanssa asuvilla aikuisilla lapsilla, joille tulisi tarjota mahdollisuuksia laajentaa läheisten ihmisten verkostoaan ja näin vähentää tiiviiden perhesuhteiden ristiriitoja.

Pojan isään kohdistaman väkivallan taustalla havaittiin yleisesti isän aiempaa väkivaltaa poikaa kohtaan. Nyt tutkittu ilmiö on vain yksi ja suhteellisen harvinainen seuraus lasten alistamisesta ja pahoinpitelystä, jotka ovat edelleen yleinen ongelma suomalaisissa perheissä. Perheen sisäisen väkivallan tutkimukseen ja ehkäisyyn kannattaa ja täytyy panostaa, koska perheväkivalta kaikissa muodoissaan on nykytutkimusten mukaan erittäin yleistä ja sillä on erityisen kauaskantoisia vaikutuksia väkivaltaperheiden lapsiin.

Tässä tutkimuksessa verrattiin isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneiden mielentilatutkittavien ja heidän muun vastaavan rikoksen tehneiden verrokkiensa taustatekijöitä keskenään. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia isään ja äitiin kohdistuneiden mielentilatutkimukseen päätyneiden poikien taustatekijöitä ja väkivaltaan altistaneita tekijöitä. Uhrin valikoituminen sukupuolen mukaan saattaa antaa lisätietoa sukupuolittuneen väkivallan olemuksesta.

Tässä tutkimuksessa vahvistetaan aiemmin tehty ja tunnettu havainto, että miehet tekevät valtaosan henki- ja väkivaltarikoksista. Tämä havainto pätee tässä tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan myös perheen sisäisiin ja isään kohdistuviin väkivaltarikoksiin. Sukupuolistuneen väkivallan näkökulmasta tulisi jatkossa yrittää selvittää mieheyteen liittyviä väkivallalle altistavia tekijöitä esimerkiksi tutkimalla miesten ja naisten psyykkisiä reaktioita ennen väkivaltatilanteita.

7 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa selvitetään pojan isäänsä kohdistamaa väkivaltaa kolmesta näkökulmasta. Ensimmäisessä osassa tutkitaan isän surmaamisen eli patrisidin esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun aikana. Toisessa osassa verrataan vuosina 1973-96 mielentilatutkittujen isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytettyjen poikien ja muiden vastaavan väkivallanteon tehneiden miesten taustaan ja tutkimuksen kohteena olevaan rikokseen liittyviä eroja. Kolmannessa osassa tutkitaan vuosina 1973-96 mielentilatutkimuksessa olleiden isäänsä kohdistuneesta väkivallanteosta syytettyjen poikien teon taustalla olevia altistavia tekijöitä.

Patrisidin esiintyvyyttä Suomessa 1900-luvun aikana tutkitaan kahden aineiston, ylempien oikeusasteiden 1900-luvun alussa käsittelemien tapausten sekä poliisin tietoon 1900-luvun lopussa tulleiden tapausten pohjalta. Patrisidin esiintyvyyttä selvittäessä saatiin samalla tietoa myös äidin surmaamisen eli matrisidin esiintyvyydestä. Vuosisadan alun esiintyvyyksiä tutkittiin rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean vuonna 1931 kokoaman ja Kansallissarkiston tallentaman aineiston pohjalta. Komitean aineistona olleen ylempien oikeusasteiden vuosien 1904-13 ja 1920-29 käsittelemien 3353 henkirikoksen joukosta koottiin kaikki patrisidit ja matrisidit. Näiden lukujen pohjalta laskettiin väestöön ja muihin henkirikoksiin suhteuttamalla matrisidin ja patrisidin esiintyvyydet.

Patrisidin esiintyvyyden toisena tutkimusaineistona oli Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen vuosien 1973-74, 1988 ja 1996 aineisto poliisin tietoon tulleista henkirikoksista Suomessa. Aineiston 587 tapauksen joukosta kerättiin patrisidit ja matrisidit ja näiden lukujen ja väestötietojen perusteella laskettiin matrisidin ja patrisidin esiintyvyys.

Käytettyjen aineistojen ja menetelmien suppeuden ja epätarkkuuden takia esiintyvyydslukujen laskemisen pohjana olleita tapauksia verrattiin vuosien 1925-29 mielentilatutkimusaineistoon sekä vuosien 1980-94 Keskusrikospoliisin henkirikosprojektin aineistoon ja tämän tutkimuksen aikana koottuun mielentilatutkimusaineistoon vuosilta 1973-96. Näin saatiin arvio tulosten virheellisyyden asteesta.

Tutkimuksen toisessa osassa verrattiin isään kohdistuneesta väkivallanteosta mielentilatutkimukseen määrättyjä poikia ja heidän verrokkejaan toisiinsa. Suomessa

vuosina 1973-96 tehtyjen mielentilatutkimuslausuntojen joukosta kerättiin kaikkien isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytettyjen 107 pojan mielentilatutkimuslausunnot. Kaikille tapauksille valittiin verrokki sukupuolen, iän ja rikosnimikkeen mukaan. Tutkittavista kerättiin sosiodemografisia ja psykososiaalisia sekä perhesuhteisiin, psyykkiseen ja somaattiseen terveyteen ja aiempiin ja nykyiseen väkivallantekoon liittyviä tietoja. Näitä tietoja verrattiin tutkimusryhmien välillä tapausverrokkiasetelmasta.

Tutkimuksen kolmannessa osassa analysoitiin mielentilatutkimuksessa olleiden 107 isään kohdistuneesta väkivallanteosta syytetyn pojan teon taustalla olevia altistavia tekijöitä. Tämän osatutkimuksen menetelmä oli semikvalitatiivinen. Yksittäisiä mielentilatutkimuslausuntoja luettiin soveltuvien luokittelumallien löytämiseksi ja löydettyjä typologioita testattiin vertailemalla yksittäisiä tapauksia toisiinsa. Kun sopiva malli altistavista tekijöistä löydettiin, sitä sovellettiin tutkimalla tekijöiden jakauma kaikissa tapauksissa.

Tutkimuksen ensimmäisen osan tuloksena todettiin patrisidin esiintyvyyden Suomessa pysyneen ennallaan 1900-luvun aikana 0.6-0.7 tapauksessa miljoonaa asukasta kohti vuodessa. Sivulöydöksenä havaittiin matrisidien esiintyvyyden sen sijaan kasvaneen selvästi 0.2:sta 0.7:ään tapaukseen miljoonaa asukasta kohti vuodessa. Matrisidin esiintyvyyden kasvu liittyi mahdollisesti naisen perheaseman parantumiseen ja äidin lisääntyneeseen valtaan perheessä. Patrisidin ja matrisidin osuus kaikista henkirikoksista kasvoi selvästi 1900-luvun alusta 1900-luvun lopulle. Tämä johtui siitä, että kokonaishenkirikoskuolleisuus väheni jyrkästi 1900-luvun aikana perheen ulkopuolisten henkirikosten määrän vähenemisen takia samalla kun perheen sisäisten henkirikosten määrä pysyi ennallaan. Tämä havainto on tehty myös aiemmissa kriminologisissa tutkimuksissa.

Suomen esiintyvyyksiluvut ovat verrannollisia muissa, lähinnä Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan maissa todettuihin patrisidin ja matrisidin esiintyvyyksilukuihin. Myös muualla patrisidin ja matrisidin esiintyvyys väestöä kohden on suhteellisen tasaista, mutta osuus henkirikoksista vaihtelee kokonaishenkirikollisuustason mukaan.

Verrattaessa tutkimuksen toisessa osassa isäänsä kohtaan tehdystä väkivallanteosta syytettyjä mielentilatutkittuja poikia eli indeksejä ja heidän verrokkejaan todettiin ryhmien välillä merkitseviä eroja. Verrokkit kärsivät lapsuudessa yleisemmin käytöshäiriöistä ja he menestyivät huonommin koulussa, varusmiespalvelussa ja työelämässä. Sen sijaan indekseillä oli harvemmin seurustelusuhteita, parisuhteita ja lapsia kuin verrokeilla. Indeksit muuttivat myöhemmin pois kotoa ja asuivat yleisemmin kotona. Verrokkien lapsuudessa vanhemmat riitelivät ja erosivat yleisemmin ja heidän perheissään oli yleisemmin muita sosiaalisia ongelmia kuin indeksien perheissä, mutta siitä huolimatta indeksien perheissä oli yleisemmin isän äitiin kohdistamaa väkivaltaa. Indekseillä oli lapsuudessa yleisemmin isän heihin kohdistamaa väkivaltaa, joka vielä korostui ennen indeksien isään kohdistamaa väkivallantekoa.

Indekseillä todettiin yleisemmin psykoottinen sairaus, mutta harvemmin persoonallisuushäiriö tai päihdeongelma kuin verrokeilla. Indeksit olivat harvemmin päihteiden vaikutuksen alaisina kuin verrokkit syytteenalaisen teon tehdessään. Indekseistä noin kolmasosa oli syyntakeettomia kun verrokeista syyntakeettomia olivain runsas kymmenesosa. Sen sijaan alentuneesti syyntakeisia indekseistä oli runsas puolet, mutta verrokeista vajaat kaksi kolmasosaa.

Indeksien todettiin kärsivän verrokkeja yleisemmin tukeutuvuudesta vanhempiinsa. Indeksien tukeutuvuuden ja lapsuuden kotiin eristäytymisen välillä todettiin olevan yhteyttä verrattaessa heitä verrokkeihin.

Indeksit ja verrokkit olivat tutkimusasetelman takia samanikäisiä, mutta verrattaessa aineiston patrisidin tehneitä indeksejä kaikkiin henkirikoksen tehneisiin suomalaismiehiin todettiin heidän ikänsä mediaanin olevan 24 vuotta, kun kaikilla henkirikoksentehtäjillä se oli vuosina 1973-74, 1988 ja 1996 34 vuotta. Patrisidin tehneistä indekseistä oli alle 20-vuotiaita noin neljäsosa, mutta kaikista henkirikoksentehtäjistä vain runsas kahdeskymmenesosa.

Tutkimuksen kolmannessa osassa todettiin viisi keskeistä pojan isään kohdistamaan väkivaltaan johtanutta altistavaa tekijää, joista esiintyi yleensä useampi yhtä aikaa. Pojalla oli riippuvuutta vanhemmistaan yli kahdessa kolmasosassa ja aiempaa väkivaltaa muita ihmisiä kohtaan vahaassa kahdessa kolmasosassa tapauksista. Pojan uhriksi joutunut isä oli ollut alistava ja väkivaltainen yli kolmasosassa, poika oli ollut mielisairas vahaassa kolmasosassa ja poika suojeli äitiä isän väkivallalta noin viidesosassa tapauksista.

Tässä tutkimuksessa ei saatu näyttöä siitä, että oidipaalisuus olisi keskeinen tekijä pojan isään kohdistamassa väkivallassa. Runsaassa kolmasosassa tapauksista havaittu isän alistavuus sivuaa kuitenkin oidipaalisuutta. Pojan väkivalta oli näissä tapauksissa ainakin osittain reaktio isän tyrannimaisuudelle. Freudin kuvaama isään kohdistuva oidipaalinen viha voidaan nähdä isän aggressiivisen ja alistavan käytöksen tuloksena. Oidipaalisuus ei tästä näkökulmasta ole väistämättömyys vaan tietynlaisten kulttuuristen olosuhteiden tuotos. Aggressiivinen isyys tuottaa aggressiivista poikuutta.

Oidipus-myyttiä on käytetty psykodynaamisissa teorioissa symbolina lapsen kehityksen oidipaalisesta luonteesta. Oidipus-myyttiä voidaan tulkita myös isyyteen liittyvien ongelmien kuvauksena. Se on moniulotteinen taru, jonka sisällöstä voidaan löytää ihmisen psyyken sisäisten ja ihmisen sosiaalisten suhteiden erilaisia ulottuvuuksia. Oidipus-myytistä ei ole olemassa yhtä oikeaa versiota, vaan se elää käyttäjiensä ja heidän sosiaalisen ympäristönsä tuottamana mitä erilaisimmissa muodoissa.

8 Summary

The theme of this study is the relationship of son and father, and especially a son's aggression and violence against his father. The theoretical discussion starts with an evaluation of Freud's interpretation of the Oedipus myth. Then literature concerning different aspects of family power relationships, masculinity and violence are surveyed.

The empirical part of this study examines three aspects of a son's violence against his father. In the first substudy, the incidence of patricide in Finland during the 20th century is examined. In the second substudy, sons who were charged with violent offence against their father are compared with men who were charged with similar offence against somebody else. Violence against the father is characterized through this comparison. The third substudy examines those factors which predispose to violence against the father and creates a typology of this violence.

8.1 Materials and methods

The incidence of patricide in Finland is examined with two sets of material, one from the beginning and the other from the end of the 20th century. In addition to the data on patricide data on matricide are also studied.

The incidences of patricide and matricide in the beginning of the century are examined from all of the cases handled in the courts of appeal in Finland during 1904-13 and 1920-29. This material was available through the report and data of the Finnish State Committee for Studying the Reasons for Increased Incidence of Crime in Finland set up in 1931. From the total of 3353 cases of violent crimes during 1904-13 and 1920-29 all patricides (39 cases) and matricides (6 cases) were sought. From these figures the incidence per population and the share of patricide and matricide of all homicides were counted.

The incidence of patricide in the end of the century was counted from the material of The Research Institute of Legal Policy in Finland. The material consists of all cases of homicide known to the Finnish police during the years 1973-74, 1988 and 1996. All

homicides (587 cases), patricides (12 cases) and matricides (13 cases) were counted to get the incidence of patricide and matricide and their proportion of all homicides.

In the second substudy, sons who were charged with violent offence against their father and men who were charged with a similar violent offence against somebody else are compared. The forensic psychiatric reports for the period 1973-96 were analysed for this purpose. A total of 107 cases of violence against the father were found. A control for each case was selected so that the violent act and the sex and age of the perpetrator were matched. Data on sociodemographic and psychosocial factors, family relationships, mental and physical health, and previous and present violent offences were collected. These data were compared between the study groups on a case-control basis.

In the third substudy predisposing factors for the violent offence against the father in the forensic psychiatric material are analyzed. The method is qualitative. Individual forensic psychiatric reports were read to find suitable classifications. Comparing individual cases to each other tested these preliminary typologies. When a suitable model for the predisposing factors was found, it was applied to the whole material of 107 cases in which the distribution of each predisposing factor was analyzed.

8.2 Limitations and strengths of the study

There are various limitations and strengths in the materials and methods of this study. The main limitation of the first substudy is that the material for counting the incidence of patricide and matricide in the beginning of the 20th century in Finland, especially, is limited and selective. Therefore the method for counting the incidences was complicated and vulnerable to errors. The material for counting the incidence of patricide and matricide in the end of the century is also limited. The materials used were not directly comparable because the material from the beginning of the century consisted of cases referred to the court while the material from the end of the century consisted of cases known to the police. The strength of the first substudy is that there have not been previous attempts to count the incidence of patricide and matricide in such extent in Finland. There have also been only few attempts to count the change of patricide and matricide rates longitudinally abroad.

The main strength of the second substudy is that it is exhaustive. All of the cases of violence against the father sent for forensic psychiatric examination during the study period are in the material. These cases probably contain all of the cases of patricide during 1980-96 and the majority of cases in 1973-79. Forensic psychiatric evaluation is one of the most thorough psychiatric accounts in Finland. Therefore it was possible to include a vast array of psychosocial and socioeconomic factors in the study.

In the second and the third substudies, the main limitation is that the material is indirect. The material consists of the forensic psychiatric reports and not interviews with the individuals who were accused of the crime. Therefore it is the view of the forensic psychiatrist and her/his team on the accused that is the material of these substudies. Therefore hermeneutic interpretations of the actual persons in question could not be properly made and important viewpoints may have been missed.

The size of the material is one of the strengths of the third substudy. The qualitative analysis of the predisposing factors for violence against the father was constructed by using most of the cases in the material and as a testing ground for the various typologies tried out during the process of the analysis. Using the reports as study material made it possible to derive intrapsychic factors from the extensive psychological testing done in the forensic psychiatric evaluation as part of the analysis of this study. This would not have been possible if straight interviews had been used.

8.3 Results, discussion and conclusions

The incidence of patricide in Finland during the 20th century stayed essentially the same at 0.6-0.7 cases per one million inhabitants per year. As an incidental finding, it was discovered that the incidence of matricide increased substantially from 0.1 to 0.7 cases per million inhabitants per year during the same period. The rise in the incidence of matricide is possibly connected to the improvement in the mother's position and power in the family during the 20th century in Finland. The rates of patricide and matricide in Finland are on the order of those in other countries in Western Europe and North America from which there is data available.

The proportion of patricide and matricide of all homicides in Finland increased during the 20th century. The reason for this change is that the overall homicide rate decreased substantially because the out-of-family homicide rate decreased sharply while the intra-family rate stayed the same. This finding has also been made in previous research in Finland and in other countries.

Considerable differences were found between the indexes and the controls in the second substudy. Compared to the indexes, the controls had more commonly suffered in childhood from conduct disorders. They had more commonly problems in school, in military service and in working life than the indexes. On the other hand, problems in dating and in starting dating and family life were more common among the indexes than among the controls. The indexes were also less likely to have children than controls. The indexes moved away from home later than the controls and more commonly lived at home. Divorce of parents, family disputes and other social problems were more common among the controls than the indexes. However, the indexes had more commonly witnessed the father's violence against the mother and were more commonly victims of the father's violence than the controls. This phenomenon was accentuated just prior to the indexes' violence against the father.

Psychotic disease and dependence was more commonly found among the indexes than among the controls. On the other hand personality disorders and dependence on intoxicants were found more commonly among controls than among indexes. The indexes were more seldom under the influence of intoxicants than the controls during the alleged crime. In addition, the indexes were more commonly without legal responsibility (33%) than the controls (12%).

The indexes and the controls were of the same age because of the study design. The age of the indexes who had committed patricide was compared with the age of all

perpetrators of homicide in Finland during 1973-74, 1988 and 1996. The median age of the indexes who committed patricide was 24, which was ten years less than the median age of all perpetrators of homicide in Finland. One fourth of the indexes having committed patricide were under the age of 20 while only six per cent of all homicide perpetrators were under the age of 20.

In the third substudy it was found that five different predisposing factors were connected to the violence of the son against his father. In most of the 107 cases studied, there was more than one predisposing factor to the violence. The son was dependent on his parents in 70 per cent of the cases. He had a tendency to violence, as he had been violent previously in 65 per cent of the cases. The father, who was later the victim of his son's violence, was oppressive and violent to his son in 36 per cent of the cases. The son suffered from a major mental disorder, such as psychosis, in 31 per cent of the cases. In 21 per cent of the cases, the son protected his mother against his father's violence and oppression.

Little evidence was found in this study to support the earlier assumption that oedipality, described first by Freud, would be a major predisposing factor to a son's violence against his father. However, there were some findings that were in some way connected to oedipality. In more than one third of the cases, there was the father's oppression against the son. Thus, the violence of the son against his father was at least partly a reaction to his father's tyranny. Perhaps Freud's original idea of oedipality can also be interpreted as this kind of aggressive tendency toward a tyrannical father. From this viewpoint, oedipality in general - as well as son's aggression and violence against his father - can both be seen differently. They can both be seen not as universal phenomena, as Freud and others have claimed, but as outcomes of certain social and cultural factors. These conditions are characterized by distant and aggressive fatherhood combined with close and caring motherhood. The extreme forms of this fatherhood are a strong predisposing factor to a son's aggression and violence against his father.

In psychodynamic theories, the Oedipus myth has been used as a metaphor of the child's psychological development. This myth can also be interpreted as a story of the father's inability to achieve constructive fatherhood. Therefore the Oedipus myth should be seen as a versatile story, in which different dimensions of intrapsychic and interpersonal conflicts can be found. The Oedipus myth does not have any single correct interpretation, but rather it should be interpreted according to the cultural, social and personal prerequisites of its narrator and audience. In western countries during the last few decades the culprit of the tragedy of Oedipus has increasingly been seen in Laius, the father.

Lähteet

Kirjallisuus

- Alanen L (1996) Vanhemmuus, sukupuoli ja vanhemmuuksien poliittinen sosiologia. Kirjassa: Nousiainen K & Wilhelmsson T (toim) Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen - naisen oikeus - projektin seminaarijulkaisu. Helsingin yliopisto, Helsinki, s 17-29.
- Alanen L (1989) Perhe, valta ja sukupuoli. *Sosiaalipoliittikka* 14: 135-143.
- Alasuutari P (1995) *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. Sage Publications Ltd, London.
- Alford CF (1992) *The psychoanalytic theory of Greek tragedy*. Yale University Press, New haven.
- Allen LS, Richey MF, Chai YM & Gorski RA (1991) Sex differences in the corpus callosum of the living human being. *Journal of Neuroscience* 11: 933-942.
- Altman DG (1991) *Practical Statistics for medical Research*. Chapman and Hall, London.
- American Psychiatric Association (1987) *DSM-III-R: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 3rd edition, revised. American Psychiatric Association, Washington.
- Amnell G (1992) Aggressio ja psyykinen kasvu. *Duodecim* 108(3): 240-245.
- Andrews B (1994) *Family Violence in a Social Context - Factors relating to male abuse of children*. Kirjassa: Archer J (toim) *Male Violence*. Routledge, London, s 195-209.
- Anttonen A (1994) Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Kirjassa: Anttonen A, Henriksson L & Nätkin R (toim) *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, s 203-226.
- Archer J (1994a) Introduction, *Male violence in perspective*. Kirjassa: Archer J (toim) *Male violence*. Routledge, London, s 1-20.
- Archer J (1994b) Power and male violence. Kirjassa: Archer J (toim) *Male violence*. Routledge, London, s 310-331.
- Arendt H (1970) *On Violence*. Allen Lane Penguin, London.
- Aromaa K (1972) *Vähentynyt syyntakeisuus*. Kriminologinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Atkinson J (1990) How gender makes a difference in Wana society. Kirjassa: Atkinson J & Errington S (toim) *Power and Difference: Gender in island Southeast Asia*. Stanford University Press, Stanford.
- Backett K (1987) The negotiation of fatherhood. Kirjassa: Lewis C & O'Brien M (toim) *Reassessing fatherhood: New observations of fathers and the modern family*. SAGE, London, s 74-90.
- Badcock C (2000) *Evolutionary Psychology. A Critical Introduction*. Polity Press, Cambridge (UK).
- Baldrian F (1987) Taoism. Kirjassa: Eliade M (toim) *The Encyclopedia of Religion*, vol 14. Macmillan, New York.

- Balmary M (1982) *Psychoanalyzing psychoanalysis. Freud and the hidden fault of the father.* The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Bandura A (1977) *Social learning theory.* Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Bandura A & Walters R (1970) *Reinforcement patterns and social behaviour: Aggression.* Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression.* Harper & Row, New York.
- Barkow JH (1994) *Evolutionary psychological anthropology.* Kirjassa: Bock PK (toim) *Psychological Anthropology.* Praeger, Westport, s 121-137.
- Barthes R (1994) *Mytologioita.* Gaudeamus, Helsinki.
- Bell RQ (1979) Parent, Child, and Reciprocal Influences. *American Psychologist* 34: 821-826.
- Bem SL (1974) The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 42: 155-164.
- Berliner L (1993) When should children be allowed to kill abusers? *Journal of Interpersonal Violence* 8 (2): 296-7.
- Berger PL & Luckmann T (1998) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma.* Gaudeamus, Helsinki.
- Bergvall VL (1996) *Divided minds: Gender polarization in brain and language research.* Kirjassa: Warner N, Ahlers J, Bilmes L, Oliver M, Wertheim S & Chen M (toim) *Gender and belief systems.* Berkeley Women and Language Group, Berkeley, s 11-23.
- Berkowitz L (1962) *Aggression: A Social-psychological analysis.* McGraw-Hill, New York.
- Berkowitz L (1977) *Aggression in humans.* Kirjassa: Wolman B (toim) *International Encyclopedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology.* Aesculapius, New York, s 353-357.
- Berkowitz L (1994) Is something missing? Some observations prompted by the cognitive-neoassociationist view of anger and emotional aggression. Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive Behavior: Current Perspectives.* Plenum Books, New York, s 35-57.
- Berkowitz L & LePage A (1967) *Weapons as Aggression-Eliciting Stimuli.* Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression.* Harper & Row, New York, s 132-142.
- Bettelheim B (1962) *Symbolic wounds, puberty rites and the envious male.* Crowell-Collier, New York.
- Björkqvist K (1994) Sex differences in physical, verbal and indirect aggression: A review of recent research. *Sex Roles* 30: 177-188.
- Blankenhorn D (1996) *Fatherless America. Confronting Our Most Urgent Social Problem.* Harper Collins, New York.
- Bloom-Feshbach J (1981) *Historical Perspectives on the Father's Role.* Kirjassa: Lamb ME (toim) *The Role of the Father in Child Development.* John Wiley & Sons, New York, s 71-112.
- Bluglass R (1979) The psychiatric assessment of homicide. *British Journal of Hospital Medicine* 22: 366-377.
- Bly R (1996) *The Sibling Society.* Penguin Books, London.
- Bohannon P (1960) *Patterns of murder and suicide.* Kirjassa: Bohannon P (toim) *African homicide and suicide.* Princeton University Press, Princeton, s 230-266.
- Bourdieu P (1995) *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta.* Joensuu University Press, Joensuu.
- Brenkman J (1993) *Straight, male, modern: A cultural critique of psychoanalysis.* Routledge, London.
- Brenner C (1977) *Aggression: psychoanalytic view.* Kirjassa: Wolman B (toim) *International Encyclopedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology.* Aesculapius, New York, s 343-346.
- Brett EA (1996) *The classification of posttraumatic stress disorder.*
- Brillante C (1990) *History and the Historical Interpretation of Myth.* Kirjassa: Edmunds L (toim) *Approaches to Greek Myth.* The Johns Hopkins University press, Baltimore, s 93-138.
- Bross M (1988) *Oedipus and Jocaste: A reexamination of Freud's drama of destiny.* Kirjassa: Pollock GH & Ross JM (toim) *The Oedipus Papers.* International Universities Press, Madison, s 317-338.
- Bumby KM (1994) *Psycholegal considerations in abuse-motivated parricides: children who kill their abusive parents.* *The Journal of Psychiatry and Law (Spring):* 51-90.
- Buss A (1961) *The Psychology of Aggression.* Wiley, New York.

- Buss D & Kendrick D (1998) *Evolutionary social psychology*. Kirjassa: Gilbert D, Fiske S & Lindzey G (toim) *The Handbook of social psychology*. McGraw-Hill, Boston, s 982-1026.
- Cairns R, Cairns B, Neckerman N, Ferguson L & Garipey J (1989) Growth and aggression: 1. Childhood to early adolescence. *Developmental Psychology* 25: 320-330.
- Caldwell R (1990) *The Psychoanalytic Interpretation of Greek Myth*. Kirjassa: Edmunds L (toim) *Approaches to Greek Myth*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, s 344-389.
- Campbell A & Muncer S (1994) Men and the meaning of violence. Kirjassa: Archer J (toim) *Male violence*. Routledge, London, s 332-351.
- Campbell J (1990) Sankarin tuhannet kasvot. Otava, Helsinki.
- Campion J, Cravens JM, Rotholc A, Weinstein HC, Covan F & Alpert M (1985) A Study of 15 Matricidal Men. *American Journal of Psychiatry* 142(3): 312-317.
- Caplan M & Vespo J (1991) Conflict and its resolution in small groups of one- and two-year-olds. *Child Development* 62(6): 1513-1524.
- Carrigan T, Connell RW & Lee J (1985) Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society* 14(5): 551-604.
- Carroll MP (1978) Lévi-Strauss on the Oedipus Myth: A Reconsideration. *American Anthropologist* 80: 805-814.
- Carver T (1994) Theorizing men in Engels' The origin of the family. *Masculinities* 2(1): 67-77.
- Castells M (1997) *The Power of Identity*. Blackwell, Oxford.
- Chamberlain T (1986) The dynamics of a parricide. *American Journal of Forensic Psychiatry* 7: 11-23.
- Chiswick D (1981) Matricide. *British Medical Journal* 283: 1279-1280.
- Chodorow N (1978) *The reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press, Berkeley.
- Christie N (1975) *Hvor tett et samfund*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Clegg SR (1989) *Frameworks of Power*. Sage, London.
- Cloninger CR & Gottesman A (1987) Genetic and environmental factors in antisocial behavior disorders. Kirjassa: Mednick SA & Stack SA (toim) *The causes of crime: New biological approaches*. Cambridge University Press, New York, s 92-109.
- Cohen PS (1969) Theories of Myth. *Man (The Journal of the Royal Anthropological Institute)* 4(3): 337-353.
- Collins JJ (1989) Alcohol and interpersonal violence - Less than meets the eye. Kirjassa: Weiner NA & Wolfgang ME (toim) *Pathways to criminal violence*. SAGE, Newbury Park, Ca, USA, s 49-67.
- Condry J & Ross D (1985) Sex and aggression: The influence of gender label on the perception of aggression in children. *Child Development* 56: 225-233.
- Connell RW (1987) *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Polity Press, Cambridge (UK).
- Connell RW (1994) *Psychoanalysis on masculinity*. Kirjassa: Brod H & Kaufman M (toim) *Theorizing Masculinities*. Sage, Thousand Oaks, s 11-38.
- Connell RW (1995) *Masculinities*. Polity Press, Cambridge (UK).
- Conway-Long D (1994) *Ethnographies and masculinities*. Kirjassa: Brod H & Kaufman M (toim) *Theorizing Masculinities*. Sage, Thousand Oaks, s 61-81.
- Cook HKB (1992) *Matrifocality and female aggression in Margariteno society*. Kirjassa: Björkqvist K & Niemelä P (toim) *Of Mice and Women. Aspects of female aggression*. Academic Press, London, s 149-162.
- Corder BF, Ball BC, Haizlip TM, Rollins R & Beaumont R (1976) Adolescent Parricide: A Comparison with other Adolescent Murder. *American Journal of Psychiatry* 133(8): 957-961.
- Cornell DG, Benedek EP & Benedek DM (1987) Juvenile homicide: Prior adjustment and proposed typology. *American Journal of Orthopsychiatry* 57(3): 383-393.
- Cowan G & Warren L (1994) Codependency and gender-stereotyped traits. *Sex Roles* 30(9-10): 631-645.
- Cravens JM, Campion J, Rotholc A, Covan F & Cravens RA (1985) A Study of 10 men charged with patricide. *American Journal Psychiatry* 142(9): 1089-1091.

- Cretser GA & Lombardo WK (2001) Examining Codependency In A College Population. *College Student Journal* 33(4): 629-637.
- Crick N & Grotpeter J (1995) Relational aggression, gender and socialpsychological adjustment. *Child Development* 66: 710-722.
- Curtis GC (1963) Violence breeds violence - perhaps? *American Journal of Psychiatry* 120: 386-387.
- d'Orbán PT & O'Connor A (1989) Women who kill their Parents. *British Journal of Psychiatry* 154: 27-33.
- Daly M & Wilson M (1982) Homicide and Kinship. *American Anthropologist* 84: 372-378.
- Daly M & Wilson M (1983) Sex, evolution and behavior. Wadsworth, Belmont, Ca.
- Daly M & Wilson M (1988) Homicide. Aldine De Gruyter, New York.
- Darwin C (1871/1981) *The Descent of Man and its Relation to Sex*. Princeton University Press, Princeton.
- Day RD, Peterson GW & McCracken C (1998) Predicting spanking of younger and older children by mothers and fathers. *Journal of Marriage and the Family* 60(1): 79-92.
- Delaney C (1986) The meaning of paternity and the virgin birth debate. *Man (Journal of the Royal Anthropological Institute)* 21(3): 494-513.
- Deleuze G & Guattari F (1984) *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. The Athlone Press, London.
- Devaux C, Petit G, Perol Y & Porot M (1974) Enquête sur le parricide en France. *Annales Médico-Psychologiques* 132(3): 161-168.
- Devereux G (1984) Why Oedipus Killed Laius: A Note on the Complementary Oedipus Complex in Greek Drama. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) *Oedipus, A Folktale Casebook*. Garland Publishing, Inc., New York, s 215-233.
- Dinnerstein D (1991) *The Mermaid and the Minotaur. Sexual Arrangements and Human Malaise*. Harper Perennial, New York.
- Dishion TJ, Patterson GR & Griesler PC (1994) Peer adaptations in the development of antisocial behavior: A confluence model. Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive Behavior: Current Perspectives*. Plenum Press, New York, s 61-95.
- Dobash RE & Dobash RP (1980) *Violence Against Wives: A Case Against the Patriarchy*. Open Books, London.
- Dobash RP, Dobash RE, Daly M & Wilson M (1992) The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems* 39: 71-91.
- Dodge KA, Bates JA & Pettit GS (1990) Mechanisms in the cycle of violence. *Science* 250: 1678-1683.
- Dollard J, Doob L, Miller N, Mowrer O & Sears R (1939) *Frustration and Aggression*. Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression*. Harper & Row, New York, s 22-32.
- Dor-Shav NK (1977) To be or not to be a Jew? A dilemma of Sigmund Freud? *Acta Psychiatrica Scandinavica* 56(5): 407-420.
- Doumas D, Margolin G & John RS (1994) The Intergenerational Transmission of Aggression Across Three Generations. *Journal of Family Violence* 9(2): 157-175.
- Drearden H (1930) *The Mind of the Murderer*. Geoffrey Blis, London.
- Dubow EF & Reid GJ (1994) Risk and resource variables in children's aggressive behavior. Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive Behavior: Current perspectives*. Plenum Books, New York, s 187-211.
- Duncan JW & Duncan GM (1971) Murder in the family. *Am J Psych* 127(11): 1498-1502.
- Dutton DG & Yamini S (1995) Adolescent parricide: An integration of Social Cognitive Theory and Clinical Views of Projective-Introjective Cycling. *American Journal of Orthopsychiatry* 65(1): 39-47.
- East WN (1951) *Society and the criminal*. Charles C. Thomas, Springfield, Ill.
- Edmunds L (1990) Introduction: The Practice of Greek Mythology. Kirjassa: Edmunds L (toim) *Approaches to Greek Myth*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, s 1-20.
- Edmunds L & Dundes A (1984) Introduction. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) *Oedipus, A Folklore Casebook*. Garland Publishing, Inc., New York, s 1-17.

- Efron A (1977) Freud's Self-Analysis and the Nature of psychoanalytic Criticism. *International Review of Psycho-Analysis* 4: 253-280.
- Egidius H (1997) Natur och kulturs psykologi lexikon. Natur och Kultur, Stockholm.
- Eliasson P (2000) Män, kvinnor och våld. Att förstå och förändra våldsamt beteende. Carlssons, Stockholm.
- Ellenberger HF (1994) *The Discovery of the Unconscious: The History and Development of Dynamic Psychiatry*. Fontana Press, London.
- Emde RM & Plomin R (1992) Temperament, emotion and cognition at fourteen months: The MacArthur longitudinal twin study. *Child Development* 63(6): 1437-1455.
- Engels F (1884/1946) Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä. Kansankulttuuri OY, Helsinki.
- Ensign DJ (1990) Links between the battered woman syndrome and the battered child syndrome: An argument for consistent standards in the admissibility of expert testimony in family abuse cases. *The Wayne Law Review* 36: 1619.
- Erkkilä S (1938) Klinisch-statistische untersuchung uber die gerichtspychiatrisch untersuchten verbrecher in Finnland in den jahren 1895-1919. Aus der Psychiatrischen klinik der universität Helsinki.
- Eron LD (1987) The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism. *American Psychologist* 42: 435-442.
- Eron LD (1994) *Theories of Aggression - From Drives to Cognitions*. Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive Behavior - Current Perspectives*. Plenum Press, New York, s 3-12.
- Eron LD & Huesmann LR (1989) The genesis of gender differences in aggression. Kirjassa: Luszcz MA & Nettelbeck T (toim) *Psychological Development: Perspectives Across the Life-span*. Elsevier Science, North-Holland.
- Eronen, M. 1997 *Psychiatric Disorders and Homicidal Behavior in Finland*. Kuopio University Publications D. Medical Sciences 130. Kuopion Yliopisto, Kuopio.
- Eronen M, Hakola P & Tiihonen J (1996) Mental disorders and homicidal behavior in Finland. *Archives of General Psychiatry* 53: 497-501.
- Eronen M, Tiihonen J & Hakola P (1996) Schizophrenia and homicidal behavior. *Schizophrenia Bulletin* 22(1): 83-89.
- Esterson A (1998) Jeffrey Masson and Freud's seduction theory: a new fable based on old myth. *History of Human Sciences* 11(1): 1-21.
- Fairbairn W (1954) *An Object-Relations Theory of the Personality*. Basic Books, New York.
- Falk P (1984) Vaimoni ei ymmärrä minua... *Sosiaalinen aikakauskirja* 78(1): 37-41.
- Fantuzzo J, Boruch R, Beriema A, Atkins M & Marcus S (1997) Domestic Violence and Children: Prevalence and Risk in Five Major U.S. Cities. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 36(1): 116-122.
- Farrington DP (1990) Childhood aggression and adult violence: early precursors and laterlife outcomes. Kirjassa: Pepler DJ & Rubin K (toim) *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Farrington DP (1995) The Development of Offending and Antisocial Behaviour from Childhood: Key Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 36(6): 929-964.
- Fausto-Sterling A (1992) *Myths of gender - Biological theories about women and men*. Basic Books, New York.
- Fausto-Sterling A (2000) *Sexing the Body. Gender politics and the Construction of Sexuality*. Basic Books, New York.
- Fenichel O (1972) *The psychoanalytic theory of neuroses*. Norton, New York.
- Feshbach S & Feshbach N (1977) Aggression in Children. Kirjassa: Wolman B (toim) *International Encyclopedia Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology*. Aesculapius, New York, s 348-353.
- Fine SA (1993) Do not blur self-defence and revenge. *Journal of Interpersonal Violence* 8(2): 299-301.
- Fisek GO (1991) A Cross-Cultural Examination of Proximity and Hierarchy as Dimensions of Family Structure. *Family process* 30: 121-133.

- Fleiss JL (1981) *Statistical Methods for Rates and proportions*. John Wiley & Sons, New York.
- Flisher AJ, Kramer RA, Hoven CW, Greenwald S, Alegria M, Bird HR, Canino G, Connell R & Moore RE (1997) Psychosocial characteristics of physically abused children and adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 36(1): 123-131.
- Fonagy P, Moran G & Target M (1993) Aggression and the psychological self. *International Journal of Psycho-Analysis* 74: 471-485.
- Fontaine I & Guérard des Lauriers A (1994) A propos de trois observations de matricide. *Annales Médico-Psychologiques* 152(8): 497-510.
- Fordham F (1981) *An introduction to Jung's psychology*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Fox R (1994) Myth as evidence of psychosocial process. Kirjassa: Bock PK (toim) *Psychological Anthropology*. Praeger, Westport, s 211-229.
- Freud S (1900/1964) The interpretation of dreams. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol IV*. The Hogarth Press, London, s 1-622.
- Freud S (1900/1992) *Unien tulkinta*. Gummerus, Jyväskylä.
- Freud S (1905/1964) Three essays on the theory of sexuality III: The transformations of puberty. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol XII*. Hogarth Press, London.
- Freud S (1910/1964) A special type of choice of object made by men (Contributions to the psychology of love I). Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol XI*. The Hogarth Press, London, s 163-175.
- Freud S (1913a/1964) Totem and taboo. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol XIII*. The Hogarth Press, London, s 1-164.
- Freud S (1913/1964) Instincts and their vicissitudes. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol XV*. Hogarth Press, London, s 117-140.
- Freud S (1914/1964) The Moses of Michelangelo. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol XIII*. Hogarth Press, London, s 211-236.
- Freud S (1920/1964) Beyond the pleasure principle. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol XVIII*. Hogarth Press, London, s 7-64.
- Freud S (1923/1964) The ego and the id. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol XIX*. Hogarth Press, London, s 10-66.
- Freud S (1939/1964) Moses and monotheism. Kirjassa: Strachey J (toim) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol XXIII*. Hogarth Press, London, s 3-137.
- Freund P (1959) Editor's Introduction. Kirjassa: Freund P (toim) *The Myth of the Birth of the Hero and other writings*. Vintage Books, New York.
- Fromm E (1974) *The Anatomy of Human Destructiveness*. Jonathan Cape, London.
- Fromm E (1980) *Freud ja Freudilaisuus*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Fromm E (1988) Symbolic language in myth, fairy tale, ritual, and novel. Kirjassa: Pollock GH & Ross JM (toim) *The Oedipus Papers*. International universities press, Madison, s 117-142.
- Fry DP (1998) Anthropological Perspectives on Aggression: Sex Differences and Cultural Variation. *Aggressive Behavior* 24: 81-95.
- Furman E (1998) *Auta lasta kasvamaan*. International Universities Press, New York.
- Gabrielsen G, Gottlieb P & Kramp P (1992) Criminal Homicide trends in Copenhagen. *Studies on Crime and Crime Prevention* 1(1): 106-114.
- Galvin JAV & Macdonald JM (1959) Psychiatric study of a mass murderer. *The American Journal of Psychiatry* (June): 1057-1061.
- Garbarino J (1999) *Lost Boys: Why Our Sons Turn Violent and How We Can Save Them?* The Free Press, New York.
- Geertz C (1993) *The Interpretation of Cultures*. Fontana Press, London.

- Geis FL (1993) Self-fulfilling prophecies: A social psychological view of gender. Kirjassa: Beall AE & Sternberg RJ (toim) The psychology of gender. Guilford Press, New York, s 9-54.
- Giddens A (1984) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Otava, Keuruu.
- Gilles JR (1994) Bringing Up Father: British Paternal Identities, 1750 - Present. Men's families - The First Nordic Men's Studies Conference, Copenhagen. 1.10.1994.
- Gilmore DD (1990) Manhood in the Making. Cultural Concepts of masculinity. Yale University Press, Yale.
- Girard R (1972) Violence and the sacred. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Glasser M (1998) On violence, a preliminary communication. International Journal of Psycho-Analysis 79: 887-902.
- Goldenberg I & Goldenberg H (1991) Family therapy: An overview. Brooks/Cole, Pacific Grove.
- Goodenough WH (1970) Description and comparison in cultural anthropology. Aldine, Chicago.
- Goodhart S (1978) (He said 'Robbers!') Oedipus and Liaus' many murderers. Diacritics 8(Spring 1978): 55-71.
- Goodman R & Stevenson J (1989) A twin study of hyperreactivity. 2. The aetiological role of genes, family relationship and perinatal adversity. Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines 30: 691-710.
- Goodwin R (1994) Putting Relationship Aggression in Its Place. Kirjassa: Archer J (toim) Male Violence. Routledge, London, s 143-152.
- Goolishian H & Anderson H (1992) Strategy and interventions versus noninterventions: a matter of theory. Journal of Marital and Family Therapy 18: 5-15.
- Gramsci A (1982) Vankilavihkot. Kansankulttuuri, Helsinki.
- Granfelt O (1915) Bör för grovt brott åtalad persons sinnessillstånd alltid undersökas av sakkunnig? Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland : 13-86.
- Graves R (1946) King Jesus. Farrar Straus, New York.
- Graves R (1985) The Greek Myths 2. Penguin Books, Harmondsworth.
- Graves R (1986) The Greek Myths 1. Penguin Books, Harmondsworth.
- Green CM (1981) Matricide by sons. Medicine, Science and Law 21: 207-214.
- Grönfors M (1977) Blood feuding among Finnish gypsies. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Grönfors M (1981) Suomen mustalaiskansa. WSOY, Porvoo.
- Haapasalo J & Aaltonen T (1999) Lapsen pahoinpitelyalttius lastensuojelun asiakasperheissä. Kirjassa: Haapasalo J (toim) Väkivallan kierre. Vankeinhoidon koulutuskeskus, Vantaa, s 9-44.
- Haapasalo J & Hämäläinen T (1996) Childhood family problems and current psychiatric problems among young violent and property offenders. Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry 34: 1394-1401.
- Haegerich TM & Bottoms BL (2000) Empathy and jurors' decision in patricide trials involving child sexual assault allegations. Law & Human Behavior 24(4): 421-48.
- Hager LD (1997) Women in human evolution. Routledge, London.
- Hartmann H, Kris E & Lowenstein R (1949) Notes on the theory of aggression. Psychoanalytic Study of the Child 3: 9-36.
- Hearn J (1998) The Violences of men. Sage, London.
- Hearn J & Collinson DL (1994) Theorizing Unities and Differences Between Men and Between Masculinities. Kirjassa: Brod H & Kaufman M (toim) Theorizing Masculinities. Sage, Thousand Oaks, s 97-118.
- Heide KM (1989) Parricide: Incidence and issues. The Justice Professional 4(1): 19-41.
- Heide KM (1993a) Parents who get killed and the children who kill them. Journal of Interpersonal Violence 8(4): 531-544.
- Heide KM (1993b) Weapons used by juveniles and adults to kill parents. Behavioral Sciences and the Law 11: 397-405.
- Heide KM (1993c) Juvenile involvement in multiple offender and multiple victim parricides. Journal of Police and Criminal Psychology 9(2): 53-64.
- Heide KM (1994) Evidence of child maltreatment among adolescent parricide offenders. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 38(2): 151-162.
- Heide KM (1995a) Why Kids Kill Parents, Child Abuse and Adolescent Homicide. Sage Publications, Thousand Oaks.

- Heide KM (1995b) Dangerously antisocial youths who kill their parents. *Journal of Police and Criminal Psychology* 10(4): 10-14.
- Heinämaa S (1996) Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfilosofia. Gaudeamus, Helsinki.
- Heinämaa S & Näre S (1994) Johdanto. Kirjassa: Heinämaa S & Näre S (toim) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Gaudeamus, Helsinki.
- Heinämaa S, Reuter M & Saarikangas K (1997) Lähtökohtia. Kirjassa: Heinämaa S, Reuter M & Saarikangas K (toim) Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia. Gaudeamus, Helsinki, s 7–19.
- Heiskala R (1999) Sukupuolijärjestelmän murros: Castellsin patriarkalismi ja kulttuurinen muutos. *Sosiologia* 2: 122-130.
- Heiskanen M & Piispa M (1998) Usko, toivo, Hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, Helsinki.
- Helén I (1997) Äidin elämänpolitiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhte Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Gaudeamus, Helsinki.
- Hellsten P & Katila O (1965) Murder and other homicide, by children under 15 in Finland. *Psych Quarterly Supplement* 39(1): 54-74.
- Henderson JL (1995) Gamla myter och moderna männskor. Kirjassa: von Franz M-L, Henderson JL, Jacobi J & Jaffé A (toim) Människan och hennes symboler. Forum, Stockholm, s 104-157.
- Herdt GH (1981) Guardians of the flutes: Idioms of masculinity. McGraw-Hill, New York.
- Hetherington EM, Stanley-Hagan M & Anderson ER (1989) Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist* 44: 302-312.
- Hillbrand M, Alexandre JW, Young JL & Spitz RT (1999) Parricides: Characteristics of offenders and victims, legal factors, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior* 4(2): 179-190.
- Hirose K (1970) A psychiatric study of female homicides: on the cases of parricide. *Acta Criminologicae et Medicinae Legalis Japonica* 36: 29.
- Hite S (1982) Hite-raportti miesten seksuaalisuudesta. Otava, Keuruu.
- Hjelle LA & Ziegler DJ (1981) Personality Theories. Basic Assumptions, Research, and Applications. McGraw-Hill, Tokyo.
- Hobbes T (1651/1999) Leviathan. Vastapaino, Tampere.
- Hodgins S (1992) Mental disorder, intellectual deficiency, and crime. *Archives of General Psychiatry* 49: 476-483.
- Hodgins S, Mednick s, Brennan P, Schulsinger F & Engberg M (1996) Mental disorder and crime: Evidence from a Danish birth cohort. *Archives of General Psychiatry* 53: 489-496.
- Hoffmann J, Ireland T & Widom C (1994) Traditional socialization theories of violence. Kirjassa: Archer J (toim) Male violence. Routledge, London, s 289-309.
- Hofstede G (1998) Masculinity and femininity. The taboo dimension of national cultures. Sage, Thousand Oaks.
- Hokanson J (1970) Psychophysiological Evaluation of the Catharsis Hypothesis. Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) The Dynamics of Aggression. Harper & Row, New York, s 74-86.
- Holcomb WR (2000) Matricide: primal aggression in search of self-affirmation. *Psychiatry* 63(3): 264-287.
- Holter, ØG & Aarseth H (1994) Mäns livssammanhang. Bonnier, Stockholm.
- Horwitz AV, Widom CS, McLaughlin J & White HR (2001) The Impact of Childhood Abuse and Neglect on Adult Mental Health: A Prospective Study. *Journal of Health & Social Behavior* 42(2): 184-201.
- Hrdy SB (1997) Raising Darwin's consciousness: Female sexuality and the prohomimid origins of patriarchy. *Human Nature* 8: 1-49.
- Huesmann LR (1994) Peers, sex roles, and aggression. Kirjassa: Huesmann LR (toim) Aggressive Behavior - Current Perspectives. Plenum Press, New York, s 59-60.
- Huesmann LR & Miller LS (1994) Long-term effects of media violence. Kirjassa: Huesmann LR (toim) Aggressive Behavior: Current Perspectives. Plenum Press, New York, s 153-186.
- Husso M (1997) Lyötyjen mu(ist)elmia. Väkivaltaa parisuhteessa. Vastapaino, Tampere.
- Huttunen J (1990) Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä.

- Huttunen J (1998) Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Kirjassa: Laurinen L (toim) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Atena kustannus, Juva, s 36-66.
- Huttunen J (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, ero-isiä ja etä-isiä. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hyyppä MT (1996) Sukupuolten kirjo. Seksi, aivot, roolit. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hägglund T-B (1997) Oidipus nuorena kuninkaana Thebassa ja vanhana miehenä Kolonoksessa. Kirjassa: Hägglund T-B (toim) Psykoanalyttisia esseita ruumiillisuudesta. Kajo, Oulu.
- Hägglund T-B & Hägglund V (1979) Nuori Oidipus ja vanheneva Laios. Kirjassa: Hägglund T-B & Pyllkänen K (toim) Nuoruus vai hulluus. Gummerus, Jyväskylä, s 28-44.
- Hägglund T-B & Hägglund V (1981) The boy who killed his father and wed his mother. The Oidipus theme in finnish folklore. *Int Rev Psycho-anal* 8: 53-62.
- Häggman K (1994) Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. SHS, Heksinki.
- Ikonen P (1992) Seksuaalisuus, väkivalta ja narsismi. *Duodecim* 108(3): 247-254.
- Ikonen P & Rechartd E (1994) Thanatos, häpeä ja muita tutkielmia. Nuorisopsykoterapiasäätiö, Helsinki.
- Irigaray L (1996) Sukupuoliero. Kirjassa: Irigaray L (toim) Sukupuolieron etiikka. Gaudeamus, Helsinki, s 21-37.
- Johansson T (1998) Pappor och deras pappor. Kirjassa: Ekenstam C, Frykman J & Johansson T (toim) Rädd att falla. Studier i manlighet. Gidlunds förlag, Södertälje, s 318-336.
- Jokinen A (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press, Tampere.
- Jokinen E (1997) Vihjeet. Kirjassa: Jokinen E (toim) Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksestä ja sukupuolesta. Vastapaino, Tampere, s 7-18.
- Jones E (1993) Family systems therapy. Developments in the Milan-systemis therapies. John Wiley & Sons, Baffins Lane.
- Jones E (1974) The life and work of Sigmund Freud. Penguin Books, Harmondsworth.
- Joukamaa M (1991) Suomalaisten vankien terveys. Turun Yliopisto, Turku.
- Jouriles E & Norwood W (1995) Physical aggression toward boys and girls in families characterized by the battering of women. *Journal of Family Psychology* 9: 69-78.
- Julkunen R (1994) Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Kirjassa: Anttonen A, Henriksson L & Nätkin R (toim) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere, s 179-201.
- Kanzer M (1988) On interpreting the Oedipus plays. Kirjassa: Pollock GH & Ross JM (toim) The Oedipus Papers. International Universities Press, Madison, s 153-167.
- Kaplan SJ, Pelcovitz D & Labruna V (1999) Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 Years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 38(10): 1214-1222.
- Katz J (1988) The seduction of crime - Moral and sensual attractions in doing evil. Basic Books, New York.
- Kaufman J & Zigler E (1993) The intergenerational transmission of abuse is overstated. Kirjassa: Gelles LJ & Loseke DR (toim) Current controversies on family violence. Sage, Newbury Park, s 209-221.
- Kempe CH, Silverman FN, Steele BF, Droegemueller W & Silver HK (1962) The battered child syndrome. *Journal of American medical Association* 181: 105-112.
- Kernberg O (1982) Self, Ego, Affects, and Drives. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 30: 893-917.
- Kernberg O (1992) Aggression in Personality Disorders and Perversions. Yale University Press, New Haven.
- Keskusrikospoliisi (1979) Vuosikertomus 1973-1979. Keskusrikospoliisi, Helsinki.
- Kimura D (1992) Sex differences in the brain. *Scientific American* (September): 81-87.
- Kimura D (1999) Sex differences in the brain. *Scientific American Presents* 10(2): 26-31.
- Kittay EF (1998) Mastering envy: From Freud's narcissistic wound to Bettelheim's symbolic wounds to a vision of healing. Kirjassa: Nancy Burke (toim) Gender and Envy. New York, Routledge, s 171-197.

- Kitzinger S (1991) Feminism, psychology and the paradox of power. *Feminism and Psychology* 1: 111-129.
- Kivivuori J (1999) Suomalainen henkirikos - teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kivivuori J (2000a) Nuoret ja henkirikollisuus. Rikollisuustilanne 1999. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, s 117-122.
- Kivivuori J (2000b) Parrisidit suomalaisessa henkirikosaineistossa vuosina 1973-74, 1988 ja 1996.
- Klein M (1957) Kateus ja kiitollisuus. Yliopistopaino, Helsinki.
- Knutson JF (1995) Psychological Characteristics of maltreated Children: Putative Risk Factors and Consequences. *Annual Review of Psychology* 46: 401-431.
- Knuutila-Gronnerod J (1998) Kyborgi-isä ja Oidipuksen kirous. *Naistutkimus* 1998(No 1): 2-16.
- Kohut H (1973) Thoughts on Narcissism and Narcissistic Rage. *The Psychoanalytic Study of the Child*. Hogarth Press, London, s 360-400.
- Kohut H (1977) *The Restoration of the Self*. International Universities Press, New York.
- Kolk BAVan Der (1987) *Psychological Trauma*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Komiteamietintö 16:1 (1931) Tutkimus rikollisuuden lisääntymisen syistä. Valtioneuvosto, Helsinki.
- Korhonen M (1999) Isyyden muutos - Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. University of Joensuu, Joensuu.
- Kortteinen M (1982) *Lähiö*. Otava, Keuruu.
- Kraemer S (1991) The Origins of Fatherhood: An Ancient Family Process. *Family process* 30(4): 377-392.
- Krüll M (1986) *Freud and His Father*. W.W. Norton & Co., New York.
- Kuhn T (1994) Tieteellisen vallankumouksen rakenne. Art House, Helsinki.
- Kuper A (1988) *The Invention of Primitive Society*. Routledge, London.
- Kutash SB (1978) *Psychoanalytic theories of aggression*. Kirjassa: Kutash IL, Kutash SB & Schlesinger LB (toim) *Violence - Perspectives on murder and aggression*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, s 7-28.
- Lacan J (1977) The signifacation fo the phallus. Kirjassa: Lacan J (toim) *Écrits, A Selection*. Norton, New York, s 281-291.
- Lacoste-Utensing C & Holloway RL (1982) Sexual Dimorphism in the Human Corpus Callosum. *Science* 216: 1431-1432.
- Lagerspetz K (1998) *Naisten aggressio*. Tammi, Helsinki.
- Lagerspetz K, Björkqvist K & Peltonen T (1988) Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12-year-old children. *Aggressive Behavior* 14: 403-414.
- Lagerspetz K & Björkqvist K (1994) Indirect aggression in girls and boys. Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive behaviour - Current perspectives*. Plenum Press, New York, s 131-150.
- Lahti R, Keisu P, Wagner-Prenner M & Minkkinen P (1987) Syntakeettomuuden määräytyminen ja kriminaalipotilaat. *Syyntakeettomuus ja mielentilalausunnot 1925-80 ja kriminaalipotilaat 1970-79*. Lääkintöhallitus, Helsinki.
- Lamb ME (1997) *Father and child development: An introductory overview and guide*. Kirjassa: Lamb ME (toim) *The Role of the Father in Child Development* (3rd Edition). John Wiley & Sons, New York.
- Lappalainen P (1996) *Rakkauksella. Julia Kristeva ja maternaalinen subjekti*. Kirjassa: Kosonen P (toim) *Naissubjekti ja postmoderni*. Gaudeamus, Helsinki, s 89-110.
- Lauerma H (1997) Aivojen puolierot, kätisyys ja lääketiede. *Duodecim* 113(4): 293-298.
- Leacock E (1978) Women's status in egalitarian society: implications for social evolution. *Current Anthropology* 19(2): 247-275.
- Leacock E (1981) *Myths of male dominance: Collected articles on women Cross-culturally*. Monthly Review Press, New York.
- Lehti M (1997) *Viron henkirikollisuus 1990-luvulla*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Lehti M (2001) *Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.

- Lehtinen V, Joukamaa M, Lahtela K, Raitasalo R, Jyrkinen E, Maatela J & Aromaa A (1990) Prevalence of mental disorders among adults in Finland: basic results from the Mini Finland Health Survey. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 81: 418-425.
- Lerner RM (1989) Individual development and family system: A life-span perspective. Kirjassa: Kreppner K & Lerner RM (toim) *Family systems and life-span development*. Erlbaum, Hillsdale, NJ, s 15-31.
- Lessa WA (1984) Oedipus-type Tales in Oceania. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) *Oedipus, A Folklore Casebook*. Garland Publishing, Inc., New York.
- LeVine RA (1990) Infant environments in psychoanalysis. A cross-cultural view. Kirjassa: Stigler JW, Schweder RA & Herdt G (toim) *Cultural Psychology. Essays on Comparative Human Development*. Cambridge University Press, Cambridge, s 454-474.
- Lewis DO (1992) From abuse to violence: Psychobiological consequences of maltreatment. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 31: 383-391.
- Lewis DO, Pincus JH, Bard B, Richardson E, Prichep LS, Feldman M & Yeager C (1988) Neuropsychiatric, psychoeducational, and family characteristics of 14 juveniles condemned to death in the United States. *American Journal of Psychiatry* 145: 584-589.
- Lewis J (1992) Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy* 2(3): 159-174.
- Lévi-Strauss C (1949) *The Elementary Structures of Kinship*. Social Science Paperbacks, London.
- Lévi-Strauss C (1963) *The structural study of myth*. Structural anthropology. Basic Books, New York.
- Lévi-Strauss C (1978) *Myth and meaning*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Libbey P & Bybye R (1979) The physical abuse of adolescents. *Journal of Social Issues* 35(3): 112-126.
- Lindqvist M (1992) *Unelma rohkeasta elämästä - ryhmämatkoja luovuuteen*. Otava, Helsinki.
- Linnoila M, Virkkunen M, Scheinin M, Nuutila A, Rimon R & Goodwin FK (1983) Low cerebrospinal fluid 5-hydroxyindoleacetic acid concentration differentiates impulsive from non-impulsive behavior. *Life Sciences* 33: 2609-2614.
- Locksley A & Colten M (1979) Psychological androgyny: A case of mistaken identity? *Journal of Personality and Social Psychology* 37(5): 1017-1031.
- Loeber R & Hay D (1997) Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology* 48: 371-410.
- Lorenz K (1968) *Niin sanottu paha*. Tammi, Helsinki.
- Luccie MFD (1995) Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement. *Journal of Genetic Psychology* 156(1): 115-131.
- Luccie MFD (1996) Mothers: Influential agents in father-child relations. *Genetic, Social & General Psychology Monographs* 122(3): 287-307.
- Lytton H (1990) Child and parent effects in boy's conduct disorder. *Developmental Psychology* 26: 683-697.
- Lähteenmaa J (2000) *Myöhäismoderni nuorisokulttuuri: Tulkintoja ryhmistä ja ryhmiin kuulumisten ulottuvuuksista*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.
- Lääkintöhallitus (1991) *Mielenterveydenhäiriöiden diagnostinen ja tilastollinen ohjeisto DSM-III-R, osa 3 Tautiluokitus*. Lääkintöhallitus, Helsinki.
- Löfström J (1999) 'Mies' ja 'nainen' ynnä muut 'sukupuolet'. Kirjassa: Lönnqvist B, Kiuru E & Uusitalo E (toim) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. SKS, Helsinki, s 247-267.
- Maas RL, Prakash R, Hollender MH & Regan WM (1984) Double parricide - matricide and patricide: A comparison with other schizophrenic murders. *Psychiatric Quarterly* 56: 286-290.
- MacCannell JF (1991) *The Regime of the Brother After the Patriarchy*. Routledge, London.
- Maccoby E & Jacklin C (1974) *The Psychology of Sex Differences, vol 1*. Stanford University Press, Stanford.
- Maccoby E & Jacklin C (1980) Sex differences in aggression: A Rejoinder and Reprise. *Child Development* 51: 964-980.
- Mahler MS (1974) Symbiosis and Individuation. *Psychoanalytic Study of Child* 29: 89-106.

- Mahler MS, Pine F & Bergman A (1975) *The psychological birth of the human infant. Symbiosis and individuation.* Hutchinson, London.
- Malinowski B (1926) *Myth in primitive psychology.* Kirjassa: Strenski I (toim) *Malinowski and the work of myth.* Princeton University Press, New Jersey, s 77-116.
- Malinowski B (1932) *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia.* Routledge & Kegan Paul, London.
- Marleau JD & Webanck T (1997) *Parricide and violent crimes: A Canadian study.* *Adolescence* 32(126): 357-359.
- Marsiglio W (1995) *Fatherhood scholarship - An overview and agenda for the future.* Kirjassa: Marsiglio W (toim) *Fetherhood - Contemporary theory, research, and social policy.* SAGE, Thousand Oaks, s 1-20.
- Masson JM (1984) *Freud ja totuus: Taistelu viettelyteoriasta.* Kirjayhtymä, Helsinki.
- Maxfield MG & Widom CS (1996) *The cycle of violence: Revisited six years later.* *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* 150: 390-395.
- McClintock FH (1963) *Crimes of violence. An inquiry by the Cambridge Institute of Criminology into Crimes of Violence against the Person in London.* Cambridge Institute of Criminology, Cambridge.
- McCloskey LA, Figueredo AJ & Koss MP (1995) *The Effects of systemic family violence on children's mental health.* *Child Development* 66: 1239-1261.
- McCord J (1994) *Aggression in two generations.* Kirjassa: Huesmann LR (toim) *Aggressive Behavior: Current Perspectives.* Plenum Books, New York, s 241-251.
- McCord W, McCord J & Howard A (1970) *Familial Correlates of Aggression in Nondelinquent Male Children.* Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression.* Harper & Row, New York.
- McCully RS (1978) *The Laugh of Satan: A Study of a Familial Murderer.* *Journal of Personality Assessment* 42(1): 81-91.
- McGoldrick M & Gerson R (1985) *Genograms in Family Assessment.* W.W.Norton & Co, New York.
- McGoldrick M, Gerson R & Shellenberger S (1999) *Genograms: Assessment and Intervention.* W.W. Norton & Co, New York.
- McKnight CK, Mohr JW, Quensey RE & Erochko J (1966) *Matricide and mental illness.* *Canadian Psychiatric Association Journal* 11(2): 99-106.
- Mednick SA, Gabrielli WFJ & Hutchins B (1987) *Genetic factors in the etiology of criminal behaviour.* Kirjassa: Mednick SA, Moffitt TT & Stack SA (toim) *The causes of crime: New biological approaches.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Megargee EI (1970) *Undercontrolled and Overcontrolled Personality Types in Extreme Antisocial Violence.* Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression.* Harper & Row, New York, s 108-120.
- Megargee EI (1982) *Psychological determinants and correlates of criminal violence.* Kirjassa: Wolfgang ME & Weiner NA (toim) *Criminal violence.* Sage, Beverly Hills, s 81-170.
- Megargee EI & Hokanson J (1970) *Introduction.* Kirjassa: Megargee E & Hokanson J (toim) *The Dynamics of Aggression.* Harper & Row, New York.
- Meloy JR (1992) *Violent attachments.* Aronson, Northwale, NJ.
- Miedzian M (1992) *Boys will be boys, Breaking the link between masculinity and violence.* Virago, London.
- Millett K (1989) *Sexual politics.* Virago press, London.
- Minuchin S (1984) *Family kaleidoscope. Images of violence and healing.* Harvard University Press, Cambridge (USA).
- Moi T (1990) *Sukupuoli/teksti/valta.* Vastapaino, Tampere.
- Mones PA (1985) *The relationship between child abuse and parricide: An overview.* Kirjassa: Newberger E & Bourne R (toim) *Unhappy families: Clinical and research perspectives on family violence.* PSG Publishing, Littleton, MA, s 31-38.
- Mones PA (1991) *When a child kills: Abused children who kill their parents.* Pocket Books, New York.

- Mones P (1993) When the innocents strike back. Abused children who kill their parents. *Journal of Interpersonal Violence* 8(2): 297-299.
- Moore HL (1994) *Feminism and Anthropology*. Polity Press, Cambridge (UK).
- Moore HL (1994) The problem of explaining violence in the social sciences. Kirjassa: Harvey P & Gow P (toim) *Sex and violence*. Routledge, London, s 138-155.
- Moore HL (1996) The changing nature of anthropological knowledge. An introduction. Kirjassa: Moore H (toim) *The future of anthropological knowledge*. Routledge, London, s 1-15.
- Morris T & Blom-Cooper L (1964) *A calendar of murder*. Michael Joseph, London.
- Moyer K (1977) *Aggression: An Overview*. Kirjassa: Wolman B (toim) *International Encyclopedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology*. Aesculapius, New York, s 332-334.
- Murdock GP (1965) *Culture and society*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- Naiman J (1992) Freud's *Jocasta* and Sophocles' *Jocasta*: Clinical implications of the difference. *International Journal of Psychoanalysis* 73: 95-101.
- Nelson C (1991) *Boys will be girls*. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Nelson C (1995) *Invisible Men: Fatherhood in Victorian Periodicals, 1850-1910*. University of Georgia Press, Athens.
- Newhill CE (1991) *Parricide*. *Journal of Family Violence* 6(4): 375-394.
- Nilsson MP (1932) *Mycenean Origin of Greek Mythology*. Berkeley University Press, Berkeley.
- Nisbett RE & Cohen D (1999) *Men, honor and murder*. *Scientific American Presents* (2).
- Nordberg M (2000) *Hegemonibegreppet och hegemonier inom mansforskningsfältet*. Kirjassa: Folkesson P, Nordberg M & Smirthwaite G (toim) *Hegemoni och mansforskning*. Karlstads universitet, Karlstad, s 37-66.
- Norusis MJ (1994) *SPSS Advanced Statistics 6.1*. SPSS Inc., Chicago.
- Nyqvist L (2001) *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki ja Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, Turku*.
- Näre S (1994) *Jumalten vai äidin valta*. Kirjassa: Sipilä J & Tiihonen A (toim) *Miestä rakennetaan - maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere, s 133-160.
- O'Keefe M (1994) *Linking Marital Violence, Mother-Child/Father-Child Aggression, and Child Behavior Problems*. *Journal of Family Violence* 9(1): 63-78.
- Oliver JE (1993) *Intergenerational transmission of child abuse: rates, research, and clinical implications*. *American Journal of Psychiatry* 119: 473-480.
- Ollila A (1993) *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. SHS, Helsinki.
- Ortner SB (1972) *Is female to male as nature is to culture?* *Feminist Studies* 2(1): 5-31.
- Ortner SB (1996) *Making Gender -The Politics and Erotics of Culture*. Beacon Press, Boston.
- Paavola S (1999) *Tarkennuksia salapoliisimetologiaan*. *Sociologia* 36(2): 146-148.
- Pajuoja J (1987) *Suomalaisen väkivallanaallon huippu 1920- ja 1930-luvulla*. Kirjassa: Eriksson LD (toim) *Oikeutta ja historiaa. Heikki Ylikankaan 50-vuotishlakirja*. WSOY, Porvoo, s 173-185.
- Pajuoja J (1995) *Väkivalta ja mielentila. Oikeussosiologinen tutkimus syyntakeisuussäännöksistä ja mielentilatutkimuksista*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.
- Parsons A (2001) *Is the Oedipus Complex Universal? The Jones-Malinowski Debate Revisited*. Kirjassa: Coser RL, Fox RC, Howe LP, Kahne MJ, Mintz S, Pitts JR & Schneider DM (toim) *Belief, Magic, Anomie. Essays in Psychosocial Anthropology*. The Free Press, New York, s 3-66.
- Pateman C (1988) *The Sexual Contract*. Polity Press, Cambridge (UK).
- Patterson GR, DeBaryshe BD & Ramsey E (1989) *A developmental perspective on antisocial behavior*. *American Psychologist* 44: 329-335.
- Patterson GR & Dishion TJ (1986) *Performance models for antisocial boys*. *American Psychologist* 41: 432-444.
- Pedhazur E & Tetenbaum T (1979) *Bem sex role inventory: A theoretical and methodological critique*. *Journal of Personality and Social Psychology* 37(5): 996-1016.
- Pendergrast M (1997) *Victims of memory*. HarperCollins, London.

- Pepler DJ & Craig WM (1995) A peek behind the fence: naturalistic observations of aggressive children with remote audiovisual recording. *Developmental Psychology* 31: 548-553.
- Peristiany J & Pitt-Rivers J (1992) Honor and Grace in Anthropology. Cambridge University Press, Cambridge (UK).
- Perttula J (1995) Kokemus psykologisena tutkimuskohteena, johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Suomen fenomenologinen instituutti, Tampere.
- Piker S (1994) Classical Culture and Personality. Kirjassa: Bock PK (toim) *Psychological Anthropology*. Praeger, Westport, s 1-17.
- Popenoe D (1996) Life without father. Pressler Press, New York.
- Post S (1982) Adolescent Parricide in Abusive Families. *Child Welfare* 61(5): 445-455.
- Propp V (1944) Oedipus in the light of Folklore. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) *Oedipus, A Folklore Casebook*. Garland Publishing, Inc., New York.
- Pucci P (1992) Oedipus and the Fabrication of the Father. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Pulkkinen L (1987) Offensive and defensive aggression in humans: A longitudinal perspective. *Aggressive Behavior* 13: 197-212.
- Pulkkinen L (1996) Proactive and Reactive Aggression in Early Adolescence as precursors to Anti- and Prosocial Behavior in Young Adults. *Aggressive Behavior* 22: 241-257.
- Pynoos RS, Steinberg AM & Goenjian A (1996) Traumatic stress in childhood and adolescence. Revent developments and current controversies. Kirjassa: van der Kolk BA, McFarlane AC & Weisaeth L (toim) *Traumatic Stress. The effects of overwhelming experience on mind, body, and society*. Guilford Press, New York, s 331-358.
- Radcliffe-Brown AR (1968) Structure and Function in Primitive Society. Cohen & West, London.
- Ramanujan AK (1984) The Indian Oedipus. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) *Oedipus, A Folklore Casebook*. Garland Publishing, Inc., New York, s 234-261.
- Rank O (1914/1959) The Myth of the Birth of the Hero. Kirjassa: Freund P (toim) *The Myth of the Birth of the Hero and other Writings*. Vintage Books, New York.
- Rank O (1932/1959) Forms of Kinship and the Individual's Role in the Family. Kirjassa: Freund P (toim) *The Myth of the Birth of the Hero and other writings*. Vintage Books, New York.
- Rank O (1941/1988) From Beyond Psychology. Kirjassa: Pollock GH & Ross JM (toim) *The Oedipus Papers*. International Universities Press, Madison, s 67-73.
- Rantalaiho L (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Kirjassa: Anttonen A, Henriksson L & Nätkin R (toim) *Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere*, s 9-30.
- Raphling DL (1998) Aggression: its relation to desire and self-interest. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 46(3): 797-811.
- Rauhala L (1990) Humanistinen psykologia. Yliopistopaino, Helsinki.
- Raunio K (1999) Positivismi ja ihmistiede - Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Gaudeamus, Helsinki.
- Revitsch E & Schlesinger L (1978) Murder: Evaluation, classification and prediction. Kirjassa: Kutash IL, Kutash SB & Schlesinger LB (toim) *Violence*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, s 138-164.
- Revitsch E & Schlesinger L (1981) Psychopathology of homicide. Charles C Thomas, Springfield.
- Richards M (1987) Fatherhood, marriage and sexuality: Some speculations on the english middle-class family. Kirjassa: Lewis C & O'Brien M (toim) *Reassessing fatherhood: New observations on fathers and the modern family*. SAGE, London, s 23-35.
- Roehling PV & Koelbel N (2001) Codependence and conduct disorder: Feminine versus masculine coping responses to abusive family environment. *Sex Roles* 35(9-10): 603-618.
- Romaniasianneuvottelukunta (2000) Romanit Suomessa, nykytilanne. www.vn.fi/stm/suomi/pao/ronk/nykytila.htm.
- Ronkainen S (1998) Suomalaisuutta tieteellisessä tutkimuksessa ja väkivaltaisuudessa. Kirjassa: Kiviaho P (toim) *Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, s 49-54.
- Ronkainen S (1998) Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

- Ronkainen S (2001) Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit. *Sosiaalilääketieteellinen Aikauslehti* 38: 139-151.
- Rose H & Rose S (2001) *Alas, Poor Darwin: Arguments Against Evolutionary Psychology*. Vintage Books, London.
- Rose J (1986) *Sexuality in the field of vision*. Verso, London.
- Ross JM (1982) Oedipus Revisited: Laius and the 'Laius Complex'. Kirjassa: Solnit A (toim) *Psychoanalytic Study of the Child*, vol 37. Yale University Press, New Haven, s 169-200.
- Ross JM (1985) The Darker Side of Fatherhood: Clinical and Developmental Ramifications of the 'Laius Motif'. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy* 11: 117-144.
- Ross JM (1994) *What Men Want: Mothers, Fathers, and Manhood*. Harvard University Press, Cambridge (USA).
- Rózycka M & Thille Z (1972) Zabójstwo rodziców (The psychopathological aspect of parricide). *Psychiatria Polska* 6(2): 159-168.
- Rudnytsky PL (1987) *Freud and Oedipus*. Columbia University Press, New York.
- Russell DH (1984) A Study of Juvenile Murderers of Family Members. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 28(3): 177-192.
- Rutter M (1971) Parent-child separation: Psychological effects on the children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 12: 233-260.
- Räsänen, S. 2000 Gender differences in schizophrenia. Observations from Northern Finland. *Acta Universitatis Ouluensis D* 593. University of Oulu, Oulu.
- Saarikangas K (1993) Model houses for model families. Gender, ideology and the modern dwelling. The type-planned houses of the 1940s in Finland. SHS, Helsinki.
- Saariluoma L (2000) Johdanto: myytit klassisessa ja modernissa kirjallisuudessa. Kirjassa: Saariluoma L (toim) *Keijujen kuningas ja musta Akhilleus. Myytit modernissa kirjallisuudessa*. SKS, Helsinki, s 8-57.
- Saari A (1987) Valtaa vai vaikutusvaltaa? Valtiosta, naisliikkeestä ja naisten poliittisen kulttuurin muodostumisesta. Kirjassa: Saari A, Hänninen-Salmelin E & Keränen M (toim) *Naiset ja valta. Tutkijaliitto, Jyväskylä*, s 143-163.
- Sadoff RL (1971) Clinical observations on parricide. *Psychiatric Quarterly* 45(1): 65-69.
- Sandqvist K (1993) Pappor och riktiga karlar; om mans- och fadersroller i ideologi och verklighet. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Santtila P, Canter D, Elfgrén T & Häkkinen H (2001) The structure of crime scene actions in Finnish homicides (in press). *Homicide Studies*.
- Sapolsky RM (1997) The Importance of a Well-Groomed Child. *Science* 277(5): 332.
- Sargent D (1962) Children who kill: A family conspiracy? *Social Work* 7(January): 35-42.
- Sariola H & Uutela A (1992) The prevalence and context of family violence against children in Finland. *Child Abuse & Neglect* 16(6): 823-832.
- Scerbo AS & Kolko DJ (1995) Child Physical Abuse and Aggression: Preliminary Findings on the Role of Internalizing Problems. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 34(8): 1060-1066.
- Scherl DJ & Mack JE (1966) A study of adolescent matricide. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry* 5: 569-593.
- Schneider M (1986) Le mythe s'oedipe comme mythe personnel de Freud. *Psychoanalyse a l'Universite* 22: 275-284.
- Schuller R & Vidmar N (1992) Battered woman syndrome evidence in the courtroom: A review of the literature. *Law and Human Behavior* 16: 273.
- Schulman G (1997) Käsittämätön paha olo. Kirjassa: Mujunen M (toim) *En ymmärrä - siksi lyön. Sukellus väkivallan tunnemaailmaan. Aseman lapset*, Helsinki.
- Schwartz HS (1996) The Sin of the Father: Reflections of the roles of the corporation man. *Human Relations* 49(8(Aug 1996)).
- Segal H (1994) Melanie Klein ihmismielen ymmärtäjänä. *Yliopistopaino*, Helsinki.
- Segal L (1996) Freud and feminism: A century of contradiction. *Feminism and Psychology* 6(2): 290-297.
- Siciliano S (1965) *The Crime of Murder in Denmark. A Study in sociology/L'Omicidio in Danimarca. Ricerca sociologica*. Altamont Publishing, Firenze.

- Silberstein JA (1998) Matricide: A paradigmatic case in family violence. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 42(3): 210-223.
- Siljander P (1992) Metodologisen eklektismin ongelma kasvatustieteessä. *Kasvatus* 23(1): 14-21.
- Siltala J (1994) Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Otava, Helsinki.
- Singhal S & Dutta A (1990) Who committs patricide? *Acta Psychiatrica Scandinavica* 82(1): 40-43.
- Sipilä J (1994) Miestutkimus - säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Kirjassa: Sipilä J & Tiihonen A (toim) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Vastapaino, Tampere, s 17-33.
- Sirén R (2000) Pahoinpitelyrikollisuus 1950-1997. Kehityspiirteitä ja kehitystä selittäviä tekijöitä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Sivenius P (1996) Sukupuolieron etiikasta. Sukupuolieron etiikka. Gaudeamus, Helsinki, s 5-16.
- Sofokles (1937) Kuningas Oidipus. WSOY, Porvoo.
- Sofokles (1988) Kuningas Oidipus. Otava, Keuruu.
- Sofokles (1990) Kuningas paksujalka. Nostromo, Helsinki.
- Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus (1992) Mielentilatutkimus ja siitä annettava lausunto. Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.
- Sosiaaliryhmittäminen (1954) Helsingin kaupungin tilastotoimisto, Helsinki.
- Spiro ME (1982) Oedipus in the Trobriands. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Spiro ME (1984) The Oedipus Complex in Burma. Kirjassa: Edmunds L & Dundes A (toim) Oedipus, A Folklore Casebook. Garland Publishing, Inc., New York, s 203-214.
- Statistics Canada. Homicide victims and suspects by age and sex. 16-5-2001. <http://www.statcan.ca>, Statistics Canada.
- Steele, C. M. 1988 The psychology of self-affirmation. Sustaining the integrity of the self. Kirjassa: Berkowitz L (toim) Advances in Experimental Social Psychology. Academic Press, New York.
- Steinmetz SK (1977) The Cycle of violence: assertive, aggressive and abusive family interaction. Praeger Publishers, New York.
- Stephens W (1962) The Oedipus Complex, Cross Cultural Evidence. The Free Press of Glencoe, New York.
- Stevens A & Price J (2000) Evolutionary psychiatry, A new beginning. Routledge, New York.
- Stewart MA & deBlois CS (1983) Father-son resemblances in Aggressive and Antisocial Behaviour. *British Journal of Psychiatry* 142: 78-84.
- Stoller R & Herdt GH (1982) The development of masculinity: A cross-cultural contribution. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 30: 29-59.
- Straus MA, Gelles RJ & Steinmetz SK (1981) Behind Closed Doors - Violence in the American Family. Sage, Newbury Park.
- Straus MA & Kantor GK (1994) Corporal punishment of adolescents by parents: A Risk factor in the epidemiology of depression, suicide, alcohol abuse, child abuse, and wife beating. *Adolescence* 29(115): 543-561.
- Straus MA & Smith S (1990) Family patterns of child abuse. Kirjassa: Straus MA & Gelles LJ (toim) Physical Violence in American Families. Transaction, London, s 245-261.
- Strenski I (1992) Introduction: Malinowski and myth. Kirjassa: Strenski I (toim) Malinowski and the work of myth. Princeton University press, New Jersey, s xi-xxxii.
- Sulkunen P, Alasuutari P, Nätkin R & Kinnunen M (1985) Lähiöravintola. Otava, Keuruu.
- Säävälä H (1995) Far, son och våld -Oedipus-mytten som våldens metafora. Nordiska Sommaruniversitet, Reykjavik. 2.8.1995.
- Säävälä H (2000) Tuska, häpeä ja syyllisyys. *Uusi Kriminaalihuolto* 17(1): 30-35.
- Tanay E (1973) Adolescents who kill parents - Reactive Parricide. *Australia and New Zealand J Psych* 7: 263-277.
- Tanay E (1976) Reactive Parricide. *J Forensic Sciences* 21(1): 76-82.
- Tedeschi JT & Felson RB (1994) Violence, Aggression, and Coercive Actions. American Psychological Association, New York.
- Theweleit K (1987) Male Fantasies I: Women, Floods, Bodies, History. Polity Press, Cambridge (UK).
- Theweleit K (1989) Male Fantasies II: Male Bodies, Psychoanalyzing the White Terror. Polity press, Cambridge.

- Tigerstedt C (1996) Isyys. Kirjassa: Nousiainen K & Wilhelmsson T (toim) Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen - naisen oikeus -projektin seminaarijulkaisu. Helsingin yliopisto, Helsinki, s 51-59.
- Tiihonen A & Sipilä J (1994) Aluksi. Kirjassa: Sipilä J & Tiihonen A (toim) Maskuliinisuuksia puretaan, miestä rakennetaan. Vastapaino, Tampere, s 7-11.
- Tilastokeskus (1974-1998a) Oikeustilastollinen vuosikirja. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (1974-1998b) Tilastollinen vuosikirja. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (1996) Perheiden muodostuminen ja hajoaminen. Avo- ja avioparien yhteen ja erilleen muutto. SVT, Väestö 1996:17. Tilastokeskus, Helsinki.
- Toivonen T (1999) Empiirinen sosiaalitutkimus, filosofia ja metodologia. WSOY, Porvoo.
- Trivers RL (1972) Parental investment and sexual selection. Kirjassa: Campbell B (toim) Sexual selection and descent of man 1871-1971. Aldine, Chicago.
- Tsing AL (1990) Gender and performance in Meratus dispute settlement. Kirjassa: Atkinson J & Errington S (toim) Power and Difference: Gender in Island Southeast Asia. Stanford University Press, Stanford.
- Tucker LS & Cornwall TP (1977) Mother-Son folie à deux: A Case of Attempted Patricide. *American Journal of Psychiatry* 134(10): 1146-1147.
- Tuovinen M (1973) Crime as an Attempt at Intrapsychic Adaptation. University of Oulu, Oulu.
- Turner AK (1994) Genetic and hormonal influences on male violence. Kirjassa: Archer J (toim) Male violence. Routledge, London, s 233-252.
- Tähkä V (1993) Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen. WSOY, Porvoo.
- Töttö P (2000) Pirullisen positivismin paluu: Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino, Tampere.
- Vandewater EA & Lansford JE (1998) Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Family Relations* 47(4): 321-328.
- Veijola, Juha 1996 Aikuisiän mielenterveys ja lapsuudenkokemukset. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 8. Kansaneläkelaitos, Turku.
- Veijola S & Jokinen E (2001) Voiko naista rakastaa?: Avion ja eron karuselli. WSOY, Helsinki.
- Velikovsky I (1960) Oedipus and Akhnaton. Doubleday & Co, Inc., New York.
- Viljanen AM (1979) Mustalaisyksikkö ja kulttuurin muutos. Lisensiaatintyö. Helsingin Yliopisto, Kulttuuriantropologian laitos.
- Viljanen AM (1994) Psykiatria ja kulttuuri : tutkimus oikeuspsykiatrisesta argumentaatiosta. Stakes, Helsinki.
- Viljanen T (1983) Henkirikokset Suomessa vuosina 1970-79. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Vitiello B & Stoff DM (1997) Subtypes of Aggression and Their Relevance to Child Psychiatry. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 36(3): 307-315.
- Voget FW (1975) A History of Ethnology. Holt, Rinerhart, Winston, New York.
- Vries GD, Bruin JD, Uylings H & Corner M (1984) Sex differences in the brain: The Relation between structure and function. Elsevier, Amsterdam.
- Väisänen L & Väisänen E (1983) Matricide where the daughter was an instrument for the suicide of her mother. *Psychiatria Fennica Supplement* : 119-122.
- Wade JC (1998) Male reference group identity dependence: A theory of male identity. *Counseling Psychologist* 26(3): 349-384.
- Wagner-Prenner M (2000) Syyntakeisuus ja mielentila - Rikosoikeudellinen ja empiirinen tutkimus syyntakeisuuden määräytymisestä. Kauppakaari OYJ, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- Wahlberg K-E & Isohanni M (1996) Hyvin toimiva perhe. *Suomen Lääkärilehti* 51(16): 1785-1789.
- Walby S (1990) Theorizing Patriarchy. Blackwell, Oxford.
- Walker M (1998) Romani rights in Finland: A model with a moral. *Socius* (3): 20-22.
- Wallace ERI (1980) The primal parricide. *Bulletin of the History of Medicine* 54(2): 153-165.
- Wallace ERI (1983) Freud and Anthropology: A History and Reappraisal. International Universities Press, New York.
- Weeks R & Widom CS (1998) Self-reports of early childhood victimization among incarcerated adult male felons. *Journal of Interpersonal Violence* 13(3): 346-361.

- Weinberg KM & Tronick EZ (1997) Maternal depression and infant maladaptation. Kirjassa: Noshpitz J (toim) *The Handbook of Child and Adolescent Psychiatry*. Wiley, New York.
- Weisman AM & Sharma KK (1997) Forensic analysis and psycholegal implications of parricide and attempted parricide. *Journal of Forensic Science* 42(6): 1107-1113.
- Weiss S (1988) How culture influences the interpretation of the Oedipus myth. Kirjassa: Pollock GH & Ross JM (toim) *The oedipus Papers*. International Universities Press, Madison, s 373-385.
- Wertham F (1937) *The catathymic crisis*. Kirjassa: Kutash IL, Kutash SB & Schlesinger LB (toim) *Violence - Perspectives on murder and aggression*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, s 165-170.
- Wertham F (1941) *Dark legend: A study in murder*. Duell, Sloan & Pearce, New York.
- Westermarck E (1889/1932) *Avoliiton historia*. WSOY, Porvoo.
- Westermarck E (1911/1991) *Tapojen historiaa, kuusi akadeemista esitelmaa pitänyt Turussa syksyllä 1911*. SKS, Helsinki.
- Westermarck E (1933) *Moraalin synty ja kehitys I*. WSOY, Porvoo.
- Whitford M (1992) *Patriarchy*. Kirjassa: Wright E (toim) *Feminism and Psychoanalysis - A Critical Dictionary*. Blackwell, Cambridge, (USA), s 300-303.
- Widom CS (1989) *The Intergenerational Transmission of Violence*. Kirjassa: Weiner NA & Wolfgang ME (toim) *Pathways to Criminal Violence*. Sage, Newbury Park, s 137-201.
- Widom CS (1989) Does Violence Beget Violence? A Critical Examination of the Literature. *Psychological Bulletin* 106(1): 3-28.
- Wikström P-O (1992) Context-specific Trends in Criminal Homicide in Stockholm 1951-1987. *Studies on Crime and Crime Prevention* 1(1): 88-105.
- Wilson EO (1977) *Sociobiology - The New Synthesis*. The Belknap Press, Cambridge (USA).
- Winnicott DW (1964) *Roots of Aggression*. Kirjassa: Winnicott DW (toim) *The Child, the family and the outside world*. Penguin Books, London.
- Wolfgang ME (1967) *Victim-precipitated criminal homicide*. Kirjassa: Wolfgang ME (toim) *Studies in homicide*. Harper & Row, New York.
- World Health Organization 1975 *World Health Statistics Annual 1974-1985*. WHO, Geneva.
- World Health Organization (1992) *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines*. World Health Organization, Geneva.
- Yllo KA & Straus MA (1984) The impact of structural inequality and sexist family norms on rates of wife-beating. *Journal of International and Comparative Social Welfare* 1: 16-29.
- Young JL, Hillbrand M, Irizarry R, Hoog W, Alexandre JW & Spitz RT (1998) Precursors of parricides: Untreated psychosis, parental risk-taking, and command hallucinations.
- Young TJ (1993) Parricide rates and criminal street violence in the United States: Is there a correlation? *Adolescence* 28(109): 171-172.
- Zihlman AL (1997) *Women's bodies, women's lives: An evolutionary perspective*. Kirjassa: Morbeck ME, Galloway A & Zihlman AL (toim) *The evolving female: A life history perspective*. Princeton University press, Princeton, s 185-197.

Julkaisemattomat lähteet

- Elfren T (2000) Puhelinkeskustelu 8.2.2000.
- Henkirikosprojekti (1980-1994) *Henkirikokset Suomessa 1980-94*. SPSS-tiedosto. Keskusrikospoliisi, Helsinki.
- Lääkintöhallitus (1925-1949) *Mielentilatutkimuslausunnot 1925-49*. Lääkintöhallituksen kirjat 503-503a. Kansallisarkisto, Helsinki.
- Lääkintöhallitus (1973-1991) *Mielentilatutkimuslausunnot no 6 519 - 11 080 vuosilta 1973-91*. TEO:n arkisto, Helsinki.
- Oulun yliopiston Lääketieteellisen tiedekunnan eettinen toimikunta (1996) *Tutkimuslupa*.

- Sosiaali- ja teveyshallitus (1991-92) Mielentilatutkimuslausunnot no 11 081 – 11 695 vuosilta 1991-92. TEO:n arkisto, Helsinki
- Sosiaali- ja terveysministeriö (1997) Tutkimuslupa Dnro 97/08/96.
- Terveydenhuollon Oikeusturvakeskus (1993-1996) Mielentilatutkimuslausunnot no 11 696 - 12 681 vuosilta 1993-96. TEO:n arkisto, Helsinki.
- Timonen E (2001) Henkilökohtainen tiedonanto. 6.3.2001.
- Tuovinen M (2001) Mielentilatutkimukset Suomessa 1970-luvulla. Henkilökohtainen tiedonanto, 15.10.2001.
- Valtioneuvoston asettama rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkiva komitea (1931) Tutkimusaineisto vuosilta 1904-13 ja 1920-29, Mapit 540/73:1-13. Kansallisarkisto, Helsinki.
- Viljanen AM (2001) Romanian parrisidit ja isän ja isäpuolen asema romanikulttuurissa. Henkilökohtainen tiedonanto, 26.2.2001.

Liitteet

1. Parrisidia kuvaavia tutkimuksia
 - a. Tapausselostustutkimukset
 - b. Kvantitatiiviset tutkimukset
 - c. Vertailututkimukset
2. Rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean aineistosta kootut parrisidit ja muut henkirikokset v. 1904-13 ja 1920-29
3. Mielentilatutkimusaineiston parrisidit v. 1973-96
4. Tiedonkeruualusta I: Muuttujaluettelo isään kohdistuneen väkivallan tekijöiden ja heidän verrokkiensa tiedoista
5. Tiedonkeruualusta I: Tulkintaohjeet muuttujaluettelon täyttämiseksi
6. Tiedonkeruualusta II: Muuttujaluettelo isään kohdistuneeseen väkivaltaan altistaneista tekijöistä
7. Tiedonkeruualusta II: Tulkintaohjeet muuttujaluettelon täyttämiseksi
8. Mittauksien reliabiliteetin testaus:
 - a. Taustaa
 - b. Tiedonkeruualusta ja muuttujat
 - c. Tulkintaohjeet muuttujille

PARRISIDIA KUVAAVIA TUTKIMUKSIA – TAPAUSELLOSTUSTUTKIMUKSET

Tutkimus	Tapausten määrä ja luonne, tekijä	Tausatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät
Wertham (1941)	1 matriisi -tekijä: 15v. poika	- <i>tekijä</i> : ei aiempaa väkivaltaa. - <i>uhri</i> : vietelevä, sadistinen ja alistava (Heide 1995a, tulkinta jälkikäteen). - <i>perhesuhteet</i> : vihainen riippuvuusuhde
Galvin & Macdonald (1959)	1 matriisi -tekijä: 23v. poika	- <i>tekijä</i> : epäsosiaalisia käytöistä (varastelua ym.), ei aiempaa väkivaltaa. - <i>uhri</i> : - <i>perhesuhteet</i> : vihainen riippuvuusuhde uhrin
Sargent (1962)	3 parrisidia -tekijä: poika, 8, 15 ja 16v.	- <i>tekijä</i> : ei aiempaa väkivaltaa (3 ¹). - <i>uhri</i> : psyykkoittunut (1), uhri alkoholisoitunut (2), uhri väkivaltaisen perhettä kohtaan (3). - <i>perhesuhteet</i> : äidillä ja tekijällä tiivis suhde (3), äidin vihamielinen suhde uhrin (1), tekijän ja uhrin vihamielinen kiintymyssuhde (2), uhrin ja äidin tiedostamaton toimeksianto (2), äidin avoin toimeksianto (1), perheilanne ja tekijä helpottuivat leon jälkeen (3), parrisidin jälkeen tekijän ja äidin tiivis ja ongelmallinen suhde (1)
Hellsen & Katila (1965)	-3 parrisidia, 1 matriisi -tekijä: poika, 12-14v.	- <i>tekijä</i> : asosiaalinen (1), ei aiempaa väkivaltaa (3), ei katumusta tai syyllisyyttä (4). - <i>uhri</i> : uhri (isä) ei väkivaltaisen (3), uhri (äitipuoli) alistava, hylyksivä ja sadistinen (1). - <i>perhesuhteet</i> : vanhempien välillä vaikeita ristiriitoja (4), äiti dominoiva ja kylmä (4), isä alistava ja heikko (3), tekijän ja äidin tiivis suhde (2), äidin avoin aggressiivisuus uhrin (isää) kohtaan ja aggression siirtyminen tekijään (3), äidin avoin (2) tai sanaton (1) toimeksianto tekijälle
Scherl & Mack (1966)	1 matriisi -14v. poika	- <i>tekijä</i> : ei aiempaa väkivaltaa, ei psyykkisiä sairauksia. - <i>uhri</i> : vietelevä, tyrannimainen, kylmä ja ehdoton. - <i>perhesuhteet</i> : sadomasokistinen intensiivinen suhde tekijän ja uhrin välillä. isä passiivinen, perhe eristäytyvä, useita pakoyrityksiä kotoa, parrisidi ylitappamalla
Hirose (1970)	3 parrisidia, -tekijä: tytär	- <i>tekijä</i> : asosiaalinen. - <i>perhesuhteet</i> ja <i>uhri</i> : ei tietoa

¹Niiden tapausten määrä, joissa kyseisen ihmio havaitaan

Tutkimus	Tapausten määrä ja luonne, tekijä	Tustaitekiijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmisuhteet, muut tekijät
Duncan & Duncan (1971)	2 patrisidia, 1 matriisidi, 1 kak-soisparisidin yritys	<i>-tekiä:</i> ei väkivaltaa aiemmin (4) katatyminen kriisi (1) <i>-uhri:</i> alkoholi-soitun ja väkivaltaisuus (1) tai väkivaltaisuus ja avuttomuus vaihteli (1), uhri altis ajautumaan henkirkoksen uhriksi (1), ei tarkempia tietoja (1) <i>-perhesuhteet:</i> perheitänne sietämätön (3), yritys saada kaootin tilanne hallintaan (1), tekijä samaistui väkivaltaiseen uhrin patrisidia tehdessään (4), patrisidi kun uhri oli helpommin voitettavissa (4), tekijällä ei myöhempää väkivaltaarkoksia (3) <i>-muut tekijät:</i> patrisidia edeltävinä päivinä perhesuhteissa muutoksia, aseita saatavilla helposti
Sadoff (1971)	1 patrisidi, 1 matriisidi, -tekiä: poika, 17 ja 22v.	<i>-tekiä:</i> ei väkivaltaa aiemmin (1), kouluongelma (1), latentti homoseksuaalisuus (2), rajatlainen persoonallisuushäiriö ja lyhytaikainen psykoosi (2) <i>-uhri:</i> väkivaltainen ja alistava isä (1), isä psyykkisesti sairas (1), alistava ja sadistinen äiti (1) <i>-perhesuhteet:</i> tekijän ja uhrin vihannielinen riippuvuusuhde (2), sukulaiset varoittivat tekijän kohtelusta (2), uhrin tiedostamaton toimeksianto (2), patrisidin johtanut tilanne lievämpi kuin monet aiemmat (2), perheitänne helpottui patrisidin jälkeen (2), myöhemmin syyllisyyttä (2)
Tanav (1973 & 1976)	2 patrisidia, 1 matriisidi, -tekiä: poika, 14-17v.	<i>-tekiä:</i> ei aiempaa väkivaltaa (3), yritys saavuttaa menehty psyykinen tasapaino (3), reaktiivinen patrisidi (3) ja egosyntoninen rikos (3) <i>-uhri:</i> väkivaltainen ja sadistinen uhri alisti puolisoa ja lapsia (3) <i>-perhesuhteet:</i> tekijä suojeli äitiä ja sisaruksia (2), tekijä jäi kotiin suojelemaan muita (1), tekijä syntipukkina (3), tekijä karkasi kotia (1), tekijä liian riippuvainen lähtemään kotia, mutta liian autonominen kestämiään pahoinpitelyä (2), tekijällä ei psyykkisiä ongelmia (3), vanhempien sadomasokistinen suhde (3), puolisoin passiivinen (3), perheitänne helpottui patrisidin jälkeen (3), uhria ei surtu (3), yhteiskunta torjui, perhe hyväksyi teon (3), tekijä suhtautui rauhallisesti tekoonsa (3), tekijällä ei myöhempiä rikoksia ja selviytyi hyvin (3) <i>-muut tekijät:</i> yhteisö ja vitanomaiset eivät puituneet tilanteeseen nähtävissä olevista ongelmista huolimatta (3)
Tuovinen (1973)	-10 patrisidia -tekiä: poika, 15-50v.	<i>-tekiä:</i> homoseksuaalinen parniikki <i>-uhri:</i> aggressiivinen ja vetoava, ei tilaa pojalle <i>-perhesuhteet:</i> isä alistava, äiti esitti poijasta turvaa, poika suojelee, äiti antaa tiedostamattoman toimeksianton, pojan viha äitiä kohtaan siirtyy isään: isä sijaistaksijänä, viharippuvuusuhde isän ja pojan välillä
Tucker & Com-wail (1977)	1 patrisidin yritys -tekiä: poika, 10v.	<i>-tekiä:</i> ei väkivaltaa aiemmin <i>-uhri:</i> ei alistava, ei väkivaltainen <i>-perhesuhteet:</i> paranoidisen äidin ja tekijän folie à deux

Näiden tapausten määrä, joissa kyseisen ihmio hävataan

Tapausten määrä ja luonne, tekijä	Tapausten sisältö
Turkinnus McCully (1978)	Tapausten sisältö: Taustatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät
Post (1982)	<i>-tekijä:</i> asosiaalinen, ristiriita riippuvuuden ja hypermaskuliinisten tunteiden välillä. <i>-perhesuhteet:</i> ei pahoinpitelyä eikä alistamista kotona <i>-tekijä:</i> ei aiempaa väkivaltaa (4), <i>-uhri:</i> alkoholisoinut (2), väkivaltainen (4). <i>-perhesuhteet:</i> tekijällä vaadittiin kohtuutonta ja hänelle ei annettu tilaa äänmukaisen itsenäistymiseen (4), uhri(4) pahoinpiteli(vät) tekijää lisääntyvästi murrosiässä (4), uhri oli lähemmellyt parrisidin tekijää (2), tekijä suojeli sisaruksiaan (2), tekijä oli syntipukki (3), puolison tiedostamaton toimeksianto (1), uhrin ja tekijän viha-rakkaussuhde (1) yritys saada kaaotinen tilanne hallintaan (4), perheen vuorovaikutusyyli taiseleherkkä (4), perhe oli eristäytynyt (4), ongelmat kiellettiin(4), perheillanne halpottui surman jälkeen (1)
Väisänen & Väisänen(1983)	<i>-muut tekijät:</i> ympäristö ja viranomaiset eivät puuttanut tilanteeseen, asetta runsaasti kotona, ennen parrisidia perheeseen tuli tai sieltä lähti jäseniä <i>-tekijä:</i> ei aiempaa väkivaltaa. <i>-perhesuhteet:</i> tyrannisoiva äiti, joka delegoi tyttärelle oman surmaamisensa
Maas ym. (1984)	<i>-tekijä:</i> paranooidinen skitsofrenia (2), molemmilla paranooidisia haahaluvoja uhria kohtaan. <i>-perhesuhteet:</i> ylisuojeluvat vanhemmat, jotka torjuivat ajatuksen tekijän psykoottisuudesta, vihameilinen riippuvuussuhde, harrasivat aseita
Russell (1984)	<i>-tekijä:</i> ei aiempaa väkivaltaa (6), riippuvuusongelmia (8), asosiaalisuutta (2), tekijällä regressiivisyyden ja itsenäistymisen välinen ristiriita (8), rauhallinen teon jälkeen (6). <i>-uhri:</i> uhri (isä) väkivaltainen ja alisti tekijää ja muuta perhettä (4), uhri (äiti) sitova ja alistava (4). <i>-perhesuhteet:</i> äidillä ja tekijällä kietoutunut ja symbioottinen suhde (8), iraanntuminen äidistä epäonnistunut (8), symbioottiseen äitissuhteeseen ja siihen liittyviin ristiriitoihin liityen tekijällä paranooidista taipumusta lähisuhteissa (8), uhrilla (isällä) ja tekijällä aiemmin lämpimät välit (2), vanhemmilla vaikeita ristiriitoja (6), perhe eristäytynyt (2)
Chamberlain (1986)	<i>-tekijä:</i> skitsoafektiivinen psykoosi, grandiooseja ja paranooidisia haahaluvoja uhreja kohtaan. <i>-uhrit:</i> tavallisia

¹Niiden tapausten määrä, joissa kyseisen ihmön havaitaan

Liite 1a

Tutkimus	Tapausten määrä ja luonne, tekijä	Taatatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät
Silberstein (1998)	-1 matrisidi -tekijä: poika, 20-30v.	<i>-tekijä:</i> ei aiempaa väkivaltaa, ei psyykkisiä sairauksia, alkoholiongelma. <i>-uhri:</i> dominoiva, väkivaltainen ja alistava, masentunut. <i>-perhesuhteet:</i> alustamisen seurauksena tekijän riippuvuus uhrista, symbioottinen folie à deux ja projektiivinen identifiikaatio
Mones (1991)	4 patrisidia, 2 matrisidia, 1 kaksospatrisidi, 1 patrisidin yritykseen yllytys -tekijä: 6 poikaa, 2 tytärtä, ikä 16-18v.	<i>-tekijä:</i> psyykkisesti terve (4), kypsytätön persoonallisuus (1), räjähtävä ja epäluuloinen persoonallisuus (1), traumatisoitunut uhrin fyysisestä tai henkisestä väkivallasta (8). <i>-uhri:</i> alistava (2), väkivaltainen (4), käytti seksuaalisesti hyväksi (3), uhrin miestyttävä käytti seksuaalisesti hyväksi (1). <i>-perhesuhteet:</i> uhri alustanut tekijän fyysisellä (6) tai henkisellä (1) väkivallallaan, riippuvuusuhde(8)
Newhill (1991)	1 patrisidi, 1 kaksospatrisidin yritys, 1 matrisidin yritys -tekijä: poika, 19-45v.	<i>-tekijä:</i> paranooidinen skitsofrenia (3), paranooidisia hahta-ajatuksia uhreja kohtaan (3), aiempia väkivaltakoksia (2), päihtedien väärinkäyttöä (1). <i>-perhesuhteet:</i> vihamielinen riippuvuusuhde uhri(6)n ja tekijän välillä
Fontaine & Guérard des Lauriers (1994)	2 matrisidia, 1 kaksospatrisidi -tekijä: poika, 15, 21, 45v.	<i>-tekijä:</i> paranooidinen skitsofrenia (2), psyykkisesti terve (1). <i>-uhri:</i> alistava (1), tavallinen (3). <i>-perhesuhteet:</i> vihamielinen riippuvuus (2), tavallinen (1)

¹Niiden tapausten määrä, joissa kyseisen ihmio havaitaan

Liite 1a

Tutkimus	Tapausten määrä ja luonne, tekijä	Tausatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät
Dutton & Yamini (1995)	1 parrisidi, 1 matriisidi -tekijä: poika, 17v. (2)	- <i>tekijä</i> : ei aiempaa väkivaltaa (2), isenmurhayritys (2), sekava teon jälkeen (2). - <i>uhri</i> : alistava ja väkivaltainen isä (1), alistava ja viettelevä äiti (1). - <i>perhesuhteet</i> : perheitänne tekijälle sietämätön (2), ei tilaa murrosikäisen iän mukaiselle itsenäistymiselle (2), traumaattinen stressi (2), itseinho ja häpeä (2), suusidaalisuus kääntyi parrisidiksi (2), isenmurha ja henkirkos vaihtoehoina (2)
Heide (1994 & 1995a)	4 parrisidia, 1 matriisidi, 2 kaksois-parrisidia -tekijä: 6 poikaa ja 1 tytär, 12-17v.	- <i>tekijä</i> : ei väkivaltaa (6), väkivaltainen ja psykootinen (1). - <i>uhri</i> : toistuva väkivaltaa tai alistaminen (6), heitteille jättö (6), seksuaalinen riisto (verhoitu x2, raiskaus x1), tappouhkaukset tekijää kohtaan (3), vanhemmat tavalliset (1). - <i>perhesuhteet</i> : äiti (uhrin puoliso) nojautui poikaan ja poika suojeli äitiä (3). - <i>muut tekijät</i> : viranomaiset eivät puuttuneet väkivaltaan vaikka tiesivät tilanteen (5), äiti pakeni tai lähiti pois ja tekijä jäi yksin uhrin kanssa (4), aseita saatavilla helposti
Heide (1995a)	5 kaksoisparrisidia, 1 parrisidi -tekijä: poika, 15-21v.	- <i>tekijä</i> : vaarallinen ja asostaallinen (6). - <i>uhri</i> : ei väkivaltaa tai alistamista (5), uhri väkivaltainen ja käytti seksuaalisesti hyväksi (1). - <i>perhesuhteet</i> : tavalliset (5)

¹Niiden tapausten määrä, joissa kyseinen ihmio havaitaan

PARISIDIA KUVAAVIA TUTKIMUKSIA – KVANTTITATIIVISET TUTKIMUKSET

Tutkimus	Tapausten määrä ja luonne, tekijä, aineiston lähde	Tausiatekijät: Tekijän persoonallisuus, perheen ihmisset, muut tekijät
McKnight ym. (1966)	-12 matrisidia -tekijä: poika, 15-39v., keski-ikä 24.5v. -lähde: psyk.sairaala	-tekijä: kaikki syyntakeetomia, 83% skitsofrenia (50% katatonnen ja 33% paranoidinen), 8% kehitysvammainen, 8% atempi väkivalta
Rózycska & Thille (1972)	-20 pari- ja 18 matrisidia -tekijä: 29 poikaa ja 9 tytärtä, 18-60v. -lähde: mielentilatutk-t	-tekijä: 50% psykoosi, 18% kehitysvamma, 21% persoonallisuushäiriö, 11% ei psyykkisiä sairauksia
Green (1981)	-58 matrisidia ja 5 parisisidia -tekijä: poika, 18-51 v. -lähde: psyk. sairaala	-tekijä: 66% skitsofrenia, 9% skitsoafektiivinen psykoosi, 16% depressio (osa psykoottisia), psykoottisista 83%:lla ei ollut kunnollista lääkettä, 10% persoonallisuushäiriö (lähinmä riippuvainen)
Campion ym. (1985)	-15 matrisidia -tekijä: poika, 21-63v., keski-ikä 31.7v. -lähde: mielentilatutk-t	-perheosuhteet: vihameilinen riippuvuusuhde domnoivan uhrin ja riippuvaisen tekijän välillä tavallinen, isä kuollut usein muutamaa vuotta aiemmin -tekijä: 53% skitsofrenia, 20% muu psykoosi, 47%:lla paranoidisia delusioita tai hallusinaatioita, 7% varkeasti kehitysvammainen, 7% depressio, 27% päihdeongelma, 20% impulssikontrollin ongelma, 20% yritti suisidia teon jälkeen

Tapausten määrää ja luonne, tekijä	Tausatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät
<p>Tutkimus Cravens ym. (1985) -9 parrisidia ja 1 kaksoisparrisidi tekijä: polka, 20-40v., keski-ikä 29,3v. -lähde: mielentilatut:</p>	<p>Tausatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmissuhteet, muut tekijät -tekijä: 90% psykootinen, 10% humalaisten tappelu, 90% aiempaa väkivaltaista käytöstä, 70% päihdeongelma, delusioiden sisältö: 40% isä uhkaava, 30% homoseksuaalinen konflikti, 20% muu seksuaalinen konflikti, 50% isä uhka maskuliinisuudelle -uhri: tavallinen -perhesuhteet: 90% riippuvuusuhde vanhempiin, 90% sosiaalisia eristäytyneisyyttä</p>
<p>d'Orban & O'Connor (1989) -14 parrisidia ja 3 parrisidia -tekijä: tytär, 17-54v., matriisidissa keski-ikä 40v., parrisidissa 21v. -lähde: psyk. sairaalet ja vankilat</p>	<p>-tekijä (matriisidi): 79% psykootinen (43% skitsofrenia, 36% psykootinen masennus), 3:lla persoonallisuushäiriö, 1:llä alkoholismia -tekijä (parrisidi): persoonallisuushäiriö (1), ei psykiatrista diagnoosia (2) -uhri: matriisidissa tavallinen (7), dementoitunut (3), dominoiva ja alistava (2), alistava ja väkivaltainen (1); parrisidissa väkivaltainen (3) -perhesuhteet: matriisidissa vihamielinen riippuvuusuhde (93%); parrisidissa väkivaltainen isä (3), sosiaalinen eristäytyminen</p>
<p>Weisman & Sharma (1997) -16 parrisidia, 7 yritystä, 23 matriisidia, 11 yritystä, 6 kaksoisparrisidia ja 1 yritys -tekijä: 56 polkaa, 8 tytärtä, 17-56v., keski-ikä 30,1v. -lähde: mielentilatut</p>	<p>-tekijä: 68% psykootinen, 16% masentunut, 11% persoonallisuushäiriö, 9% päihdeongelma, 41% syntäkkeeton, tytärissä enemmän (3/4) kuin pojissa (2/3), valkoihoisissa (3/4) enemmän kuin mustissa (1/10), vankilaan joutuneista puolella psykootisia oireita, parrisidia yrittäneistä enemmän psykootisia kuin parrisidin tekijöissä; 70% oli uhkaillut tai pahoinpidellyt vanhempia aiemmin -perhesuhteet: 75% asui vanhempiensa kanssa, tyypillisistä riippuvuus vanhemmista</p>
<p>Young ym. (1998) -27 parrisidia -lähde: mielentilatut</p>	<p>-tekijä: 47% psykootinen, 33%:lla parrisidiin kehoitavia kuulohallusinaatioita, 4% luuli uhrin tilalla olevan kaksoisolemon, 28% impulsiivista, 24% päihdeiden väärinkäyttöä edellä mainittujen ohella, 81% syntäkkeetönä -perhesuhteet: 15% pako kietoutuneesta suhteesta</p>

PARRISIDIA KUVAAVIA TUTKIMUKSIA - VERTAILUTUTKIMUKSET

	Tapausten määrää ja luonne, tekijä, lähde	Taustatekijät: tekijän ja uhrin persoonallisuus, perheen ihmisuhteet, muut tekijät
Tutkimus		
Corder ym. (1976)	-6 parrisidia, 2 matriisia ja 2 kaksoisparrisidia -tekijä: 9 poikaa ja 1 tytär, 13-18v. -vertailuryhmät: 10 tuttavan surmaa ja 10 tuntemattoman surmaa -lähde: mielentilatutk:i	- <i>tekijät</i> : ei seurustelusuhteita (5), huono impulssikontrolli ja väkivaltaisuutta (3), aiemmin vanklassa tai nuorisokodissa (1), isetunhoisuutta (1), päihdeongelma (1), aiempi psykiatrinen hoito (1), ei muista parrisidin tapahtumia (5), parrisidin jälkeen hyvä ennuste (6), parrisidin jälkeen psykooinen (1), - <i>uhrit</i> : pahoinpiteli tekijää (7), alkoholioingelma tai psykkinisiä ongelmia (7), uhri provosoi ennen parrisidia (7), - <i>perhesuhteet</i> : parrisideissa väkivaltainen uhri (6) ja tiivis suhde tekijällä ja äidillä (6), vanhempien välillä ristiriitaja (6), isä pahoinpiteli äitiä (5), matriisideissa poissaoleva isä ja vietelevä äiti (4), perhe eristäytynyt (7) -vertailu ryhmiien välillä: -kaikkissa ryhmissä vakavia perheongelmia ja vanhemmilla psykkinisia ongelmia -parrisidin tehneillä ja heidän perheissään vähemmän asosiaalisuutta -parrisidin tehneillä vähemmän sosiaalisia suhteita, eristäytynempää -parrisidin tehneillä alkoholisoitunut väkivaltainen isä ja läheinen äiti -80% skitsofonia, 30%:lla paranooidisia harhaluuloja uhria kohtaan, 20% persoonallisuushäiriö -vertailu: -parrisiditapauksissa isät rankaisevampia ja häpäisevämpiä, ei kykyä generatiivisuuteen -verrokki-isät olivat kannustavampia ja suorituskeskeisempiä -parrisiditapauksissa äidit yllhuolehtivampia ja kärsivällisempiä kuin verokkiryhmissä -parrisiditapauksissa sosiaalisia eristäytynisyyttä, perheitamme helpottui surman jälkeen
Singhal & Dutta (1990)	-10 parrisidia, -tekijä: poika, 20-48v., keski-ikä 34,8v. -vertailuryhmä: 10 ei-väkivaltaisia skitsofoniaa sairastavaa miestä -lähde: psyk. sairaala	

RIKOLLISUUDEN LISÄÄNTYMISEN SYITÄ TUTKINEEN KOMITTEAN AINEISTOSTA KOOTUT PARRISIDIT JA MUUT HENKIRIKOKKSET V. 1904-13 JA 1920-29¹

Vuosi	Väkiluku (mln)	Kaikki henkirikos- tuomiot Suomessa ²	Aineiston henkirikos- tuomiot ³	Aineiston osuus kaikista tuomioista (%) ²	Pojan isään kohdistamat henkirikokset ³	Pojan äitiin kohdistamat henkirikokset ³	Tyttären isään koh- distamat henkirik- ³
1904	2,86	89	61		1(1 ⁴)	0	0
1905	2,89	108	90		1	0	0
1906	2,93	145	135		0	0	0
1907	2,97	162	162		0	0	1
1908	3,01	182	115		1	0	0
1909	3,06	130	104		1	1	0
1910	3,10	128	114		0	1(1 ⁴)	0
1911	3,15	165	135		3	1(1 ⁴)	0
1912	3,20	167	136		3(1 ⁴)	0	0
1913	3,23	129	129		3(1 ⁴)	0	0
1920	3,37	146	160		2	0	0
1921	3,40	239	174		2(1 ⁴)	0	0
1922	3,44	228	164		0	0	0
1923	3,47	276	225		0	0	0
1924	3,50	308	234		0	0	0
1925	3,53	324	269		4(1 ⁴)	1	0
1926	3,56	300	225		4	1(1 ⁴)	0
1927	3,58	302	230		6	0	0
1928	3,61	299	281		2(1 ⁴)	0	0
1929	3,63	336	278		4	1	0
1904-13	3,04 (keskim.)	1 405 ²	1 113 (1 201 ²)	79,2	14	3	1
1920-29	3,51 (keskim.)	2 758 ²	2 240 (2 383 ²)	81,2	24	3	0
1904-13 ja 20-29	3,274 (keskim.)	4 163 ²	3 353 (3 584 ²)	75,0	38	6	1

Vuonna 1931 asetetun rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean raportin (Komiteamietintö 16: 1 1931) ja komitean korkeimmasta oikeudesta ja hovioikeuksista kokoaman aineiston (Valtioneuvoston asettaman rikollisuuden lisääntymisen syitä tutkineen komitean kokoama aineisto 1931) pohjalta.

²Komiteamietinnön tietojen mukaan. Tapausten määrä, kun mukaan lasketaan henkirikosten yritykset: murhan yritys ja tappo yritys.

³Komitean kokoaman aineiston mukaan. Tapausten määrä, kun mukaan vain toteutuneet henkirikokset.

⁴Suluissa niiden tapausten määrä, joissa parittain tekijä jätettiin tuomitsematta melisairauden ja syntäkkeettömyyden takia.

VUOSIEN 1973-96
MIELENTILATUTKIMUSAINEISTON
PARRISIDIT JA POJAN ISÄÄN KOHDISTAMAT
MUUT VÄKIVALLANTEOT¹

Vuosi	Pojan tekemät isään kohdistuneet väkivallanteot		Pojan tekemät	Tyttären tekemät	Tyttären tekemät
	Kaikki	Patrisidit	matrisidit	matrisidit	matrisidit
1973	3	1	1	-	-
1974	5	3	1	-	-
1975	6	6	1	-	-
1976	5	2	-	-	-
1977	2	2	1	-	-
1978	4	2	1	-	-
1979	9	3	-	-	-
1980	6	5	3	1	-
1981	4	3	2	-	-
1982	5	2	1	-	-
1983	4	2	3	-	1
1984	4	1	2	-	-
1985	8	3	-	-	-
1986	5	1	4	-	-
1987	5	2	2	-	-
1988	4	3	5	-	-
1989	8	6	2	-	-
1990	3	1	1	-	-
1991	8	6	3	-	-
1992	1	1	2	-	-
1993	3	1	1	-	-
1994	1	-	-	-	-
1995	2	1	-	-	-
1996	2	2	-	-	-
1973-96	107	59	37	1	1

¹Kyseisinä vuosina tehdyistä parrisideista mielentilatutkimukseen määrättyjen poikien ja tyttöjen määrä. Tilastoa varten käytiin läpi myös vuonna 1997 tehdyt mielentilalausunnot.

MUUTTUJALUETTELO ISÄÄN KOHDISTUNEEN VÄKIVALLAN TEKIJÖIDEN JA HEIDÄN VERROKKIENSA TIEDOISTA

1. TEO:n NUMERO 1|_|_|_|_|_|_|_|
2. TUTKITTAVAN NIMI/TUTKIMUSNRO _____ 2|_|_|_|_|
3. SYNTYMÄAIKA 3|_|_|_|_|_|_|_|
4. RIKOKSEN PÄIVÄMÄÄRÄ 4|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|
5. MIELENTILATUTKIMUSLAUSUNNON PÄIVÄYS 5|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|
6. MIELENTILATUTKIMUKSEN TEKOPAIKKA 6|_|_|_|
1. Hattelmalan sairaala
 2. Helsingin keskusvankilan psykiatrinen osasto
 3. Lapinlahden sairaala
 4. Kellokosken sairaala
 5. Kuopion Lääninvankila
 6. Kupittaa sairaala
 7. Moision sairaala
 8. Nikkilän sairaala
 9. Niuvanniemen sairaala
 10. OYS, Psykiatrian klinikka
 11. Pitkäniemen sairaala
 12. Rauhan sairaala
 13. Vankimielisairaala
 14. Vanhan Vaasan sairaala
 15. Muu, mikä _____
7. MIELENTILATUTKIMUKSEN TEKIJÄ, _____ 7|_|_|_|_|
8. TUTKITTAVAN SOSIAALILUOKKA (Hgin kaupunki) JA 8|_|_|_|
AMMATTI, _____
1. Johtavassa asemassa olevia tms
 2. Ylempää toimistohenkilöstöä tms
 3. Alempaa toimistohenkilöstöä, ammattihenkilöstöä tms
 4. Apu- ja sekatyöntekijöitä tms
 8. Ei tietoa

9. TUTKITTAVAN SIVIILISÄÄTY 9|__|
1. Naimaton
 2. Naimisissa
 3. Avoliitto, ei aiempaa avioliittoa
 4. Avoliitto, aiemmin avioliitossa
 5. Leski, ei asu uudessa liitossa
 6. Eronnut, ei asu uudessa liitossa
 8. Ei tietoa
10. TUTKITTAVAN TYÖKYKY 10|__|
0. Alaikäinen(<16v)
 1. Työkykyinen
 2. Sairauslomalla
 3. Määräaikainen työkyvyttömyyseläke
 4. Pysyvä työkyvyttömyyseläke
 5. Vanhuuseläke
 8. Ei tietoa
11. TYÖKYVYTTÖMYYDEN SYY 11|__|
0. Työkykyinen
 1. Psykkiset syyt
 2. Somaattiset syyt
 3. Psykkiset ja somaattiset syyt
 8. Ei tietoa
12. TUTKITTAVAN ETNINEN TAUSTA 12|__|
1. Vanhemmat kantaväestöä
 2. Vanhemmat romaneja
 3. Vanhemmat muusta etnisestä ryhmästä
 4. Vanhemmat eri etnisistä ryhmistä, mistä? isä: _____ äiti: _____
 8. Ei tietoa
13. TUTKITTAVAN KANSALAI SUUS 13|__|
1. Suomalainen
 2. Muun maan kansalainen, minkä? _____
 8. Ei tietoa
14. SYNTYPERÄN AVIOLLISUUS 14|__|
1. Aviollinen syntyperä
 2. avoliitollinen syntyperä
 3. Avioton syntyperä
 8. Ei tietoa

15. ADOPTIOLAPSI 15|__|
 0. Ei
 1. Kyllä
 2. Muu, mikä _____
 8. Ei tietoa
16. VANHEMPIEN PARISUHDE 16|__|
 1. Kiinteä avioliitto
 2. Kiinteä avoliitto
 3. Vanhemmat erosivat tutkittavan lapsuudessa(<16v.)
 4. Muu, mikä _____
 8. Ei tietoa
17. VANHEMPIEN PARISUHTEEN LUONNE 17|__|
 0 = Ei väkivaltaa
 1 = Isä väkivaltainen
 2 = Äiti väkivaltainen
 3 = Molemmat väkivaltaisia
 4 = Riitaisia
 8 = Ei tietoa
 9 = Ei suhdetta
18. TUTKITTAVAN IKÄ VANHEMPIEN EROTESSA 18|__|
 88. Ei tietoa
 99. Ei eroa
19. TUTKITTAVAN IKÄ ÄIDIN KUOLLESSA 19|__|
 88. Ei tietoa
 99. Äiti elää
20. TUTKITTAVAN IKÄ ISÄN KUOLLESSA 20|__|
 77. Surmannut isänsä
 88. Ei tietoa
 99. Isä elää
21. TUTKITTAVAN IKÄ HÄNEN SAADESSAAN ISÄPUOLEN 21|__|
 88. Ei tietoa
 99. Ei isäpuolta
22. TUTKITTAVAN IKÄ HÄNEN SAADESSAAN ÄITIPUOLEN 22|__|
 88. Ei tietoa
 99. Ei äitipuolta

23. TUTKITTAVAN PERHEASEMA, monesko monestako: _____ 23|__|
1. Ainoa lapsi _____
 2. Vanhin lapsi _____
 3. ”Välilapsi”, ei vanhempia veljiä
 4. ”Välilapsi”, vanhempia veljiä
 5. Nuorin lapsi, ei vanhempia veljiä
 6. Nuorin lapsi, vanhempia veljiä
 8. Ei tietoa
24. TUTKITTAVAN SISARUSPUOLET, asu(i)vatko yhdessä _____ 24|__|
0. Ei sisaruspuolia
 1. Isän puolelta
 2. Äidin puolelta
 4. On, ei tarkempaa tietoa
 3. Molemmilta puolilta
 8. Ei tietoa
25. LAPSUUDENKODIN HUOLTAJAN AMMATTI(Hgin kaupunki) 25|__|
1. Johtavassa asemassa tms
 2. Ylempää toimistohenkilöstöä, pienyrittäjiä tms
 3. Alempaa toimistohenkilöstöä, ammattityöntekijöitä tms
 4. Apu- ja sekatyöntekijöitä tms
 8. Ei tietoa
26. TUTKITTAVAN PRIMAARIPERHEEN TOIMEENTULO 26|__|
0. Normaali
 1. Tarvittu sosiaalitukea
 8. Ei tietoa
27. ISÄN PSYKKINEN TERVEYDENTILA 27|__|
0. Ei psyykkistä häiriötä
 1. Ollut psykiatrisessa hoidossa
 8. Ei tietoa
28. ISÄN RIKOLLISUUS 28|__|
0. Ei tuomittu
 1. Tuomittu
 8. Ei tietoa
29. ISÄN ALKOHOLIN KÄYTTÖ 29|__|
0. Ei käyttänyt runsaasti
 1. Käyttänyt erittäin runsaasti
 8. Ei tietoa

30. KUINKA PALJONKO OLLUT ISÄNSÄ KANSSA TEKEMISISSÄ
LAPSUUDESSA(VUOSIA ALLE 16 VUOTIAANA)

30|_|_|

88. Ei tietoa

31. ISÄN SUHDE POIKAAN **POJAN** LAPSUUDESSA

TUTKITT:n	OMAISEN	VIRANOM	PSYKIATRIN
KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS

31a|_|

31b|_|

31c|_|

31d|_|

kuka _____

kuka _____

1. Isä turvallinen
2. Isä ei turvallinen
3. Isä etäinen auktoriteetti
4. Isä arvaamaton, rauhallinen
5. Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt
6. Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen
7. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

32. POJAN SUHDE ISÄÄN **POJAN** LAPSUUDESSA

TUTKITT:n	OMAISEN	VIRANOM	PSYKIATRIN
KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS

32a|_|

32b|_|

32c|_|

32d|_|

kuka _____

kuka _____

1. Poika neutraali tai myönteinen
2. Poika alistuva ja vetäytyvä
3. Poika käytösongelmainen, miten _____
4. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

33. ISÄN SUHDE POIKAAN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

TUTKITT:n	OMAISEN	VIRANOM	PSYKIATRIN
KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS	KÄSITYS

33a|_|_|

33b|_|_|

33c|_|_|

33d|_|_|

kuka _____

kuka _____

1. Isä turvallinen
2. Isä ei turvallinen
3. Isä etäinen auktoriteetti
4. Isä arvaamaton, rauhallinen
5. Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt
6. Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen
7. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

34. POJAN SUHDE ISÄÄN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

TUTKITT:n KÄSITYS	OMAISEN KÄSITYS	VIRANOM KÄSITYS	PSYKIATRIN KÄSITYS
34a _	34b _ kuka _____	34c _ kuka _____	34d _

1. Poika neutraali tai myönteinen
2. Poika alistuva ja vetäytyvä
3. Poika väkivaltainen
4. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

35. ÄIDIN PSYKKINEN TERVEYDENTILA

35|_|

0. Ei psyykkistä häiriötä
1. Ollut psykiatrisessa hoidossa
8. Ei tietoa

36. ÄIDIN RIKOLLISUUS

36|_|

0. Ei tuomittu
1. Tuomittu
8. Ei tietoa

37. ÄIDIN ALKOHOLIN KÄYTTÖ

37|_|

0. Ei käyttänyt runsaasti
1. Käyttänyt erittäin runsaasti
8. Ei tietoa

38. KUINKA PALJON OLLUT ÄITINSÄ KANSSA TEKEMISISSÄ LAPSUUDESSA(vuosia alle 16 v:na)

38|_|_|

88. Ei tietoa

39. ÄIDIN SUHDE POIKAAN **POJAN** LAPSUUDESSA

TUTKITT:n KÄSITYS	OMAISEN KÄSITYS	VIRANOM KÄSITYS	PSYKIATRIN KÄSITYS
39a _ _	39b _ _ kuka _____	39c _ _ kuka _____	9d _ _

1. Äiti turvallinen
2. Äiti ei turvallinen
3. Äiti etäinen auktoriteetti
4. Äiti arvaamaton, rauhallinen
5. Äiti arvaamaton, tolaltaan mennyt
6. Äiti pelottavan ankara ja väkivaltainen
7. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

40. POJAN SUHDE ÄITIIN **POJAN** LAPSUUDESSA

TUTKITT:n KÄSITYS	OMAISEN KÄSITYS	VIRANOM KÄSITYS	PSYKIATRIN KÄSITYS
40a _ _	40b _ _ kuka _____	40c _ _ kuka _____	40d _ _

1. Poika neutraali tai myönteinen
2. Poika alistuva ja vetäytyvä
3. Poika käytösongelmainen, miten _____
4. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

41. ÄIDIN SUHDE POIKAAN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

TUTKITT:n KÄSITYS	OMAISEN KÄSITYS	VIRANOM KÄSITYS	PSYKIATRIN KÄSITYS
41a _ _ _	41b _ _ _ kuka _____	41c _ _ _ kuka _____	41d _ _ _

1. Äiti turvallinen
2. Äiti ei turvallinen
3. Äiti etäinen auktoriteetti
4. Äiti arvaamaton, rauhallinen
5. Äiti arvaamaton, tolaltaan mennyt
6. Äiti pelottavan ankara ja väkivaltainen
7. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

42. POJAN SUHDE ÄITIIN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

TUTKITT:n KÄSITYS	OMAISEN KÄSITYS	VIRANOM KÄSITYS	PSYKIATRIN KÄSITYS
42a _ _	42b _ _ kuka _____	42c _ _ kuka _____	42d _ _

1. Poika neutraali tai myönteinen
2. Poika alistuva ja vetäytyvä
3. Poika väkivaltainen
4. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

Liite 4

43. ASUNUT LAPSUUDESSA MUUALLA KUIN KOTONA(yli ½v yhtäjakso) 43a|_|
0 = Ei
1 = Kyllä 43b|_|
8 = Ei tietoa 43c|_|
- A. Sukulaisten luona 43d|_|
B. Kasvatusvanhempien luona 43e|_|
C. Lastenkodissa
D. Koulukodissa
F. Lastenpsykiatrisessa hoitopaikassa
44. IKÄ, MISTÄ LÄHTIEN ASUNUT MUUALLA KUIN KOTONA? 44|_|_|
88. Ei tietoa
99. Asuu vanhempien luona
45. TUTKITTAVAN PERUSKOULUTUS 45|_|
1. Alle peruskoulun(=kansakoulu)
2. Peruskoulu
3. Osa lukiota
4. Ylioppilas
8. Ei tietoa
46. AMMATTIKOULUTUS 46|_|
0. Ei
1. Alaikäinen(<16v.)
2. Kesken
3. Keskeytetty
4. On
8. Ei tietoa
47. AMMATTIKOULUTUKSEN TASO 47|_|
0. Ei
1. Kurssimuotoinen koulutus
2. Ammattikoulu
3. Ammattiopisto
4. Akateeminen koulutus
8. Ei tietoa
48. ONKO SUORITTANUT KOULUN NORMAALILUOKASSA 48|_|
1. Kyllä
2. Ei
8. Ei tietoa

Liite 4

49. EI NORMAALIKOULUA, VAAN 49|__|
0. Normaalikoulu
1. Apukoulu
2. Tarkkailuluokka
3. Muu, mikä _____
50. SOPEUTUMINEN KOULUUN 50|__|
0. Ei vaikeuksia
1. Maininta sopeutumisvaikeuksista
8. Ei tietoa
51. ASEVELVOLLISUUS: Asepalvelu/siviilipalvelu(ympyröi) 51|__|
1. Saanut lykkäystä/ ei vielä asevelvollisuusiässä
2. Vapautettu somaattisista syistä
3. Vapautettu psyykkisistä syistä
4. Suoritettu, ei ongelmia
5. Suoritettu, ongelmia, mitä _____
6. Keskeytetty, syy _____
8. Ei tietoa
9. muu, mikä _____
52. TYÖTTÖMYYS 52|__|
0. Ei
1. 1-2 työttömyysperiodia
2. Runsaasti työttömänä
8. Ei tietoa
53. SEURUSTELUSUHTEET 53|__|
0. Tavallinen
1. Kontaktivaikeuksia
2. Ei koskaan seurustelusuhteita tai intiimejä suhteita
8. Ei tietoa
54. SEKSUAALISUUS 54|__|
0. Heteroseksuaalinen
1. Biseksuaalinen
2. Homoseksuaalinen
8. Ei tietoa
55. AVIOLIITTOJEN LUKUMÄÄRÄ 55|__|
8. Ei tietoa
56. AVOLIITTOJEN LUKUMÄÄRÄ 56|__|
8. Ei tietoa

Liite 4

57. TUTKITTAVAN LASTEN LUKUMÄÄRÄ 57|_|_|
88. Ei tietoa

58 SOMAATTINEN TERVEYDENTILA 58|_|
0. Terve
1. Vakava somaattinen sairaus, mikä _____
8. Ei tietoa

59. AIVOVAMMA JA/TAI -SAIRAUS 59|_|
0. Ei
1. Lievä, mikä _____
2. Vakava, mikä _____
8. Ei tietoa

60. LAPSUUDESSA SEURAAVIA OIREITA

0 = Ei		
1 = Kyllä	OMAISTEN	ASIAKIRJ
8 = Ei tietoa	MUKAAN	MUKAAN
A. Puheen kehityshäiriö	60a1 _	60a2 _
B. Kävelyyn liittyvä kehityshäiriö	60b1 _	60b2 _
C. Kastelua	60c1 _	60c2 _
D. Tuhrimista	60d1 _	60d2 _
E. Psykosomaattisia oireita	60e1 _	60e2 _
F. Neuroottisia oireita	60f1 _	60f2 _
G. Käytöshäiriöitä	60g1 _	60g2 _

61. HOITO PSYKKISEEN ONGELMAAN

0 = Ei	
1 = Kyllä	
8 = Ei tietoa	
A. Kasvatusneuvolassa	61a _
B. Mielenterveystoimistossa/ps poliklinikalla	61b _
C. A-klinikalla	61c _
D. Muussa avohoidossa, missä _____	61d _

62. PSYKIATRISTEN SAIRAALAHOITOJEN LUKUMÄÄRÄ 62|_|_|
88. Ei tietoa

63. MINKÄ IKÄISENÄ ENSIMMÄINEN PSYK. SAIRAALAHOITO 63|_|_|
88. Ei tietoa
99. Ei mielisairalahoitoja

Liite 4

64. PÄÄDIAGNOOSI PSYKIATRISISSA SAIRAALAHOIDOSSA

64|_|

- 0. Ei hoitoja
- 1. Psykoosi
- 2. Persoonallisuushäiriö/päihdeongelma
- 3. Neuroosi
- 8. Ei tietoa

65. AIKAISEMPI RIKOSTYYPPI

65a|_|

- 1. Henkirikos
- 2. Muu väkivaltarikos
- 3. Seksuaalirikos
- 4. Murhapoltto
- 5. Varkausrikos
- 6. Petosrikos
- 7. Muu rikos, mikä? _____
- 0. Ei
- 8. Ei tietoa

65b|_|

65c|_|

65d|_|

65e|_|

66a. NYKYRIKOKSEN TYYPPI

66a|_|_|

- 1. Isän murha
- 2. Isän murhan yritys
- 3. Isän tappo
- 4. Isän tapon yritys
- 5. Isän törkeä pahoinpitely
- 11. Muu murha
- 12. Muu murhayritys
- 13. Muu tappo
- 14. Muu taponyritys
- 15. Muu törkeä pahoinpitely
- 16. Tuhopoltto
- 17. Muu, mikä _____

66b. KONFLIKTITYYPPI

66b|_|

- 1. Ryppyriita
- 2. Ongelmanratkaisu
- 3. Kunniakiista
- 4. Muu rikos
- 5. Mielenrveyshäiriö
- 6. Muu
- 7. Parisuhdekonflikti
- 8. Ei tietoa

66c. UHRIN AIHEUTTAMA UHKA TEKOTILANTEESSA

66c|_|

- 0. Ei
- 1. Kyllä

66d. TEKOVÄLINE

66d|_|

- 1. Ei välinettä
- 2. Teräase
- 3. Ampuma-ase
- 4. Tylppä esine
- 5. Naru, vyö tms. kuristamisen apuväline
- 6. Muu

Liite 4

66e. KOHTUUTTOMAN VÄKIVALLAN KÄYTTÖ (vain henkirikoksissa) 66e|__|

- 0. Ei
- 1. Kyllä
- 8. Ei henkirikos

67. RIKOSTA TEHDESSÄÄN HUMALASSA 67|__|

- 0. Ei
- 1. Kyllä
- 8. Ei tietoa

68. RIKOSTA TEHDESSÄÄN LÄÄKEHUMALASSA/HUUMEISSA 68|__|

- 0. Ei
- 1. Kyllä, _____
- 8. Ei tietoa

69. RIKOSTA TEHDESSÄÄN PSYKIATRISISSA HOIDOSSA 69|__|

- 0. Ei
- 1. Kyllä
- 8. Ei tietoa

70. AIKAISEMPI VANKILAKERTAISUUS 70|__|__|

88 = Ei tietoa

71. PÄÄDIAGNOOSI JA MUUT DG:T MIELENTILATUTKIMUSLAUSUNNOSSA (DSM-3R)

_____	71a _ _ _ _ _ _ _
_____	71b _ _ _ _ _ _ _
_____	71c _ _ _ _ _ _ _
_____	71d _ _ _ _ _ _ _
_____	71e _ _ _ _ _ _ _
_____	71f _ _ _ _ _ _ _

72. LAUSUNNOSSA

0 = Ei

1 = Kyllä

- A. Psykoosidiagnoosi 72a|__|
- B. Päihdediagnoosi 72b|__|
- C. Persoonallisuushäiriödiagnoosi 72c|__|
- D. Masennusdiagnoosi 72d|__|
- E. Muu neuroosidiagnoosi 72e|__|
- F. Vajaamielisyydiagnoosi 72f|__|
- G. Aivovamma tai -sairausdiagnoosi 72g|__|
- H. Tukeutuvuustaipumus 72h|__|

Liite 4

73. EEG-LÖYDÖS LAUSUNNOSSA

73|_|

- 0. Normaalilöydös
- 1. Rajalöydös
- 2. Poikkeava löydös
- 8. Ei tietoa

74. ÄLYKKYYSOSAMÄÄRÄ LAUSUNNOSSA

74|_|_|_|

- 888. Ei tietoa, syy_____

75. ARVIO SYYNTAKEISUUDESTA

- 0. Täydessä ymmärryksessä
- 1. Täyttä ymmärrystä vailla
- 2. Ymmärrystä vailla
- 8. Ei tietoa

A. LAUSUNNONANTAJA

75a|_|

B. TEO

75b|_|

C. TUOMIOISTUIN

75c|_|

TIEDONKERUUALUSTA I: TULKINTAOHJEET MUUTTUJALUETTELOON TÄYTTÄMISEKSI

1. TEO:n ARKISTOINTINUMERO

Terveystieteiden tutkimuskeskus on numeroinut kaikki mielentilatutkimuslausuntonsa vuosisadan alkupuolelta lähtien juoksevilla numeroinnilla. Luvut ovat tätä nykyä toisellakymmenellä tuhannella.

2. NIMI JA TUTKIMUSNUMERO

Tutkimusnumero juoksee siten, että lähdetään liikkeelle vuoden 1996 lopusta taaksepäin. **Isänsä surmanneet indeksit** alkavat numerosta **001** eteenpäin ja heidän verrokkinaan ovat **muut väkivallan tekijät** numerosta **201** eteenpäin. muut erikoistapaukset merkitään numerosta **X01** alkaen.

3. SYNTYMÄAIKA

Tutkittavan syntymäaika merkitään lokerikkoon.

4. MIELENTILATUTKIMUKSEN TEKIJÄ

Merkitään nimi viivalle ja koodataan myöhemmin. Tekijäksi merkitään varsinainen tekijä, ei ohjaajaa.

5. TUTKITTAVAN SOSIAALILUOKKA JA AMMATTI

Sosiaaliluokka merkitään Helsingin kaupungin tilastotoimiston jaottelun mukaan. Esimerkiksi maanviljelijä merkitään I sosiaaliluokkaan, jos tila on tosi iso, II sosiaaliluokkaan, jos tila on isohko, ja kolmanteen, jos se on pienviljelijätila ja IV sosiaaliluokkaan, jos viljely on ollut satunnaista ja hyvin pienimuotoista eikä muuta elantoa ole ollut.

10. TUTKITTAVAN TYÖKYKY

Tässä kuvataan tutkittavan työkyky rikoksen tekohetkellä sen mukaan mikä hänen virallinen asemansa oli. Aktuaalista työkykyä ei arvioida.

14. SYNTYPERÄN AVIOLLISUUS

Avoliitto näyttää olevan hyvin paljon käytetty käsite näin jälkikäteen, kun kuvataan vuosikymmeniä sitten olleita parisuhteita. Osa niistä on ilmeisesti ollut hyvin löysiä suhteita ja siten verrattavissa aviottomaan syntyperään.

21. TUTKITTAVAN IKÄ HÄNEN SAADESSAAN ISÄPUOLEN

Merkitään vain, jos isäpuoli(ja siis tietenkin yleensä äitikin) on huolehtinut tutkittavasta tai on ollut tiiviisti tekemisissä. Tässä kohdin merkitään biologisen isän kanssa vietetyt vuodet, jos tva on tehnyt nyt

käsiteltävänä olevan rikoksen häntä kohtaan, vaikka isäpuoli olisi ollut pitempään perheessä.

22. TUTKITTAVAN IKÄ HÄNEN SAADESSAAN ÄITIPUOLEN

Ei merkitä isän uutta vaimoa, ellei tämä ole huolehtinut tutkittavasta tai ollut tiiviisti tekemisissä tvan kanssa.

23. TUTKITTAVAN PERHEASEMA

Luetaan perheeseen kuuluviksi ne lapset, jotka ovat asuneet vähintään muutaman vuoden ajan perheessä olivatpa lapset sisaruksia tai sisaruspuolia tai adoptoituja tai sijaislapsia. Riville monesko monestako merkitään asema lasten joukossa, esim 2/4. Sen alle merkitään muiden lasten sukupuoli ja järjestys.

24. TUTKITTAVAN SISARUSPUOLET

Yhdessä tutkittavan lapsuuden perheessä asuminen/ei asuminen merkitään kysymysriville 'kyllä/ei'.

26. TUTKITTAVAN PRIMAARIPERHEEN TOIMEENTULO

1. = Perhe on saanut jonkinlaista sosiaalista apua

27. ISÄN PSYYKKINEN TERVEYDENTILA

1. = Ei merkintöjä tai lausuntoja, jotka viittaavat sairauteen
2. = Isällä on ollut asiakirjoihin vedoten hoitoja psyykkisiin sairauksiin.
3. =Ei tietoa: Tietoja asiasta on niin vähän, että ei voida spekuloida asialla.

29. ISÄN ALKOHOLINKÄYTTÖ

1. = Ollut seuraamuksia runsaasta alkoholin käytöstä kuten juopumuspidätyksiä tai muita rikoksia tai käyttänyt terveydenhuoltopalveluja alkoholin takia, esim. katkaisuja tms.

30. KUINKA PALJON OLLUT ISÄNSÄ KANSSA TEKEMISISSÄ ALLE 16 VUOTIAANA

Yhdessä isän kanssa alle 16-vuotiaana eletyt vuodet. Jos on ollut sekä biologinen isä että isäpuoli(a), merkitään isäksi se mies, joka on ollut kauimmin pojan kanssa tekemisissä alle 16-vuotiaana. Kuitenkin isäpuolen kanssa elettyjä vuosia täytyy olla vähintään kahdeksan eli poika on ollut enintään seitsenvuotias isäpuolen tullessa taloon.

31. ISÄN SUHDE TUTKITTAVAAN TÄMÄN LAPSUUDESSA

Valitaan yksi kahdeksasta vaihtoehdosta. Isän suhtautuminen muihin perheenjäseniin vaikuttaa myös poikasuhteen arviointiin. Jos isä on ollut väkivaltainen esimerkiksi äitiä ja muita sisaruksia kohtaan, mutta ei poikaa kohtaan, laitetaan kuitenkin herkästi vaihtoehdoksi joku

Liite 5

väkivaltaisuutta kuvaavista muuttujista. Esimerkiksi äidin fyysinen pahoinpitely vaikuttaa myös pojan tuntemaan turvallisuuden tunteeseen.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehtoista valitaan sopivin seuraavan erittelyn perusteella:

1. **Isä turvallinen:** isä ja poika ovat olleet paljon tekemisissä keskenään, isä on ollut psyykkisesti läsnä. Isän ja pojan välillä on ollut kiintymystä, jota on myös osoitettu. Tutkittava on saanut vaikeissa tilanteissa positiivista tukea isältään. Isä on ollut rajaava, mutta ei alistava. Ruumiillista kuritusta on ollut, mutta se on ollut erityisiin tilanteisiin liittyvää ja sen aikaiseen kasvatuskäytäntöön nähden kohtuullista.

2. **Isä ei turvallinen:** Isä on esimerkiksi alkoholismin tai sairauden takia kyvytön huolehtimaan tehtävistään ja äiti tai lapset huolehtivat hänestä. Isä ei ole väkivaltainen.

3. **Isä etäinen auktoriteetti:** Isä ei ole osallistunut lapsenhoitoon ja on puuttunut asioihin lähinnä silloin kun on katsonut tarvittavan komentamista tai tiukkaa rajaamista. Isä on ollut paljon pois kotoa tai vaikka on ollut paikalla, ei ole osallistunut pojan elämään tai hänen hoitamiseensa. Ruumiillista kurittamista on ollut, mutta se ei ole johtanut lapsen vahingoittumiseen ja se on ollut johdonmukaista ja seurausta lapsen tottelemattomuudesta.

4. **Isä arvaamaton, rauhallinen:** Isä on ollut läheinen, mutta toisaalta ajoittain pelottava tai aggressiivinen. Hän on ollut epärakentavasti rajaava tai on ollut ajoittain pitempiä aikoja pois pojan luota. Kurittaminen on saattanut olla fyysisesti ankaraa ja on saattanut aiheuttaa lapselle vammoja, mutta kuritus ei ole ollut tiheästi toistuvaa tai tavallista. Isän kasvatusta ja kurittamista on ollut epäjohdonmukaista ja hänen impulsiivisen temperamenttinsa ohjailemaa.

5. **Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt:** Isä on ollut äkkipikainen ja impulsiivinen ja kärsinyt vaikeista ongelmista kuten alkoholismista, jonka takia ei ole pystynyt huolehtimaan perheestä. Isä on saattanut kurittaa lasta ankarasti, mutta ei jatkuvasti ja säännöllisesti vaan satunnaisesti. Kuritus ei ole ollut johdonmukaista vaan isän impulsiivisuuden ohjaamaa.

6. **Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen :** Isä on ollut poikaa kohtaan hyvin ankara ja tarkkaa kunnioitusta ja sääntöjen noudattamista vaativa sekä lisäksi fyysisesti väkivaltainen niin, että poika on saanut fyysisiä vammoja. Kuritus on ollut tavallista ja jatkuvaa. Se on voinut olla

johdonmukaista, mutta samalla kohtuuttoman kovaa sen aikaisiin kasvatusperiaatteisiin verrattuna. Kuritus on voinut olla myös arvaamatonta ja impulsiivista, jolloin ero arvaamattomaan isään on ollut se, että kuritus on ollut erityisen kovaa ja usein toistuvaa ja tavallista sekä lasta fyysisesti vammauttavaa.

7. **Ei suhdetta:** Isä ei ole ollut lainkaan paikalla tai suhdetta isään ei ole ollut. Suhde arvioidaan tähän luokkaan vain, jos isä ei ole ollut lainkaan perheessä pojan syntymän jälkeen ja isällä ja pojalla ei ole ollut minkäänlaista suhdetta lapsuudessa.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Monesti suhde voidaan erityisesti verrokeilla luokitella tekstin pohjalta vaikka sitä ei tekstissä suoraan mainita.

32. TUTKITTAVAN SUHDE ISÄÄN TUTKITTAVAN LAPSUUDESSA

Tällä kuvataan suhdetta pojan näkökulmasta katsoen. Suhteen kuvaukseen vaikuttaa myös pojan suhteutuminen yleensä ihmisiin. Esimerkiksi jos poika on käytöshäiriöinen muita, mutta ei isäänsä kohtaan, merkitään herkästi poika käytöshäiriöiseksi.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdot valitaan seuraavan jaottelun mukaan:

1. **Poika neutraali tai myönteinen:** Poika on suhtautunut isään rauhallisesti tai on ollut luottavainen ja vapautunut suhteessaan isäänsä – hän on esimerkiksi voinut olla jostain asiasta eri mieltä isän kanssa. Poika ei ole kuitenkaan vastustanut isäänsä avoimesti vaan sopeutunut isän auktoriteettiin, kun isän vaatimukset ovat olleet kohtuulliset. Pojan suhtautuminen muihinkin ihmisiin on ollut pääsääntöisesti vastaavanlaista.

2. **Poika alistuva ja vetäytyvä:** Poika on ollut poikkeavan alistuva ja myötävä. Hän on pelännyt ristiriitoja ja alistunut korostuneen helposti isän esittämiin vaatimuksiin ja ehdotuksiin. Hän on vetäytynyt helposti kontaktista ristiriitatilanteissa. Pojan suhde muihinkin ihmisiin on ollut korostuneen alistuvaa ja vetäytyvää.

3. **Poika käytösongelmainen:** Poika on ole noudattanut kohtuullisia isän asettamia rajoja vaan on ollut joko tottelematon tai aktiivisesti sabotoinut isän kohtuullisia vaatimuksia. Poika on ollut muitakin ihmisiä kohtaan käytösongelmainen. Joissain tapauksissa käytösongelma on tullut esiin vain suhteessa muihin ihmisiin. Silloinkin poika merkitään

käytösongelmaiseksi vaikka isän totteleminen on ollut tavallista. Pojan käytösongelmiin on kuulunut muun muassa fyysinen aggressiivisuus ja muun muassa varastelu tai muu epäsosiaalinen käytös.

4. **Ei suhdetta:** Isä ei ole ollut fyysisesti lainkaan paikalla eikä ole ollut tekemisissä pojan kanssa. Tähän luokkaan ei merkitä isiä, joilla on ollut edes satunnainen suhde poikaansa.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Monesti erityisesti verrokeilla suhteen luonne voidaan päätellä vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

33. ISÄN SUHDE POIKAAN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

Valitaan yksi neljästä vaihtoehdosta. Isän suhtautuminen muihin perheenjäseniin vaikuttaa myös poिकासuhteen arviointiin. Jos isä on ollut väkivaltainen esimerkiksi äitiä ja muita sisarusia kohtaan, mutta ei poikaa kohtaan, laitetaan kuitenkin herkästi vaihtoehdoksi joku väkivaltaisuutta kuvaavista muuttujista. Esimerkiksi äidin fyysinen pahoinpitely vaikuttaa myös pojan tunteeseen turvallisuuden tunteeseen.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdoista valitaan sopivin seuraavan erittelyn perusteella:

1. **Isä turvallinen:** isä ja poika ovat olleet paljon tekemisissä keskenään, isä on ollut psyykkisesti läsnä. Isän ja pojan välillä on ollut kiintymystä, jota on myös osoitettu. Tutkittava on saanut vaikeissa tilanteissa positiivista tukea isältään. Isä on ollut rajaava, mutta murrosikäistä tai jo aikuista poikaa kohtaan häntä kuunteleva ja häntä kunnioittava.

2. **Isä ei turvallinen:** Isä on esimerkiksi alkoholismista tai sairauden takia kyvytön huolehtimaan tehtävistään ja äiti tai lapset huolehtivat hänestä. Isä ei ole väkivaltainen.

3. **Isä etäinen auktoriteetti:** Isä ei ole antautunut läheisempään kontaktiin poikansa kanssa ja on puuttunut tämän asioihin vain silloin kun on katsonut tarvittavan komentamista tai tiukkaa rajaamista. Isä on ollut paljon pois kotoa tai vaikka on ollut paikalla, ei ole osallistunut pojan elämään tai hänen hoitamiseensa. Ruumiillista kurittamista on ollut, mutta se ei ole johtanut lapsen vahingoittumiseen ja se on ollut johdonmukaista ja seurausta lapsen tottelemattomuudesta.

4. **Isä arvaamaton, rauhallinen:** Isä on ollut läheinen, mutta toisaalta ajoittain pelottava tai aggressiivinen. Hän on ollut epävakavasti

rajaava. Isän suhde murrosikäiseen tai sitä vanhempaan poikaan on ollut epäjohdonmukaista ja hänen impulsiivisen temperamenttinsa ohjaillemaa.

5. Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt: Isä on ollut äkkipikainen ja impulsiivinen ja kärsinyt vaikeista ongelmista, esimerkiksi alkoholismista, jonka takia ei ole pystynyt huolehtimaan perheestä. Suhtautuminen poikaan on ollut impulsiivista ja aggressiivissävytteistä ajoittain.

6. Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen : Isä on ollut poikaa kohtaan hyvin ankara ja tarkkaa kunnioitusta ja sääntöjen noudattamista vaativa. Isä on saattanut olla väkivaltainen murrosikäistä tai vanhempaa poikaansa kohtaan.

7. Ei suhdetta: Isä ei ole ollut lainkaan paikalla tai suhdetta isään ei ole ollut. Tähän luokkaan ei oteta niitä isiä, joilla on ollut edes satunnainen suhde poikaansa.

8. Ei tietoa: Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa.

34a. POJAN SUHDE ISÄÄN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

Tällä kuvataan suhdetta pojan näkökulmasta katsoen. Suhteen kuvaukseen vaikuttaa myös pojan suhteutuminen yleensä ihmisiin. Esimerkiksi jos poika on väkivaltainen muita, mutta ei isäänsä kohtaan, merkitään herkästi poika väkivaltaiseksi.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdot valitaan seuraavan jaottelun mukaan:

1. Poika neutraali tai myönteinen: Poika on suhtautunut isäänsä rauhallisesti tai on ollut luottavainen ja vapautunut suhteessaan isäänsä – hän on esimerkiksi voinut olla eri mieltä isän kanssa. Poika ei ole kuitenkaan vastustanut isäänsä kohtuuttomasti vaan sopeutunut isän auktoriteettiin, kun isän vaatimukset ovat olleet kohtuulliset. Poika on myös voinut olla vihamielinen isää kohtaan, mutta ei ole ollut häntä kohtaan väkivaltainen eikä ole vihamielisyydessään vetäytynyt isän seurasta. Pojan suhtautuminen muihinkin ihmisiin on ollut pääsääntöisesti vastaanlaista.

2. Poika alistuva ja vetäytyvä: Poika on ollut poikkeavan alistuva ja myötäävä. Hän on pelännyt ristiriitoja ja alistunut korostuneen helposti isän esittämiin vaatimuksiin ja ehdotuksiin. Hän on vetäytynyt helposti kontaktista ristiriitatilanteissa. Pojan suhde muihinkin ihmisiin on ollut korostuneen alistuvaa ja vetäytyvää.

3. **Poika väkivaltainen:** Poika on ollut väkivaltainen isäänsä tai joissain tapauksissa vain muita ihmisiä kohtaan. Silloinkin poika merkitään väkivaltaiseksi vaikka isän kunnioittaminen on ollut tavallista.

4. **Ei suhdetta:** Isä ei ole ollut fyysisesti lainkaan paikalla eikä ole ollut tekemisissä pojan kanssa. Tähän luokkaan ei oteta niitä poikia, joilla on ollut ainakin satunnainen suhde isäänsä.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Monesti erityisesti verrokeilla suhteen luonne voidaan päätellä vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

35. ÄIDIN PSYKKINEN TERVEYDENTILA

1. = Ei merkintöjä tai lausuntoja, jotka viittaavat sairauteen

3. = Ei tietoa: Tietoja asiasta on niin vähän, että ei voida spekuloida asialla.

37. ÄIDIN ALKOHOLINKÄYTTÖ

1. = Ollut selkeitä seuraamuksia runsaasta alkoholin käytöstä kuten juopumuspidätyksiä tai muita rikoksia tai käyttänyt terveydenhuoltopalveluja alkoholin takia, esim. katkaisuja tms.

38. KUINKA PALJON OLLUT ÄITINSÄ KANSSA TEKEMISISSÄ ALLE 16 VUOTIAANA

Kirjataan vuosissa, jotka on yhteensä asunut yhdessä äidin kanssa alle 16-vuotiaana.

39. ÄIDIN SUHDE POIKAAN **POJAN** LAPSUUDESSA

Valitaan yksi neljästä vaihtoehdosta. Äidin suhtautuminen muihin perheenjäseniin vaikuttaa myös poikasuhteen arviointiin. Jos äiti on ollut väkivaltainen esimerkiksi isää ja muita sisarusia kohtaan, mutta ei poikaa kohtaan, laitetaan kutienkin herkästi vaihtoehdoksi joku väkivaltaisuutta kuvaavista muuttujista. Muiden perheenjäsenten fyysinen pahoinpitely vaikuttaa myös pojan tuntemaan turvallisuuden tunteeseen.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdoista valitaan sopivin seuraavan erittelyn perusteella:

1. **Äiti turvallinen:** äiti ja poika ovat olleet paljon tekemisissä keskenään, äiti on ollut psyykkisesti läsnä. Äiti ja pojan välillä on ollut

Liite 5

kiintymystä, jota on myös osoitettu. Tutkittava on saanut vaikeissa tilanteissa positiivista tukea äidiltään. Äiti on ollut rajaava, mutta ei alistava. Ruumiillista kuritusta on ollut, mutta se on ollut erityisiin tilanteisiin liittyvää ja sen aikaiseen kasvatuskäytäntöön nähden kohtuullista.

2. **Äiti ei turvallinen:** Äiti on esimerkiksi alkoholismiin tai sairauden takia kyvytön huolehtimaan tehtävistään ja äiti tai lapset huolehtivat hänestä. Isä ei ole väkivaltainen.

3. **Äiti etäinen auktoriteetti:** Äiti ei ole osallistunut lapsenhoitoon ja on puuttunut asioihin lähinnä silloin kun on katsonut tarvittavan komentamista tai tiukkaa rajaamista. Äiti on ollut paljon pois kotoa tai vaikka on ollut paikalla, ei ole osallistunut pojan elämään tai hänen hoitamiseensa. Ruumiillista kurittamista on ollut, mutta se ei ole johtanut lapsen vahingoittumiseen ja se on ollut johdonmukaista ja seurausta lapsen tottelemattomuudesta.

4. **Äiti arvaamaton, rauhallinen:** Äiti on ollut läheinen, mutta toisaalta ajoittain pelottava tai aggressiivinen. Hän on ollut epärakentavasti rajaava tai on ollut ajoittain pitempiä aikoja pois pojan luota. Kurittaminen on saattanut olla fyysisesti ankaraa ja on saattanut aiheuttaa lapselle vammoja, mutta kuritus ei ole ollut tiheästi toistuvaa tai tavallista. Äidin kasvatus ja kurittaminen on ollut epäjohdonmukaista ja hänen impulsiivisen temperamenttinsa ohjailemaa.

5. **Äiti arvaamaton, tolaltaan mennyt:** Äiti on ollut äkkipikainen ja impulsiivinen ja kärsinyt vaikeista ongelmista, esimerkiksi alkoholismista, jonka takia ei ole pystynyt huolehtimaan perheestä. Äiti on saattanut kurittaa lasta ankarasti, mutta ei jatkuvasti ja säännöllisesti vaan satunnaisesti. Kuritus ei ole ollut johdonmukaista vaan äidin impulsiivisuuden ohjaamaa.

6. **Äiti pelottavan ankara ja väkivaltainen :** Äiti on ollut poikaa kohtaan hyvin ankara ja tarkkaa kunnioitusta ja sääntöjen noudattamista vaativa sekä lisäksi fyysisesti väkivaltainen niin, että poika on saanut fyysisiä vammoja. Kuritus on ollut tavallista ja jatkuvaa. Se on voinut olla johdonmukaista, mutta samalla kohtuuttoman kovaa sen aikaisiin kasvatuseriaatteisiin verrattuna. Kuritus on voinut olla myös arvaamatonta ja impulsiivista, jolloin ero arvaamattomaan äitiin on ollut se, että kuritus on ollut erityisen kovaa ja usein toistuvaa ja tavallista sekä lasta fyysisesti vammauttavaa.

7. **Ei suhdetta:** Äiti ei ole ollut lainkaan paikalla tai suhdetta äitiin ei ole ollut. Tähän luokkaan ei merkitä äitejä, joilla on ollut edes satunnainen suhde poikaansa.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Suhteen luonne voidaan monesti päätellä lausunnosta vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

40. POJAN SUHDE ÄITIIN **POJAN** LAPSUUDESSA

Tällä kuvataan suhdetta pojan näkökulmasta katsoen. Suhteen kuvaukseen vaikuttaa myös pojan suhteutuminen yleensä ihmisiin. Esimerkiksi jos poika on käytöshäiriöinen muita, mutta ei äitiään kohtaan, merkitään herkästi poika käytöshäiriöiseksi.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdot valitaan seuraavan jaottelun mukaan:

1. **Poika rauhallinen tai myönteinen:** Poika on ollut luottavainen ja vapautunut suhteessaan äitiinsä – hän on esimerkiksi voinut olla jostain asiasta eri mieltä äidin kanssa. Poika ei ole kuitenkaan vastustanut äitiänsä avoimesti vaan sopeutunut äidin auktoriteettiin, kun äidin vaatimukset ovat olleet kohtuulliset. Pojan suhtautuminen muihinkin ihmisiin on ollut pääsääntöisesti vastaavanlaista.
2. **Poika alistuva ja vetäytyvä:** Poika on ollut poikkeavan alistuva ja myötäävä. Hän on pelännyt ristiriitoja ja alistunut korostuneen helposti äidin esittämiin vaatimuksiin ja ehdotuksiin. Hän on vetäytynyt helposti kontaktista ristiriitatilanteissa. Pojan suhde muihinkin ihmisiin on ollut korostuneen alistuvaa ja vetäytyvää.
3. **Poika käytösongelmainen:** Poika on ole noudattanut kohtuullisia äidin asettamia rajoja vaan on ollut joko tottelematon tai aktiivisesti sabotoinut äidin kohtuullisia vaatimuksia. Poika on ollut muitakin ihmisiä kohtaan käytösongelmainen. Joissain tapauksissa käytösongelma on tullut esiin vain suhteessa muihin ihmisiin. Silloinkin poika merkitään käytösongelmaiseksi vaikka äidin totteleminen on ollut tavallista. Pojan käytösongelmiin on kuulunut muun muassa fyysinen aggressiivisuus ja muun muassa varastelu tai muu epäsosiaalinen käytös.
4. **Ei suhdetta:** Äiti ei ole ollut fyysisesti lainkaan paikalla eikä ole ollut tekemisissä pojan kanssa. Tähän luokkaan ei merkitä poikia, joilla on ollut edes satunnainen suhde äitiinsä.
8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Suhteen luonne voidaan monesti päätellä lausunnosta vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

41. ÄIDIN SUHDE POIKAAN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

Valitaan yksi neljästä vaihtoehdosta. Äidin suhtautuminen muihin perheenjäseniin vaikuttaa myös poikasuhteen arviointiin. Jos äiti on ollut väkivaltainen esimerkiksi isää ja muita sisarusia kohtaan, mutta ei

Liite 5

poikaa kohtaan, laitetaan kuitenkin herkästi vaihtoehdoksi joku väkivaltaisuutta kuvaavista muuttujista. Muiden fyysinen pahoinpitely vaikuttaa myös pojan tuntemaan turvallisuuden tunteeseen.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdoista valitaan sopivin seuraavan erittelyn perusteella:

1. **Äiti turvallinen:** äiti ja poika ovat olleet paljon tekemisissä keskenään, äiti on ollut psyykkisesti läsnä. Äidin ja pojan välillä on ollut kiintymystä, jota on myös osoitettu. Tutkittava on saanut vaikeissa tilanteissa positiivista tukea äidiltään. Äiti on ollut rajaava, mutta murrosikäistä tai jo aikuista poikaa kohtaan häntä kuunteleva ja häntä kunnioittava.
2. **Äiti ei turvallinen:** Äiti on esimerkiksi alkoholismien tai sairauden takia kyvytön huolehtimaan tehtävistään ja äiti tai lapset huolehtivat hänestä. Isä ei ole väkivaltainen.
3. **Äiti etäinen auktoriteetti:** Äiti ei ole antautunut läheisempään kontaktiin poikansa kanssa ja on puuttunut tämän asioihin vain silloin kun on katsonut tarvittavan komentamista tai tiukkaa rajaamista. Äiti on ollut paljon pois kotoa tai vaikka on ollut paikalla, ei ole osallistunut pojan elämään tai hänen hoitamiseensa. Ruumiillista kurittamista on ollut, mutta se ei ole johtanut lapsen vahingoittumiseen ja se on ollut johdonmukaista ja seurausta lapsen tottelemattomuudesta.
4. **Äiti arvaamaton, rauhallinen:** Äiti on ollut läheinen, mutta toisaalta ajoittain pelottava tai aggressiivinen. Hän on ollut epärakentavasti rajaava. Äidin suhde murrosikäiseen tai sitä vanhempaan poikaan on ollut epäjohdonmukaista ja hänen impulsiivisen temperamentinsa ohjailemaa.
5. **Äiti arvaamaton, tolaltaan mennyt:** Äiti on ollut äkkikipainen ja impulsiivinen ja kärsinyt vaikeista ongelmista, esimerkiksi alkoholismista, jonka takia ei ole pystynyt huolehtimaan perheestä. Suhtautuminen poikaan on ollut impulsiivista ja aggressiivissävytteistä ajoittain.
6. **Äiti pelottavan ankara ja väkivaltainen :** Äiti on ollut poikaa kohtaan hyvin ankara ja tarkkaa kunnioitusta ja sääntöjen noudattamista vaativa. Äiti on saattanut olla väkivaltainen murrosikäistä tai vanhempaa poikaansa kohtaan.

7. **Ei suhdetta:** Äiti ei ole ollut lainkaan paikalla tai suhdetta äitiin ei ole ollut. Tähän luokkaan ei merkitä äitejä, joilla on ollut edes satunnainen suhde poikaansa.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Suhteen luonne voidaan monesti päätellä lausunnosta vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

42. POJAN SUHDE ÄITIIN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

Tällä kuvataan suhdetta pojan näkökulmasta katsoen. Suhteen kuvaukseen vaikuttaa myös pojan suhteutuminen yleensä ihmisiin. Esimerkiksi jos poika on väkivaltainen muita, mutta ei äitiänsä kohtaan, merkitään herkästi poika väkivaltaiseksi.

Muuttuja luokitellaan erikseen pojan, omaisten, aiemmin perheen asioihin tutustuneiden viranomaisten ja mielentilatutkimuslausunnon laatineen psykiatrin mukaan. Tilastollisessa analyysissä käytetään lausunnon laatineen psykiatrin valitsemaa luokkaa. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa tutkija voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdot valitaan seuraavan jaottelun mukaan:

1. **Poika neutraali tai myönteinen:** Poika on ollut luottavainen ja vapautunut suhteessaan äitiinsä – hän on esimerkiksi voinut olla eri mieltä äidin kanssa. Poika ei ole kuitenkaan vastustanut äitiänsä kohtuuttomasti vaan sopeutunut äidin auktoriteettiin, kun äidin vaatimukset ovat olleet kohtuulliset. Poika on myös voinut olla vihamielinen äitiä kohtaan, mutta ei ole ollut väkivaltainen eikä alistuva äitiä kohtaan. Pojan suhtautuminen muihinkin ihmisiin on ollut pääsääntöisesti vastaavanlaista.

2. **Poika alistuva ja vetäytyvä:** Poika on ollut poikkeavan alistuva ja myötäävä. Hän on pelännyt ristiriitoja ja alistunut korostuneen helposti äidin esittämiin vaatimuksiin ja ehdotuksiin. Hän on vetäytynyt helposti kontaktista ristiriitatilanteissa. Pojan suhde muihinkin ihmisiin on ollut korostuneen alistuvaa ja vetäytyvää.

3. **Poika väkivaltainen:** Poika on ollut väkivaltainen äitiänsä tai joissain tapauksissa vain muita ihmisiä kohtaan. Silloinkin poika merkitään väkivaltaiseksi vaikka äidin kunnioittaminen on ollut tavallista.

4. **Ei suhdetta:** Äiti ei ole ollut fyysisesti lainkaan paikalla eikä ole ollut tekemisissä pojan kanssa. Tähän luokkaan ei merkitä poikia, joilla on ollut edes satunnainen suhde äitiinsä.

8. **Ei tietoa:** Tietoa ei ole mainittu mielentilatutkimuslausunnossa. Suhteen luonne voidaan monesti päätellä lausunnosta vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

44. IKÄ MISTÄ LÄHTIEN ASUNUT MUUALLA KUIN KOTONA TAI KASVATUSLAITOKSESSA

Tässä kuvataan sitä ikää, jolloin on lähtenyt vanhempien tai kasvatusvanhempien luota tai lähtenyt pois kasvatuslaitoksesta tai muusta vastaavasta.

47. AMMATTIKOULUTUKSEN TASO

Jos koulutus on jäänyt kesken, tasoksi merkitään kesken jääneen koulutuksen nimi.

49. EI NORMAALIA KOULUA, VAAN

Merkitään tarkkailuluokka-kohtaan myös koulukodissa tai lastenpsykiatrisen yksikön koulussa olleet. Samoin merkitään tarkkailuluokka-kohtaan ne, jotka ovat olleet sekä tarkkailuluokalla että apukoulussa/tukiopetuksessa. Apukoulu-kohtaan merkitään vain ne, jotka eivät ole olleet tarkkailuluokalla tai muussa käytösongelmista kärsivien opetuksessa. Normaali koulu -kohtaan merkitään myös ne, jotka ovat olleet muissa erikoiskouluissa kuten kuurojenkoulussa tai kuulovammaisten koulussa.

51. ASEVELVOLLISUUS

Merkitään ympyröimällä onko suorittanut asepalveluksen vai sivarin.

53. SEURUSTELUSUHTEET

1. **Tavallinen** = Seurustellut murrosiässä. Aikuisiässä ollut jonkinlaisia seurustelusuhteita, joihin on liittynyt seksuaalisuutta.
2. **Kontaktivaikeuksia** = Seurustelu murrosiässä JA myöhemmin ollut ongelmallista ja ristiriitaista tai ei ole erityisemmin kiinnostunut seurustelusuhteista.
3. **Ei koskaan** seurustelusuhteita tai intiimisuhteita = Ei ole halunnut tai ei ole kyennyt seksuaaliseen tai muuhun seurustelusuhteeseen.

54. SEKSUAALISUUS

1. **Heteroseksuaalinen** = Seksuaaliset kokemukset ja fantasiat suuntautuneet toiseen sukupuoleen
2. **Biseksuaalinen** = Kiinnostunut seksuaalisesti molemmista sukupuolista tai ollut esimerkiksi murrosiässä seksuaalisia kokemuksia myös toisen kuin pääsääntöisen sukupuolihalun kohteena olevan sukupuolen kanssa.
3. **Homoseksuaalinen** = Seksuaaliset kokemukset ja fantasiat suuntautuneet samaan sukupuoleen.

66a. NYKYRIKOKSEN TYYPPI

12. Muu, mikä: Tähän merkitään erikoistapaukset kuten murhaan yllyttäminen tms.

66b. KONFLIKTITYYPPI

Rikokseen johtaneet tapahtumat jaetaan tyyppiltään kuuteen ryhmään:

1. Ryyppyriita – osapuolet joivat runsaasti viinaa tilanteessa ja teolle ei löydy selvää aiempaa motiivia tai muuta altistavaa tekijää.
2. Ongelmanratkaisu – teolle oli olemassa aiemmat juuret, jotka saivat tekijän yrittämään ratkaista tämä aiempi ongelma rikoksella. Tekijä käyttää omankädenoikeutta toisen tekemän vahingon sovittamiseksi. Tähän luetaan myös riidan selvittely, jos tekijä hakee esimerkiksi aseensa jostain kauempaa eikä siis toimi välittömästi toista vahingoittaen.
3. Kunniakiista – tekijä puolusti omaa tai jonkun toisen kunniaa väkivaltaisella hyökkäyksellä toista kohtaan. Tähän kuuluvat esimerkiksi homousepäilystä tullut suuttumus, homoseksuaalisen lähentelyn aiheuttama raivo, torjutuksi tulemisesta aiheutunut raivo ja raivostuminen toisen irvailusta tai muu raivostuminen, jossa toinen ei juuri provosoi.
4. Muu rikos – teon motiivina oli jonkin muun rikoksen tekeminen kuin toisen fyysinen vahingoittaminen: ryöstö, raiskaus tms.
5. Mielenterveyshäiriö – tekijällä oli tekotilanteessa psyykinen ongelma tai sairaus, joka selittää teon ainakin osittain.
6. Muu – tekoon oli olemassa jokin muu syy. Esimerkiksi vartijan tai poliisin kimppuun käynti tms.
7. Parisuhdekonflikti – tähän luetaan parisuhderistiriidat verrokeilla.

66c. UHRIN AIHEUTTAMA UHKA TEKOTILANTEESSA

1. Ei: Uhri ei käyttäytynyt fyysisesti uhkaavasti tekotilanteessa. Tähän luetaan myös ne tapaukset, joissa tekijän ja uhrin välillä on fyysinen yhteenotto, mutta se on selvästi tekijän aloittama tai tekijä on siinä selvästi niskan päällä.
2. Kyllä: Tähän luetaan paitsi tekoa ennen tapahtunut uhrin fyysinen hyökkäys tekijää kohtaan myös muu uhkailu sekä aiemmin tehty, mutta huomattavan pelottava uhkailu, jonka johdosta tutkittavan oli syytä pelätä fyysisen koskemattomuutensa vakavasti rikkoutuvan. Myös tappelu kuuluu tähän, jos se on uhrin aloittama tai jos uhri on kykenevä lannistamaan tekijän siinä.

66d. TEKOVALINE

1. Ei välinettä – teko tehtiin käsin lyömällä tai kuristamalla tai jaloin potkimalla tms.
2. Teräase – teko tehtiin puukolla, veitsellä, kirveen teräpuolella tms:lla.
3. Ampuma-ase – teko tehtiin ampumalla.
4. Tylppä esine – teko tehtiin lyömällä tylpällä esineellä kuten kirvaan hamaralla.
5. Naru, vyö tms. – teko tehtiin kuristamalla apuvälineellä.
6. Muu – teko tehtiin muulla tavoin, esimerkiksi myrkyttämällä tai polttamalla.

66e. KOHTUUTTOMAN VÄKIVALLAN KÄYTTÖ HENKIRIKOKSESSA

Koskee henkirikoksia. Teko tehtiin niin, että uhrin kuolema olisi ollut selvä jo huomattavasti vähäisemmällä väkivallalla. Esimerkiksi päähän ammuttiin useita kertoja tai vartaloon iskettiin puukolla kuolettavasti lukuisia kertoja. Ampumisessa rajana yli kaksi laukausta päähän tai ylävartaloon ja puukolla lyömisessä muutamia lyöntejä ylävartaloon tai kaulaan. Vain hengenvaaralliset osumat lasketaan. Kuristaminen ei ole kohtuuttoman väkivallan käyttöä ellei se tapahdu erityisen pitkitetysti. Teon motiivi voi olla monenlainen – pelko, viha, mielenhäiriö jne.

1. Ei kohtuuttoman väkivallan käyttöä
2. Kohtuutonta väkivaltaa käytetty
3. Ei henkirikos

71. DIAGNOOSIT MIELENTILATUTKIMUSLAUSUNNOSSA(DSM-3R)

Diagnoosit asetetaan vuosina 1987-1995 käytössä olleen DSM-3R diagnoosijärjestelmän mukaan. Aiemmin ja myöhemmin asetetut muiden järjestelmien mukaiset diagnoosit muutetaan käytössä olevien tietojen perusteella DSM-3R –diagnooseiksi.

Diagnoosit on laitettu eri tutkimuspaikoissa erilaisilla perusteilla järjestykseen. Joissain paikoissa käytetään numerojärjestystä, joissain paikoissa taas laitetaan diagnoosit tärkeysjärjestykseen. Tähän taulukkoon diagnoosit laitetaan järjestykseen siten, että rikoksen kannalta oleellisimmat diagnoosit tulevat ensin ja lisäksi vaikeammat diagnoosit tulevat ensin. Siten esimerkiksi neuroosidiagnoosi voi olla päädiagnoosi vaikka tutkittavalla on ollut myös persoonallisuushäiriödiagnoosi, jos neuroosi on ollut rikoksen kannalta oleellisempi kuin persoonallisuushäiriö.

72. LAUSUNNOSSA HAVAITTU TUKEUTUVUUS

Luokittelussa arvioitiin psykiatristen diagnoosien ohella myös tutkittavan tukeutuvuus. Tukeutuvuudeksi luettiin lausunnossa oleva riippuvuusdiagnoosi tai psykologisessa tutkimuksessa havaittu riippuvuusproblematiikka. Tukeutuvuutta osoittavia persoonallisuutta kuvaavia attribuutteja ovat *riippuvuus*, *kaipaus läheisyyteen* ja *symbioosi isään/äitiin* sekä joissain tapauksissa *passiivisuus*, *estyneisyys* ja *kypsymättömyys*, jos niihin näytti liittyvän taipumusta toisiin nojaamisesta.

74. ÄLYKKYYSOSAMÄÄRÄ LAUSUNNOSSA

WAIS-tutkimuksen tulos merkitään lukuarvona viivalle ja lukuarvot jaetaan muuttujiksi neljään ryhmään:

1. Lahjakas, ÄO 115 tai enemmän
2. Normaali, ÄO 86 – 114
3. Heikkolahjainen, ÄO 68 – 85
4. Kehitysvammainen, ÄO 67 tai vähemmän

MUUTTUJALUETTELO ISÄÄN KOHDISTUNEeseen VÄKIVALTAAN ALTISTANEISTA TEKIJÖISTÄ

76. KESKEINEN ALTISTAVA TEKIJÄ 76|_|_|
1. TEKIJÄ VÄKIVALTAINEN
 21. TEKIJÄ PSYKOOTTINEN JA VÄKIVALTAINEN
 23. TEKIJÄ PSYKOOTTINEN JA ALISTETTU
 24. TEKIJÄ PSYKOOTTINEN, MUU
 3. TEKIJÄ ALISTETTU
 4. TEKIJÄ RIIPPUVAINEN
 5. MUU ALTISTAVA TEKIJÄ
- 77.-81. TAPAUSKOHTAINEN ALTISTAVIEN TEKIJÖIDEN ERITTELY
- 77a. OLIKO TEKIJÄ AIEMMIN VÄKIVALTAINEN? 77a|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 77b. OLIKO AIEMPI VÄKIVALTA AINOA ALTISTAVA TEKIJÄ? 77b|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 77c. OLIKO OLLUT AIEMMIN VÄKIVALTA ISÄÄ KOHTAAN? 77c|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 78a. OLIKO TEKIJÄ PSYKOOTTINEN? 78a|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 78b. OLIKO PSYKOOTTISUUS AINOA ALTISTAVA TEKIJÄ? 78b|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 79a. ALISTIKO ISÄ TUTKITTAVAA? 79a|_|
0. Ei
 1. Kyllä
- 79b. OLIKO ALISTUS AINOA ALTISTAVA TEKIJÄ? 79b|_|
0. Ei
 1. Kyllä

Liite 6

- 80a. OLIKO TUTKITTAVA RIIPPUVAINEN VANHEMMISTAAN? 80a|_|
0. Ei
1. Kyllä
- 80b. OLIKO RIIPPUVUUS AINOAA ALTISTAVA TEKIJÄ? 80b|_|
0. Ei
1. Kyllä
- 81a. SUOJELIKO TEKIJÄ ÄITIÄÄN ISÄÄ VASTAAN? 81a|_|
0. Ei
1. Kyllä
- 81b. OLIKO ÄIDIN SUOJELU AINOAA ALTISTAVA TEKIJÄ? 81b|_|
0. Ei
1. Kyllä

TIEDONKERUUALUSTA II: TULKINTAOHJEET MUUTTUJALUETTELON TÄYTTÄMISEKSI

76. KESKEINEN ALTISTAVA TEKIJÄ

Kukin tutkittu isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttänyt poika luokitellaan yhteen kuudesta luetellusta luokasta esitettyjen kriteerien mukaan:

1. **Pojan alttius väkivaltaan:** tutkittavalla oli ollut aiemmin rikostuomioon johtanutta väkivaltaa tai jos mielentilatutkimuksen yhteydessä oli saatu lähiomaisilta ja ystäväpiiriltä tietoa pojan aiemmasta väkivaltaisuudesta ja jos muut taulukossa mainitut tai sen ulkopuoliset tekijät vaikuttivat mielentilatutkimuslausunnon perusteella toissijaisilta altistavilta tekijöiltä pojan väkivaltaan verrattuna.

2. **Pojan psykoottisuus:** Tutkittava oli mielentilatutkimuslausunnon mukaan teon hetkellä syntyneen ja psykoottinen. Muut altistavat tekijät olivat toissijaisia. Esimerkiksi aiempi väkivaltaisuus näytti liittyvän psykoottisiin episodeihin, riippuvuus isästä tai vanhemmista oli psykoottisuudesta johtuvaa ja isän alistava käyttäytyminen ja äidin suojele eivät näyttäneet tärkeitä motiiveilta tutkittavan teolle.

3. **Pojan riippuvuus:** Tutkittavalla oli elämänsä historian perusteella taipumusta ajautua riippuvuussuhteeseen vanhempiin tai psykologisen tutkimuksen mukaan hän oli taipuvainen riippuvuuteen. Tutkittava oli itse aktiivisesti ajautunut alistaiseen asemaan suhteessa isäänsä ja/tai äitiinsä.

4. **Isän alistama poika:** Isä oli alistanut tutkittavan fyysisellä väkivallalla, uhkaavuudella tai riitaisuudella. Tutkittava ei ollut riippuvuutensa takia alistunut isän komentoonsa eikä mikään muukaan altistava tekijä ollut tärkeä altistava tekijä tutkittavan väkivallanteolle.

5. **Äidin suojele isän väkivallalta:** Isän äitiin kohdistama pahoinpitely sai tutkittavan puuttumaan tilanteeseen ja käytti väkivaltaa isää kohtaan siitä syystä. Mikään muista altistava tekijöistä ei ollut keskeinen.

6. **Muut:** Mikään luetelluista altistavista tekijöistä ei ollut keskeinen vaan tapauksessa oli mukana tasavahvasti monta altistavaa tekijää. Tähän ryhmään luettiin myös tapaukset, joissa jokin muu tekijä kuin luokitellut altistavat tekijät oli keskeinen väkivallanteolle.

77.-81. TAPAUSKOHTAINEN ALTISTAVIEN TEKIJÖIDEN ERITTELY

Jokaisesta tutkitusta isäänsä kohtaan väkivaltaa käyttäneen pojan tapauksesta arvioidaan erikseen alla eritellyt viisi altistavaa tekijää. Kussakin tapauksessa voi olla useita altistavia tekijöitä.

77. TUTKITTAVAN AIEMPI VÄKIVALTAISUUS

Tässä kuvataan onko tutkittavalla ollut aiempaa väkivaltaisuutta. Kyseeseen tulee aiempi tuomio väkivaltarikoksesta tai useamman läheisen henkilön tai oma kertomus aiemmasta väkivallasta. Väkivalta ei välttämättä ole kohdistunut isään aiemmin. Joissain tapauksissa viime aikoina on alkanut ilmetä aggressiivisuutta, mutta jos tämä ei ole ilmennyt väkivaltana, tutkittavaa ei merkitä väkivaltaiseksi.

Kohdassa B kuvataan oliko aiempi väkivalta ainoa altistava tekijä rikokselle eli oliko mikään muista tutkituista tekijöistä (psykoosi, alistus, riippuvuus, äidin puolustus) aiemman väkivallan ohella teon taustalla. Kohdassa C kuvataan oliko tutkittava ollut aiemmin väkivaltainen isää kohtaan.

78. TEKIJÄ OLI PSYKOOTTINEN

Tähän merkitään kyllä, jos tutkittava oli psykoottinen teon tehdessään. Arvio perustuu mielentilatutkimuslausunnon syyntakeisuus kantaan ja psykoosidiagnosiin. B-kohdassa kuvataan oliko tämä ainoa havaittu altistava tekijä tutkittujen seikkojen joukossa.

79. TEKIJÄ OLI ALISTETTU

Tässä kuvataan, onko tutkittava ollut alistetussa asemassa isäänsä ennen tekoa. Tähän kuuluu paitsi fyysinen alistaminen eli kurittaminen ja pahoinpitely myös henkinen alistaminen. Ratkaisevaa alistavan käytöksen arviossa on omaisten ja/tai lausunnon laatineen psykiatrin näkökulma asiaan. B-kohdassa kuvataan oliko tämä ainoa havaittu tekijä tutkittujen seikkojen joukossa.

80. TEKIJÄ OLI RIIPPUVAINEN

Tutkittava oli ikäänsä ja kulttuuritaustaansa nähden riippuvainen isästään ja/tai äidistään, ei kyennyt irtaantumaan hänen (heidän) luomastaan sosiaalisesta ja taloudellisesta turvallisuudesta tai hakeutui aikuisena hänen (heidän) läheisyyteensä. Luokitteluun vaikuttaa kaksi tekijää: a. Onko tutkittavalla riippuvuutta osoittava psykiatrinen diagnoosi tai tuleeko psykologisessa tutkimuksessa esille taipumusta riippuvuuteen? b. Osoittavatko tutkittavan sosiaaliset suhteet riippuvuutta? Riippuvuusluokituksen kriteerinä on positiivinen löydös toisessa tai mieluummin molemmissa näistä.

Psykologisessa tutkimuksessa havaittu riippuvuusproblematiikka tulkitaan riippuvuudeksi. Riippuvuutta osoittavia persoonallisuutta kuvaavia attribuutteja ovat *riippuvuus*, *kaipaus läheisyyteen* ja *sybioosi isään/äitiin* sekä joissain tapauksissa *passiivisuus*, *estyneisyys* ja *kypsymättömyys*, jos niihin näytti liittyvän taipumusta toisiin nojaamisesta.

Alle 20-vuotiaalla vanhempien kanssa asuminen tulkitaan normaaliksi asumismuodoksi, mutta yli 20-vuotiaalla tapauskohtaisesti joko riippuvuutta osoittavaksi tai normaaliksi ja yli 25-vuotiaalla pääsääntöisesti riippuvuutta osoittavaksi asumismuodoksi, jos asuminen on pitkäaikaista. Psykoottiseen sairauteen kuuluu usein asuminen vanhempien luona aikuisiässäkin. Tilanne katsotaan riippuvuutta osoittavaksi samoilla kriteereillä kuin muillakin tutkittavilla. Romanikulttuurissa tiiviit suhteet lähisukuun katsotaan normaaliksi ilmiöksi ja romanitutkittava katsotaan riippuvaiseksi ainoastaan jos hänellä on kulttuuriin nähden poikkeuksellista riippuvuutta vanhemmistaan tai muista lähipiirin ihmisistä. Maatalouskulttuurissa vanhempien luona asuminen katsotaan herkemmin normaaliksi ilmiöksi kuin kaupunkikulttuurissa.

Tutkittavan riippuvuuden kohde luokitellaan seuraavasti:

11. Riippuvuus kohdistuu isään

Tutkittavalla on läheinen suhde isään ja hän hakeutuu isän läheisyyteen. Suhde voi myös olla vihamielinen, mutta silloinkin tutkittavalla on ikäänsä ja kulttuuritaustaansa nähden korostunut taipumus pysyä isänsä luona. Näissä tapauksissa tutkittava ei ole riippuvainen äidistään.

12. Riippuvuus kohdistuu äitiin

Tutkittavalla on epätavallisen tiivis ja läheinen suhde äitiin ja hän hakeutuu tämän läheisyyteen. Suhde voi myös olla vihamielinen. Kulttuuristen tekijöiden takia läheisempi suhde äitiin kuin isään katsotaan normaaliksi ilmiöksi. Riippuvuus katsotaan äitiin kohdistuvaksi vain, jos tutkittavalla on selvästi etäinen ja torjuva suhde isään.

13. Riippuvuus kohdistuu molempiin

Tutkittava kirjataan molemmista vanhemmista riippuvaiseksi, jos riippuvuustaipumus on olemassa ja kumpikaan vanhemmista ei ole selvästi toista läheisempi tai jos tutkittavalla on yleensä riippuvuutta muista ihmisistä vanhempien ohella. Tällaisia ihmisiä voivat olla puoliso, sisarukset tai ystävät.

B-kohdassa kuvataan oliko riippuvuus ainoa havaittu altistava tekijä tutkittujen seikkojen joukossa.

81. TEKIJÄ SUOJELI ÄITIÄ

Tässä kuvataan liittyikö isään kohdistuneeseen väkivaltarikokseen äidin suojelua eli kokiko tekijä samalla suojelevansa äitiä isän väkivallalta tai muulta kohtuuttomalta alistamiselta. Arvioon vaikuttaa useampien osapuolien kanta ja niissä tapauksissa, joissa tutkittavan käsitys äidin puolustamisesta vaikuttaa yliampuvalta, tätä perustetta ei oteta huomioon. B-kohdassa kuvataan oliko tämä ainoa tutkituista seikoista havaittu altistava tekijä.

MITTAUKSIEN RELIABILITEETIN TESTAUS - TAUSTAA

Tutkimuksessa ‘Isänsä surmannut poika – psykiatrinen tutkimus’ on analysoitu muuttajaluettelolle 107:n isäänsä kohdistuneesta väkivaltarikoksesta syytetyn mielentilatutkittavan ja heidän 107:n verrokkinsa mielentilatutkimuksen pohjalta yhteensä 139 muuttujaa. Lisäksi työn edetessä on analysoitu isään kohdistuneista väkivaltatapauksista 12 rikokseen altistanutta tekijää. Kaikki analyysit on tehnyt sama tutkija. Kaikki muuttujat on analysoitu lukemalla mielentilatutkimus ja poimimalla sieltä joko suoraan löydettävissä olevia tietoja, kuten esimerkiksi tutkittavan ikä, koulutus ja psykiatriset diagnoosit, tai tekstistä pääteltävissä olevia asioita, kuten isän suhtautuminen poikaan lapsuudessa. Tulkinnanvaraisille arvioinneille on ennalta laadittu ohje analyysien yhdenmukaistamiseksi ja reliabiliteetin varmistamiseksi.

Ennalta laadittu tulkintaohje ei riitä takaamaan analyysien luotettavuutta, koska analysointi on erityisesti tekstistä pääteltävissä olevien muuttujien osalta vaikeaa ja altis virheille. Sen takia analyysien reliabiliteetti on varmistettu kahdella tavalla: toistoreliabiliteetin testauksella ja validiteettitutkimuksessa. Toistoreliabiliteetin (test-retest reliability) testauksessa tutkija analysoi kolme keskeistä muuttujaa 60:stä mielentilatutkimuslausunnosta uudestaan vuoden kuluttua alkuperäisestä analysoinnista. Validiteettitutkimuksessa yli 30 vuoden mielentilatutkimustyön kokemuksen omaava psykologi analysoi 60:stä mielentilatutkimuslausunnosta kolme keskeistä muuttujaa. Tämän kokeneen mielentilatutkijan analyysi otettiin vertailussa ‘oikeaksi’ ja todellisuutta vastaavaksi analyysitulokseksi. Valitut 60 tapausta on valittu satunnaisesti siten, että analyysit on tehty 30 indeksistä ja 30 verrokista.

Testattujen aiheiden joukkoon valittiin kolme muuttujaa. Ennalta laaditusta muuttajaluettelosta valittiin muuttujia, jotka olivat keskeisiä tutkimuksen tulosten kannalta ja jotka olivat osoittautuneet vaikeiksi ja tulkinnanvaraisiksi alkuperäisessä analysoinnissa. Näitä muuttujia olivat: 1. Isän suhde poikaan lapsuudessa (muuttuja 31), 2. Pojan suhde isään ennen syyteenalaista rikosta (muuttuja 65). Tutkimuksen edetessä tehdystä muuttajaluettelon täydennyksestä otettiin mukaan yksi keskeisistä muuttujista: 3. Tutkittavalla oli riippuvuusongelmia (muuttuja 79 a).

Reliabiliteetin testaukseen valittiin SPSS-ohjelman satunnaisotannalla seuraavat 60 tapausta (numerojärjestyksessä): 10, 11, 16, 19, 24, 31, 38, 39, 43, 48, 49, 52, 54, 61, 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 89, 92, 93, 100, 102, 205, 207, 214, 215, 218, 225, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 241, 243, 246, 253, 255, 258, 259, 264, 268, 269, 276, 283, 288, 292, 296 ja 297.

MITTAUKSIEN RELIABILITEETIN TESTAUS – TIEDONKERUUALUSTA JA MUUTTUJAT

1. TAPAUSNUMERO

i|_|_|_|

2. ISÄN SUHDE POIKAAN **POJAN** LAPSUUDESSATUTKITT:n
KÄSITYSOMAISEN
KÄSITYSVIRANOM
KÄSITYSPSYKIATRIN
KÄSITYS

2a|_|_|

2b|_|_|

2c|_|_|

2d|_|_|

kuka _____

kuka _____

1. Isä turvallinen
2. Isä ei turvallinen
3. Isä etäinen auktoriteetti
4. Isä arvaamaton, rauhallinen
5. Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt
6. Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen
7. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

3. POJAN SUHDE ISÄÄN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

TUTKITT:n
KÄSITYSOMAISEN
KÄSITYSVIRANOM
KÄSITYSPSYKIATRIN
KÄSITYS

3a|_|

3b|_|

3c|_|

3d|_|

kuka _____

kuka _____

1. Poika neutraali tai myönteinen
2. Poika alistuva ja vetäytyvä
3. Poika väkivaltainen
4. Ei suhdetta
8. Ei tietoa

4. TUTKITTAVALLA OLI RIIPPUVUUTTA VANHEMMISTAAN

4|_|_|

0. Ei
11. Riippuvuus isästä ja äidistä
12. Riippuvuus pääsääntöisesti äidistä
13. Riippuvuus pääsääntöisesti isästä

MITTAUKSIEN RELIABILITEETIN TESTAUS - TULKINTAOHJEET MUUTTUIJILLE

31. ISÄN SUHDE TUTKITTAVAAN TÄMÄN LAPSUUDESSA

Valitaan yksi kahdeksasta vaihtoehdosta. Isän suhtautuminen muihin perheenjäseniin vaikuttaa myös poikasuhteen arviointiin. Jos isä on ollut väkivaltainen esimerkiksi äitiä ja muita sisarusia kohtaan, mutta ei poikaa kohtaan, laitetaan kuitenkin herkästi vaihtoehdoksi joku väkivaltaisuutta kuvaavista muuttujista. Esimerkiksi äidin fyysinen pahoinpitely vaikuttaa myös pojan tuntemaan turvallisuuden tunteeseen. Monesti tietoa ei mainita suoraan tekstissä vaan se täytyy päätellä tekstistä. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa reliabiliteetin testaaja voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehtoista valitaan sopivin seuraavan erittelyn perusteella:

1. **Isä turvallinen:** isä ja poika ovat olleet paljon tekemisissä keskenään, isä on ollut psyykkisesti läsnä. Isän ja pojan välillä on ollut kiintymystä, jota on myös osoitettu. Tutkittava on saanut vaikeissa tilanteissa positiivista tukea isältään. Isä on ollut rajaava, mutta ei alistava. Ruumiillista kuritusta on ollut, mutta se on ollut erityisiin tilanteisiin liittyvää ja sen aikaiseen kasvatuskäytäntöön nähden kohtuullista.

2. **Isä ei turvallinen:** Isä on esimerkiksi alkoholismista tai sairauden takia kyvytön huolehtimaan tehtävistään ja äiti tai lapset huolehtivat hänestä. Isä ei ole väkivaltainen.

3. **Isä etäinen auktoriteetti:** Isä ei ole osallistunut lapsenhoitoon ja on puuttanut asioihin lähinnä silloin kun on katsonut tarvittavan komentamista tai tiukkaa rajaamista. Isä on ollut paljon pois kotoa tai vaikka on ollut paikalla, ei ole osallistunut pojan elämään tai hänen hoitamiseensa. Ruumiillista kurittamista on ollut, mutta se ei ole johtanut lapsen vahingoittumiseen ja se on ollut johdonmukaista ja seurausta lapsen tottelemattomuudesta.

4. **Isä arvaamaton, rauhallinen:** Isä on ollut läheinen, mutta toisaalta ajoittain pelottava tai aggressiivinen. Hän on ollut epärakentavasti rajaava tai on ollut ajoittain pitempiä aikoja pois pojan luota. Kurittaminen on saattanut olla fyysisesti ankaraa ja on saattanut aiheuttaa lapselle vammoja, mutta kuritus ei ole ollut tiheästi toistuvaa tai tavallista. Isän kasvatusta ja kurittamista on ollut epäjohdonmukaista ja hänen impulsiivisen temperamenttinsa ohjailemaa.

5. **Isä arvaamaton, tolaltaan mennyt:** Isä on ollut äkkipikainen ja impulsiivinen ja kärsinyt vaikeista ongelmista kuten alkoholismista, jonka takia ei ole pystynyt huolehtimaan perheestä. Isä on saattanut

kurittaa lasta ankarasti, mutta ei jatkuvasti ja säännöllisesti vaan satunnaisesti. Kuritus ei ole ollut johdonmukaista vaan isän impulsiivisuuden ohjaamaa.

6. Isä pelottavan ankara ja väkivaltainen : Isä on ollut poikaa kohtaan hyvin ankara ja tarkkaa kunnioitusta ja sääntöjen noudattamista vaativa sekä lisäksi fyysisesti väkivaltainen niin, että poika on saanut fyysisiä vammoja. Kuritus on ollut tavallista ja jatkuvaa. Se on voinut olla johdonmukaista, mutta samalla kohtuuttoman kovaa sen aikaisiin kasvatusperiaatteisiin verrattuna. Kuritus on voinut olla myös arvaamatonta ja impulsiivista, jolloin ero arvaamattomaan isään on ollut se, että kuritus on ollut erityisen kovaa ja usein toistuvaa ja tavallista sekä lasta fyysisesti vammauttavaa.

7. Ei suhdetta: Isä ei ole ollut lainkaan paikalla tai suhdetta isään ei ole ollut. Suhde arvioidaan tähän luokkaan vain, jos isä ei ole ollut lainkaan perheessä pojan syntymän jälkeen ja isällä ja pojalla ei ole ollut minkäänlaista suhdetta lapsuudessa.

8. Ei tietoa: Asia ei käy ilmi mielentilatutkimuslausunnosta. Monesti tieto voidaan luokitella vaikka sitä ei ole erikseen tekstissä mainita.

34a. POJAN SUHDE ISÄÄN ENNEN SYYTTEENALAISTA TEKOA

Tässä kuvataan suhdetta pojan näkökulmasta katsoen. Suhteen kuvaukseen vaikuttaa myös pojan suhteutuminen yleensä ihmisiin. Esimerkiksi jos poika on väkivaltainen muita, mutta ei isäänsä kohtaan, merkitään herkästi poika väkivaltaiseksi. Monesti tietoa ei mainita suoraan tekstissä vaan se täytyy päätellä tekstistä. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa reliabiliteetin testaaaja voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Vaihtoehdot valitaan seuraavan jaottelun mukaan:

1. Poika neutraali tai myönteinen: Poika on suhtautunut isäänsä rauhallisesti tai on ollut luottavainen ja vapautunut suhteessaan isäänsä - hän on esimerkiksi voinut olla eri mieltä isän kanssa. Poika ei ole kuitenkaan vastustanut isäänsä kohtuuttomasti vaan sopeutunut isän auktoriteettiin, kun isän vaatimukset ovat olleet kohtuulliset. Poika on myös voinut olla vihamielinen isää kohtaan, mutta ei ole ollut häntä kohtaan väkivaltainen. Pojan suhtautuminen muihinkin ihmisiin on ollut pääsääntöisesti vastaavanlaista.

2. Poika alistuva ja vetäytyvä: Poika on ollut poikkeavan alistuva ja myötäävä. Hän on pelännyt ristiriitoja ja alistunut korostuneen helposti isän esittämiin vaatimuksiin ja ehdotuksiin. Hän on vetäytynyt helposti kontaktista ristiriitatilanteissa. Pojan suhde muihinkin ihmisiin on ollut korostuneen alistuvaa ja vetäytyvää. Jos poika on pitänyt aikuisena etäisyyttä isäänsä, hän ei ole alistuva.

3. **Poika väkivaltainen:** Poika on ollut väkivaltainen isäänsä kohtaan aiemminkin. Poika merkitään väkivaltaiseksi vaikka hän ei ole ollut väkivaltainen isää kohtaan, jos hänellä on ollut paljon väkivaltaa muita kohtaan ja suhde isään on vihamielinen.

4. **Ei suhdetta:** Isä ei ole ollut fyysisesti lainkaan paikalla eikä ole ollut tekemisissä pojan kanssa. Tähän luokkaan ei oteta niitä poikia, joilla on ollut ainakin satunnainen suhde isäänsä.

8. **Ei tietoa:** Asia ei käy ilmi mielentilatutkimuslausunnosta. Monesti suhteen luonne voidaan päätellä vaikka sitä ei ole erikseen mainittu tekstissä.

79. TUTKITTAVALLA OLI RIIPPUVUUTTA VANHEMMISTAAN

Tutkittava oli ikäänsä ja kulttuuritaustaansa nähden riippuvainen isästään ja/tai äidistään, ei kyennyt irtaantumaan hänen (heidän) luomastaan sosiaalisesta ja taloudellisesta turvallisuudesta tai hakeutui aikuisena hänen (heidän) läheisyyteensä. Luokitteluun vaikuttaa kaksi tekijää: a. Onko psykologisessa tutkimuksessa tai psykiatriin haastattelussa todettu taipumusta riippuvuuteen? b. Osoittavatko tutkittavan sosiaaliset suhteet riippuvuutta? Riippuvuusluokituksen kriteerinä on positiivinen löydös mieluummin molemmissa, mutta joskus myös vain toisessa näistä tekijöistä.

Psykologisessa tutkimuksessa havaittu riippuvuusproblematiikka tulkitaan riippuvuudeksi. Riippuvuutta osoittavia persoonallisuutta kuvaavia attribuutteja ovat *riippuvainen*, *läheisyyteen kaipaava*, *tukea hakeva*, *takertuva* ja *symbioottinen suhde isään/äitiin* sekä joissain tapauksissa *passiivinen*, *estynyt* ja *kypsymätön*, jos niihin näytti liittyvän taipumusta toisiin nojaamisesta. Myös *itsenäistymisproblematiikka* kuvaa riippuvuutta, jos sitä esiintyy noin 20-vuotiaalla tai sitä vanhemmalla. Päihderiippuvuus ei vaikuta riippuvuusarvioon.

Alle 20-vuotiaalla vanhempien kanssa asuminen tulkitaan normaaliksi asumismuodoksi, mutta yli 20-vuotiaalla tapauskohtaisesti joko riippuvuutta osoittavaksi tai normaaliksi ja yli 25-vuotiaalla pääsääntöisesti riippuvuutta osoittavaksi asumismuodoksi, jos asuminen on pitkäaikaista. Psykoottiseen sairauteen kuuluu usein asuminen vanhempien luona aikuisiässäkin. Tilanne katsotaan riippuvuutta osoittavaksi samoilla kriteereillä kuin muillakin tutkittavilla. Romanikulttuurissa tiiviit suhteet lähisukuun katsotaan normaaliksi ilmiöksi ja romanitutkittava katsotaan riippuvaiseksi ainoastaan jos hänellä on kulttuuriin nähden poikkeuksellista riippuvuutta vanhemmistaan tai muista lähipiirin ihmisistä. Maatalouskulttuurissa vanhempien luona asuminen katsotaan herkemmin normaaliksi ilmiöksi kuin kaupunkikulttuurissa.

Monesti riippuvuutta ei kuvata suoraan tekstissä vaan se joudutaan päättelemään tekstin perusteella. Joissain tapauksissa lausunnon koonneen psykiatrin loppuyhteenvedossa tekemä kuvaus asiasta on puutteellinen tai lausunnon muut osat huomioon ottaen epätarkka, minkä takia näissä tapauksissa reliabiliteetin testaaja voi valita psykiatrin kannasta poikkeavan luokan.

Tutkittavan riippuvuuden kohde luokitellaan seuraavasti:

11. Riippuvuus kohdistuu isään

Tutkittavalla on läheinen suhde isään ja hän hakeutuu isän läheisyyteen. Suhde voi myös olla vihamielinen, mutta silloinkin tutkittavalla on ikäänsä ja kulttuuritaustaansa nähden korostunut taipumus pysyä isänsä luona. Näissä tapauksissa tutkittava ei ole riippuvainen äidistään.

12. Riippuvuus kohdistuu äitiin

Tutkittavalla on epätavallisen tiivis ja läheinen suhde äitiin ja hän hakeutuu tämän läheisyyteen. Suhde voi myös olla vihamielinen. Kulttuuristen tekijöiden takia läheisempi suhde äitiin kuin isään katsotaan normaaliksi ilmiöksi. Riippuvuus katsotaan äitiin kohdistuvaksi vain, jos tutkittavalla on selvästi etäinen ja torjuva suhde isään.

13. Riippuvuus kohdistuu molempiin

Tutkittava kirjataan molemmista vanhemmista riippuvaiseksi, jos riippuvuustaipumus on olemassa ja kumpikaan vanhemmista ei ole selvästi toista läheisempi tai jos tutkittavalla on yleensä riippuvuutta muista ihmisistä vanhempien ohella. Tällaisia ihmisiä voivat olla puoliso, sisarukset tai ystävät.

B-kohdassa kuvataan oliko riippuvuus ainoa havaittu altistava tekijä tutkittujen seikkojen joukossa.